1. Hl.

SANCTI SALVIANI MASSILIENSIS PRESBYTERI

K.

DE GVBERNATIONE Dei, et de iusto præsentiq; ejus judicio ad S. SALONIVM EPISCOPVM, libri VIII.

Eiusdem Epistolarum lib. I.

TIMOTHEI NOMINE *ad Ecclesiam Catholic. lib.* IV.

Cum duplici indice

OXONIÆ,
Excudebat GVILIELMVS TVRNER, *Academiæ Typographus, Impensis* HENRICI CVRTEYN.
CIↃ IↃCXXIX.

28

IOH. TRITHEMIVS

Abbas Spanhemensis, de Scriptoribus Ecclesiasticis.

SALVIANVS Massiliensis Ecclesiæ Præsbyter, vir in diuinis Scripturis eruditissimus, & in sæcularibus literis sufficienter instructus, EPISCOPORVM SVI TEMPORIS MAGISTER, scripsit sermone scholiastico & aperto multa & varia opuscula, de quibus subiecta feruntur;

Ad Claudium Episcopum Viennensem plures scripsit Epistolas, sole Sapientiæ conditas.

Ad Marcellinum Persbyterum de bono Virginitatis lib. III.

Adversus Avaritiam. lib. IV.

De præsenti iudicio, lib. V. Ad Salonium lib. I.

Ad Claudium Viennensem Episcopum, lib. I.

In principium Genesis Hexamerôn lib. I.

In Extremam partem Ecclesiastis lib. I.

Epistolarum ad diuersos lib. I.

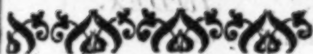
Homilias ad Episcopos factas lib. 1.

Homilias plures ad populum lib. 1.

De Sacramentis quoque lib. 1.

Alia quoque multa edidit, quæ ad notitiam meam minime venerunt.

CLARVIT SVB ZENONE *Imperatore An. Dom.* cccc. lxxx.

INDEX RERUM ET verborum omnium, quæ in omnibus D. Salviani libris inveniuntur, scitu & notatu digniorum undiquaque plenus.

A

 4 Bonorum

Homilias ad Episcopos ha[...]
lib. 1.
Homilias plures ad [...]

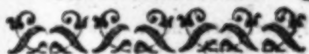
TIGHTL[Y]
BOUND

Barbar[...]
Blasph[...]
quàm[...]
Bonis [...]
tur, se[...]
Bonus [...]

Deum

Obedi-

INDEX LOCORVM Scripturæ quæ ſparſim in D. Salviani libris explicata inveniuntur.

S. SALVIANI EPISCOPI, LIBRI VIII.

DATI AD S. SALONIVM EPISCOPVM, DE *Gubernatione Dei.*

INCIPIT PRÆFATIO.

SANCTO Episcopo SALONIO SALVIANVS Episcopus salutem in Domino. Omnes admodum homines, qui pertinere ad humani officij culturam existimarunt, vt aliquod elucubratum opus studio ingeniorum excuderent, id speciali cura elaborarunt, vt siue vtiles res ac probas, siue inutiles ac improbas stilo texerent, seriem tantum rerum nitore verborũ

illustrent, caussisque ipsis quas loqu
vellent, loquẽdo lucem accenderent.
Itaque ad hanc se partem ex vtroque
genere literarum scriptores munda-
lium negotiorum plurimi contule-
runt, non satis considerantes quàm
probabilibus materijs se impẽderent:
dummodo ea quæcunq; dicerent, aut
compto & blando carmine canerent,
aut luculenta oratione narrarent.
Omnes enim in scriptis suis caus-
tantũ egerunt suas, & proprijs ma-
laudibus quàm aliorum vtilitatib
consulentes, non id facere adnisi su
vt salubres ac salutiferi, sed vt schol
stici ac diserti haberentur. Itaq; scri
ta eorũ aut vanitate sunt tumida
falsitate infamia, aut verborum f
ditatibus sordida, aut rerum obsce
tate vitiosa: ut verè cũ ingenios
tantum laudem aucupantes tam
dignis rebus curam impenderent,
tã illustrasse mihi ipsa ingenia, qu
damnasse videantur. Nos autem
rerum magis quàm verborũ ama
res, vtilia potius quàm plausibilia
ctamur, neq; id quærimus, vt in no
inania seculorum ornamenta, se
salubria rerum emolumenta laud
tur: in scriptiunculis nostris non le
c

cinia esse volumus, sed remedia, quæ scilicet non tam otiosorum auribus placeant, quàm ægrotorum mentibus prosint, magnum ex vtraq; re cœlestibus donis fructum reportaturi. Si enim hæc salus nostra sanaverit quorundam non bonam de Deo nostro opinionem, fructus non parvus erit quod multis profui. Sin autem id non provenerit, & hoc ipsum infructuosum saltem non erit, quod prodesse tentavi. Mens enim boni studij ac pij voti, etiamsi effectum non invenerit cœpti operis, habet tamẽ præmium voluntatis. Hinc ergo exordiar.

INCIPIT LIB. I.

DE GVBERNATIONE Dei, & de justo Dei præsentique judicio.

Incipiunt dialogi disputantis.

INcuriosus à quibusdam & quasi negligens humanorum actuum Deus dicitur, vtpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, & ideo in hoc seculo bonos ple-

rũq; miſeros, malos beatos eſſe. Sufficere quidem ad refellenda hæc, quia cum Chriſtianis agimus, ſoleret ſermo diuinus: ſed quia multi incredulitatis paganicæ aliquid in ſe habent, etiam paganorum forſitan electorum atque ſapientum teſtimonijs delectentur. Probamus igitur, ne illos quidem de incurioſitate ac negligentia iſta ſenſiſſe, qui veræ religionis expertes nequaquam vtique Deum noſſe potuerunt, quia legem per quam Deus agnoſcitur neſciuerunt. Pythagoras Philoſophus, quem quaſi magiſtrum ſuum philoſophia ipſa ſuſcepit, de natura ac beneficijs Dei diſſerens, ſic locutus eſt; *Animus per omnes mundi partes commeans atq; diffuſus, ex quo omnia quæ naſcuntur animalia vitam capiunt.* Quomodo igitur mundum negligere Deus dicitur, quem hoc ipſo ſcilicet ſatis diligit, quod ipſum ſe per totum mundi corpus intendit. Plato & omnes Platonicorum ſcholæ moderatorem rerum omnium confitentur Deum. Stoici eum gubernatoris vice intra id quod regat ſemper manere teſtantur. Quid poterunt de affectu ac diligentia Dei rectius religioſiuſq; ſentire

quàm

quàm vt eum gubernatori similem esse dicerent; hoc vtique intelligentes, quod sicut navigans gubernator nunquam manum suam à gubernaculo, sic nunquam penitus curam suam Deus tollit à mundo. Ac sicut ille & auras captans, & saxa vitans, & astra suspiciens, totus sit simul tam corporis quàm cordis officio operi suo deditus: ita scilicet Deum nostrum ab vniuersitate omnium rerum, nec munus dignantissimæ visionis avertere, nec regimen providentiæ suæ tollere, nec indulgentiam benignissimæ pietatis auferre. Vnde etiam illud mysticæ auctoritatis exemplum, quo se non minus Philosophum Maro probare voluit quàm Poëtam, dicens: *Deum ire per omnes terrasque tractusque maris, cælumque profundum.* Tullius quoque: *Nec verò Deus ipse,* inquit, *qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, quàm mens soluta quædam & libera & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens.* Alibi quoque: *Nihil enim,* inquit, *præstantius Deo: ab eo igitur mundum regi necesse est.* Nulli igitur naturæ obediens aut subjectus Deus: omnem ergo regit ipse naturam, nisi

fortè nos videlicet ſapientiſſimi ita ſentiamus, vt cum à quo omnia regi dicimus, & regere ſimul & negligere credamus. Cùm ergo omnes etiã religionis expertes, vi ipſa & quadam neceſſitate compulſi, & ſentiri omnia à Deo, & moveri, & regi dixerint: quomodo nunc eum incurioſum quidam ac negligentem putant, qui & ſentiat omnia per ſubtilitatem, & moueat per fortitudinem, & regat per poteſtatem, & cuſtodiat per benignitatem? Dixi quid de majeſtate ac moderamine ſummi Dei principes & philoſophiæ ſimul & eloquentiæ judicarint. Ideo autem nobiliſſimos vtriuſque excellentiſſimæ artis magiſtros protuli, quo facilius vel omnes alios idem ſenſiſſe, vel certè ſine auctoritate aliqua diſſenſiſſe monſtrarem. Et ſane invenire aliquos, qui ab iſtorum judicio diſcrepaverint, præter Epicureorum, vel quorundam Epicurizantium deliramenta, non poſſum: qui ſicut voluptatem cum virtute, ſic Deum cum incuria ac torpore junxerunt, vt appareat eos qui ita ſentiunt, ſicut ſenſum Epicureorum atque ſententiam, ita etiam vitia ſectari. Non puto, quod ad proban-dam

iam nunc rem tam perspicuam etiam diuinis vti in hoc loco testimoniis debeamus, maxime quia sermones sacri ita abunde & evidenter cunctis impiorum propositionibus contradicunt, vt dum sequentibus eorum calumniis satisfacimus, etiam ea quæ supra dicta sunt plenius refutare possimus. Aiunt igitur à Deo omnia prætermitti, quia nec coerceat malos, nec tueatur bonos, & ideo in hoc seculo deteriorem admodum statum esse meliorum: bonos quippe esse in paupertate, malos in abundantia: bonos in infirmitate, malos in fortitudine: bonos semper in luctu, malos semper in gaudio: bonos in miseria & abiectione, malos in prosperitate & dignitate. Primum igitur ab iis qui hoc ita esse vel dolent vel accusant, illud requiro: de sanctis hoc, id est, de veris ac fidelibus Christianis, an de falsis & impostoribus doleant. Si de falsis, superfluus dolor, qui malos doleat non beatos esse: cum vtique quicunque mali sunt, successu rerum deteriores fiant, gaudentes sibi nequitiæ studium bene cedere. Et ideo vel ob hoc ipsum miserrimi esse debeant, vt mali esse

 desistant,

† quaestibus.

desistant, vindicandi improbissimis † quaestionibus nomen religionis, & praeferentes ad sordidissimas negociationes titulum sanctitatis: quorum scilicet nequitiis si miseriae comparentur, minus sunt miseri quàm merentur: quia in quibuslibet miserijs constituti, non sunt tamen tam miseri quàm mali. Nequaquam ergo pro his dolendum, quod non sunt divites ac beati: multo autem pro Sanctis minus; quia quamlibet videantur ignorantibus esse miseri, non possunt tamen esse aliud quàm beati. Superfluum autem est, vt quisquam vel infirmitate, vel paupertate, vel alijs istiusmodi rebus existimet esse miseros, quibus se ipsi confidunt esse felices. Nemo enim aliorum sensu miser est, sed suo. Et ideo non possunt cuiusquam falso judicio esse miseri, qui sunt vere sua conscientia beati. Nulli enim, vt opinor, beatiores sunt, quàm qui ex sententia sua atque voto agunt. Humiles sunt religiosi, hoc volunt: pauperes sunt, paupertie delectantur: sine ambitione sunt, ambitum respuunt: inhonori sunt, honorem respuunt: lugent, lugere gestiunt:

infirm

firmi sunt, infirmitate lætantur.
um autem, inquit Apostolus, *infirmor*, 2 Cor. 12. 10.
nc potens sum. Nec immeritò sic
bitratur, ad quem Deus ipse sic lo-
uitur; *Sufficit tibi gratia mea; nam* v. 9.
irtus in infirmitate perficitur. Nequa-
uam ergo nobis dolenda est hæc
fflictio infirmitatum; quam intel-
gimus matrem esse virtutum. Ita-
ue quicquid illud fuerit, quicunque
ere religiosi sunt, beati esse di-
endi sunt: quia inter quamlibet
ura, nulli beatiores sunt, quàm qui
oc sunt quod volunt. Soleant
uamvis esse nonnulli, qui turpia
que obscœna sectantes, etsi juxta
pinionem suam beati sunt, quia adi-
iscuntur quod volunt; re tamen
la beati non sunt, quia quod volunt,
olle debuerant. Religiosi autem
oc cunctis beatiores sunt, quia
t habent quæ volunt, & melio-
a quàm quæ habent omnino ha-
ere non possunt. Labor itaque,
iunium, & paupertas, & humi-
tas, & infirmitas non omnibus sunt
nerosa tolerãtibus, sed tolerare no-
ntibus. Siue enim grauia hęc, sive
evia, animus tolerantis facit. Nã sicut
ihil est tã leue quod ei nõ graue sit,

qui invitus facit; sic nihil est ta
graue, quod non ei qui id libent
exequitur, leve esse videatur: nisi for
antiquis illis priscæ virtutis viris, Fa-
biis, Fabritiis, Cincinnatis graue fu
isse existimamus, quod pauperes
rant qui diuites esse nolebant, cu
omnia scilicet studia, omnes conat
suos ad communia emolumen
conferrent, & crescentes Reipub. vire
privata paupertate ditarent. Nu
quid parcam illam tunc agrestemq
vitam cum gemitu & dolore tolera
bant? cum viles ac rusticos cibos a
te ipsos quibus coxerant focos, li
merent, eósque ipsos capere nisi a
vesperam non liceret? Nunquid ag
ferebant, quod avaram ac diuite
conscientiam auri talenta non pr
merent, cum etiam argenti vsum le
gibus coercerent? Nunquid illi
bræ & cupiditatis pœnam putaban
quod distenta aureis nummis mars
pia non haberent, cum patr
† hominem, quòd vsque ad dece
argenti libras dives esse voluisset, i
dignum curiâ iudicarent? Non d
spiciebant tunc, puto, pauperes cu
tus, cum vestem hirtam ac breve
sumerent, cum ab aratro accerse
tur ad fasces, & illustrandi habit
consula

† honorem. Val. Max. 2. 4.

consulari, illis fortasse ipsis quas assumpturi erant imperialibus togis madidum sudore pulverem detergerent. Itaque tunc illi pauperes magistratus opulentam Rempub. habebant: nunc autem diues potestas pauperem facit esse Rempub. Et quæ rogo insania est, aut quæ cæcitas, vt egestuosâ ac mendicante Repub. diuitias posse credant stare privatas? Tales ergo tunc veteres Romani erant, & sic illi tunc contemnebant diuitias, nescientes Deum, sicut nunc spernunt sequentes Dominum. Quanquam quid ego de illis loquor, qui cura imperij propagandi, contemptum propriæ facultatis ad publicas opes conferebant: & licet privatim pauperes essent, diuitijs tamen abundabant communibus? cum etiam Græci quidam sapientiæ Sectatores sine vllo publicæ vtilitatis affectu, propè omni se rei familiaris vsu, assequendæ gloriæ auiditate nudaverint? Nec solum hoc, sed etiam vsque ad contemptum doloris ac mortis, doctrinæ suæ culmen erexerunt, dicentes scilicet, etiam in catenis atque supplicijs beatum esse sapientem. Tantam virtutis vim esse voluerunt, vt non possit

sit esse vmquam vir bonus non beatus. Si ergo illi à quibusdam non etiam sapientibus viris miseri non putantur, qui nullos laboris sui fructus nisi ex præsenti tantum laude capiebant: quanto magis religiosi ac sancti viri miseri non putandi sunt, qui & præsentis fidei oblectamenta capiunt, & beatitudinis futuræ præmia consequentur? Dixit quidam ex istis de quibus querimur, cuidam sancto viro secundum veritatis regulam sentienti, id est, quod Deus omnia regeret, ac pro humano genere necessariam nosset moderationem suam, & gubernaculum temperare. Quare ergo, inquam, tu ipse infirmus es? hoc vtiq; eo sensu, hoc est, si Deus vt putas in hâc præsenti vitâ omnia regit, si Deus cuncta dispẽsat, quâ ratione fortis ac sanus est homo quẽ peccatorem scio; & tu infirmus, quẽ sanctum esse non ambigo? Quis tam profundi cordis virum nõ admiretur, qui merita religiosorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas vt in præsenti hac vita carnes atque fortitudines corporum, præmia putet debere esse sanctorum? Respondeo igitur non

vnius

vnius tantum religiosi nomine, sed vniversorum. Quæris igitur, quisquis ille es, quâ ratione infirmi sunt sancti viri. Respondeo breviter, quia ideo sancti viri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti esse vix possunt. Opinor enim omnes omnino homines cibis ac poculis fortes esse: infirmos autem abstinentiâ, ariditate, jeiunijs. Non ergo mirum est, quod infirmi sunt, qui vsum earum rerum respuunt, per quas alij fortes fiunt. Et est ratio cur respuant, dicente Paulo Apostolo de seipso; *Castigo corpus meum, & servituti subiicio, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Si infirmitatē corporis appetendam sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter evitat? Si fortitudinem carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit? Hæc ergo ratio est, qua homines Christo dediti & infirmi sunt, & volunt esse. Absit autem vt hoc argumento religiosos putemus à Deo negligi, per quod confidimus plus amari. Legimus Timotheum Apostolum carne infirmissimum fuisse: nunquid negligebatur à Domino, aut ob infirmitatem

1. Cor. 9. 27.

1. Tim. 5. 23.

Christo

Christo non placuit, qui ad hoc infirmus esse voluit vt placeret? quemque etiam ipse Apostolus *Paulus*, licet nimis jam infirmitatibus laborantem, non tamen nisi pauxillulum vini sumere ac delibare permisit; hoc est, ita eum voluit infirmitati suæ consulere, quod noluit tamen ad fortitudinem peruenire? Et hoc cur ita? Cur absque dubio, nisi quia, vt ipse dicit,

Gal: 5.17. *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim*, inquit, *invicem sibi adversantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis.* Non impudenter quidam hoc loco dixit, quod si repugnante corporis fortitudine, quæ optamus facere non possumus, infirmandum nobis sit carne, vt optata faciamus. Infirmitas enim carnis, inquit, vigorem mentis exacuit: vt affectis artubus, vires corporum in virtutes transferantur animorum, non turpibus flammis medullæ æstuent, non malè sanam mentem latentia incentiua succendant, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciuiant: sed sola exultet anima, læta corpore affecto, quasi adversario subiugato. Hæc ergo, vt dixi, religiosis viris causa infirmitatis est,

est, eamque esse nec tu, ut arbitror, iam negas. Sed sunt fortasse, inquis, alia maiora, id est, quod multa in vita ista aspera atque acerba patiuntur, quod capiuntur, quod torquentur, quod trucidantur. Verum est. Sed quid facimus, quod & Prophetæ in captiuitatem abducti sunt, & Apostoli etiam tormenta tolerarunt? Et certe dubitare non possumus, quod tunc Deo maxime curæ erant, cùm pro Deo ista paterentur. At forsitan hoc ipso magis probare te dicis, quod Deus in seculo isto omnia negligat, & futuro totum iudicio reseruet: quia semper & boni omnia mala passi sunt, & fecerunt mali. Non infidelis quidem videtur assertio, maxime quia futurum Dei iudicium confitetur: sed nos ita iudicandum humanum genus à Christo dicimus, vt tamen etiam nunc omnia Deum, prout rationabile putat, regere ac dispensare credamus: & ita in futuro iudicio, iudicaturum affirmemus, vt tamen semper etiam in hoc seculo iudicasse doceamus. Dum enim semper gubernat Deus, & semper iudicat: quia gubernatio ipsa est iudicium. Quot modis hoc vis probemus?

ratione,

ratione, an exemplis, an testimonij
Si ratione, quis tam expers huma
intelligentiæ est, & hujus ipsius,
qua loquimur, veritatis alienus,
non agnoscat ac videat pulche
mum mundi opus, & inæstimabile
supernarum infernarumque re
magnificentiam ab eodem regi à q
creata sit: quemque elementor
fabricatorem, eundem etiam gube
natorem fore: qui cuncta scilicet
potestate ac majestate condider
eadem etiam providentia ac ratio
moderetur? Præsertim cum etiam
his quæ humano actu administr
tur, nihil penitus sine ratione co
stat, omniaque ita à providentia i
columitatem, quasi corpus ab an
vitam, trahant. Ideoque in hoc mu
do non solum imperia atque pro
cias, atque rem civilem ac milita
sed etiam minora officia & priva
domus, pecudes deniq; ipsas, & m
nutissima quæque domesticorũ
maniũ genera, non nisi humana o
dinatione atq; consilio, quasi quad
manu & gubernaculo, contineri.
hæc omnia sine dubio voluntate
judicio summi Dei, scilicet ut eo e
emplo omne genus humanum part
cula

las rerum & membra regeret, quo
e summam totius mundani corpo-
gubernaret. Sed in principio, in-
is, creaturarum hæc sunt à Deo
nstituta atque disposita. Cæterum
rata vniuersitate rerum atque per-
ta, removit à se cunctam terrestri-
n rerum curam, & ablegavit labo-
m videlicet fortè fugiens, à suo lo-
† amandavit, & molestiam fati-
tionis evitans, aut occupatus nego-
alijs, partem rerum reliquit, quia
tum obire non possit. Remouet
it à se, inquis, curam mortalium
eus. Et quæ ergo nobis divinæ re-
ionis est ratio, quæ vel causa Chri-
m colendi, vel spes propitiandi?
enim negligit Deus in hoc seculo
nus hominum; cur ad cœlum quo-
iè manus tendimus, cur orationi-
s crebris misericordiam Dei quæ-
nus, cur ad ecclesiasticas domos
rimus: cur ante altaria suppli-
mus? Nulla enim est nobis ra-
precandi, si spes tollitur impe-
ndi. Vides ergo quàm stulta atque
anis sit huius persuasionis assertio;
uæ vtique si recipitur, nihil penitus
e religione servatur. Sed ad illud
rtè confugies, vt dicas nos metu
futuri

† commendauit.

futuri iudicii Deum coleret &
omni præsentium officiorum
elaborare, vt in die futuri seculi
reamur absolvi. Quid ergo sibi
Apostolus Paulus, præcipiens
di in ecclesia ac iubens, vt
1 Tim. 2. 1. tur iugiter Deo nostro *orationes,*
secrationes, postulationes, gratiarum
ctiones. Et hæc omnia quam ob
sam? quam vtique, *nisi,* ut ipse
v. 2. *vt quietam & tranquillam vitam*
mus in omni castitate. Pro præsen
bus, vt videmus, Domino su
cari iubet & orare. Vtique non
beret, nisi exorare posse confid
Quomodo ergo aliquis pro obtin
dis futuri temporis bonis, ap
Dei aures; pro præsentibus au
clausas atque obstructas putat?
quomodo nos in Ecclesia supplic
tes, præsentem nobis salutem à D
poscimus, si audiendos nos pe
non putamus? Nulla ergo nobis
incolumitatibus ac prosperitati
nostris vota facienda sunt,
potius vt modestia supplicationis
cem conciliet postulantis, dicend
nobis est fortasse; Domine non
speritatem vitæ istius petimus,
pro bonis præsentibus supplica
scim

us enim aures tuas his obsecrati-
bus clausas esse, & auditum te
preces istiusmodi non habere: sed
his tantummodo petimus quæ
futura post mortem. Esto igi-
postulatio talis vtilitate non ca-
, quomodo ratione subsistit?
nim Deus à respectu huius seculi
m remouit, & postulantium pre-
s aures suas clausit: absque du-
qui non audit nos pro præsenti-
non audit etiam pro futuris: nisi
credimus pro precum diuersi-
aures suas Christum vel tribue-
el negare, id est, vt claudat eas
rogantur præsentia, aperiat
futura. Sed de his dicendum
lius non est. Tam stulta enim
& tam friuola, vt cauendum sit,
ipsum quod pio honore Dei
ur, injuria Dei esse videatur.
a quippe est Maiestatis sacræ &
tremenda reuerentia, vt non
m ea quæ ab illis contra religio-
dicuntur, horrere; sed etiam
pro religione nos ipsi dicimus,
grandi metu ac disciplina dicere
beamus. Igitur si stultè atque
piè creditur, quod curam huma-
rum rerum pietas diuina despici-
at,

at, ergo non despicit. Si autem [illegible] it. Er
despicit, regit. Si autem regit, [illegible] est,
ipso quod regit, judicat; quia [illegible] est de
men esse non potest, nisi fuerit ju[illegible] ptura
in rectore judicium. Sed parum [illegible] ret Ca
fortasse quispiam putet, quod [illegible] mino.
ratio declarat, nisi probetur exem[illegible] gregis
Videamus qualiter mundum à pr[illegible] xit D
cipio Deus rexerit, & ita eum om[illegible] eius
semper gubernâsse monstrabim[illegible]
vt simul etiam judicâsse doceam[illegible] tiore
Gen. 2.7. Quid enim Scripturâ dixit? *Form*[illegible] od etia
igitur Deus hominem de limo terræ, [illegible] dam
inspiravit in eum spiraculum vitæ. [illegible] n qu
v. 8. quid postea? *Posuit*, inquit, *eum* [illegible] epit,
paradiso voluptatis. Quid deinc[illegible] vtiqu
v. 16. *Dedit scilicet legem, præceptis imbu*[illegible] quitat
stitutione formavit. Quid autem [illegible] um es
hoc secutum est? *Prævaricatus homo* [illegible] n ster
Gen. 3. *datum sacrum, sententiam subiit,* [illegible] it, sec
disum perdidit, pœnam damna[illegible] git, it
excepit. Quis non in ijs omnibus [illegible] s, qu
gubernatorem Deum videat & [illegible] s suf
cem? Constituit enim Adam [illegible] ret h
Paradiso innocentem, expulit [illegible] e, fact
reum. In constitutione ordinatio [illegible] lo iam
in expulsione judicium. Qu[illegible] c in
do enim eum in loco volupt[illegible] n respi
posuit, ordinavit; quando [illegible] minun
tem reum de regno expulit, [illegible] cum

...it. Ergo hoc de primo homine, ...est, de patre, quid de secundo, ...est de filio? *Factum est*, inquit ...Scriptura sacra, *post multos dies, vt* ...*ret Cain de fructibus terrae munera* ...*mino. Abel quoque obtulit de primi-* ...*gregis sui, & de adipibus eius. Et* ...*exit Dominus ad Abel & ad mu-* ...*eius: ad Cain vero & ad munera* ...*non respexit*. Priusquam de evi-...tiore iudicio Dei dicam, puto ...d etiam in his quae iam diximus ...dam censura iudicii est. In hoc ...m quod vnius sacrificium Deus ...cepit, alterius exclusit; evidentissi-...vtique & de vnius iustitia, ac de ...quitate alterius iudicavit. Sed hoc ...um est. Cum igitur futuro facinori ...n sternens, fratrem in solitudine ...xit, secretis patrocinantibus scelus ...git, impiissimus pariter & stultis-...s, qui ad perpetrandum maximum ...s sufficere sibi credidit, si aspectus ...aret hominum, fratricidium, Deo ...e, factitus. Vnde puto, quod haec ...lo iam tunc opinio fuerit, quae ...nc in multis est; Deum terrestria ...n respicere, & actus sceleratorum ...minum non videre. Nec dubium ..., cum post facinus admissum, Dei sermone

Gen. 4. 3. 4. 5.

sermone conventus, nihil se de fr
tris cæde conscium responderit: a
inscium facti sui Deum arbitrabat
vt crederet feralissimum nefas t
posse mendacio. At aliter exper
est quàm putabat. Nam Deum,
quo non existimauit videri scel
cum occideret, sensit videre c
damnaretur. Hic nunc requirere
illis volo, qui negant res hum
vel respici à Deo, vel regi, vel i
cari: an cuncta in his quæ dixi
è diverso sint? Puto enim quod p
sens est, qui sacrificio interest:
regit, qui Cain post sacrificia cast
Et sollicitus est, qui ab interfect
interfectum requirit: Et iudicat,
percussorem impium iusta ani
versione condemnat. In quo
dem etiam illud non incommo
verum ne miremur, nunc sanc
homines quædam aspera pati, c
videamus quod iam tunc Deus e
per maximum nefas primum san
rum sivit occidi. Quæ quidem
ratione patiatur, neque humanæ
becillitatis est plena indagine c
noscere, neque nunc temporis di
tare. Interim probare satis est,
nia istiusmodi non negligentia

inc

incuria Dei fieri, sed consilio ac dispensatione permitti. Nequaquam autem iniustum possumus dicere, in quo diuinum esse iudicium non possumus denegare; quia summa iustitia est voluntas Dei. Neque enim ideo non iustum est quod diuinitas agit, quia capere vim diuinæ iustitiæ homo non valet. Sed ad propositum reuertamur. Videmus ergo in his quæ dicta sunt nihil incuria Dei factum; sed quia quædam ex his dispositio diuina ita ordinauit, quædam patientia sustinuit, quædam sententia iudicauit. Sed non satis quidam forte existimant, hæc quæ dicimus nos probasse per paucos: videamus an id ipsum manifestare possumus etiam per vniversos. Aucta igitur ac multiplicata humani generis multitudine simul & iniquitate, *Videns Deus*, inquit Scriptura sacra, *quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo*, inquit, *hominem quem creaui à facie terræ.* Gen. 6. 5.6.7.

Consideremus quemadmodum in his omnibus & sollicitudo Domini pariter

pariter & severitas indicetur. P[illegible]o quæ
mum enim ait; *Videns autem* D[illegible] incep
Secundò, *Tactus dolore cordis intr*[illegible] *qui cu*
fecisset. Tertio, *Delebo* (inquit) *h*[illegible]quireret
nem quem creavi. In hoc siquide[illegible]rum
quod videre omnia Deus dicit[illegible]; a
cura eius ostenditur: in hoc qu[illegible]e cur
dolet, terror irati: in hoc quid pu[illegible]sse? P
severitas iudicantis. *Pœnituit e*[illegible]n, se
inquit Scriptura, *Deum quod ho*[illegible]m &
nem fecisset in terra: non quod D[illegible]ret tib
sit obnoxius huic motui, aut ulli[illegible] mal
faceat passioni, sed sermo di[illegible]obavi
ad insinuandam plenius nobis [illegible]ltos,
rum scripturarum intelligentiam, q[illegible]si ali
humano affectu nobiscum loque[illegible]mus a
sub nomine pœnitentis Dei; [illegible]: q
demonstrauit irati. Ira est au[illegible]rit,
divinitatis pœna peccantis. Quid[illegible]am h
v. 13. go post hæc secutum est? *Cum* (inq[illegible]n diu
vidisset Deus terram esse corrupt[illegible]vium
dixit ad Noe; Finis universæ [illegible] dic
venit coram me, repleta est terra in[illegible]en
quitate à facie eorum, & ego disp[illegible]ciun
Gen. 7. 11. *eos cum terra.* Et quid postea? R[illegible]bio n
sunt, inquit, *omnes fontes abyssi m*[illegible]us, i
næ, & cataracta cœli apertæ sunt; [illegible] min
ctaque est pluvia super terram quad[illegible]mpto
ginta diebus & quadraginta noctib[illegible]m g
v. 21. Et paulo post: *Consumpta est om*[illegible]et D

...ro *quæ mouebatur super terram.* Et
...inceps: *Remansit autem solus* Noë, ỹ. 23.
...*qui cum eo erant in arca*: Hic nunc
...quirere ab illis volo, qui incuriosum
...um humanarum appellant De-
... ; an illo tempore vel cu-
...se cum terrestria credant, vel iudi-
...sse? Puto enim non judicavit tan-
...n, sed etiam dupliciter judicavit.
...m & dum servat bonos, pium
...retributorem; & dum condem-
... malos, seuerum judicem com-
...bavit. Sed hæc forsitan apud
...tos, quia ante diluvium, id est,
...si alio quodam seculo gesta sunt,
...nus authoritatis habere videan-
...: quasi vero alius Deus tunc
...rit, aut postea eandem mundi
...am habere noluerit. Possum qui-
...n diuino munere per singulas post
...uvium generationes probare
...dico, sed & enormitas vetat, &
...en certa quædam & majora
...iciunt: quia cum idem sit absque
...bio majorum pariter ac minorum
...us, id profecto intelligendum est
... minoribus, quod in majoribus
...mprobatur. Igitur cum post dilu-
...m generationi hominum benedi-
...set Deus, immensamq; hominum

 multitu-

multitudinem benedictio ipsa gen-
Gen 12. rasset, loquitur ad Abraham Do-
nus è cœlo, iubens vt deserat terr
suam, inquirat alienam. Voca
sequitur, adducitur, collocatur, fit
paupere locuples, de ignoto pote
infimus peregrinatione, excellen
simus dignitate. Sed ne hæc tan
quæ ei data a Domino fuerant, m
neris tantum viderentur fuisse n
meriti, qui lætabatur prosperis, p
batur adversis. Sequitur quippe l
bor, periculum, timor: vexatur co
migratione, fatigatur exilio, con
melia afficitur, vxore privatur: imm
lari sibi Deus filium iussit, pater ob
* *Definitionem.* lit, & quantum ad * defunctione
cordis pertinet, immolauit. Rurs
exilia, rursum metus, Philistinor
inuidia, Abimelech rapina: m
quidem mala, sed tamen paris
latia. Nam etsi à plurimis affic
tamen de omnibus vindicatur. Q
igitur in cunctis istis quæ memo
vimus, num Deus non est & insp
ctor, & invitator, & ductor, & sola
tus, & sponsor, & protector, & mu
rator, & probator, & sublimator,
vltor, & judex? Inspector quip
est, dum ex omnibus, vnum ele
qu

em meliorem vidit. Inuitator, m vocat: ductor, dum ad ignota rducit: folicitus, dum ad illicem tat: sponsor, dum futura promit- protector, quia inter gentes bar- as protexit: munerator, quia lo- letauit: probator, quia tentari ris voluit: sublimator, quia po- tiorem omnibus fecit: vltor, quia n de aduersarijs vltus est: iudex, a dum vlciscitur, iudicauit. Sub- git autem statim huic historiæ s, dicens; *Clamor Sodomorum & morræ multiplicatus est, & peccatum um aggrauatum est nimis. Clamor,* it, *Sodomorum & Gomorræ mul- catus est.* Pulchre clamorem dixit e habere peccata. Grandis absque io peccantium clamor est, qui à a ascendit ad cœlum. Quare m peccata hominum quasi cla- e testatur? Scilicet quia cædi s suas Deus dicit clamoribus catorum, ne differatur pœna pec- tium. Et vere clamor & grandis mor est, quando pietas Dei, pec- orum clamoribus vincitur, vt pec- tes punire cogatur. Ostendit ergo ominus quàm invitus puniat eti- n grauissimos peccatores, dicens, Gen. 18. 20, 21.

quod *clamor Sodomorum ad se ascendit*, hoc est dicere; Misericordia quidem mea mihi suadet vt parcam; sed tamen peccatorum clamor cogit vt puniam. Cum ergo ista dixisset, quid consecutum est? Mittuntur Angeli Sodomam, proficiscuntur, in-
Gen. 19. troeunt, bonorum foventur officio, malorum vexantur iniuria, cæcantur improbi, salvantur probi. Loth cum affectibus pijs vrbe educitur, vrbs cum habitatoribus impiis concrematur. Interrogo hic, vtrumnam Deus ex iudicio malos, an sine iudicio concremarit? Qui sine iudicio Sodomitas punitus à Deo dicit, iniquum Deum arguit. Si autem cum iudicio malos perdidit, iudicauit vtique; & quidem iam quasi ad instar futuri iudicii iudicavit. Cum enim ad supplicium malorũ gehennam in futurum arsuram esse manifestum sit, Sodomam & vicinas eius vrbes cœlesti flamma consumpserit. In præsenti autẽ illud quod futurum est, Deus voluit declarare iudicium, quando super impiũ populum gehennam misit è cœlo. Sicut etiam Apostolus dicit, quod Deus *ciuitates Sodomam & Go-*
2. Pet. 2. 6. *morram euersione damnarit, exemplum*

plum ponens impie acturis: quamvis id ipsum quod ibi actum est, plus habuerit misericordiæ quam severitatis. Quod enim pœnam eorum tam diu distulit, misericordiæ fuit: iustitiæ, quod aliquando puniuit. Et ideo cum Angelos Sodomam Deus mitteret, hoc nobis probare voluit, quod etiam malos puniret invitus. Scilicet vt cum legeremus quę à Sodomitis Angeli pertulissent, & videremus scelerum immanitatem, criminum turpitudinem, libidinum obscœnitatem, probaret vtique nobis Deus quod ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extorserint vt perirent. Possum innumera proferre; sed vereor ne dum satis reprobare rem nitimur, historiam texuisse videamur. Moses in deserto positus gregem pascit, rubum ardere conspicit, Deum ex rubo audit, præcepta accipit, potestate exaltatur, ad Pharaonem mittitur, venit, loquitur, contemnitur, vincit. Ægyptus percutitur, Pharaonis inobedientia verberatur, & quidē non vno modo: scilicet vt plus sacrilegus torqueatur diversitate supplicii. Et quid? postremo decies rebellat, decies ver-

beratur. Quid ergo dicimus? Puto quod in his omnibus & curare pariter res humanas Deum, & judicare, cognoscas. In AEgypto quippe; tunc enim non simplex tantum, sed multiplex constat Dei fuisse judicium. Quotiescunque enim rebellantes in AEgypto percussit, toties judicavit. Sed post ista quæ diximus, quid secutum est? Israel dimittitur, pascha celebrat, AEgyptios spoliat, dives abscedit. Pharaonem pœnitet, exercitum contrahit, ad fugientes pervenit, castris jungitur, tenebris separatur, siccatur pelagus, Israel graditur, officiosa vndarum patientia liberatur, Pharao sequitur, mare super eum volvitur, fluctu operiente deletur. Puto jam non obscurum, in his quæ acta sunt, Dei esse judicium. Et quidem non judicium tantum, sed etiam moderationem atque patientiam. Patientiæ enim fuit, quod AEgyptii rebellantes sæpe percussi sunt: judicii, quod contumaciæ pertinaces morte damnati. Igitur post hunc rerum gestarum ordinem ingreditur eremum victrix sine bello gens Hebræorum. Agit iter sine itinere, viatrix sine via, præuio Deo,

dinino

divino commilitio honorabilis, ductu cœlesti potens, sequens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte, congruas colorum diversitates pro temporum diuersitate sumentem: scilicet vt & diei lucem lutea obscuritate distingueret, & caliginem noctis flammeo splendore claritatis radiaret. Adde huc fontes repentè natos, adde medicatas aquas, vel datas vel immutatas, speciem servantes, naturam relinquentes. Adde aperta erumpentibus rivis montium capita, adde scaturientia nouis pulueruIenta arva torrentibus, adde illatos itinerantium castris alitum greges, Deum pietate indulgentissima, non vsibus tantum hominum, sed etiam illecebris servientes: datum per quadraginta annos astris quotidie famulantibus cibum, rorantes iugiter escis dulcibus polos, non ad victum tantum, sed etiam ad delitias profluentes. Adde homines in nullis membrorum suorum partibus accessus & decessus humanorum corporum nescientes, vngues non auctos, dentes non imminutos, capillos semper æquales, non attritos pedes, non scissas vestes, calceamenta

 non

non rupta, redundantem hominum honorem vsque ad induviarum vilium dignitatem. Adde huc erudiendæ gentis officio descendentem ad terras Deum, accommodantem se terrenis visibus Dei filium, innumeræ multitudinis plebem in consortii diuinæ familiaritatis admissam, sacræ amicitiæ honore pollentem. Adde huc tonitrua, Adde fulgura, terribiles buccinarum cœlestium sonos, tremendum vndique totius aeris fragorem, polos sacris clangoribus mugientes, ignes, caligines, nebulas Deo plenas, loquentem comminus Dominum, legem diuino ore resonantem, incisas digito Dei literas, rupices paginas, saxeum volumen, discentem populum, & docentem Deum, ac mixtis pene hominibus atque Angelis vnam cœli ac terræ scholam. Sic enim scriptum est, quod cum retulisset Moses verba populi ad Dominum, dixit ei

Exod. 19. 9. 16. Dominus, *Iam nunc ad te veniam in caligine nubis, vt audiat populus me loquentem ad te.* Et paulo post, *Ecce* (inquit) *cæperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire*

v. 20. *montem.* Et iterum, *Descenditque super montem*

montem Sina in ipso montis vertice. Ac deinceps: *Loquebatur cum Moyse videntibus vniuersis, quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi, stabantque & ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum.* Loquebatur Dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut loqui solet ad amicum suum. Quæ cum ita sint, videaturne hominis habere curã Deus, hæc tanta tribuens, hæc tanta præstans, participem sermonis sui vilem homunculum faciens, & quasi in consortium sacræ sodalitatis admittens, aperiens ei plenas divitijs immortalibus palmas suas, alens eos nectaris poculo, pascens cœlesti cibo? Quam rogo majorem eis gubernaculi sui præstare curam, quem majorem præstare potuit affectum, quàm vt cum præsentis sæculi vitam agerent, speciem jam futuræ beatitudinis possiderent? Sed respondeatur fortè hoc loco, habuisse quondã hanc hominũ curam Deum, cæterum nunc penitus non habere. Vnde hoc ita credimus? forsitan quia, vt illi tunc, mannam quotidiè nõ comedimus, cum agros triticeis plenos messibus demetamus: quia coturnices humanis se

manibus ingerentes non apprehendimus, cum omnia avium, pecudum, bestiarum genera deuoremus: quod salientes rupibus aquas apertis oribus non excipimus, cum vinariis domus vinearum fructibus ingeremus. Addo ego amplius aliquid, quod nos ipsi, qui illos tunc Deo curæ fuisse, & nos à Deo negligi dicimus, si accipere pro præsentibus bonis præterita possemus, respueremus penitus conditionis istius optionem. Nollemus enim hæc quæ nunc habemus amittere, vt possemus ea quibus tunc illi vsi sunt possidere: non quod nos nunc meliora habeamus quàm gens illa tunc habuit; sed quia & illi qui quotidiano tunc cœli ac Dei ministerio pascebantur, antiquam ventris ingluviem bonis præsentibus præferebant: turpissima scilicet ciborum carnalium recordatione mœsti, & fœtidissimo cæparum atque alliorum amore ægrescentes: non quod potiora essent quibus ante vsi erant, sed quia quod nunc à nobis fit, hoc tunc ab illis. Illi horrebant quæ erant, & quæ non erant desiderabant. Nos magis laudamus illa quæ tunc fuerunt, quam ista quæ nunc

nunc sunt: non quia si elegendi facultas esset semper, habere illa mallemus, sed quia vsitatum hoc humanæ mentis est vitium, cum intueatur illa magis semper velle quæ desunt. Et quia, vt ille ait, aliena nobis, nostra plus aliis placent. Accedit quoque illud, quod generale ferme est omni homini, vt Deo semper ingratus sit, insitóque hoc, & quasi natiuo malo se cuncti invicem vincunt, vt beneficiis Dei detrahant, ne debitores se esse cognoscant. Sed hæc hactenus, nunc ad negotii dudum cœpti ordinem revertamur, quamvis, vt reor, non mediocriter iam probaverimus quæ proposuimus; sed addamus tamen adhuc, si placet, quippiam. quia melius est plus probare aliquid quàm necesse est, quàm minus forsitan quàm negotio debeatur.

Liberatus quondam de Pharaonis iugo populus Hebræorum, ad Sina montem prævaricatus est, & statim à Domino pro errore percussus. Sic enim scriptum est: *Percussit ergo Dominus populum, pro errore vituli quem fecit Aaron.* Quod potuit maius & evidentius de peccatoribus Deus ferre iudicium, quàm vt statim consequeretur

Exod. 19. & 32.

sequeretur pœna peccantes? Et tamen cum omnis populus reus fuerit, cur non est in omnes missa damnatio? quia pius scilicet Dominus partem percussit sententiæ suæ gladio, vt partem corrigeret exemplo; probaretque omnibus simul & coercendo censuram, & indulgendo pietatem. Censura enim fuit, quod castigavit; pietas, quod pepercit quamvis vtrumque impari modo. Plus siquidem tunc pietati datum est quàm severitati. Ideo vtique quia cum indulgentissimus Dominus propensiorem se semper miserationi præstet quam vltioni, licet in coercenda tunc Iudaici exercitus parte judicio ac severitati censura divina aliquid attribuerit, majorem tamen sibi populi portionem pietas vindicavit: specialiter quidem hoc & peculiari tunc innumeræ plebis misericordia, ne omnes scilicet quos reatus complectebatur, pœna consumeret. Cæterum erga quasdam personas, vt legimus, ac familias censura Dei inexorabilis est: sicut illud, vbi ociante sabbatis populo, is qui colligere ligna vsurparat, occidi jube-
Num. 15. tur; quamvis enim opus ipsum

hominis videretur innoxium, faciebat tamen eum diei obseruatio criminosum: vel cum duobus lite certantibus, vnus qui blasphemârat, morte mulctatur. Sic enim scriptum
est; *Ecce autem filius mulieris Israëlitis, quem pepererat de viro AEgyptio, inter filios Israël iurgatus est in castris cum viro Israëlite: cúmque blasphemâsset nomen Domini, & maledixisset ei, adductus est ad Mosen.* Et paulo post: Lev. 24. 10.13. v. 12.
Miserunt, inquit, *eum in carcerem, donec viderent quid iuberet Dominus, qui locutus est ad Mosen*, dicens, *Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus super caput eius, & lapidet eum populus vniversus.* v. 14.
Nunquid non præsens Dei est manifestumque iudicium, & prolata quasi iuxta humani examinis formam cœlesti disceptatione sententia Primùm qui peccauerat comprehensus est: secundò quasi ad tribunal adductus: tertiò accusatus: deinde in carcerem missus: postremò cœlestis judicij auctoritate punitus, Porro autem non punitus tantum, sed punitus sub testimonio, vt damnare scilicet videretur reum justitia, non potestas: exemplo scilicet ad

cunctorum

cunctorum emendationem proficiente, vt ne quis postea admitteret, quod omnis in vno populus vindicasset. Hac igitur ratione atque iudicio omnia Deus & nunc agit, & semper egit: scilicet vt correctioni om-
Num. 26. nium proficeret quicquid singuli pertulissent. Sicut etiam illud fuit cum
1. Par. 24. Abiu & Nadab, sacerdotalis sanguinis viri, cœlesti igne consumpti sunt. In quibus vtique non iudicium tantum, sed præsens Deus ostendere voluit, impendénsque iudicium: sic enim scriptum est: *Quod cum egressus ignis à Domino devorasset holo-*
Lev. 10. *caustum, arreptis* Nadab *& Abiu filii*
1, 2. *Aaron thuribulis posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram* Domino *ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressúsque ignis à* Domino, *devoravit eos, & mortui sunt coram* Domino. Quid enim aliud quàm extentam super nos dexteram suam, & imminentem iugiter gladium voluit ostendere, qui errorem supradictorum statim in ipso opere puniuit: nec pene prius peractum est facinus peccantium, quàm vlcisceretur pœna peccatum: quamvis non id tantum in hâc re actum sit, sed

etiam

etiam multa alia. Cum enim in illis tunc non mens impia, sed facilitas nimium inconsulta punita sit, declarauit profecto Dominus quo supplicio digni essent, qui contemptu diuinitatis aliquid admitterent; quando etiam illi percussi à Deo essent, qui sola mentis inconsideratione peccassent: aut quàm rei essent qui contra iussionem Domini sui facerent, cum etiam illi taliter plecterentur qui iniusta fecissent. Porro autem etiam ex hoc consulere Deus voluit nostræ correctioni per censuram salubris exempli: vt omnes laici intelligerent quantum iram Dei timere deberent, cum à præsenti pœna filios sacerdotis nec meritum parentis eriperet, nec ministerii sacri priuilegium vindicaret. Sed ego quid de his dico, quorum inconsiderantia quodammodo Deum tetigit, & ad cœlestem iniuriam redundauit? Maria contra Mosen loquitur, & punitur: nec punitur tantum sed iudicii more punitur. Primum enim ad iudicium vocatur. Deinde arguitur. Tertio verberatur. In obiurgatio e excipit vim sententiæ. In lepra autem patitur piaculum crimi- Num. 12. & 20.

nosæ,

nostræ, quamvis coercitio istiusmodi non Mariam tantum, sed etiam Aaronem humiliauerit: quia etsi desormari lepra summum antistitem non oportuit, & ipsum tamen Domini castigatio flagellauit: nec solum hoc, sed in pœna quam Maria patitur, Aaron etiam quasi culpæ particeps coercetur: Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron cõfusione mulctetur. Porrò autem, vt inexorabilem in quibusdam agnosceremus formam diuini esse judicij, ne illius quidem intercessu, qui læsus fuerat, indulsit. Sic enim legimus ad Aaronem & Mariam dixisse Dominum; *Quare igitur non timuistis detrahere seruo meo Mosi? iratusque abiit, & ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix; clamauitque ad Dominum Moses, dicens, Obsecro Domine sana eam. Cui respondit Dominus, Si pater eius spuisset in faciem illius, non debuerat saltem decem dierum rubore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur.*

Num. 12, 8. 10. 13. 14.

Sufficiunt igitur de hoc genere diuisionis, & de hac parte sermonis, ista quæ diximus. Infinitum enim est de omnibus disputare, quæ nimis longum est etiam sine disputatione

putatione numerare. Sed adhuc etiam aliquid addamus: pœnitet gentem Hebræorum de AEgypto recessisse, percutitur: dolet deinde fatigari se labore itineris, affligitur: carnes desiderat, verberatur. Et quia quotidie mannam edens explere illecebris cupit ventris ingluviem, optata quidem cupiditate saturatur, sed in ipsa tamen saturitate torquetur. *Adhuc enim,* inquit Scriptura, *esca erat in ore ipsorum & ira Dei ascendit in eos, & occidit plurimos eorum, & electos Israel impediuit. Og contra Mosen rebellat, extinguitur: Core conuiciatur, obruitur: Datan & Abiron murmurant, deuorantur. Aperta est enim* (inquit) *terra, & deglutiuit Datan, & operuit Synagoga Abiron.* Ducenti quoque & quadraginta, vt sacer sermo testatur, principes viri, qui tempore consilij per nomina vocabantur, surrexerunt contra Mosen. Cumque stetissent contra Mosen & Aaron, dixerunt: Sufficiat nobis quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini? Et quid post hæc? Ignis, inquit, egressus à Domino

Exod. 16.

Psal. 77.

Num. 16.

mino interfecit ccL. viros qui offerebant incensum. Sed cum hæc tanta fierent, cœlestis cura non profuit: adhibita est sepissime coercitio, sed emendatio non est secuta. Sicut enim nos, cum assidue flagellamur, non corrigimur: ita & illi, cum cæderentur sæpissime, non emendabantur. Quid enim scriptum est? Murmurauit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini. Et quid postea? Percussa sunt statim, & diuino igne consumpta xiiii. millia hominum & septingenti. Cum omnis ergo tunc populi multitudo peccauerit, cur non est in omnibus vindicatum? præsertim cum ex illa quam supra dixi seditione Core nullus euaserit. Cur ibi cunctum peccantium cœtum interfici Deus voluit, hic tantummodo portionem? scilicet quia plenus & iustitia & misericordia Dominus, & pietati suæ multa donat per indulgentiam, & seueritati per disciplinam. Et ideo ibi præstitit disciplinæ, vt proficeret cunctorum emendationi pœna omnium

omnium noxiorum. Hic autem misericordiæ suæ tribuit, ne vniversus populus deperiret. Et tamen cum tam misericorditer egerit, quia in parte plebis castigatio toties repetita non profuit, ad vltimum omnes morte damnavit: quæ res & timori, & emendationi nostræ simul proficere deberet, scilicet ne qui illorum exemplo penitus non corrigimur, illorum fortasse exitu puniamur. Non enim dubium est, quid actum de eis fuerit: nam cum vniuersa gens Hebræorum ad hoc de AEgypto exierit, vt terram repromissionis intraret, præter duos tantum sanctos nullus intravit. Sic
enim scriptum est: *Locutus est Domi-* Num. 14.
nus ad Moysen & Aaron, dicens: 16.17.18.
Vsquequo multitudo hæc pessima mur- 19.
murat contra me? Viuo ego, ait Dominus, *sicut locuti estis ante me hodie, sis faciam vobis. In sollicitudine hac iacebunt cadauera vestra.* Et quid
postea? *Parvulos*, inquit, *vestros, de* v. 30.
quibus dixistis quod præda hostibus forent, introducam vt videaat terram quæ vobis displicuit. Vestra cadauera
iacebunt in solitudine. Et quid dein- v. 32.
de? *Omnes*, inquit, *mortui sunt, atque percussi*

percussi in conspectu Domini. Qui
est quod in his omnibus non fit? Vis
videre rectorem? ecce & præsenti
corrigit, & futura disponit. Vis vi
dere seuerum judicem? ecce noxio
punit. Vis videre justum & pium
ecce innocentibus parcit. Vis vide
in omnibus judicē? ecce judicium e
Nam & vt iudex arguit, & vt iud
regit. Iudex promit sententi-
am, iudex noxios perimit,
iudex innoxios mune-
ratur.

Explicit liber 1.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

SVfficiunt igitur de exemplis ista quæ diximus, quibus vtrique iugiter Deus noster & contemplator solicitissimus, & gubernator piissimus, & iudex iustissimus comprobatur. Sed cogitat de imperitioribus forte aliquis; Si sic aguntur nunc à Deo omnia vt tunc acta sunt, quid est quod mali præualent, affliguntur boni: & cum tunc iram mali senserint, & misericordiam boni, nunc videntur sentire quodammodo boni iram, & mali gratiam? Paulo post ad ista respondeam: Nunc quia tria hæc, id est, præsentiam Dei, gubernationem, atque iudicium, tribus his me probaturum esse promisi; hoc est, ratione, exemplis, ac testimoniis, quia ratione & exemplis iam satis fecimus, superest vt testimoniis declaramus: quamvis exempla ipsa quæ diximus haberi pro testimoniis debeant, quia recte testimonium esse dicitur,

dicitur, quo rerum veritas approbatur. Quid igitur ex illis tribus quæ supra dicta sunt, per testimonia sacra primum probari debet, præsentia, an gubernatio, an ne judicium? Præsentia, opinor: quia vel recturus est, vel judicaturus. Præsens absque dubio esse debet, vt vel regere quicquid illud est, vel iudicare possit. Loquens in voluminibus suis sermo diuinus sic ait; *In omni loco oculi Domini contemplantur malos &*
Prov. 15. 3. *bonos*. Ecce habes præsentem, ecce intuentem, ecce in omni loco cura ac provisione vigilantem. Idcirco enim & bonos ab eo considerari, & malos dixit: vt probaret scilicet nihil ab eo negligi, quem ostenderet vniuersa rimari. Quod vt plenius capias, audi quid in alio Scripturarum loco idem testatur Spiritus Sanctus:
Psal. 33. 18. 19. *Oculi*, inquit, *Domini super timentes eum, vt eripiat à morte animas eorum, & alat eos in fame*. Ecce cur aspicere iustos homines Deus dicitur, vtique vt conservet, vt protegat. Aspectus enim diuinitatis propitiæ, munus est conservationis humanæ. Nam & alibi idem diuinus Spiritus Sanctus: *Oculi*, inquit, *Domini super*

iustos

ustos, *& aures eius in preces eorum*. Psal.34.
vide qua benignitate agere cum suis 15.
Deum Scriptura dicit. In hoc si-
quidem quod ait, *oculos Domini su-
per iustos esse*, affectus aspicientis o-
stenditur. In hoc autem quod *aures
in precibus paratas*, semper exaudien-
tis largitas demonstratur. Quamvis
id quod dicit, diuinas aures in pre-
cibus semper esse iustorum, non au-
dientia tantum Dei, sed quædam
quasi obedientia designetur. Quomo-
do enim in precibus iustorum diuinæ
aures sunt? Quomodo? nisi vt sem-
per audiant, nisi vt semper exaudi-
ant, nisi vt promptè audita tribuant,
nisi vt illico exaudita concedant.
Semper ergo ad audiendas sancto-
rum preces paratæ Domini nostri
aures, semper attentæ sunt. Quàm
beati essemus omnes si quam prom-
ptam erga nos Dei audientiam legi-
mus, tam promptè ipsi Deum au-
dire vellemus. Sed forsitan dicis,
hoc quod justos aspicere Deus legi-
tur, parum prodesse causæ: quia non
sit generalis diuinitatis intuitus, qui
iustis tantum speciali benignitate
tribuatur. Iam quidem superius
sacer sermo testatur, quia oculi
Domini

Domini contemplantur malos &
bonos. Sed si hoc etiam nunc vis
plenius probari, respice quid sequi-
tur, hoc enim subditur, *Vultus autem*
Ps. 34.16. *Domini super facientes mala, vt perdat*
de terra memoriam eorum. Vides abs-
que dubio quia non potes queri, quod
non aspiciat etiam iniustos Deus:
quippe cum intelligis generalem
quidem esse in omnes Domini visi-
onem, sed meritorum fieri dispari-
tate diversam: boni quippe aspiciun-
tur vt conserventur: mali vt disper-
dantur: cum quibus vtique partem
& ipse habens qui homines à Deo
aspici negas, non solum videri te à
Domino evidenter intellige, sed pe-
riturum quoq; indubitanter agnosce.
Nam cum ad hoc sit vultus Dei
super facientes mala, vt per-
dat de terra memoriam eorum:
necesse est vt qui aspicere Dei
† *Perfide.* vultum † per fidem negas, aspicientis
itam perditionę cognoscas. Igitur de
præsentia ac de aspectu Dei ista suf-
ficiunt. Videamus an nunc qui respi-
cit regat, cum vtique ipsa ratio aspi-
ciendi causam in se habeat guber-
nandi: quia non ad hoc respicit, vt
cum aspexerit negligat: qui scilicet

per

per idipsum non negligere intelligitur, quia respicere dignatur: præsertim cum superius sacer sermo testatus sit, malos ad perditionem à Deo aspici, bonos ad salutem. Hoc ipso vtique dispensatio divini gubernaculi demonstratur: hoc est enim iusta gubernatione regere, & singulos quosque homines pro meritorum diversitate tractare. Sed accipe tamen de hac re plenius testimonium: dicit ad Deum Patrem in Psalmo Ps. 80. 1.
Spiritus Sanctus: *Qui regis Israël intende*. Israel videns Deum interpretatur: quem vtique cum Christiani fide & corde videant qui fideliter credunt, licet gubernator omnium Deus sit, illis tamen peculiariter regimen præstari à Deo dicitur, qui regi peculiariter à diuinitate merentur. Vnde & tu quicunq; ille es, si Christianus es, necesse est vt regi te à Deo credas. Si autē gubernari te à Deo cū ceteris Christianis omnino non putas: necesse est extra omnes Christianos te esse cognoscas. Sed si illud, vt supra iā diximus, magis quæris quod ad omnes homines, non quod ad solos pertinet Christianos: ecce evidenter dicit volumen sacrum, cuncta

quotidie nutu diuinitatis regi, & incessabiliter à Deo omnia gubernari. *Ipse enim*, inquit, *diligit consilium & disciplinam*. Nec est enim alius Deus cuius cura est de omnibus. *Cum sis ergo*, inquit, *iustus, iuste omnia disponis, & cum magna reuerentia disponis nos*. Ecce habes iugiter disponentem Deum, jugiter gubernantem: quamvis in isto Scripturæ loco non gubernatio tantum sacra, sed etiam dignitas declaretur humana. In hoc enim quod ait, disponis nos, vis diuinæ gubernationis: in hoc autem, quod cum magna reuerentia, culmen humanæ ostenditur dignitatis. Alibi quoque in Propheta: *Nunquid non cælum*, inquit, *& terram ego impleo?* Cur autem cuncta impleat, ipse declarat: *Quia vobiscum sum*, inquit, *vt saluos faciam vos*. Ecce enim modo non regimen suum Dominus & impletionem, sed etiam vim ac beneficium ipsius adimpletionis ostendit. Hunc enim fructum in se habet diuinitatis impletio, vt saluet ea quæ adimplentur. Et ideo in Apostolorum Actibus beatissimus Paulus: *In ipso*, inquit, *& viuimus, & mouemur, & sumus*. Plus absque dubio

Sap. 10. 15. 18.

Hier. 23. 24.

Act. 17. 28.

dubio, quàm gubernator est vitæ, in quo motus ipse viventis est. Non enim dixit, *ab ipso* nos, sed *in ipso* moveri, docens scilicet insitam intra virtutes sacras omnium nostrûm esse substantiam: quia in ipso profectò viuimus, à quo hoc ipsum ducimus, quod sumus. Sed & Salvator ipse in Evangelio: *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummatione seculi.* Mat. 28, 20. Non solum nobiscum se esse dixit, sed etiam omnibus diebus esse nobiscum. Tu eum, ô ingratissime homo, qui sine cessatione nobiscum est, nec curam, nec respectum nostri habere dicis? Quid facit ergo nobiscum? Nunquid ergo ad hoc nobiscum est, vt non respiciat, vt negligat? Et quomodo sibi vtrumque convenit, vt qui pietati præstat præsentiam, impietati tribuat incuriam? *Ecce enim*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Præclare scilicet affectum Dei interpretamur, si nos calumniamur ab eo jugiter negligi, cùm ille nos à se testetur jugiter non reliqui. Ille per hoc ostendere voluit, quod à nobis affectu & protectione jugiter non discederet,

quia à nobis etiam præsentia non abessetnos in contemptum nostri divinam vertimus charitatem, nos amoris testimonia in odii argumenta mutamus. Hoc enim quod præsentem se esse dicit, odii magis testimonium esse volumus, quàm amoris. Nam si absentem se Dominus futurum esse dixisset, minus causari forsitan de incuria poteramus absentis. Maioris contemptus res est atque fastidii, si nos iugiter negligit, qui à nobis iugiter non recedit; & plus in se odii nostri habet, si ad hoc semper nobiscum permanet, vt qui nos præsentia nunquam deserit, semper repudiet affectu. Sed absit hoc de piissimo ac misericordissimo Deo credi, vt ad hoc semper nobis voluerit assistere, vt nos maiore fastidio negligere videretur assistens. Absit hoc scelus dici. Nemo enim, puto, vel in toto humano genere tam malus est, qui ideò cum illo hominum velit esse, quia non amet; & ad hoc tantum vti præsentia suà cupiat, vt maiore odii fructu possit despicere præsentem. Ipsa nos vel doceat humana natura, vel vincat: si non ideo cum quocunque homine esse cupimus, quia eum cum quo esse cupimus

cupimus diligamus. Et quia vtique diligamus; prodesse ei præsentiam nostram cupimus quem amamus. Quod ergo etiam malo homine auferre non possumus, Deo tollimus, & peiorem pessimis hominibus Deum facimus, qui ad hoc futurum nobiscum se esse dixit, vt fastidiosiùs nos negligeret cum fuisset. Sed hæc hactenus. Superest vt quia testimoniis sacris satis & respici ac regi à Deo omnia iam probauimus, etiam iudicari plurima in hoc seculo à diuinitate doceamus. Dauid sanctus cùm à Nabale Carmelo contumeliæ pertuilisset iniuriam, quia se ipse vlcisci distulit, vltionem statim Deo executore percepit. Extincto itaque paulò post adversario suo, & manu cœlesti obruto, sic locutus est; *Benedictus Dominus qui iudicauit causam opprobrii mei de manu* Nabal. Eundem quoq; cùm fugasset è regno filius persecutor, iudex in breui Dominus vindicavit. Nec vindicavit tantùm, sed cumulatiùs vindicauit quàm ipse voluit qui vindicabatur: vt ostenderet scilicet Deus grauiorem sibi esse iniuriam iniusta tolerantium, quàm tolerantibus suam. Nam qui supra

1. Reg. 25. 39.

votum ejus [vindicat qui vindicatur, quid aliud vult intelligi, quam seipsum in eo quem sic vlciscitur, vindicari? Acto itaque in crucem non manufactam filio parricida, vindictam ei diuinitùs attributam sic nunciatam refert sermo diuinus: *Bonum ad porto nuncium Domine mi rex: iudicauit enim pro te hodiè* Dominus *de manu omnium qui surrexerunt contra te.* Vides quomodo non rebus tantum, vt suprà diximus, & exemplis, sed ipso nomine atque appellatione judicij, Deum etiam præsenti seculo judicare, diuinæ per sacros testes literæ probant. Sed forsitan putes id specialiter sancto viro à Deo præstitum, vt de adversarijs ejus protinus judicaret. Dies me deficiet, si de præsentibus in hoc mundo sententijs Dei atque judiciis velim dicere. Sed tamen vt evidenter agnoscas, censuram suam & examen sacrum non tam personis præstare, quàm causis; audi quomodo judex Deus, qui pro Dauid servo suo sententiam assiduè evidentem dedit, contra Dauid ipsum sæpius vindicârit. Et quidem hoc non in multorum hominum negocio, aut, quod

2.Reg. 18. 31.

quod forſitan potuiſſe. Deum magis mouere, ſanctorum; ſed in cauſa & vnius hominis & barbari: & vbi tantum virum perſona penitus non grauauerat, niſi cauſa multaſſet? interfecto Vria Etheo, homine gentis impiæ & nationis inimicæ, ſtatim fit ad Dauid ſermo divinus; *Vriam* 2.Reg. 12. 9.10. *Etheum percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti vxorem & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon.* Quam *ob rem non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum.* Itaque *hæc dicit* Dominus: *Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua; & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Tu enim feciſti abſcondite. Ego vero faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſraël, & in conſpectu Solis.* Quid dicis tu, qui non ſolum non iudicari quæcunque agimus, ſed nec reſpici omnino à Deo credis? Videſne etiam à ſecreto illo, quo Dauid ſemel lapſus eſt, nequaquam Dei oculos abfuiſſe? Vnde & tu, qui, ad ſolatium arbitror peccatorum tuorum, conſiderari actus noſtros à Deo non putas, ex hoc ipſo & aſpici te à Chriſto ſemper intellige, & puniendum forſitan propediem eſſe cog-

nosce: quia etiam Dauid sanctum vides, virum errorem suum, nec secreto occultorum penetralium potuisse contegere, ne à præsentibus pœnis privilegio saltem magnorum operum vindicare. Quid enim ait ad eum Dominus? *Tollam vxores tuas in conspectu tuo, & gladius non recedet à domo tua vsque in sempiternum.* Vides quàm præsens excipiat tantus vir pro vno statim errore iudicium: protinus culpam secuta damnatio est, & damnatio statim puniens, nihilque reseruans, atque illicò coercens reum, non in futurum differens reatum. Et ideo non dixit, quia fecisti hoc, venturum iudicium Dei senties, & futuro gehennæ igne torquebere: sed præsentia, inquit, tormenta sentis, atque imminentem iam ceruicibus tuis diuinæ seueritatis gladium sustinebis. Et quid post hæc? agnoscit scilicet reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet: gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exhonoratur, cultu & corde mutatur: totum regem cum ornatibus suis abbiicit: prouidum pœnitentem

nitentem cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit, jeiunio exigitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, * solitudine carceratur. Et tamen ex tanti nominis, sanctitate major quàm potestate, prærogatiuis meritorum antecedentium supereminens, cum tanto ambitu supplicet, non evadit. Et hic tantus tam grandis fructus pœnitentiæ est, quòd æternis quidem piaculis non addicitur, sed in præsenti tamen veniam non meretur. Denique quid pœnitenti Propheta ait? *Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filium qui ex te natus est, morietur.* Præter pœnam acerbæ orbitatis, etiã hunc addi piissimo patri intellectum summi supplicij Deus voluit; vt dilectissimo filio causa mortis pater ipse existeret qui doleret, cum vtique natum ex crimine puerum crimen ipsum occideret quod creasset. Hoc ergo primum est diuinæ animadversionis exordium. Primum vtique, non solum: secuta namque est ærumnarum ingentium longa series, atque à domo ejus jugis admodum malorum continuatio nõ recessit. Thamar Amnonis furore corrumpitur: Amnon ab

* *Solicitudine.*

2. Reg. 12. 14.

1. Reg. 12.

Absalone iugulatur. Scelus quidem grande * à bono fratre committitur, sed peius tamen ab alio vindicatur. Inter hæc tamen Dauid pater facinore vtriusque punitur: duo filii peccant, sed tres duorum scelere perduntur. In Thamar enim virginitas amittitur: in Amnone etiam Absalonis perditio lugetur. Et quidem nescias, quem de filiis duobus tam bonus pater grauius amiserit, illum qui manu fratris occisus est in hoc seculo, an illum qui suâ periit in futuro. Iam verò hinc iuxta verbum Dei inestimabilis mali cumulus: insidias diu à filio pater patitur, regno pellitur, & ne occidatur profugus abscedit. Impurior nescias an cruentior filius: quia interficere patrem non potest patricidio, fœdat incestu, & quidem incestu, præter incesti nefas, per industriam accumulandi sceleris elato: cùm vtique facinus, quod etiam secreta abominabile facerent, persecutor parentis publicè perpetraret: scilicet vt feralissimo crimine non pater tantùm absens deformaretur, cùm oculi etiam totius * orbis publico fœdarentur incestu. Iam si addenda est & ipsius fugæ facies,

quale

* ab vno.

* vrbis.

quale illud fuit, cum tantus rex, tanti nominis cunctis regibus altior, mundo maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus: fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu, 2. Reg. 15. *operto*, inquit Scriptura, *capite, &* 30. *nudis pedibus incedens*: super istis, prioris status a se ipso exulans, penè iam post se viuens; deiectus vsque in seruorum suorum vel quod graue est contumeliam, vel quod grauius misericordiam, vt vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publicè non timeret. Ita Dei iudicio à se alter effectus, vt ei quem timuerat forsitan totus orbis, vnus in faciem insultaret inimicus. Vbi sunt qui à Deo respici res humanas negant? Ecce quoties testes sacri in persona vnius hominis non respexisse tantummodo Deum, verùmetiam iudicasse docuerunt. Et cur hæc omnia? cur vtique, nisi vt intelligeremus eandem futuram semper in mundo censuram & coercitionem Dei quæ fuisset. Et ideo etiam sanctos homines castigatos quondam iudicio Dei legimus, vt iudicandos nos

Deo-

Deo judice etiam præsenti seculo nosceremus; quia sicut Deus est semper, sic justitia Dei semper: sicut omnipotentia Domini indeficiens, sic censura indemutabilis: sicut Deus jure perpetuus, sic justitia perseverans. Et ideo omnes admodum sancti in libris sacris inter discrimina imminentium metus, & persecutorum gladios, constituti, præsens judicium Dei postulant. Sic enim justus
Psal. 43. 1. dicit in Psalmo; *Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta.* Quod ne ad futurum Dei judicium trahi possit, subdit statim; *Ab homine iniquo & doloso eripe me.* Præsens vtique judicium Dei postulat, qui liberari se de manu persecutoris implorat. Et bene pro conscientia bonæ causæ non tam suffragium Domini quam judicium deprecatur; quia bonæ causæ optimum semper suffragium tribueret, si cum justitia judicetur. Alibi quoque hoc euidentissimè: *Iudica Domine*
Psal. 35. 1. *nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.* Vides etiam hoc loco non futuri examinis severitatem, sed censuram præsentis judicij postulari.

postulari. Hoc est enim illud quod ait: *Apprehende scutum & corripe gladium*: scutū scilicet ad protectionem, gladium ad vltionem. Non quia judicans Deus egeat apparatu, sed quia in hoc seculo hæc terribilium rerum nomina, terribilium judiciorum sunt instrumenta, ad humanam intelligentiam humanarum rerum significationibus loquens: quia judicari ac vindicari se de aduersarijs precabatur, per instrumenta terrenæ istius vltionis vim divinæ animadversionis expressit. Denique alibi Propheta idem, quid inter præsens & futurum judicium Dei esset, ostendit. Quid enim de censura præsentis examinis dicit ad Dominum? *Sedes super thronum, qui iudicas æquitatem*. Psal. 9. 4. Quid autem de futuro Dei æternoque judicio; *Iudicabit*, inquit, *orbem terræ in æquitate*. Psal. 96. 10 Et iterum: *Iudicabit populos in iustitia*; ipsis scilicet verbis præsentis temporis & futuri, tempus judicii vtriusque distinxit. Vt enim præsens iudicium ostenderet, *Iudicas* posuit: vt autem futurum distingueret à præsentibus, subiecit postea, *Iudicabit*. Hæc igitur de cura erga nos Dei, & gubernaculo,

gubernaculo, & iudicio, ratione exemplis, testimoniis satis est probâsse: maxime quia etiam quæ post hoc secutura sunt, ad ipsum omnia pertinebunt. Nunc si à Deo, cuius negocium agimus, vires ad agendum acceperimus, ea quæ contra hæc ab adversariis dici solent, & proferre simul & refutare tentabimus.

Explicit liber secundus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

BEne se res habet, iacta sunt fundamenta operis pia molitione cœpti, & diuini officii amore suscepti. Et ideo non sunt solubili luto posita, nec temporali lapide constructa, sed sacrarum expensarum confectione valida, & diuini magisterii arte firmata, quæ vt ipse in Evangelio Deus dicit, *nec ventis possint furentibus concuti, nec alluvione fluminum subrui, nec pluviarum infusione dissolvi.* Cùm enim opus hoc manus quodammodo

Mat. 7. 25.

divinorum

divinorum voluminum instruxerit, & cœlestium Scripturarum compago solidârit, necesse est tam firma hæc per Dominum Iesum Christum esse quæ facta sunt, quàm firma illa sunt quæ fecerunt ædificium. Itaque hoc naturam status sui de stirpe sumit, & labefactari salvis auctoribus suis non potest. *Sicut enim in terrenis ædificiis deiicere parietes nullus potest, nisi prius lapides & cæmenta deiecerit: sic ædificium quod struximus dissolvere nullus valet, nisi id vnde structum est & consummatum, ante dissolverit.* Quod quia labefactari vtique nequaquam potest, rectè etiam à nobis incolumitas ædificii præsumitur, cuius status subsidiis immortalibus continentur. Quæritur itaque, cum hæc ita sint, si totum quod in hoc mundo est, curâ & gubernaculo, & iudicio Dei agitur; cur melior multò sit barbarorum conditio quàm nostra? cur inter nos quoque ipsos sors bonorum durior quàm malorum? cur probi iaceant, improbi conualescant? cur iniquis & maximè potestatibus vniuersa succumbant? Possum quidem rationabiliter & satis constanter dicere: Nescio

secretum

secretum & consilium divinitatis ignoro, sufficit mihi ad causæ huius probationem dicti cœlestis oraculum. Deus à se, vt libellis superioribus improbavimus, omnia dicit aspici, omnia regi, omnia iudicari. Si scire vis quid tenendum sit, habes literas sacras: perfecta ratio est hoc tenere quod legeris. Qua causa autem Deus hæc de quibus loquimur ita faciat, nolo à me requiras. Homo sum, non intelligo secreta Dei, investigare non audeo, & ideo etiam attentare formido: quia & hoc ipsum genus quasi sacrilegæ temeritatis est, si plus scire cupias quàm sinaris. Sufficiat tibi quod Deus à se agi ac dispensari cuncta testatur. Quid me interrogas quare alter maior sit, alter minor, alter miser, alter beatus, alter fortis, alter infirmus: qua causa quidem hæc Deus faciat non intelligo; sed ad plenissimam rationem abunde sufficit, quod à Deo agi ista demonstro. *Sicut* enim plus est Deus, quam omnis humana ratio: sic plus mihi debet esse quàm ratio, quod à Deo agi cuncta cognosco. Nihil ergo in hac re opus est, novum aliquid audire, satis sit pro vniuersis rationibus autor Deus.

Nec

Nec licet vt de his quæ divino aguntur arbitrio, aliud dicas iustum, aliud iniustum: quia quicquid à Deo agi vides atque convinceris, necesse est plusquam iustum esse fatearis. Hæc ergo de gubernaculo Dei atque iudicio expeditissime ac fortissime dici possunt. Neque enim necesse est, vt argumentis à me probetur, quod hoc ipso quia à Deo dicitur, comprobatur. Itaque cum legimus dictum à Deo, quia aspiciat iugiter omnẽ terrã, hoc ipso probamus quod aspicit, quia aspicere se dicit. Cùm enim legimus quod regat cuncta quæ fecit; hoc ipso approbamus quod regit, quia se regere testatur. Cum legimus quod præsenti iudicio vniuersa dispenset; hoc ipso est evidens quod iudicat, quia se iudicare confirmat. Alia enim omnia, id est, humana dicta, argumentis ac testibus egent: Dei autem sermo ipse sibi testis est; quia necesse est quicquid incorrupta veritas loquitur, incorruptum sit testimonium veritatis. Sed tamen cùm per Scripturas sacras scire nos quasi de arcano animi ac mentis suæ quædam voluerit Deus noster quia ipsum quodammodo Scripturæ

ſacræ oraculum Dei mens eſt: quic-
quid vel agnoſci per ſuos; vel prædi-
cari Deus voluit, non tacebo: vnum
quamvis prius quàm loqui ordiar,
ſcire cupiam, Cum Chriſtianis mihi
loquendum, an cum paganis ſit. Si
enim cum Chriſtianis, probaturum
me quod ago, eſſe non dubito. Si
autem cum paganis, probare con-
temno: non quia probatione defi-
ciar, ſed quia profuturum quod lo-
quor eſſe deſpero. Infructuoſus
quippe eſt & innanis labor, vbi non
recipit probationem pravus auditor.
Sed tamen quia eſſe nullum omnino
arbitror Chriſtiani nominis homi-
nem, qui non ſe Chriſtianum videri
velit, ego cum Chriſtiano agam.
Quamvis enim quis impiæ ac paga-
nicæ infidelitatis ſit, mihi tamen ſa-
tis eſt à Chriſtiano probari quod
dico. Cauſaris igitur, quid ſit iſtud,
quod Chriſtiani, qui Deum credimus,
omnibus miſeriores ſumus. Sufficere
quidem mihi ad reſpondendum hoc
loco poterat, quod Apoſtolus ad ec-
1.Pet.4. 12. cleſias dicit: *Nemo moueatur in tri-
bulationibus, ipſe enim ſcitis quia in
hoc poſiti ſumus.* Et ideo cùm in hoc
poſitos nos eſſe à Deo Apoſtolus dicat,

ærumnas, vt miserias, vt tristitias perferamus: quid mirum est si mala cuncta perferimus, qui ad tolerandam adversa omnia militamus? Sed quia multi ista non sapiunt; & putant homines Christianos hæc quasi stipendia fidei suæ à Deo capere debere, vt quia sint cunctis gentibus religiosiores, sint cunctis etiam fortiores, acquiescamus opinioni eorum atque sententiæ. Sed videamus tamen quid sit Deum fideliter credi. Qui enim tam magnam credulitatis et fidei mercedem in hoc seculo esse volumus, qualis credulitas aut fides ipsa esse debeat considerare debemus. Quid est igitur credulitas vel fides? opinor fideliter hominem Christo credere, id est, fidelem Deo esse, hoc est, fideliter Dei mandata servare. Sicut enim serui hominum diuitum aut procuratores, quibus vel supellectiles copiosæ, vel cellaria opulenta creduntur, fideles absque dubio dici non queunt, si res sibi traditas devorârint: sic profectò etiam Christiani homines infideles sunt, si bona sibi à Deo assignata corruperint. Quæritur forsitan, quæ sint bona quæ Deus Christianis hominibus assignet,

assignet, quæ? nisi omnia per quæ c
dimus, id est, per quæ omnia Chri
ani sumus. Primum scilicet leg
deindè Prophetas, tertiò Evange
um, quartò Apostolicas lectio
postremùm generationis nouæ m
nus, sancti baptismatis gratiam, d
ni chrismatis vnctionem: scilicet
sicut apud Hebræos quondam, id
peculiarem ac propriam Dei gen
cum iudiciarius honor in potesta
regiam transcendisset, probatissi
& lectissimos viros per vnguen
regium Deus vocauit in regnum
omnes homines Christiani cum
chrisma ecclesiasticum omnis
mandata fecissent, ad capiendum
boris præmium vocarentur ad c
lum. Cum ergo ista sint omnia
quæ fides constat, videamus q
tam hæc fidei sacramenta custo
vt fidelis esse videatur: quia inf
lis, vt diximus, sit necesse est,
fidei commissa non servat. Et quid
non quæro, vt cuncta faciat q
testamenta duorum temporum
bent, remitto censurā legis antiqu
remitto omnes Prophetarum mi
remitto etiam quæ remitti omni
non possunt, vel Apostolicor
librorum

brorum seuerissimam institutio-
em, vel Evangelicorum voluminum
lenam omni perfectionis genere
ctrinam. Paucissimis saltem præ-
ptis Dei quis obsequatur interro-
o: nec illa dico quæ ita multi refu-
iunt, vt penè & execrentur: tantum
pud nos honor & reverentia Dei
roficit, vt quę in devotione non fa-
mus, etiam odio digna esse duca-
us. Deniq; hoc quod Salvator cogi-
are nos de crastino prohibuit, quis Mat. 6. 34
udire dignatur? quod contentos
ngulis tunicis iubet esse, quis reci-
it? quod ambulare excalciatos præ-
pit, quis non modo faciendum, sed
el ferendum arbitratur? Itaque &
go ista prætereo. In hoc enim fi-
es per quam confidimus recidit, vt
uæ Dominus nobis salutaria esse
oluit, nos superflua indicemus.
Diligite, inquit Salvator, *inimicos* Mat. 5. 44.
vestros, benefacite his qui oderunt vos,
& orate pro persequentibus & calum-
niantibus vos. Quis hæc omnia faciat,
quis pro inimicis suis, ista quæ Deus
iussit, non dico votis, sed verbis sal-
tem agere dignetur? Aut etiam si
quis se cogit vt faciat, facit tamen ore,
non mente. Præstat quidem vocis of-
ficium,

ficium, sed animi non mutat af-
ctum: ac per hoc etiam si pro adve-
sario suo orare se cogit, loquitur no-
precatur. Longum est de singu-
dicere, sed adhuc tamen aliquid a-
dam, vt intelligamus nos non mo-
non omnibus Dei obtemperare ve-
bis, sed nullis penè illius obedi-
mandatis. Et ideo Apostolus cl-
mat: *Nam qui se existimat esse aliqu-*
Gal.6.3. *cum nihil sit, seipsum seducit.* Hoc en-
ad crimina nostra addimus, vt cu-
in omnibus rei simus, etiam bono-
nos & sanctos esse credamus, ac si
in nobis cumulentur iniquitatis of-
fensæ, etiã præsũptione justitiæ. *Qui*
1.Ioh.3.15. *odit*, inquit Apostolus, *fratrem suu-*
homicida est. Intelligere ergo pos-
mus multos esse homicidas qui se in-
noxios putant, quia vt videmus hom-
cidium non sola tantummodo occi-
dentis manu, sed etiam odientis an-
mo perpetratur. Vndę est quod Sal-
vator mandati istius normam censu-
Mat.5.22. adhuc seueriore cumulauit, dicens:
Qui irascitur fratri suo sine causa, reu-
iudicio. Ira mater est odij *erat.* Et ideo
Salvator excludere iram voluit, ne
ex ira odium nosceretur. Si ergo non
solum odium, sed etiam ira nos in

Do

Dei iudicio reos faciet, evidenter agnoſcimus, quid ſicut nullus omnino eſt immunis ab iracundia, ſic nullus omnino immunis eſſe poterit à reatu. Proſequitur autem Dominus quaſi fibras præcepti iſtius, & omnes penitus frutices ac ramuſculos ſecat, dicens: *Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui dixerit fratri ſuo, racha, reus erit concilio.* Racha quod genus ſit contumeliæ multi neſciunt: fatuitas autem quàm iniurioſè obijciatur, optimè norunt. Et ideo ſcientia ſua potius homines quàm ignorantia vtentes, malunt reatus ſuos per id conuicium quod ſciunt, diuinis ignibus, quàm per id quod neſciunt, humanis concilijs expiari. Quæ cum ita ſint, & cum hæc omnia quæ jubentur à Domino, non modo à nobis omnino non fiant, ſed penè in diverſum omnia fiant, quando majora illa faciemus?
Qui enim, inquit Salvator, *non re-* Luc. 14. 33.
nunciauerit omnibus quæ poſſidet, non
poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non 1. Ioan. 2.
tulerit crucem ſuam, & ſecutus me 6.
fuerit, non eſt me dignus. Et qui ſe Chriſtianum dicit, *debet quemadmodum Chriſtus ambulauit, ſic & ipſe ambulare:*

ambulare: quæ non modo illos, qui voluptates & pompas seculi sequuntur, sed ne illos quidem implere certum est, qui secularis amoris ius derelinquunt. Nam & qui renunciare diuitias videntur, non sic renunciant, vt penitus renunciasse videantur. Et qui putantur crucem portare, sic portant, vt plus habeant in crucis nomine dignitatis, quàm in passione supplicii. Et omnes tamen isti, etiam si aliquid horum bona fide adimplerent; illud absque dubio nullus efficeret, vt per viam vitæ istius sic incederet sicut Salvator incessit. *Qui se enim*, inquit Apostolus, *dicit in Christo manere, debet quemadmodum Christus ambulauit sic & ipse ambulare.* Sed dura forsitan quidam putent Apostolorum esse præcepta. Dura plane existimanda sunt, si plus ab aliis officiorum exigunt, quàm sibi sumunt. Porro autem si multò minus cæteris imperârunt quàm sibi, non modo non graues magistri, sed parentes indulgentissimi iudicandi sunt, qui onera quæ ceruicibus filiorum per amoris indulgentiam detrahunt, sibi per affectum religionis imponunt. Quid enim vnus ex

Gal. 4. 10.

ipsis

ipsis ad populos ecclesiasticos dicit? *Filioli, inquit, mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Et rursum; *Imitatores, inquit, mei estote sicut & ego Christi.* Nobis hoc imperat, vt se imitemur, qui sibi hoc imperauerit, vt Christi esset imitator. Et quidem quod ipse Christum imitatus sit, nulli dubium est: Christus enim se pro nobis subdidit mundo, & se ipse pro Christo: Christus pro nobis tædia & labores grauissimos pertulit: & hoc ipse pro Christo: Christus pro nobis contumelias passus est: & hoc ipse pro Christo: Christus pro nobis passionem mortemque tolerauit: & hoc ipse pro Christo. Et ideo non sine causa meritorum suorum conscius dicit; *Certamen bonum certaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.* Itaque cum ille Christum sic imitatus sit, videamus quis nostrum Apostoli imitator appareat. Scribit enim ipse de se primum, *quod nulli vnquam dederit offensionem, sed in omnibus exhibuerit se sicut Dei ministrum, in patientia multa, in tribulationibus, in necessitatibus, in plagis, in carceribus, in lacerationibus.*

Gal. 4. 19. [margin: 1. Cor. 11. 1.]

2. Tim. 4. 7. 8.

2. Cor. 6. 3. 4. 5.

Et 11. 24. 25. 26. Et alibi, dum se alijs comparat, sic ait: *In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego: vt minus sapiens dico, magis ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus, ter naufragium feci.* Sane etsi de cæteris, quas dixit, virtutibus Apostolicis nihil facimus, in hoc tamen vno, vbi Apostolus ter naufragasse se dicit, etiam vincere possumus. Non enim ter tantummodo naufragauimus, quorum pene omnis vita naufragium est. In tantum quippe vitiose ab omnibus viuitur, vt prope nullus Christianorum sit, qui non jugiter naufragare videatur. Sed dicit fortasse aliquis: non id esse nunc temporis, vt pro Christo nos perferamus, quæ tunc Apostoli pertulerunt. Verum est: non enim sunt principes pagani, non tyranni persecutores, non sanguis sanctorum funditur, nec fides supplicijs cõprobatur. Contentus est Deus noster, vt ei pax nostra seruiat, vt solis immaculatorum actuum puritate & vitæ incontaminabilis sanctitate placeamus.

ceamus. Quo plus ei fides & devotio nostra debet: quia minora à nobis exigit, & maiora concessit. Et ideo cum & principes Christiani sint, & persecutio nulla sit, & religio non inquietetur, qui ad probandum fidem experimentis durioribus non compellimur, inferioribus saltem officijs Domino plus placere debemus. Probat enim etiam in majoribus, si res exigat, executorem se idoneum fore, à quo minora complentur. Dimittamus ergo illa quæ beatissimus Paulus pertulit: imò quæ in libris postea de religione conscriptis omnes admodum Christianos legimus pertulisse: qui ad cœlestis regiæ ianuam gradibus pœnarum suarum ascendentes, scalas sibi quodammodo de eculeis catastisque fecerunt. Videamus si in illis saltem religiosæ devotionis obsequijs, quæ minora atque communia in summa quiete & omni tempore omnes Christiani obire possumus, præceptis Dominicis respondere tentamus. Iubet Christus ne litigemus. Quis jubenti obtemperat? Nec solum jubet, sed in tantum hoc jubet, vt ea ipsa nos de quibus lis est relinquere jubeat, Mat. 5. 40.

 beat,

beat, dummodo litibus exuamur. *Si quis enim*, inquit, *voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, relinque ei & pallium.* Interrogo qui sint qui spoliantibus adversarijs cedant: imò qui sint qui adversarios suos non spoliare conentur. Tam procul enim abest, vt cum tunicis etiam alia relinquamus, vt si quo modo possumus, pallium simul adversarijs tunicasque tollamus. Tam devote enim mandatis dominicis obedimus, vt non sufficiat nobis, quod adversarijs nostris etiam minima vestimentorum nostrorum parte non cedimus, nisi eis quantum in nobis est, si res sinat, cuncta rapiamus. Iungitur autem præcepto huic par & consimile mandatum, quo ait Dominus; *Qui percusserit te in dextram maxillam, præbe ei & alteram.* Quantos putamus esse, qui dictis huic vel aures modestè præbeant, vel certe etiamsi id facere videntur, animis acquiescant? Aut quotus quisque est, qui si ictum vnum acceperit, non multos pro vno reddat? tantum ab illo abest, vt cædenti maxillam præbeat, vt tũ se vincere putet, non quando adversarium vapulando, sed quan-

docædendo supetauerit. *Quæ vultis,* inquit Salvator, *vt faciant vobis homines, eadem & vos facite illis similiter.* Hujus sententiæ partem tam benè novimus, vt nunquam prætereamus: partem sic prætermittimus, quasi penitus nesciamus. Nam quid ab alijs præstari nobis velimus, optimè nouimus: quid autem ipsi alijs debeamus præstare, nescimus. Atque vtinam nesciremus: minor esset ignorantiæ reatus, secundum illud: *Qui nescit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis: qui autem scit & non facit eam, vapulabit multis.* Nunc autem in hoc major offensa est, quod partem sententiæ sacræ pro commodorum nostrorum vtilitate diligimus, partem pro Dei injuria prætersimus. Exaggerat quoque hoc Dei verbum officio prędicationis suæ Apostolus Paulus, dicens: *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.* Et iterum: *Non quæ sua sunt,* inquit, *singuli cogitantes, sed ea quæ aliorum.* Vides quàm fideliter præceptum Christi fuerit executus, vbi cum Salvator sic nos pro aliis sicut pro nobis iusserit cogitare, ille plus aliorum nos commodis iussit consulere

Mat. 7.12.

Luc. 12. 47. 48.

1. Cor. 10, 24.

 quàm

quam nostris: boni scilicet domini bonus famulus, & singularis magistri præclarus imitator; qui in vestigiis Domini sui ambulans, patentiora quodammodo & expressiora pedibus suis fecit domini sui esse vestigia. Quid ergo horum facimus Christiani, quod Christus, an quod Apostolus iubet? Puto omnino, quod neutrum. Nam tantum abest, vt aliorum commodis aliquid cum propria incommoditate præstemus, vt omnes vel maxime nostris commodis cum aliorum incommodo consulamus. Sed eligere forsitan maiora quæque videmur quæ nullus impleat, &, vt ipsi putant, implere omnino non possint; & præterire alia, quæ & implere queant, & ab omnibus impleantur. Sed primum illud considerandum est, quia nulli servorum licet, ex his quæ dominus suus imperat eligere pro arbitrio quid velit facere, quid nolit, & insolentissima abusione quod placuerit assumere, quod displicuerit repudiare: maxime cum & terrestres domini nequaquam æquo animo tolerandum putent, si iussiones suas servi ex parte audiant, & ex parte contemnant;

nant; & pro libidine sua quæ putaverint facienda faciant, & quæ putaverint conculcanda conculcent. Si enim pro arbitrio suo serui dominis obtemperant, ne in iis quidem in quibus obtemperaverint, obsequuntur. Quando enim servus ex domini iussis ea facit tantummodo quæ vult facere; iam non dominicam voluntatem implet, sed suam. Si ergo nos qui homunculi imbecilli sumus, contemni tamen à servis nostris omnino nolumus; quos etsi nobis servitutis conditio inferiores, humana tamen sors reddit æquales: quàm inique vtique cœlestem Dominum contemnimus, qui cum homines ipsissimus, contemnendos tamen nos à nostræ conditionis hominibus non putamus: nisi tanti fortasse consilii ac tam profundæ intelligentiæ sumus, vt qui pati iniurias servorum nolumus, subditum iniuriis nostris Deum esse vellimus: & quæ ipsi toleratu humamano indigna credimus, Deum à nobis dignè hæc tolerare credamus. At per hoc si qui sunt, vt ad superiora redeamus, qui de maioribus nos Dei præceptis dicere existiment, & minora reticere, superfluè queri intelli-

gendi sunt. Neque enim iusta cunsatio est, cur præferantur aliqua, vbi facienda sunt omnia. Sicut enim minorum carnalium servis eligere, vt iam dixi, omnino non licet, quæ ex præceptis servilibus faciant, quæ non faciant: sic nos qui serui Domini nostri sumus, illicitum omnino existimare debemus, vt vel illa quæ placent, pro animi oblectatione sumamus; vel illa quæ displicent, pro superbiæ abusione calcemus. Sed acquiescamus tamen iis, quæ ex præceptis dominicis idcirco forsitan nos nolunt maiora dicere, quia se putant minora complere: non quia sufficiat ad salutem, si maioribus spretis minora faciamus, secundum illud: *Quicunque totam legem servaverit, offendat autem in vno, factus est omnium reus:* ac per hoc licet nobis non sufficiat parva ac minima quæque facere, acquiesco tamen ego minora dicere, vt ostendam maximam Christianorum omnium partem, ne exigua saltem ac minima fecisse. Iussit Salvator noster, vt Christiani homines non iurarent. Plures invenias qui sæpius peierent, quàm qui omnino non iurent. Iussit quoque vt

Iacob. 2. 10.

vt nemo maledicerct. Cujus non ſermo maledictio eſt? Prima enim ſemper irarum tela maledicta ſunt, & quicquid non poſſumus imbecilli, optamus irati: ac ſic in omni animorum indignantium motu votis malis pro armis vtimur. Vnde vnuſquiſque hominum evidentiſſimè probat, quicquid fieri adverſarijs ſuis optat, totum ſe facere velle, ſi poſſit. Sed videlicet quia omnes hac improbitate linguarum facile vtimur, qui juſſis dominicis non obtemperamus, idcireo etiam apud Deum facile hoc putamus eſſe qui juſſit: *Maledici*, inquit ſermo diuinus, *regnum Dei non poſſidebunt*. Hinc ergo intelligere poſſumus quam grauis ſit & pernicioſa maledictio, quando etiamſi alia bona adfuerint, ſola excludit à cœlo. Invidiam eſſe procul juſſit Chriſtus à nobis: at nos è contra, non extraneis tantum, ſed etiam proximis invidemus. Nec ſolum inimicos, ſed etiam amicos noſtros liuore perfundimus: adeo prope in omnium ſenſu hoc malum regnat: adeo eſuriendi libido terminum habet, detrahendi libido terminum non habet. Nam ſemper admodũ cibo, nunquam detractione

Ephes. 5. 5.
1. Cor. 6. 10.

 ſaturamur.

saturamur. Sed forsitan lectis pœna
Rom. 1. istius laboris est. *Detrahent* (inquit
Scriptura sacra) *eradicabitur*. Grauis
profecto & tremenda animadversio,
sed tamen nulla correctio. dummodo
enim vnusquisque hominum alium
lacerare non desinat, tanti putat
vt etiam sibi ipse non parcat: sed digna
plane mali istius retributio est,
quæ solum persequitur autorem; illi
enim nihil nocet penitus cui detrahit,
tantummodo illum punit à
cuius ore procedit. Sed delirare, opinor,
videmur ista repetendo; & fero
vt nos delirare videamur. Nunquid
delirauit Dominus, qui præcepit,
Ephes. 4. 31. *Omnis enim*, inquit per Apostolum
suum, *clamor auferatur à vobis cum
omni malitia*? Vtrunque quidem hoc
in nobis iugiter perseuerat, sed magis
tamen malitia quam clamor. Clamor
quippe non semper est in oribus
nostris: malitia autem semper in
cordibus nostris. ac per hoc puto
quod etiamsi in nobis clamor desineret,
tamen malitia permaneret. Sine
murmuratione quoque & querela
Phil. 2. 14. nos Deus noster esse præcepit. Quando
hæc in humano genere non fuerunt?
Si æstus est, de ariditate causamur:

mur: si pluvia, de inundatione conquerimur. *Si* infœcundior annus est, accusamus sterilitatem: si fœcundior, vilitatem. adipisci abundantiam cupimus, & eandem adepti accusamus. Quid dici hac re improbius, quid contumeliosius potest? etiam in hoc de misericordia Dei querimur, quia tribuat quod rogamus. Abesse à servis suis omne omnino, etiam oculorum, scandalum Deus præcepit. Et ideo, *Si quis*, inquit, Mat. 5. 28.
viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Hinc intelligere plene possumus, quàm castos nos esse Salvator iusserit, qui etiam licentiam visionis abscidit. Sciens enim fenestras quodammodo esse nostrarum mentium, lumen oculorum; & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos, introire: extinguere eas penitus foris voluit, ne intus orirentur: & lethaliter crescentibus fibris convalescerent forsasse in animo, si germinassent in visu. Idcirco itaque ait Dominus, petulcos impudicorum hominum intuitus noxa adulterii non carere: scilicet vt qui bona fide fugeret adulterium,

custodiret.

custodiret aspectum. Perfectæ siquidem ac sincerissimæ sanctitatis volens cultores suos facere Salvator, jussit ab ijs cautissime etiam minima vitari: scilicet vt quàm pura est pupilla oculi, tam pura esset Christiani hominis vita; & sicut salva intuitus incolumitate, pulveris labem in se oculus non reciperet; sic vita nostra labem in se penitus impudicitiæ non haberet. Vnde est illud etiam quod in sequentibus ait Dominus; *Si scandalizat te oculus tuus, erue eum. Et si scandalizat te manus tua, abscinde eam. Expedit tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Si igitur juxta Dei verbum in gehennam scandalis trahimur, rectè profectò vt gehennam vitare possimus, etiam manibus nostris oculisque multamur: non quod membris suis quis privare se debeat, sed quia tam necessariæ nobis sunt quædam domesticorum obsequiorum necessitudines, vt his quasi oculis, interdum autem quasi manibus vtamur, recte nobis præsentium ministeriorum officia subtrahimus, ne æterni ignis tormenta patiamur. Vbi enim de ministerio

Mar. 9. 47.

nisterio agitur, & vita, rectius profecto Christiano est ministerio carere, quàm vita. Itaque cum in omnibus his quæ diximus, obedire nos sibi Dominus noster jusserit, vbi sunt, qui aut in vniuersis mandatis Deo, aut certe vel in paucissimis obsequantur? vbi sunt qui aut inimicos diligant, aut persequentibus beneficiant, aut malos in bono vincant: qui maxillas cædentibus præbeant, qui spoliantibus res suas sine lite concedant? Quis est apud quem † delectationi penitus nihil liceat, qui conuicio suo neminem lædat, qui silentio coerceat, ne in amaritudinem maledictionis erumpat? quis est qui faciat hæc minima? vt non dicam illa, de quibus diximus paulo ante, maiora. Quæ cum ita sint, & cum à nobis nil penitus dominicæ jussionis fiat, quid est quod nos quæramur de Deo, cum queri magis Deus de nobis omnibus possit. Quæ ratio est vt doleamus nos non audiri à Deo, cùm ipsi Deũ non audiamus: & susurremus non respici à Deo terras, cùm ipsi nõ respiciamus ad cœlum: vt molestum sit despici à Domino preces nostras, cũ præcepta ejus despiciãtur à nobis?

† Detractioni.

Fac

Fac nos pares Domino nostro esse: quis iustæ querimoniæ locus est, hoc pati quemque quod fecerit? salvo eo quod probare facile possum, nequaquam nos pati illa quæ facimus; & mitiùs multo nobiscum Deum agere quàm nos cum Deo. Sed interim tamen hac agamus lege quâ cœpimus. Sic enim ipse etiam Dominus dicit: *Clamavi ad vos, & non audistis me, & vos clamabitis ad me, & non exaudiam vos.* Quid enim dignius aut quid iustius? non audiuimus, non audimur: non respeximus, non respicimur. Quis rogo ex carnalibus dominus hac cum suis lege agere contentus est, vt contemnat tantummodo seruos suos, quia fuerit ab eis ipse contemptus? quanquam nos non hac solum iniuria contemnamus Deum, qua contemni à servis suis † curiales solent, quia seruorum hic contemptus est maximus, si non faciant quod iubetur. Porrò autem nos omni studio, omni nisu, non solum iussa non facimus sed contra id facimus quod iubemur. Iubet enim Deus, vt omnes nobis inuicem chari simus, omnes autem nos mutua infestatione laceramus. Iubet Deus,

Prov. 1. 24. 28. Mic. 3. 4. Ps. 17. 6.

† carnales.

vt

vt cuncti egentibus sua tribuant: cuncti admodum aliena pervadunt. Iubet Deus, vt omnis qui Christianus est, etiam oculos castos habeat: quotus quisque est, qui non se luto fornicationis involuat: Et quid plura? graue & luctuosum est, quod dicturus sum. Ipsa Dei ecclesia, quæ in omnibus esse debet placatrix Dei, quid est aliud quàm exacerbatrix Dei, aut præter paucissimos quosdam, qui mala fugiunt, quid est aliud penè omnis cœtus Christianorum, quàm sentina vitiorum? Quotum enim quemque invenies in ecclesia non aut ebriosum, aut helluonem, aut adulterum, aut fornicatorem, aut raptorem, aut ganeonem, aut latronem, aut homicidam? & quod his omnibus peius est, propè hæc cuncta sine fine. Interrogo enim Christianorum omnium conscientiam: ex his vel flagitiis, vel sceleribus quæ nunc diximus quotus quisque hominum non aliquid est horum? aut quotus quisque non totum? facilius quippe inuenias qui totum sit, quàm qui nihil. Et quod diximus nihil, nimis forsitan gravis videatur esse censuræ: plus multò dicam.

dicam. facilius invenias reos malorum omnium, quàm non omnium: facilius maiorum criminum, quàm minorum: id est facilius qui & maiora crimina cum minoribus, quàm qui minora tantum sine maioribus perpetrarint. In hanc enim morũ probrositatem prope omnis Ecclesiastica plebs redacta est; vt in cuncto populo Christiano genus quodammodo sanctitatis sit, minus esse vitiosum. Itaque ecclesias, vel potius templa atque altaria Dei minoris reverentiæ quidam habeut, quàm cuiuslibet minimi ac municipalis iudicis domum. Siquidem intra ianuas non modo illustrium potestatum, sed etiam præsidum aut præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt; nisi quos aut iudex vocaverit, aut negocium traxerit, aut ipsa honoris proprii dignitas introire permiserit: ita vt si quispiam fuerit insolenter ingressus, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundia atque existimationis suæ labe multetur. In templa autem vel potius in altaria atque in sacraria Dei, passim omnes sordidi ac flagitiosi sine vlla penitus reverentia sacri honoris irrumpunt:

nt: non quia non omnes ad ex-andum Deum currere debeant, sed ia, qui ingreditur ad placandum, on debet egredi ad exacerbandum. eque enim eiusdem officii est, in-ulgentiam poscere, & iracun-iam prouocare. Novum siqui-em monstri genus est: eadem pe-è omnes iugiter faciunt, quæ fe-isse se plangunt. Et qui intrant ec-lesiasticam domum, vt mala antiqua defleant, exeunt, & quid dico exeunt? in ipsis penè hoc orationibus suis ac supplicationibus moliuntur. Aliud quippe ora hominum, aliud corda agunt: & dum verbis præterita mala plãgunt, sensu futura meditantur, ac sic oratio eorum rixa est magis criminum, quàm exoratrix: vt verè illa in eis Scripturæ maledictio compleatur; vt de oratione ipsa exeant condemnati, & oratio eorum fiat in peccatum. Denique si vult quispiam scire quid in templo huiusmodi homines cogitauerint, videat quid sequatur. Siquidem consummatis solennibus sacris, statim ad consuetudinaria omnes studia discurrunt: alii scilicet vt furentur, alii vt inebrientur, alii vt fornicentur, alii vt latrocinentur:

cinentur: vt evidenter appareat hæc eos esse meditatos, dum intra templum sunt, quod postquàm egressi fuerint exequuntur. Sed videlicet hæc mala, & omnem vitiorum probrositatem, quam supra dixi, ad servos fortasse quidam & ad abjectissimos quosque homines referendam putant: cæterum nomen ingenuum hac flagitiorum labe non pollui. Quid autem aliud est cunctorum negociantium vita, quàm fraus atque perjurium? Quid aliud curialium, quàm iniquitas? Quid aliud officialium, quàm calumnia? Quid aliud omnium militantium, quàm rapina? Sed putas forsitan, quod hoc etiam de personis istiusmodi ferri possit. Hic est enim, inquis, eorum actus quæ & professio: ac per hoc nihil mirum est, si agunt quod profitentur. Quasi vero aut agere vllum Deus res malas velit aut profiteri; aut nulla sit penitus sacræ majestatis offensa, si maximum scelus minores videantur agere personæ: præsertim cum in hac hominum multitudine major multò sit pars generis humani: & absque dubio vbi major est peccantium turba, major est divinitatis injuria.

injuria. Sed omnis, inquis, nobilitas ab his sceleribus immunis est. Parum est id quidem: quia non aliud videtur nobilitas in omni mundo, quàm vnus homo in grandi populo. Sed videamus tamen si vel ipsum parum sit carens crimine: ac primum consideremus quid de huiusmodi hominibus dicat sermo divinus. Arguens quippè Apostolus Dei populum, sic ait; *Audite fratres mei dilectissimi: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se: vos autem exhonorastis pauperem: Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos?* Graue hoc Apostoli testimonium est: nisi fortè immunes se ab eo nobiles putent, quia sunt soli divites nominati. Sed aut ijdem sunt nobiles, qui & divites: aut si sunt divites præter nobiles, & ipsi tamen quasi jam nobiles: quia tanta est miseria huius temporis, vt nullus habeatur magis nobilis, quàm qui est plurimum diues. Sed siue de alterutris, siue de vtrisque Apostolus dixerit, facile de hoc componi potest. Iacob. 2.

test.

test. Non enim interest de qua hoc potissimum parte dictum sit, quod vtrique certum est convenire. Quis enim est vel nobilium omninò, vel divitum, horrens crimina? quamvis in hoc fefellerim. Multi enim horrent, sed paucissimi evitant. In aliis quippe horrent, quod in se semper admittunt, mirum in modum & accusatores eorundem criminum & excusatores. Exsecrantur publicè, quod occultè agunt: ac per hoc dum damnare se cæteros putant, ipsos se magis propria animadversione condemnant. Sed relinquamus istos, qui magis rei sunt. Quis est vel dives omnino vel nobilis, aut innocentiam servans, aut à cunctis sceleribus manus abstinens? quanquam superfluè à cunctis dixerim. Vtinam vel à maximis: quia volunt sibi id fortè maiores quasi privilegium vindicare, vt iure suo crimina vel minora committant. Itaque de peccatis faciliotibus nihil dico. Videamus si vel à duobus illis quasi capitalibus malis vllus immunis est: id est, vel ab homicidio, vel à stupro. Quis enim est aut humano sanguine non cruentus, aut cœnosa impuritate non sordidus?

vnum

vnũ quidem ex his ad pœnam æternam sufficit, sed prope nullus divitum non vtrumque commisit. Sed cogitat forte aliquis de hoc numero: Ego iam ista non facio. Laudo si non facis, sed tamen forte antè fecisti, & non est nunquam omnino fecisse, facere cessasse. Quod si ita esset, quid proderat tamen vnum à scelere desistere, & multos in sceleribus permanere? Non sanat vnius conversio crimina plurimorum: nec sufficit ad placandum Deum quod vnus peccata deserit, quem vniversitas totius humani generis offendit: præsertim cum is qui convertitur vt mortem æternam possit evadere, magnos profecto conversionis suæ fructus capiat si evadat, nedum contingere ei possit, vt ab aliis pœnam damnationis avertat: quia & hoc intolerabilis superbiæ atque immanis piaculi crimen est, si tam bonum se aliquis esse credat, vt etiam malos existimet per se posse salvari. Loquens Deus de terra quadam vel de populo peccatorẽ, sic dicit: *Si fuerint tres viri in medio eius, Noë, & Daniel, & Iob, non liberabunt filios & filias: ipsi soli salvi erunt.* Neminem tamẽ reor tam impudentẽ fore,

Ezech. 14. 14.

fore, qui se his talibus viris audeat comparare: quia quamvis placere nunc aliquis Deo studeat, hoc ipsum tamen genus maximæ injustitiæ est, si se justum præsumat: ac per hoc sublata est omnis spes falsæ opinionis, qua credamus innumeram perditorum hominum multitudinem suffragio paucorum bonorum à præsentibus malis posse defendi. Cùm enim nullus illis quos supra diximus par sit, quæ esse spes vllis potest, quod liberari & extranei, & innumeri, & mali à paucissimis bonis possint? cum illi familiarissimi Deo sancti ne hoc quidem à Domino promeruerint, vt in filijs suis vel sua membra salvarent: & rectè. Nam licet omnes admodum filij membra parentum esse videantur, non putandi sunt tamen membra eorum esse à quibus affectu cœperint discrepare: quia morum degenerantium pravitate pereunt in talibus beneficia naturæ. Quo fit vt etiam nos qui nos Christianos esse dicimus, perdamus vim tanti nominis, vitio pravitatis. Omnino enim nihil prodest nomen sanctum habere sine moribus; quia vita à professione discordans,

discordans, abrogat illustris tituli honorem, per indignorum actuum vilitatem. Vnde cum penè nullam Christianorum omnium partem, penè nullum Ecclesiarum omnium angulum non plenum omni offensione, & omni lethalium peccatorum labe videamus; quid est in quo nobis de Christiano nomine blandiamur? Cùm vtique hoc ipso magis per nomen sacratissimum rei simus, qui à sancto nomine discrepamus. Nam & ideo plus sub religionis titulo Deum ludimus, quia positi in religione peccamus.

Explicit liber III.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

DIsceditur itaque ab illa, quam supra diximus, Christiani nominis prærogativa; vt putemus quia simus cunctis gentibus religiosiores, debere nos esse etiam fortiores. Nam cùm, vt diximus, hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christi mandata servare; fit absque dubio, vt nec fidem habeat qui infidelis est; nec Christum credat, qui Christi mandata conculcat: ac per hoc totum in id reuoluitur, vt qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videatur. Nomen enim sine actu atq; officio suo nihil est. Nam sicut ait quidam in scriptis suis: Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Itaque vt iisdem verbis etiam nos vtamur, quid est aliud sanctum vocabulum

Verba hæc habentur lib. 2. ad Eccl. Cath. iuxta medium.

lum sine merito, nisi ornamentum in luto? Sicut etiam per diuinas literas sacer sermo testatus est, dicens; *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.* Prov. 11. 22. Et in nobis itaque Christianum vocabulum, quasi aureum decus est: quo si indignè vtimur, fit vt sues cum ornamento esse videamur. Denique qui vult plenius scire, vocabula nihil esse sine rebus, respiciat quomodo innumerabiles populi cessantibus meritis etiam nomina perdiderunt. Duodecim Hebræorum tribus cum electæ quondam à Deo essent, duo nomina sacrosancta acceperunt: populus enim Dei, & Israel appellatæ sunt. Sic quippe legimus; *Audi populus meus, & loquar: Israël & testificabor tibi.* Esa. 1. Ergo Iudæi aliquando vtrumq;, nunc neutrum. Nam nec Dei populus dici potest, qui cultum Dei jam olim reliquit: nec videns Deum, qui Dei filium denegauit, sicut scriptum est; *Israël vero me non cognouit, & populus me non intellexit.* Propter quod etiam alibi Deus noster de Iudæorũ plebe loquitur ad Prophetam, dicens: *Voca nomen eius non dilecta.* Et iterum ad Iudæos ipsos; *Vos non estis*

populus meus, & ego non sim Deus vester. Cur autem hoc de eis ipse diceret, alibi evidenter ostendit. Sic quippe ait: *Dereliquerunt venam aquarum viventium, Dominum.* Et iterum: *Verbum,* inquit, *Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in istis.* Quod quidem timeo ne non magis tunc de eis dici poterit, quàm de nobis nunc dici possit: quia nec verbis Dominicis obtemperamus, & qui verbis Domini non obsequimur, sapientiam profectò in nobis penitus non habemus: nisi fortassis credimus sapientér nos Deum spernere. Et hoc ipsum quod Christi mandata contemnimus, summam prudentiam judicamus. Est quidem causa cur hoc ita existimare credamur. Nam tanto consensu omnes peccata sequimur, quasi summi consilij conspiratione peccemus. Quæ cum ita sint, quæ ratio est, vt ipsi nos falsa opinione fallamus, existimantes scilicet quia Christiani esse dicamur, quod opitulari nobis inter mala quæ agimus, nomen bonum possit: cum Spiritus Sanctus nec fidem quidem dicat hominibus Christianis sine operibus bonis posse prodesse: & vtiq; multo

Hier. 2. 13. & 8. 9.

multo plus est fidem habere quàm nomen: quia nomen est vocabulum hominis, fides autem fructus est mentis. Et tamen hunc ipsum fidei fructum infructuosum Apostolus sine operibus bonis esse testatur, dicens: *Fides sine operibus bonis mortua est.* Et iterum: *Sicut enim corpus sine spiritu, sic fides sine operibus mortua est.* Addit quoque asperiora quædam ad confundendos eos, qui sibi præsumptione Christianæ fidei blandiuntur. Sed dicet aliquis: *Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi sine operibus fidem tuam, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.* Quę vtique hoc indicat, actus bonos, Christianæ fidei quasi testes esse: quia Christianus nisi opera bona fecerit, fidem suam penitus approbare non possit: ac per hoc quod probare non valeat quia sit, sic omnino habendum esse quasi non sit. Nam quam pro nullo hoc habendum existimaret, in subditis statim ipse demonstrat, dicens ad Christianum: *Tu credis quia vnus est Deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt.* Consideremus quid voluerit hoc loco Apostolus dicere: ne irascamur diuinis testi- Iac. 2. 19.

monijs, sed acquiescamus: ne contradicamus, sed proficiamus. *Tu credis*, inquit ad Christianum sermo diuinus, *quod Deus vnus est, bene facis: & dæmones credunt, & contremiscunt.* Nunquid errauit Apostolus, vt hominis Christiani fidem dæmoni compararet, non vtique: sed ostendere illud volens quod supra dictum est; quia sine operibus bonis nihil sibi per fidei supercilium vsurpare deberet. Idcirco autem à dæmonibus Deû credi, scilicet vt sicut dæmones cum esse Deum credunt, tamen in peruersitate perdurant: ita & quosdam homines quasi credulitatem dæmoniacam habere; qui cum se Deum credere asserant, tamen à malo opere non cessant. Subjûgit autem ad pudorem & condemnationem hominum peccatorum; non credere solum dæmones Dei nomen, sed etiam timere & contremiscere: hoc est dicere: Quid tibi blandiris ò homo quisquis es credulitate, quæ sine timore atque obsequio Dei nulla est? aliquid plus dæmones habent. Tu enim vnam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorē: illi & credulitatem habent, pariter & timorem,

timorem. Quid miraris ergo si cædimur, quid miraris si castigamur, si in jus hostium tradimur, si infirmiores omnibus sumus? siue miseriæ nostræ, siue infirmitates, siue euersiones, siue captiuitates, & pene improbæ servitutes, testimonia sunt mali serui & boni domini. Quomodo enim mali servi? quia patior scilicet vel ex parte quod mereor. Quomodo boni domini? quia ostendit quid mereamur: etsi non irrogat quæ mereamur, clementissima enim ac benignissima castigatione mavult nos corrigere, quàm perire. Nos siquidē quantum ad crimina nostra pertinet, lethalibus supplicijs digni sumus: sed ille plus misericordiæ tribuens quā seueritati, mavult nos clementis censuræ tēperamento emendare, quam plaga justę coercitionis occidere. Ingratum nobis esse quod cædimur, satis certus sum. Sed quid miramur, si peccantes nos Deus verberat, cum ipsi peccantes servulos verberemus? Injusti judices sumus: homunculos nos flagellari à Deo nolumus, cùm ipsi conditionis nostræ homines flagellemus. Sed nec miror, quod tā iniqui in hac re sumus: natura in nobis & nequitia

seruilis est, volumus delinquere, & nolumus verberari. Ipsi in nobis mores sunt qui in servulis nostris, omnes volumus impunè peccare. Denique si mentior, cunctos consulo. Nego vllum esse quamlibet magni criminis reum, qui se acquiescat debere torqueri. Hinc ergo cognosci potest, quàm iniqui & praui sumus: alijs severissimi sumus, nobis indulgentissimi: alijs asperi, nobis remissi. In eodem crimine punimus alios, nos absoluimus. Intolerabilis prorsus & contumaciæ, & præsumptionis: nec agnoscere volumus in nobis reatum, & audemus de alijs vsurpare judicium. Quid esse iniustius nobis, aut quid perversius potest? Id ipsum scelus in nobis probabile esse ducimus; quod in alijs severissime vindicamus. Et ideo non sine causa ad nos Apostolus clamat:
Rom. 2. 1. *Propter quod inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, te ipsum iudicas.* Eadem enim agis quæ judicas. Sed non eadem, inquit aliquis ex diuitibus, non eadem nos agimus quæ serui agunt. Ex seruis enim fures ac fugitiui sunt: ex seruis enim gulæ ac jugiter ventri servientes,

servientes. Verum est esse hæc vitia servorum, sed plura tamen sunt ac majora dominorum, quamvis non omnium. Excipiendi enim quidam sunt, sed paucissimi: quos ideo non nomino, ne non tam eos nominando laudare, quàm alios non nominando videar publicare. Ac primum servi, si fures sunt, ad furandum forsitan egestate coguntur: quia etiamsi eis stipendia vsitata præstentur, consuetudini hæc magis quàm sufficientiæ satisfaciunt: & ita implent canonem, quod non explent satietatem. Ac per hoc culpam ipsam inopia minus culpabilem facit; quia excusabilis furti reus est, qui ad furtum cogi videtur invitus. Nam & Scriptura ecclesiastica quasi subexcusare quodammodo miserorum omnium noxias videtur, dicens: *Non grandis est culpa, cùm quis furatus fuerit: furatur enim vt esurientem impleat animam.* Prou. 6. 30. In Salomone furatur, vt expleat animam suam: ac per hoc non satis à nobis accusandi sunt, qui diuino sermone excusantur. Quod autem de furtis seruorum dicimus, hoc etiam de fuga: immo hoc rectius de fuga, quia ad

fugam servos non miseriæ tantùm, sed etiam supplicia compellunt. Pavent quippe actores, pauent silentiarios, pavent procuratores: propè ut inter istos omnes nullorum minus serui sint, quàm dominorum suorum ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur. Quid amplius dici potest? multi servorum ad dominos suos fugiunt, dum conservos timent. Vnde illorum fugam non tam ad eos debemus referre qui fugiunt, quàm ad eos qui fugere compellunt. Vim patiuntur infelicissimi, famulari optant, & fugere coguntur: discedere à seruitio dominorum suorum omnino nolunt, & conservorum suorum crudelitate non permittuntur vt seruiant. Mendaces quoque esse dicuntur. Ad mendacium atrocitate præsentis supplicij coarctantur. Siquidem dum tormentis se volunt eximere mentiuntur. Quid autem mirum est, si positus in metu servus mentiri mavult quàm flagellari? Accusantur etiam gulæ & ventris auidi: nec hoc novum est, magis desiderat saturitatem, qui famem sæpe tolerauit. Sed esto, non perferat famem panis: perfert certe delitiarum: & ideo

ideo ignoscendum est, si auidius expetit quod ei jugiter deest. Tu vero nobilis, tu vero diues, qui omnibus bonis affluis, qui hoc ipso Deum sanctis operibus honorare plus debes, quod beneficijs illius sine cessatione perfrueris: videamus si actus, non dico sanctos, sed vel innoxios habes. Et quis, vt superius dixi, divitum præter paucos non cunctis criminibus infectus est? Et quod paucos excipio, vtinam plures atque omnes excipi liceret. Salus erat omnium, innocentia plurimorum. Neque ego nunc de vllo dico, nisi de eo tantum, qui in se id quod dico esse cognoscit. Si enim extra conscientiam suam sunt quæcunque dico, nequaquam ad injuriam ejus spectant cuncta quæ dico. Si autem in se esse novit quæ loquor, non à mea sibi hoc lingua dici æstimet, sed à conscientia sua. Ac primum vt de vitijs servilibus dicam, si fugitivus est servus, fugitivus es etiam tu dives ac nobilis. Omnes enim dominum suum fugiunt, qui legem Domini derelinquunt. Quid ergo diues culpas in seruo? hoc facis quod & ille. Ille fugitivus est domini sui, & tu tui.
 Sed

Sed hoc culpabilior tu, quàm ille quia ille fugit forsitan malum Dominum, & tu bonum. Incontinentiam quoque in seruo arguis. In illo rara est per indigentiam, in te quotidiana per copiam. Vides ergo Apostolicâ sententiâ te potissimum verberari: immò te solum, quia in quo alium iudicas, temetipsum condemnas? eadem enim agis, quæ iudicas: immo non eadem agis, sed multo majora ac nequiora. In illo quippe etiam infrequentem ventris intemperantiam punis, & tu assidua cruditate distenderis. Furtum quoque, vt putas, seruile vitium est: & tu furtum dives facis, quando à Deo vetita præsumis. Omnes siquidem furta faciunt, qui illicita committunt. Sed quid ego tam minute, & quasi allegorice de hoc loquor: cum facinoribus apertissimis non furta tantum divitum, sed latrocinia comprobentur? Quotus quisque enim juxta divitem pauper, aut * intactus, aut tutus est? Siquidem persuasionibus præpotentum, aut sua homines imbecilli, aut etiam seipsos cum suis pariter amittunt, vt non immerito de vtrisque personis sacer

* Auctus aut statutus.

sermo

sermo testatus sit, dicens: *Venatio leonis onager in eremo, sic pascua sunt divitum pauperes.* Eccl. 13. 19. Quamvis tyrannidem hanc non pauperes tantum, sed penè vniuersitas patiatur generis humani. Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, quam proscriptio ciuitatum: aut quid aliud quorundam, quos taceo, præfectura, quàm præda? Nulla siquidem major pauperculorum est depopulatio, quàm potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, vt cunctorum vastatione solvatur. Quo quid esse indignius, quid iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pretia quas non emunt. Commercium nesciunt, & solutionem sciunt. vt pauci illustrentur, mundus evertitur. Vnius honor, orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est: sciunt Africæ, quæ fuerunt: sciunt Galliæ devastatæ, sed non ab omnibus, & ideo in paucissimis adhuc angulis vel tenuem spiritum agentes; quia eas interdum paucorum integritas aluit, quas multorum rapina evacuavit. Sed evagari longius sumus dolore compulsi. Ergo vt ad supe-

ora redeamus, quid est in quo non servilibus vitijs etiam nobiles polluuntur? nisi forte ideo, quia illa quæ in servis peccata puniunt, ipsi quasi licita committunt. Denique ad has pervasiones, quas supradicti nobiles agunt, servus nec aspirare permittitur: quamvis mentiar. Quidam enim ex servis nobiles facti, aut paria, aut majora fecerunt. Sed hoc tamen imputari servis nequaquam potest, quod quibusdam servilis conditio tam feliciter cessit. Homicidia quoque in servis rara sunt terrore ac metu mortis. In divitibus assidua spe ac fiducia impunitatis nisi forte iniqui sumus, hoc quod divites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cum occidunt servulos suos, jus putant esse, non crimen. Nec hoc solum, sed eodem privilegio etiam in exercendo impudicitiæ cœno abutuntur. Quotus enim quisquis est divitum connubii sacramenta conservans, quem non libidinis furor rapiat in præceps? cui non domus ac familia sua scortum sit? & qui non in quamcunque personam cupiditatis improbæ calor traxerit, mentis sequatur insaniam? secundum

secundum illud scilicet quod de talibus dicit sermo diuinus; *Equi insanientes in fœminas facti sunt.* Quid enim aliud, quàm de se dictum hoc probat, qui totum peruadere vult concubitu, quicquid concupierit aspectu? Nam de concubinis quippiam dici forsitan etiam iniustum esse videatur quia hoc in comparatione supradictorum flagitiorum quasi genus est castitatis, vxoribus paucis esse contentum, & intra certum coniugum numerum frœnos libidinum continere. Coniugum dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, vt ancillas suas multi vxores putent: atque vtinam sicut putantur esse quasi coniuges, ita solæ haberentur vxores. Illud magis tetrum ac detestabile quod quidam matrimonia honora sortiti, alias sibi rursum seruiuilis status coniuges sumunt; deformantes sancti connubii honorem, per degeneris contubernii vilitatem; non erubescentes maritos se fieri ancillarum suarumque præcipitantes fastigium nobilium matrimoniorum, in cubilia obscæna seruarum: digni prorsus etiam illarum statu, quarum se putant dignos esse consortio. Hier. 5. 8.

Non

Non dubito ex iis plurimos, quia aut sunt nobiles, aut videri nobiles volunt, superbè & aspernanter accipere: quod dum consideramus hæc talia quæ locuti sumus, minus flagitiosos diximus servos quosdam esse quàm dominos. Sed cum hoc ego non de omnibus, sed de his qui tales sunt prædicaverim, nullus irasci omnino debet, qui nequaquam se talem esse cognoscit: ne hoc ipso quod irascitur, de cœtu ipsorum esse videatur. Quin potius quicunque ex nobilibus hæc mala horrent, irasci talibus debent, quod facinoribus sordidissimis nobilitatis nomen infament: quia licet hi qui tales sunt, omnem grauent populum Christianum; specialiter tamen illos sordibus suis polluunt, quorum pars esse dicuntur. Diximus itaque nobiles quosdam esse servis deteriores. Diximus vtique, & improbabiliter diximus, nisi quod diximus, comprobamus. Ecce enim ab hoc scelere vel maximo prope omnis servorum numerus immunis est. Nunquid enim aliquis ex servis turbas concubinarum habet? nunquid multarum vxorum labe polluitur: vt canum vel

suum

suum more tantas putet coniuges suas esse, quantas potuerit libidini subiugare? Sed responderi videlicet ad hæc potest, quod facere seruis ista non liceat. Nam profectò facerent si liceret. Credo, sed quæ fieri non video, quasi facta habere non possum. Quamlibet enim in eis improbæ mentes, quamlibet malæ cupiditates sint, nullus pro eo quod non admittit scelere punitur. Malos esse servos ac detestabiles satis certum est: sed hoc vtique ingenui ac nobiles magis execrandi, si in statu honestiore peiores sunt. Quo fit, vt ad illud perveniri exitum rei huius necesse sit, non vt serui à reatu nequitiæ suæ absoluendi, sed vt plurimi divites magis sint seruorum comparatione damnandi. Nam illud latrocinium ac scelus quis dignè eloqui possit, quod cum Romana Respublica vel iam mortua, vel certè extremum spiritum agens, in ea parte qua adhuc viuere videtur, tributorum vinculis, quasi prædonum manibus strangulata moriatur: inueniuntur tamen plurimi diuitum, quorum tributa pauperes ferunt? Hoc est, inueniuntur plurimi diuitum, quorum tributa

tributa pauperes necant: & quod inveniri dicimus plurimos, timeo ne verius diceremus, omnes. Tam pauci enim mali huius expertes sunt, si tamen vlli sunt, vt in ea parte qua multos diximus, omnes penè divites reperire possimus. Ecce enim remedia pridem nonnullis vrbibus data, quid aliud egerunt, quàm vt divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent: vt illis demerentur vectigalia vetera, istis vt adderentur nova: illos vt decessio etiam minimarum functionum locupletaret, istos vt accessio maximarum affligeret? Illi vt eorum quæ leuiter ferebant imminutione ditescerent, isti vt eorum quæ etiam ferre non poterant multiplicatione morerentur: ac sic remedium illud alios iniustissime erigeret, alios iniustissime necaret: aliis esset sceleratissimum premium, aliis sceleratissimum venenum. Vnde aduertimus, quod nihil esse & diuitibus sceleratius potest, qui remediis suis pauperes perimunt: & nihil pauperibus infelicius, quos etiam illa quæ pro remedio cúctis dantur occidunt. Iam vero illud quale, quàm sanctum, quod si quis ex nobilibus

nobilibus converti ad Deum cœperit, statim honorem nobilitatis amittit: aut quantus in Christiano populo honor Christi est, vbi religio ignobilem facit? Statim enim vt quis melior esse tentauerit, deterioris abiectione calcatur: ac per hoc omnes quodammodo mali esse coguntur, ne viles habeantur. Et ideo non sine causa Apostolus clamat; *Seculum totum in malo positum est:* & verum est. Merito enim totum esse in malo dicitur, vbi boni locum habere non possunt. Siquidem ita totum iniquitatibus plenum est, vt aut mali sint qui sunt, aut qui boni sunt, multorum persecutione crucientur. Itaque sicut diximus, si honoratior quispiam religioni se applicuerit, illico honoratus esse desistit. Vbi enim quis mutauerit vestem, mutat protinus dignitatem. Si fuerit sublimis, fit despicabilis. Si fuerit splendidissimus, fit vilissimus. Si fuerit totus honoris, fit totus injuriæ. Et mirantur mundani quidam infideles, si offensam Dei aut iracundiam perferunt, vbi Deum in sanctis omnibus persequuntur. Perversa enim sunt, & in diversū cuncta mutata.

1. Iohan. 5. 19.

Si

Si bonus est quispiam, quasi malus spernitur. Si malus est, quasi bonus honoratur. Nihil itaque mirum est si deteriora quotidiè patimur, qui quotidiè deteriores sumus. Et noua enim quotidiè mala faciunt, & vetera non relinquunt. Surgunt recentia crimina, nec repudiantur antiqua. Quis ergo est causationis locus? quamlibet aspera & adversa patiamur, minora patimur quam meremur. Quid querimur, quod durè agat nobiscum Deus? multò nos cum Deo durius agimus. Exacerbamus quippe Deum impuritatibus nostris, & ad puniendos nos trahimus invitum. Cùmque ejus natura sit mens Dei atque majestas, vt nulla iracundiæ passione moveatur, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, vt per nos cogatur irasci. Vim, vt ita dixerim, facimus pietati suæ, ac manus quodammodo afferimus misericordiæ suæ. Cumque ejus benignitatis sit, vt velit nobis jugiter parcere, cogitur malis nostris scelera quæ admittimus vindicare. Ac sicuti illi solent, qui munitissimas vrbes obsident, aut firmissimas arces vrbium capere & subruere conantur, omnibus

omnibus absque dubio eas & telorum & machinarum generibus oppugnant: ita nos ad expugnandam misericordiam Dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus; & iniuriosum nobis Deum existimamus, cum ipsi iniuriosissimi Deo simus. Omnis siquidem Christianorum omnium culpa, diuinitatis iniuria est. Nam cum illa, quæ facere à Deo vetamur, admittimus, vetantis iussa calcamus; ac per hoc impie in calamitatibus nostris severitatem divinam accusamus. Nos quippe nobis accusandi sumus. Nam cum ea quibus torqueamur admittimus, ipsi tormentorum nostrorum autores sumus. Quid ergo de pœnarum acerbitate querimur? vnusquisque nostrûm ipse se punit. Et ideo illud propheticum hoc ad nos dicitur; *Ecce omnes vos ignem accenditis, &* Esa. 50,11. *vires præbetis flammæ, ingredimini in lucem ignis vestri, & flamma quam accendistis.* Totum namque humanum genus hoc ordine in pœnam æternam ruit, quo Scriptura memorauit. Primum enim accendit, postea vires ignibus præbet, postremò flammam ingreditur

ingreditur quam parauit. Quando igitur primum sibi homo æternum accendit ignem? scilicet cùm primum peccare incipit. Quando autem vires ignibus præbet? cùm vtique peccatis peccata cumulârit. Quando verò ignem æternum introibit? Quando irremediabilem iam malorum omnium summam crescentium delictorum iniquitate compleuerit, sicut Salvator noster ad Iudæos

Mat. 3. 7. principes ait, *Implete mensuram patrum vestrorum, serpentes, progenies viperarum.* Non longè à plenitudine peccatorum erant, quibus ipse dicebat Dominus, vt peccata complerent. Ideo absque dubio, vt qui digni iam salute non essent, implerent iniquitatum numerum, quo perirent. Vnde etiam cum lex vetus peccata Amorreorum completa esse memorasset, sic locutos esse ad

Gen. 19. 12. 13. Sanctum Loth angelos refert; *Omnes qui tui sunt educ de vrbe hac, delebimus enim locum istum, eo quod increuerit clamor eorum coram Domino qui misit nos, vt perdamus illos.* Diu profectò flagitiosissimus ille populus ignem illum accenderat quo peribat. Et ideo completis

plectis iniquitatibus suis, arsit flammis criminum suorum. Tam male enim de Deo meruit, vt gehennam quæ in futuro iudicio datur, etiam in hoc seculo sustineret. Sed nulli sunt, inquit aliquis, illorum exitu digni: quia nulli illorum impuritatibus comparandi. Verum fortassis est, vt sit attamen quid facimus, quod Salvator ipse omnes qui Evangeliú suum spreverunt, peiores esse memoravit? Denique ad Capharnaum sic ait, *Si in Sodomis facta fuissent virtutes, quæ facta sunt in te, forte mansissent in hunc diem. Veruntamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissius erit in die iudicii, quàm tibi.* Si Sodomitas minus esse dicit damnabiles, quàm cunctos Evangelia negligentes: certissima ergo ratio est, qua & nos qui in plurimis Evangelia negligimus, peius timere aliquando debeamus: præsertim cum vsitatis iam & quasi facilioribus malis contenti esse nolimus. Non sufficiunt enim multis consuetudinarii reatus, non sufficiunt lites, non rapinæ, non calumniæ, non sufficiunt * vinolentiæ, non sufficiunt commessationes, non sufficiunt

Luc. 10. 13. 14.

* *Violentia.*

sufficiunt falsitates, non sufficiunt periuria, non sufficiunt adulteria, non sufficiunt homicidia, non sufficiunt denique cuncta ista, etsi atrocitate inhumanissima, re tamen ipsa ad humanas injurias pertinentia; nisi blasphemia furiosarum mentium manus injiciant etiam in Deum. Posuerunt enim sicut de impijs scriptum est, *posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transijt in terram, & dixerunt: Quomodo sciet Deus, & si est scientia in excelso?* Et illud; *Non videbit, nec intelliget Deus Iacob.* Ad quos vtique tales rectissime propheticum illud referri potest; *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Nam qui nihil aspici à Deo affirmant, prope est vt cui aspectum adimunt, etiam substantiam tollant: vt quem dicunt omnino nil cernere, omnino etiam non esse. Et quidem licet nullum admodum malum facinus ratione subsistat, quia rationi non possunt scelera conjungi: nullum tamen est, vt puto, vel irrationabilius, vel insanius. Quid enim tam furiosum est, quàm vt aliquis cum Deum creatorem rerum omnium non neget, & gubernatorem neget: & cum

Psal. 73. 9. 10. 11.

& 93. 7.

factorem

factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit: quasi vero hæc ei faciendorum omnium cura fuerit, vt negligeret quæque fecisset. Ego autem in tantum eum curam creaturarum suarum habere dico, vt probem priusquàm etiã crearet habuisse. Res quippe ipsa hoc evidenter ostendit. Nihil enim faceret, nisi curam faciendi habuisset antequam faceret: præsertim cum etiam in ipso humano genere nullus sit fermè hominum tam hebes, qui ad hoc aliquid agat atque perficiat, * atque perfecta non curet. Nam & qui agrum excolit, ad hoc colit, vt culta conservet: & qui vineam plantat, ad hoc plantat, vt plantata custodiat: & qui initia gregum præparat, ad hoc parat, vt curam multiplicandis gregibus impendat: & qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi nec dum habitationem paratam habeat, iam tamen ipsa quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Et quid de homine hoc loquar, cum etiam minima animalium genera futurarum rerum affectu omnia diligant. Formicæ in subterraneis latibulis varia frugum genera

* vt qu.

genera condentes, ad hoc cuncta contrahunt ac reponunt; quia † affectum vitæ ſuæ diligunt quæ recondunt. Apes, cum fundamina favi ponunt, vel cum è floribus nectar legunt, qua cauſa vel thymum, nisi ſtudio & cupiditate mellis; vel floſculos quoſdam, niſi futuræ ſobolis charitate ſectantur? Deus ergo qui etiam minimis animantibus hunc affectum proprii operis inſeruit, ſe tantummodo ſolum creaturarum ſuarum amore privavit? Præſertim cum omnis in nos rerum bonarum amor, ex illius bono amore deſcenderit. Ipſe eſt enim fons & origo cunctorum: & quia *in ipſo*, vt ſcriptum eſt, *& viuimus & movemur & ſumus*, ab ipſo vtique affectum omnem quo pignora noſtra amamus accepimus. Totus namque mundus, & totum humanum genus, pignus eſt creatoris ſui. Et ideo ex hoc quoque affectu, quo amare nos fecit pignora noſtra, intelligere nos voluit quantum ipſe amaret pignora ſua. *Sicut* enim, vt legimus, *inviſibilia eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur*: ita amorem erga nos ſuum, per eum quem nobis erga noſtros dedit

† *Affectu.*

Act.17.28.

Rom.1,20.

dedit amorem, voluit intelligi. Et si-
cut omnem, ut scriptum est, *pater-* Ephes. 3. 15.
nitatem in cælo & in terra à seipso
voluit nominari, sic à nobis patris in
se affectum voluit cognosci. Et quid
dicam patris, imò potius plus quàm
patris. Probat quippe hoc vox Salva-
toris in Evangelio dicentis; *Sic Deus* Ioan. 3. 16.
dilexit hunc mundum, ut filium Rom. 8. 32.
suum unicum daret pro mundi vita. Sed
& Apostolus dicit: *Deus, inquit, filio*
suo non pepercit, sed pro nobis omni-
bus tradidit illum: quomodo non eti-
am cum illo nobis omnia * *donavit?* * *donabit.*
Hoc est ergo illud quod supra dixi,
quia plus nos amat Deus, quàm fi-
lium pater. Euidens quippe res
est, quod super affectum filiorum
nos Deus diligit, qui propter nos
filio non pepercit. Et quid plus ad-
do? & hoc filio justo, & hoc fi-
lio unigenito, & hoc filio Deo. Et
quid dicā amplius potest? & hoc
pro nobis, id est pro malis, pro
impiissimis, pro iniquis. Quis æsti-
mare hunc erga nos Dei amorem
queat, nisi quod justitia * Dei tanta * *Deus.*
est, ut in eum aliquid injustum cadere
non possit? Nam quantum ad ratio-
nem humanam pertinet, injustam

 rem

rem homo quilibet fecerat, si pro pessimis seruis filium bonum occidisset. Vtique hoc magis inæstimabilis pietas, & hoc mirabilis magis Dei virtus est, quod ita intelligi ab homine magnitudo justitiæ suæ non potest: vt quantum ad imbecillitatem humanam pertinet, pene injustitiæ speciem, magnitudo justitiæ habere videatur. & ideo Apostolus ad indicandum nobis aliquatenus diuinæ misericordiæ immensitatem sic ait;

Rom. 5. 6. *Vt quid enim Christus cum adhuc impii essemus secundum tempus pro impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur.* Ostendit profecto nobis vna hac sententia pietatem Dei. Nam si vix vllus pro summa justitia mortem suscipiat, probauit Christus quantum præstiterit pro nostra iniquitate moriendo. Sed hoc cur fecerit Dominus, statim in subditis docet, dicens; *Commendat autem suam Charitatem Deus in nobis: nam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis igitur justificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum.* Hoc ipso ergo gratiam commendat, quia pro impiis mortuus est. Majoris enim pretij est

Rom. 5. 8. 9.

beneficium

beneficium quod præstatur indignis. Idcirco itaque ait; *Commendat suam charitatem Deus in nobis.* Quomodo commendat? scilicet quia non merentibus præstat. Si enim sanctis & bene meritis præstitisset, non videbatur quæ non debuerat præstitisse, sed quæ debuerat reddidisse. Quid ergo nos pro his omnibus retribuimus, vel potius quid retribuere debemus? Primum scilicet illud quod beatissimus Propheta ei debere se, & redditurum esse testatur, dicens: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, nomen Domini invocabo.* Prima ergo hæc retributio est, vt mortem morte reddamus ac pro eo qui mortuus est pro nobis nos moriamur omnes, tametsi minoris multò precij mors nostra est quàm sua. Quo fit vt etiam si mortem suscipiamus, debitum tamen non exolvamus. Sed tamen quia majus referre non possumus, totum reddere videmur, si totum quod possumus reddere curamus. Itaque prima, vt dixi, hæc retributio est. Secunda autem, vt si debitum morte non solvimus, vel amore solvamus. Nam ipse Sal-

Psal. 116, 12. 13.

vator ideo, vt ait Apostolus, moriendo pro nobis commendare voluit omnibus charitatem suam, vt nos ad reddendam pietatem tanta vicissitudine pietatis suæ traheret: sicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt, quæ ferro propius admotæ, durissimum licet calybem, affectu quasi spirante suspendunt: ita etiam ille, id est summa & clarissima regnorum cœlestium gemma, hoc scilicet voluit, vt dum se licet durissimis nobis descendens de cælo propius adiungeret, affectu suo nos quasi amoris sui manibus admoueret, vt agnoscentes vtique dona sua ac beneficia, intelligeremus, quid nos pro Domino tam bono facere conueniret, cum ille pro malis seruis tanta fecisset: & compleretur hoc quod Apostolus dicit, *vt mortificaremur charitate illius tota die, & neque tribulatio, neque angustia, neque persecutio, neque fames, neque nuditas, neque gladius posset nos separare à charitate Christi, quæ est in Christo* Iesu *Domino nostro.*

Rom. 8. 38. 39.

Cum ergo hæc à nobis deberi Domino satis certum sit, videamus quid pro his cunctis reddimus quæ debemus, Quid scilicet, nisi totũ illud quod supra-

supra diximus, quicquid indecens, quicquid indignum, quicquid ad injuriam Dei pertinens; actus improbos, mores flagitiosos, ebrias comessationes, cruentas manus, fœditates libidinis, rapidas cupiditates, & quicquid illud plus potest conscientia habere quàm sermo. *Quæ enim*, inquit Apostolus, *in occulto fiunt ab eis, turpe est etiam dicere.* Nec solum hoc: nam hoc vetus est, & tam præsentium temporum quàm præteritorum: illud grauius & lugubrius, quod peccatis veteribus noua addimus. Nec solum nova, sed quædam paganica ac prodigiosa, & in Ecclesijs Dei ante non visa, jactantes scilicet prophanas in Deum voces & contumelias, blasphemantes, dicentes Deum incuriosum, Deũ non intendẽtem, Deum negligentem, Deum non gubernantem, ac per hoc & immisericordem & impræstabilem, inhumanũ, asperum, durum. Nam qui non respiciens & incuriosus, & negligens esse dicitur, quid superest, nisi vt & asper, & durus, & inhumanus esse dicatur? O cæcam impudentiam, ô sacrilegam temeritatẽ. Non sufficit enim

Ephes. 5. 12.

 nobis,

nobis, quod peccatis innumerabilibus involuti, rei in omnibus Deo sumus, nisi & accusatores Dei simus. Et quæ rogo homini spes erit, qui ipsum accusat judicem judicandus? Si ergo, inquiunt, respicit res humanas Deus, si curat, si diligit, si gubernat; cur nos infirmiores omnibus gentibus, & miseriores esse permittit? Cur vinci à barbaris patitur? Cur juri hostium subjugari? Brevissimè, vt jam antea dixi, ideo nos perferre hæc mala patitur, quia meremur vt ista patiamur. Respiciamur enim ad turpitudines, ad flagitia, ad scelera illa Romanæ plebis, quæ supra diximus, & intelligemus si protectionem mereri possumus, cum in tanta impuritate viuamus. Itaque quia hoc argumento plurimi non respici res humanas à Deo dicunt, quod miseri, quod imbecilles sumus, quid meremur? Si enim in tantis vitijs, in tanta improbitate viuentes, fortissimos, florentissimos, beatissimosque esse pateretur; suspicio fortasse aliqua esse poterat, quod non respiceret scelera Romanorum Deus, qui tam malos tam perditos beatos esse pateretur. Cum vero tam vitiosos,

vitiosos, tam improbos, infimos & miserrimos esse jubeat, evidentissime patet & aspici nos à Deo, & judicari; quia hoc patimur quod meremur, sed mereri nos absque dubio non putamus: & hinc est quod magis rei & criminosi sumus, quia non agnoscimus quod meremur. Maxima quippe accusatrix hominum noxiorum est vsurpatrix innocentiæ arrogantia. Inter multos siquidem eorundem criminum reos nullus est criminosior, quàm qui se non putat criminosum: itaque & nos hoc solum malis nostris addere possumus, vt nos innoxios judicemus. Sed est (inquit aliquis peccator & malignissimus) certe quod negari non potest; meliores barbaris sumus. Ex hoc vtique ipso manifestum est, quod non respicit res humanas Deus: quia cum meliores sumus, deterioribus subiugamur. An meliores sumus barbaris? iam videbimus. Certe quod non est dubium, meliores esse debemus. Ex hoc ipso vtique deteriores sumus, si meliores non sumus, qui meliores esse debemus. Criminosior enim culpa est, vbi honestior status: si honoratior est persona

 peccantis,

peccantis, peccati quoque major invidia. Furtum in omni quidem est homine malum facinus, sed damnabilius absque dubio si Senator furatur aliquando. Cunctis fornicatio interdicitur, sed grauius multo est si de clero aliquis quam si de populo fornicetur. Ita & nos qui Christiani catholici esse dicimur, si simile aliquid barbarorum impuritatibus facimus, grauius erramus. Atrocius enim sub sancti nominis professione peccamus. Vbi sublimior est prærogatiua, major est culpa. Ipsa enim errores nostros religio quam profitemur accusat. Criminosior est ejus impudicitia qui promiserit castitatem. Fœdius inebriatur sobrietatem fronte prætendens. Nihil est philosopho turpius vitia obscœna sectanti: quia præter eam deformitatem quam vitia in se habent, sapientiæ nomine plus notatur. Et nos igitur in omni humano genere philosophiam Christianam professi sumus, ac per hoc deteriores nos cunctis gentibus credi atque haberi necesse est: quia sub tam magnæ professionis nomine viuimus, & positi in religione peccamus. Sed scio plurimis incollerabile videri,

deri, si barbaris deteriores esse dicamur. Et quid facimus, quod causæ nostræ hoc nihil proficit, si intolerabile id nobis esse videatur. Imo causam nostram hoc magis aggrauat, si deteriores sumus, & meliores esse dicamur, *Qui enim* (inquit Apostolus) *se* Gal. 6. 3. *existimat aliquid esse cum nihil sit, seipsum seducit.* Opus autem suum probet homo. operi ergo nostro debemus credere, non opinioni; rationi, non libidini; veritati, non voluntati. Igitur quia non ferendum quidam existimant, vt deteriores, aut non multo etiam meliores barbaris judicemur, videamus aut quomodo meliores simus, aut quibus barbaris. Duo enim genera in omni gente omnium Barbarorum sunt, id est, aut hæreticorum aut paganorum. His ergo omnibus quantum ad legem diuinam pertinet, dico nos sine comparatione meliores: quantum autem ad vitam, ac actus, doleo ac plango esse peiores; quamvis id ipsum tamen, vt ante jam diximus, non de omni penitus Romani populi vniuersitate dicamus. Excipio enim primum omnes religiosos, deinde nonnullos etiam singulares religiosis pares:

aut si id nimis grande est, aliquatamen religiosis honestorum actuum probitate consimiles. Cæteros vero aut omnes, aut penè omnes, magis reos esse quàm barbaros. Hoc est autem deteriorem esse, magis reum esse. Itaque quia nonnulli irrationabile atque absurdum arbitrantur, vt aut deteriores, aut non multum etiam meliores barbaris iudicemus: videamus, vt dixi, aut quomodo, aut quibus barbaris. Ego enim præter eos tantummodo Romanorum, quos paulo ante nominaui, cæteros aut omnes, aut pene omnes maioris reatus dico, & criminosioris vitæ esse quàm barbaros. Irasceris forsitan qui hæc legis, & condemnas insuper quæ legis. Non refugio censuram tuam: condemna si mentior, condemna si non probauero: condemna si id quod assero, non etiam Scripturas sacras dixisse monstrauero. Igitur qui meliores nos multo, cunctis quæ sunt in mundo degentibus iudicamus; nec ipse qui Romanos dico in plurimis deteriores, abnego in quibusdam esse meliores. Vita enim, vt dixi, & peccatis sumus deteriores; lege autem catholica

sine

sine comparatione meliores. Sed illud considerandum est, quia quod lex bona est, nostrum non est: quod autem male viuimus, nostrum est: & nihil vtique nobis prodest, quod lex est bona, si vita nostra & conuersatio non est bona. Lex enim bona muneris est Christi: vita autem non bona criminis nostri. Immo hoc magis culpapiles sumus, si legem bonam colimus, & mali cultores sumus. Quin potius nec cultores si mali: quia cultor dici non potest, malus cultor. Neque enim colit qui rem sanctam non sancte colit. Ac per hoc accusatrix nostri est lex ipsa quam colimus. Remotâ ergo legis prærogatiuá quæ nos aut nihil omnino adjuvat, aut etiam justa animaduersione condemnat, vitam barbarorum atque nostrorum studia, mores, vitia comparemus. Injusti sunt barbari, & nos hoc sumus: auari sunt barbari, & nos hoc sumus: infideles sunt barbari, & nos hoc sumus: cupidi sunt barbari, & nos hoc sumus: impudici sunt barbari, & nos hoc sumus. Omnium denique improbitatum atque impuritatum pleni sunt barbari, & nos hoc sumus.

Sed

Sed respondere fortassè possit: Ergo pares vitiositate barbaris sumus, cur non sumus etiam viribus pares? Cùm enim similis sit improbitas, atque idem reatus, aut tam fortes deberemus esse nos, quàm sunt illi: aut certè tam invalidi quàm nos sumus, illi esse deberent. Verum est, ac per hoc superest, vt illi nocentiores sint, qui infirmiores. Quomodo hoc probamus? Scilicet quia, vt superius locuti sumus, omnia ex judicio Deum facere monstrauimus. Si enim, vt

Prov.15.3. scriptum est, *in omni loco oculi Domini speculantur bonos & malos:* Et juxta

Rom.2.2. Apostolum, *Iudicium Dei est secundum veritatem in omnes malos*; videmus nos qui non desinimus mala agere, ex judicio justi Dei pœnas malitiæ sustinere. Sed eadem, inquis, mala etiam barbari agunt, & non sunt tamen tam miseri, quàm nos sumus. Hoc ergo interest, quod etsi eadem agant barbari quæ nos agimus, nos tamen maiore offensione peccamus. Possunt enim nostra & barbarorum vitia esse paria, sed in his tamen vitijs necesse est peccata nostra esse grauiora. Nam cum omnes, vt ante jam diximus,

barbari,

barbari, aut pagani sint, aut hæretici; & de paganis, quia prior illorum error est, prius dicam: gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, Hunnorum impudica: omnium denique gentium barbarorum vita vitiosa: sed nunquid eundem reatum habent illorum vitia quem nostra? nunquid tam criminosa est Hunnorum impudicitia quàm nostra? nunquid tam accusabilis Francorum perfidia quàm nostra? aut tam reprehensibilis ebrietas * Alamanni, quàm ebrietas Christiani? aut tam damnabilis rapacitas Alani, quàm rapacitas Christiani? Si fallat Hunnus vel Gepida, quid mirum est? qui culpam penitus falsitatis ignorat. Si peieret Francus, quid ni faceret? qui periurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis. Et quid mirum si hoc barbari ita credunt, qui legem & Deum nesciunt; cum maior fere Romani nominis portio ita existimet, quæ peccare se nouit. Nam vt de alio hominũ genere non dicam, consideremus solas negociatorum & Syricorum omnium turbas, quæ maiorem fermè ciuitatũ vniversarum partem occupauerunt: si aliud

* *Alam.*

aliud est vita istorum omnium quàm meditatio doli & tritura mendacij, aut si non penitè admodum verba æstimant, quæ nihil loquentibus prosint. Tantus apud hos Dei honor est prohibens etiam iusiurandum, vt singularem existiment fructum omnium perjurium. Quid ergo mirum barbaros fallere, qui falsitatis crimen ignorant? Nihil enim contemptu agunt cœlestium præceptorum, præcepta Domini nescientes: quia non facit aliquid contra legem, legis ignarus. Noster ergo hic peculiariter reatus est, qui legem divinam legimus, & legalia semper scripta violamus, qui Deum nosse nos dicimus, & iussa illius ac præcepta calcamus: ac per hoc cùm eum spernamus quem coli à nobis credimus atque iactamus, id ipsum quod cultus Dei videtur iniuria est. Denique vt de peccatis aliis nihil dicam, quis est omnino hominum secularium præter paucos, qui non ad hoc semper Christi nomen in ore habeat, vt peieret? Vnde etiam pervulgatum hoc ferè & apud nobiles & apud ignobiles sacramentum est, per Christum: Per Christum

quia

quia hoc facio: Per Christum, quia hoc ago: Per Christum, quia nihil aliud dicturus sum: Per Christum, quia nil aliud acturus sum. Et quid plura? In id penitus deducta res est, vt sicut de paganis barbaris prius diximus, Christi nomen non videatur iam sacramentum esse, sed sermo. Nam in tantum apud plurimos nomen hoc parui penditur, vt nunquam minus cogitent quippiam facere, quàm cum se iurant per Christum esse facturos. Et cum scriptum sit, *non nominabis nomen Domini Dei tui in vanum*, in id reuerentia Christi decidit, vt inter cæteras seculi vanitates nihil iam penè vanius, quàm Christi nomen esse videatur. Denique multi non ociosas tantummodo res & aniles, sed etiam scelera quædam se iurant per Christi nomen esse facturos. Hic enim loquendi vsus est talibus: Per Christum, quia tollo illud: Per Christum, quia cædo illum: Per Christum, quia occido illum. Ad hoc res cecidit, vt cum per Christi nomen iurauerint, putent se scelera etiam religiosè esse facturos. Denique quid mihi ipsi euenerit, dicam. Cum ante aliquantulum

Exod. 20. 7.
Deut. 5. 11.

lum tempus victus cuiusdam paupe-ris prece, præpotentiori cuidam sup-plicarem, obsecrans ne homini mise-ro & egestuoso rem ac substantiam suam tolleret, ne subsidium & stipem, quo paupertas illius nitebatur, au-ferret: tum ille qui eius rebus sibi rabida inhiauerat, ac prædam iam spe & cupiditate ardentissima deuo-rauerat, respiciens ac vibrans in os meum truces oculos, vtpote qui tolli sibi à me putaret, quod ipse alteri non tulisset, nequaquam hoc quod pete-rem facere se posse respondit: quasi vero iussu aut scripto id sacro faceret, quod penitus præterire non posset. Cùmque ego causam, qua hoc fieri non valeret quærerem, dixit rem violentissimam, & cui contradici pe-nitus non deberet: Iuraui, inquit, res illius à me esse tollendas: vide ergo an possim vel non debeam efficere, quod etiam interposito Christi no-mine me iuraui esse facturum. Tum ego, quid enim amplius facerem? cum res tam iusta obtendebatur & sancta, audita religiosissimi sce-leris ratione discessi. Hic nunc inter-rogo omnes qui sanæ mentis sunt, Quis vnquam crederet vsque in

hanc

hanc contumeliam Dei progressurã esse humanæ cupiditatis audaciam, vt id ipsum in quo Christo iniuriam faciunt, dicant se ob Christi nomen esse facturos? O inæstimabile facinus & prodigiosum. Quid non ausæ sint improbæ mentes? armant se ad latrocinandum per Christi nomen, auctorem quodammodo sui sceleris Deum faciunt: & cùm interdictor ac vindex malorum omnium Christus sit, dicunt se scelus quod agunt agere pro Christo. Sed de hostili iniquitate conquerimur, & paganicam barbariem peierare causamur. Quanto minori peccato illi per dæmonia peierant, quàm nos per Christum? Quanto minoris res criminis est Iovis nomen quam Christi; ibi homo est mortuus per quem iuratur, hic Deus viuus qui peieratur: ibi nec homo vllus, nec Deus summus, hic cum maximi sacramenti sit deieratio, necesse est maximi sit reatus peieratio: ibi cum prope nullum sit iuramentum, nullum constat esse periurium: Nam cum Deus non sit per quem iuratur, non est periuriũ cum peieratur. Deniq; qui vult scire quàm verum sit, audiat beatũ Apostolũ Pau-

lum

lum ipsa hæc quæ nos dicimus prædicantem: Sic quippe ait? *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.* Et iterum; *Vbi*, inquit, *non est lex, nec prævaricatio.* Duabus his sententiis, duas evidenter exposuit partes generis humani, extra legem positos & in lege viuentes. Qui sunt igitur nunc in lege positi? qui scilicet nisi Christiani, sicut ipse Apostolus fuit, qui de se ait; *Sine lege Dei non sum, sed in lege sum Christi.* Qui igitur sine lege Christi? qui nisi pagani homines, legem dominicam nescientes. Et ideo de his dicit; *Vbi non est lex, nec prævaricatio.* Quo dicto vtique ostendit Christianos tantum cum peccaverint legis præuaricatores esse. Paganos autem qui legem nesciant, sine prævaricatione peccare: quia nullus potest eius rei prævaricator esse quam nescit. Nos ergo tantum prævaricatores diuinæ legis, qui, vt scriptum est, legem legimus, & non facimus eam: ac per hoc nihil est aliud scientia nostra quàm culpa, qui ad hoc tantummodo legem novimus, vt maiore offensione peccemus: quia quod lectione & corde nouimus,

Rom. 2, 4 5.&6.

Rom. 4. 15.

Rom. 2,

libidine

libidine ac despectione calcamus. Et ideo rectissime Apostolicum illud ad omnem dicitur Christianum, *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.* Ibidem. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Cuius ergo criminis rei sint Christiani, ex hoc vno intelligi potest, quia Dei nomen infamant Et cùm scriptum sit nobis, vt omnia faciamus in gloriam Dei, 1. Cor. 10. 31. nos è diuerso cuncta in Dei facimus iniuriam: Cùmque ipse Salvator noster ad nos quotidiè clamet; *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant filii hominum opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* Mat. 5. 16. Nos ita viuimus è contrario, vt filii hominum videant opera nostra mala, & blasphement Patrem nostrum, qui est in cœlis. Quæ cum ita sint, magna videlicet nobis prærogativa de nomine Christianitatis blandiri possumus, qui ita agimus ac viuimus, vt hoc ipsum quod Christianus populus esse dicimur, opprobrium Christi esse videatur. Ac è diverso in paganis quid horum simile quæ dicimus? Nunquid dici de Hunis potest; Ecce quales sunt qui Christiani esse

esse dicuntur? Nunquid de Saxonibus aut Francis; Ecce quæ faciunt, qui se asserunt Christi esse cultores? Nunquid propter Maurorum efferos mores lex sacrosancta culpatur? Nunquid Scytharum aut Gepidarum inhumanissimi ritus in maledictum atque blasphemiam nomen Domini Salvatoris inducunt? Nunquid dici de vllis istorum potest; vbi est lex Catholica quam credunt? vbi sunt pietatis & castitatis præcepta, quæ discunt? Evangelia legunt, & impudici sunt: Apostolos audiunt; & inebriantur: Christum sequuntur, & rapiunt: vitam improbam agunt, & probam legem habere se dicunt. Nunquid hæc de vlla istarum gentiũ dici queunt? Non vtique; de nobis quippe omnia ista dicuntur. In nobis Christus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Christiana maledictum: de nobis enim diximus illud quod supra dicitur; Ecce quales sunt, qui Christum colunt: falsum plane illud est quod aiunt se bona discere, quod iactant se sanctæ legis præcepta retinere. Si enim bona discerent, boni essent. Talis profectò secta est, quales & sectatores; hoc sunt absque dubio quod

quod docentur. Apparet itaque & Prophetas quos habent impuritatem docere, & Apostolos quos legunt nefaria sensisse, & Euangelia quibus imbuuntur hoc quæ ipsi faciunt prædicare. Postremò sancta à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaq; de cultoribus suis potest ille qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cuius tam malos videmus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt, ipsum legunt: promptum est omnibus Christi intelligere doctrinam. Vide Christianos quid agunt, & euidenter potest de ipso Christo sciri quid doceat. Denique quàm praué ac nefarié pagani semper de sacris dominicis opinati sunt, docent persecutorum immanium cruentissimæ quæstiones, qui in sacrificiis Christianis nihil aliud quàm impura quædam fieri atq; abominanda credebant. Siquidem etiam initia ipsa nostræ religionis non nisi à duobus maximis facinoribus oriri arbitrabantur. Primum scilicet homicidio, deinde quod homicidio est grauius, incestu. Nec homicidio solum & incestu, sed

sed quod sceleratius quidem est, incestu ipso & homicidio. Incestu matrum sacrosanctarum, & homicidio innocentium parvulorum: quas non occidi tantum à Christianis, sed quod magis abominandum est, etiam vorari existimabant: & hæc omnia ad placandum Deum, quasi vllo facinore magis possit offendi: ad purgandum piaculum, quasi vllum aliud maius esset: ad commendandum sacrificium, quasi vllam rem Dominus magis possit horrere: ad promerendam vitam æternam, quasi vero etiamsi possit his rebus accipi, tanti esset ad eam per scelera tam immania peruenire. Intelligere ergo possumus aut quales esse pagani crediderint Christianos, qui talibus sacrificiis Deum colerent, aut qualem sollicitent Deum ipsum, qui hæc sacra docuisset. Et hoc cur ita? Cur vtique, nisi ob eos qui Christiani esse dicuntur & non sunt; qui per flagitia ac turpitudines suas nomen religionis infamant: qui, vt scriptum

Tit. 1. 16. 2. Pet. 2. 2.

est, *ore fatentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominabiles & increduli, ad omne autem opus bonum reprobi*: per quos, vt legimus, via veritatis

eritatis blasphematur, & sacrosan-
ctum Domini Dei nomen sacrile-
gorum hominum maledictione vio-
latur. Quam grauis autem ac piaculi
ingularis malum sit, nomen diuini-
tatis in blasphemiam gentium dare,
etiam Dauid beatissimi edocemur
exemplo, qui cum suffragio iustitia-
rum suarum, æternam pro offensio-
nibus suis pœnam per vnam tantum
confessionem meruerit euadere,
huius tamen criminis veniam, nec
per pœnitentiam patrocinantem
potuit impetrare. Nam cum ei er-
rores proprios confitenti Nathan
Propheta dixisset: *Transtulit Deus* 2. Reg. 12.
peccatum tuum, non morieris, subdidit 13. 14.
statim; *Veruntamen quia blasphemare
fecisti inimicos Domini propter verbum
hoc, filius qui natus est, morietur.* Et
quid post hæc? deposito scilicet di-
ademate, proiectis gemmis, exutis
purpuris, remota omni splendoris
regii dignitate, cum pro his omnibus
solitarius, gemens, clausus, sacco
squalidus, fletu madidus, cinere sor-
didatus, vitā paruuli sui totlamen-
tationum suffragiis peteret, & piissi-
mum Deum tanta precum ambitio-
ne pulsaret, sic rogans & obsecrans
obtinere

obtinere non potuit, cùm tamen quod fortissimum petentibus adiumentum est, impetraturum se quod sic à Deo peteret credidisset. Ex quo intelligi potest, quod nullum penitus maioris piaculi crimen est, quam blasphemandi causam gentibus dare. Quicunque enim sine blasphemia aliorum grauiter errauerit, sibi tantum affert damnationem: qui autem alios blasphemare fecerit, multos secum præcipitat in mortem: Et necesse erit vt sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum. Nec solum hoc, sed quicunque peccator ita peccat, vt alios tamen peccato suo blasphemare non faciat, peccatum suum ipsi obest tantummodo quod peccauerit: sacrosanctum autem Dei nomen sacrilega blasphemantium maledictione non lædit. Qui verò blasphemare alios peccans fecerit, necesse est peccatum huius supra criminis humani esse mensuram; quia per conuitia plurimorum inæstimabilem Deo facit iniuriam. Hoc autem, vt dixi, malum peculiariter tantum Christianorum est, quia per eos tantummodo blasphematur Deus, qui bona dicunt,

dicunt, & mala faciunt: qui, vt scriptum est, *Deum, verbis confitentur, & factis negant.* Qui, vt idem Apostolus ait, *acquiescunt legi, & sciunt voluntatem eius, & probant quæ potiora sunt:* Rom. 2. 18, 19. *qui habent formam scientiæ & veritatis in lege, qui prædicant non furandum, & furantur; qui legunt, non mœchandum, & mœchantur; qui in lege gloriantur, & per prævaricationem legis Deum inhonorant.* Et ideo hoc ipso Christiani deteriores sunt qui meliores esse deberent. Non enim probant quod fatentur, & impugnant professionem suam moribus suis. magis enim damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat: & reatus impij est pium nomen. Vnde etiam Salvator in Apocalypsi ad tepidum Christianum ait: *Vtinam* Apoc. 3. 15. *aut calidus esses, aut frigidus: nunc autem quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.* Omnem Christianum Dominus fide ac spiritu iubet esse ferventem. Sic enim scriptum est; *Vt simus spiritu feruentes,* Rom. 12. 11. *Domino seruientes.* In hoc ergo fervore spiritus fidei religiosæ ardor ostenditur; de quo ardore qui plurimũ habet fervens esse agnoscitur &

fidelis; qui nihil omnino habet, frigidus esse intelligitur & paganus; qui vero inter vtrunque vel neutrum est, tepidus atque exosus est Domino Christianus. Et ideo ad eum dicitur: *Vtinam aut calidus esses aut frigidus; nunc autem quia tepidus es incipiam te evomere ex ore meo:* hoc est dicere: Vtinam aut calorem aut fidem haberes bonorum Christianorum, aut certè frigus & ignorantiam paganorum, aut enim fides te calida Deo insinuaret, aut certè ad præsens adhuc legis ignorantia aliquatenus excusaret: nunc autem quia Christum iam agnouisti, & negligis quem agnouisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per fidei agnitionem, projicieris per teporem. Quod quidem etiam beatus Apostolus Petrus euidenter exposuit, dicens de vitiosis ac tepidis, id est male viuentibus Christianis: *Melius erat illis non cognoscere veritatem, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi mandato. Contigit illis res veri prouerbii: Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.* Quid vt evidenter de his dictum intelligamus, qui sub Christiano nomine in sordibus

Apoc. 3. 15.

2. Pet. 2. 21.

bus mundi atque impuritatibus vivunt, audi quid eisdem in eodem loco dicat; *Si enim, inquit, refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini nostri & conservatoris Iesu Christi his rursus impliciti superantur, facta sunt illis nouissima peiora prioribus.* Quod quidem & beatus Apostolus Paulus, in eodem modo dicit: Rom. 2. 25. *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias, si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.* Circumcisionem autem Christianitatem intelligendam ipse evidentissimè docet, dicens: *Nos enim* Phil. 3.3. *sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruimus, & non in carne confidimus.* Ac per hoc videmus, quod malos Christianos paganis comparat; nec comparat tantum, sed penè postponit, dicens: *Si autem præputium iustitias* Rom. 2. 26. *legis custodiat, nónne præputium illius in circumcisionem reputabitur, & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per literam & circumcisionem prævaricator legis es?* At per hoc intelligimus, vt supra dixi, culpabiliores nos multo esse, qui legem Dei habemus & spernimus, quàm illos qui nec habent omnino,

nec norunt. Nemo enim ignota
Rom. 7. 7. contemnit. *Concupiscentiam quippe nesciebam*, Apostolus inquit, *nisi lex diceret, non concupisces.* Neque enim prævaricantur à lege quam non habent: quia, vt scriptum est, *vbi non est lex, nec prævaricatio.* Ac per hoc, si non prævaricantur à lege quam non habent, ergo non contemnunt legis scita quæ non habent: quia nemo, vt dixi, potest despicere quod nescit. Nos ergo & contemptores pariter & prævaricatores sumus: ac per hoc paganis deteriores, quia illi non norunt Dei mandata, nos novimus: illi ea non habent, nos habemus: illi inaudita non faciunt, nos lecta calcamus. Et ideo apud illos ignorantia est, apud nos prævaricatio: quia minoris criminis reatus est legem nescire quàm spernere.

Explicit liber IV.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

SCIO infidelissimos quosq; & veritatis diuinæ incapaces dicere adversum hæc posse quæ diximus: si tantus sit Christianorum infidelium reatus, vt plus peccent prætermittẽtes mandata Domini quæ sciant, quam paganæ gentes, quæ nesciant: salubriorẽ his fuisse ignorantiam quã agnitionem, & contra eos esse admodum quod agnouerint veritatem. Quibus hoc respondendum est, non veritatem his obesse, sed vitia: nec legẽ nocere, sed mores: deniq; da mores bonos, & legis scita pro nobis sunt. Tolle vitia, & lex prodest: *Scimus enim*, inquit Apostolus, *quia bona est lex si quis ea legitimè vtatur*. Legitimè itaq; lege vtere, & legem tibi bonam ipse fecisti. *Scimus enim*, inquit, *quia lex bona est, si quis ea legitimè vtatur:* sciens hoc, quod justo nõ est lex posita: ac per hoc iustus esse incipe, & eris liber à lege: quia non potest lex 1. Tim. 3.

venire contra mores, quæ iam habetur in moribus. *Scimus ergo*, inquit, *quia lex bona est, si quis ea legitimè vtatur*, sciens hoc quod justo non est lex posita, sed iniustis: & non subditis, sed sceleratis & impijs, & peccatoribus, & si quod aliud sanæ doctrinæ aduersatur: ac per hoc non tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi aduersaris: nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem malè viuendo agis: imó illa pro te est, tu contra illam. illa enim tibi consulit sancta dicendo, tu contra illam venis praua faciendo: nec contra illam tantum, sed etiam contra te. hoc ipso enim quod contra illam & contra te: quia in illa salus & vita tua est. Ac per hoc dum legem diuinam deseris, salutem propriam derelinquis. Non aliter ergo nos de dominica lege querimur, quàm queri de optimo medico impatiens ægrotus solet; qui cum ingrauescere sibi morbos vitio suo fecerit, imperitiam medentis accusat Quasi vero curare vllam infirmitatem præcepta possint, si eis non obedierit infirmus: aut sanare quemquam obseruantia valeat, quam medicus ei imperat,

imperat, si eam sibi ægrotus ipse non præstat. Quid juvat stomachum abstinentia, si statim dulcia subsequantur? Quid conferunt phrenetico silentia circumstantium, quem statim suus clamor occidit? aut quid prodesse poterit antidotum, cui superfunditur venenum? Et nobis itaque est lex antidotum, sed vitiositas venenum. Sanare nos non potest legis antidotum, quos occidunt venena vitiorum. Sed iam de his & antea satis diximus: et si ita res postulauerit, etiam post hæc iuvante Deo aliqua dicemus. Interim quia duo superius barbarorum genera vel sectas esse memorauimus, paganorum atque hæreticorum; quia de paganis iam, vt arbitror, satisfecimus, de hæreticis quoque, vt causa poscit, subiiciamus. Potest enim quispiam dicere; Etiamsi à paganis lex diuina non exigat, vt mandata faciant quæ non sciunt, certe ab hæreticis exigit qui sciant: eadem enim etiam illos legere quæ nos legimus, eosdem apud illos Prophetas Dei, eosdem Apostolos, eosdem Evangelistas esse, ac per hoc aut non minus ab illis legem negligi quàm à nobis,

 aut

aut etiam multo magis: quia cum eadem legant scripta quę nostri, multa faciunt deteriora quam nostri. Vtrunque ergo videamus. Eadem, inquis, legunt illi quæ leguntur à nobis. Quomodo eadem, quæ ab auditoribus quondam malis & malè sunt interpolata, & malè tradita? Ac per hoc iam non eadem, quia non possunt penitus dici ipsa, quæ sunt in aliqua sui parte vitiata. Incolumitatem enim non habent, quæ plenitudinem perdiderunt: nec statum suum omnino seruant, quæ sacramentorum virtute priuata sunt. Nos ergo tantum Scripturas sacras plenas, inuiolatas, integras habemus, qui eas vel in fonte suo bibimus, vel certe de purissimo fonte haustas per ministerium puræ translationis haurimus. Nos tantummodo bene legimus, atque vtinam quàm benè legimus tam benè adimpleremus. Sed vereor, quod qui non benè obseruamus, nec benè lectitemus: quia minor reatus est sancta non legere, quàm lecta violare. Cæteræ quippe nationes, aut non habent legem Dei, aut debilem & conuulneratam habent, aut per hoc, vt diximus, non habent

habent quæ sic habent. Nam & si qui gentium barbararum sunt, qui in libris suis minus videantur Scripturam sacram interpolatam habere vel laceratam: habent tamen veterum magistrorum traditionem corruptam, ac per hoc traditionem potius quàm Scripturam habent: quia hoc non retinent, quod veritas legis suadet, sed quod prauitas malæ traditionis inseruit. Barbari quippe homines, Romanæ, immo potius humanæ, eruditionis expertes, qui nihil omnino sciunt, nisi quod à Doctoribus suis audiunt, quod audiunt, hoc sequuntur. Ac sic necesse est eos, qui totius literaturæ ac scientiæ ignari, sacramentum diuinæ legis doctrina magis quàm lectione cognoscunt, doctrinam potius retinere quàm legem. Itaque eis traditio magistrorum suorum & doctrina inueterata, quasi lex est, qui hoc sciunt quod docentur: hæretici ergo sunt, sed non scientes. Denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt. Nam in tantum se catholicos esse iudicant, vt nos ipsos titulo hæreticæ appellationis infament. Quod ergo illi nobis sunt, & hoc nos illis. Nos eos injuriam

diuinæ generationi facere certi sumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos injuriosos patri existimant, quia æquales esse credimus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honor Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem diuinitatis esse quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impij sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicij puniendi sint, nullus potest scire nisi iudex. Interim idcirco eis, vt reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos, etsi non rectè credere, affectu tamen piæ opinionis errare: maximè cùm sciat eos ea facere quæ nesciunt, nostros autem negligere quod credunt: ac per hoc illos magistrorum peccare vitio, nostros suo: illos ignorantes, nostros scientes: illos id facere quod putent rectum, nostros quod sciant.

esse

esse perversum. Et ideo justo judicio illos patientia Dei sustinet, & nos animadversione castigat: quia ignosci aliquatenus ignorantiæ potest, contemptus veniam non meretur. Sic enim scriptum est: *Servus qui nescit voluntatem domini sui, & non facit eam, vapulabit paucis: qui autem scit eam, & non facit, vapulabit multis.* Non ergo miremur, quod multis cædimur, quia non inscientia, sed rebellione peccamus. Scientes enim bona non bene agimus, & discretionem recti ac praui intelligentes praua sectamur: legem legimus, & legitima calcamus:& ad hoc tantum præceptorum sacrorum scita cognoscimus, vt grauius post interdicta peccemus. Deum colere nos dicimus, & diabolo obtemperamus. Et post hæc volumus vt bona à Deo accipiamus, cum malis semper mala addamus: fieri voluntatem nostram à Deo cupimus, cum Dei nos facere nolumus, quasi superiores nos Deo agimus. Volumus vt voluntati nostræ Deus iugiter pareat, cum omnes nos voluntati ejus jugiter repugnemus. Sed ille justus est, licet nos simus iniusti. Castigat enim

quos

quos castigandos putat, patitur quos putat esse patiendos. Vtrunque ad vnam rem vult proficere; vt & castigatio in Catholicis peccandi refrænet libidinem, & quandoque hæreticos patientia Dei faciat plenam fidei cognoscere veritatem: maxime cum sciat eos forsitan Catholica non indignos fide, quos videat Catholicis vitæ comparatione præstare. Omnes autem isti de quibus loquimur, aut Vvandali sunt aut Gothi. Nam de Romanis hæreticis, quorum innumera multitudo est, nihil dicimus: neque aut Romanis eos, aut barbaris comparamus: quia & infidelitate Romanis sunt deteriores, & fœditate vitæ barbaris turpiores. Sed hoc nos non solum non juvat, sed etiam supra id quod à nobis ipsi grauamur, grauat: quia & ij quos tales causamur esse, Romani sunt. Vnde intelligere possumus quid mereatur omnis Romana Respublica cum pars Romanorum offendat Deum vita, pars & infidelitate pariter & vita: saluo eo quod etiam ipsæ quondam hæreses barbarorum de Romani magisterij prauitate fluxerunt. Ac perinde etiam hoc nostrum est crimen, quod populi barbarorum

barbarorum hæretici esse cœperunt. Porro autem quantum ad conuersationem Gothorum, aut Vvandalorum pertinet, quid est in quo eis aut præponere nos, aut etiam comparare possimus? Ac primum vt de affectu & charitate dicam, quàm præcipuam Dominus docet esse virtutem, & quam non solum per omnes Scripturas sacras, sed etiam per se Ioa.13.35. ipse commendat, dicens: *In hoc scietur quod discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis.* Omnes se ferè barbari, qui modo sunt vnius gentis & regis, mutuo amant. Omnes penè Romani se mutuo persequuntur. Quis enim ciuis non inuidet ciui? Quis enim plenam vicino exhibet charitatem? Omnes quippe à se, Etsi loco non absunt, affectu absunt: etsi habitatione junguntur, mente disiuncti sunt. Atq; vtinam hoc licet sit pessimum malũ, vtinam ciues tantum atq; vicini: illud est grauius, quod nec propinqui quidem propinquitatis iura conservant. Quis enim se proximis suis proximum reddit? Quis soluit charitati quod se agnoscit debere vel nomini? Quis hoc est animo quod vocatur? quis tam propinquus corde quàm

quàm sanguine, in quo non lividus malevolentiæ zelus ardet, cuius non sensum livor invasit, cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suum credit? Cui ita sufficit felicitas sua, vt etiam alium velit esse felicem? Novum & inæstimabile, nunc in plurimis malum est. Parum alicui est, si ipse sit felix, nisi alter fuerit infelix. Iam vero illud quale, quàm sævum, quam ex hac ipsa impietate descendens, quàm alienum à barbaris, quàm familiare Romanis, quod se invicem exactione proscribunt immò non invicem: nam hoc tolerabilius fermè esset, si pateretur quisque quod fecerat, sed illud gravius est, quod plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda, qui fiscalis debiti titulos faciunt quæstus esse privatos: & hoc non summi tantum, sed penè infimi, non judices solum, sed etiam judicibus obsequentes. Quæ enim sunt non modo vrbes, sed etiam municipia atque vici, vbi non, quot curiales fuerint, tot tyranni sunt? quanquam fortè hoc nomine sibi gratulentur, quia potens & hono-

ratus

ratus esse videtur. Nam & latrones fermè omnes gaudent & gloriantur, si atrociores admodum quàm sunt esse dicantur. Quis ergo, vt dixi, locus est, vbi non à principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera devorentur, & cum his ferme omnium sanctorum? Nam & hos quasi viduas & pupillos habent, quia tueri se aut pro studio professionis suæ volunt, aut pro innocentia atq; humilitate non possunt. Nemo itaque horum tutus est, nec vlli admodum præter summos à vastatione latrocinij populantis immunes; nisi qui ipsis latronibus par est in hac conditione: immo in hoc scelus res devoluta est: vt nisi quis malus fuerit, salvus esse non possit. Sed videlicet cum tot sint qui bonos vastant, sunt fortasse aliqui, qui in hac vastatione succurrant, qui, vt scriptum est, *eripiant egenum & pauperem de* Psal. 8. 24. *manu peccatoris.* Non est qui faciat & 52. bonum, non est penè vsque ad vnum. Ideo dixi penè vsque ad vnum, quia tanta est raritas bonorum, vt penè vnus esse videatur. Quis enim vexatis atque laborantibus opem tribuat, cum improborum hominum violen-

tiæ

tiæ etiam sacerdotes Domini non resistant? Nam aut tacent plurimi eorum, aut similes sunt tacentibus etiamsi loquantur; & hoc multi non inconstantiâ, sed consilio, vt putant, atque ratione. Exertam enim veritatem proferre nolunt, quia eam aures improborum hominum sustinere non possunt: nec solum refugiunt, sed etiam oderunt & execrantur: & non modo auditam non reuerentur aut metuunt, sed etiam maiore superbientes pertinaciâ perduellionem contemnunt. Et ideo tacent etiam qui loqui possunt, dum ipsis interdum malis parcunt: nec volunt eis vim apertæ promere veritatis, ne faciant eos ingesta acrius veritate peiores. Inter hæc vastantur pauperes, viduæ gemunt, orphani proculcantur intantùm, vt multi eorum & non obscuris natalibus editi, & liberaliter instituti, ad hostes fugiant, ne persecutionis publicæ afflictione moriantur: quærentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non possunt. Et quamvis ab his ad quos confugiunt discrepent ritu, discrepent lingua, ipso

ipso etiam, vt ita dicam, corporum atque induviarum barbaricarum fœtore dissentiant, malunt tamen in barbaris pati cultum dissimilem, quàm in Romanis iniustitiam sævientem. Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant, &
commigrasse non pœnitet: Malunt Eutrop. l. 9.
enim sub specie captiuitatis viuere li- Oros. 7.
beri, quàm sub specie libertatis esse Sigeb.
captiui. Itaq; nomen ciuium Roma- Prosp.
norum aliquando non solum magno æstimatum, sed magno emptum, nunc vltro repudiatur ac fugitur: nec vile tantùm, sed etiam abominabile penè habetur. Et quod esse majus testimonium Romanæ iniquitatis potest, quàm quod plerique & honesti, & nobiles, & quibus Romanus status sũmo & splendori esse debuit & honori, ad hoc tamen Romanæ iniquitatis crudelitate compulsi sunt vt nolint esse Romani? Et hinc est quod etiam hi qui ad barbaros non confugiunt, barbari tamen esse coguntur: scilicet vt est pars magna Hispanorum, & non minima Gallorum: omnes deniq; quos per vniuersum Romanũ orbẽ fecit Romana

iniquitas

iniquitas iam non esse Roma[...]
De Bagaudis nunc mihi sermo [...]
qui per malos judices & cruen[...]
spoliati, afflicti, necati, postq[...]
jus Romanæ libertatis amiser[...]
etiam honorem Romani nom[...]
perdiderunt. Et imputatur his inf[...]
licitas sua, imputamus his nom[...]
calamitatis suæ, imputamus nom[...]
quod ipsi fecimus. Et vocamus re-
belles, vocamus perditos, quos es[...]
compulimus criminosos. Quibus e-
nim alijs rebus Bagaudæ facti sunt,
nisi iniquitatibus nostris, nisi impro-
bitatibus judicum, nisi eorum pro-
scriptionibus & rapinis, qui exacti-
onis publicæ nomen in quæstus pro-
prij emolumenta verterunt, & indi-
ctiones tributarias prædas suas esse
fecerunt: qui in similitudinem im-
manium bestiarum non rexerunt
traditos sibi, sed deuorarunt: nec spo-
lijs tantum hominum, vt plerique
latrones solent, sed laceratione e-
tiam, &, vt ita dicam, sanguine pas-
cebantur: ac sic actum est, vt latro-
cinijs judicum strangulati homines
& necati, inciperent esse quasi bar-
bari, quia non permittebantur esse
Romani: acquieuerunt enim esse
quod

uod non erant, quia non permit-ebantur esse quod fuerant: coacti-ue sunt saltem vitam defendere, uia jam libertatem videbant peni-us perdidisse. Aut quid aliud etiam unc agitur, quàm tunc actum est, d est, vt qui adhuc Bagaudæ non unt, esse cogantur. quantum enim d vim atque iniurias pertinet, com-pelluntur vt velint esse: sed imbe-cillitate impediuntur vt non sint. Sic sunt ergo, quasi captiui iugo hostium pressi: tolerant supplicium necessitate, non voto: animo deside-rant libertatem, sed summam susti-nent seruitutem: ita ergo & cum omnibus fermè humilioribus agitur. Vna enim re ad duas diuersissimas coarctantur: vis summa exigit, vt aspirare ad libertatem velint, sed ea-dem vis posse non sinit, quæ velle compellit. Sed imputari his potest forsitan, quod hoc velint homines, qui nihil magis cuperent, quàm ne cogerentur hoc velle. Summa enim infelicitas est quod volunt. Nam multo cum his melius ageretur, si non compellerentur hoc velle. Sed quid possunt aliud velle miseri, qui assiduum, immo continuum exacti-

onis

onis publicæ patiuntur excidi- quibus imminet semper grauis & in- defessa proscriptio, qui domos su- deserunt, ne in ipsis domibus to- queantur? Exilia petunt, ne suppli- cia sustineant. Leuiores his hosti- quàm exactores sunt: & res ipsa ho- indicat, ad hostes fugiunt, vt vi- exactionis evadant. Et quidem ho- ipsum, quamuis durum & inhuma- num, minus tamen graue atque ace- bum erat, si omnes æqualiter atq; in commune tolerarent. Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onu- non omnes sustinent: imò quod pauperculos homines tributa diui- tum premunt, & infirmiores ferunt sarcinas fortiorum: nec alia causa est quod sustinere non possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina quàm facultas. Res diuersissimas dissimilli- masque patiuntur, inuidiam & ege- statem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendunt, abundare arbitre- ris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis æstimare rem huius iniquitatis potest? Solutionem susti- nent diuitum; & indigentiã mendi- corum. Plus multo est quod dicturus

sum;

rum; adiectiones tributarias ipsi interimum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt. Sed dicas, cum ipsorum maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest, vt ipsis sibi augere debitum velint? Neque ego id dico quod sibi augeant, nam & ideo augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerunque noui nuncii, noui epistularij à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his noua munera, decernuntur nouæ indictiones: decernunt potentes, quod soluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod perdat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari, & liberalius accipi, qui fuerint à maioribus missi. Estote ergo vos diuites primi in conferendo, qui estis primi in decernendo. Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissimè quisquis ille es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed acquiescimus pauperes

peres vestræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, soluamus omnes. Quid tam iustum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum, vobis nobiscum esse commune. Quid enim iniquius esse aut quid indignius potest, quàm vt soli sitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc quod diximus solvunt, quod quare vel qua ratione solvant, penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur soluatur, aut cui permittitur explorare quid debeat? sed tunc id euidentissime proditur, cum invicem sibi diuites irascuntur, cum indignantur aliqui eorum, quod sine consilio aut tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdem eorum audias dici, O facinus indignum, duo aut tres statuunt quod multos nocet: à paucis decernitur, quod à * multis miseris dependatur. Honori enim suo vnusquisque divitum præstat, vt nolit aliquid se absente decerni: non iustitiæ, vt iniqua nolit se præsente constitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipsi postea aut pro contemptus præ-

* Paucis.

teriti

teriti vltione, aut pro potestatis præsumptione constituunt. Ac per hoc infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter concertantes procellas in medio mari positi: nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur. Sed videlicet qui in hac parte iniqui sunt, in alia moderati inueniuntur & iusti: ac prauitatem vnius rei, alterius probitate compensant. Nam sicut in onere nouarum indictionum pauperes grauant, ita in nouorum remediorum opitulatione sustentant. Sicut tributis novis minores maxime deprimuntur, sic remediis nouis maxime subleuantur. Imò par est iniquitas in vtroque. Nam sicut sunt in aggrauatione primi pauperes, ita in releuatione postremi. Si quando enim, vt nuper factum est, defectis vrbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summæ existimauerunt, illicò remedium cunctis datum, soli inter se diuites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit, quis ad communionem beneficii humiles & egestuosos vocat, quis eum qui primus est semper in sarcina, vel vltimo esse loco patitur in medela? Et quid plura?

plura? tributarij omnino pauperes non putantur, nisi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cum remedia diuiduntur. Et putamus, quod pœna diuinæ seueritatis indigni sumus, cum sic nos semper pauperes puniamus: aut credimus, cum iniqui nos iugiter simus, quod Deus iustus in nos omnino esse non debet? Vbi enim, aut in quibus sunt nisi in Romanis tantum hæc mala? quorum iniustitia tanta nisi nostra? Franci enim hoc scelus nesciunt. Hunni ab his sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vvãdalos, nihil horum apud Gothos. Tam longè enim est, vt hæc inter Gothos barbari tolerent, vt ne Romani quidem, qui inter eos viuunt, ista patiantur. Itaque vnum illic Romanorum omnium votum est, ne vnquam eos necesse sit in jus transire Romanorum. Vna & consentiens illic Romanæ plebis oratio, vt liceat eis vitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur si non vincantur à nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse quam apud nos Romani. Itaque

non

non solum transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt; sed vt ad eos confugiant, nos relinquunt. Et quidem mirari possim, quod hoc non omnes omnino facerent tributarij pauperes & egestuosi, nisi quod vna causa tantum est qua non faciunt, quia transferre illuc resculas atque habitatiunculas suas familiasque non possunt. Nam cum plerique eorum agellos ac tabernacula sua deserant, vt vim exactionis euadent; quomodo non quę compelluntur deserere vellent, sed secum, si possibilitas pateretur, auferrent? ergo quia hoc non valent, quod forte mallent; faciunt quod vnum valent. Tradunt se ad tuendum protegendumque maioribus, dedititios se diuitum faciunt, & quasi in ius eorum ditionemque transcendunt. Nec tamen graue hoc aut indignum arbitrarer, immo potius gratularer hanc potentum magnitudinem quibus se pauperes dedunt, si patrocinia ista non venderent: si quod se dicunt humiles defensare, humanitati tribuerent non cupiditati. Illud graue ac peracerbum est, quod hac lege tueri pauperes videtur vt spolient: hac lege defendunt miseros,

ros, vt miseriores faciant defendendo. Omnes enim hi, qui defendi videntur, defensoribus suis omnem ferè substantiam suam prius quàm defendantur addicunt: ac sic, vt patris habeant defensionem, perdunt filij hæreditatem. Tuitio parentum, mendicitate pignorum comparatur. Ecce quæ sunt auxilia ac patrocinia majorum. Nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Hoc enim pacto aliquid à parentibus temporariè attribuitur, vt in futuro totum filijs auferatur. Vendunt itaque, & quidem grauissimo precio vendunt, maiores quidam, cunctaque præstant. Et quod dixi vendunt, vtinam venderent vsitato more atque communi, aliquid forsitan remaneret emptoribus. Nouum quippe hoc genus venditionis & emptionis est. Venditor nihil tradit & totum accipit. Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Cumque omnis fermè contractus hoc in se habeat, vt inuidia penes emptorem, inopia penes venditorem esse videatur: quia emptor ad hoc emit vt substantiam suam augeat, venditor ad hoc vendit vt minuat: inauditum hoc commercij genus

genus est, venditoribus crescit facultas, emptoribus nihil remanet nisi sola mendacitas. Nam illud quale? quàm non ferendum, atque monstri reum? & quod non dicam pati humanæ mentes, sed quod audire vix possunt: quod plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, & exterminati agellis suis cum rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur: cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit. Proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur. Quis æstimare hoc malum possit, rebus eorum incubant peruasores, & tributa miseri pro peruasoribus solvunt. Post mortem patris postumi nati obsequijs juris sui agellos non habent, & agrorum munere enecantur. Ac per hoc quid aliud sceleribus tantis agitur, nisi ut qui priuata peruasione nudati sunt, publica afflictione moriantur: & quibus rem deprædatio tulit, vitam tollat exactio? Itaque nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiores sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cum domicilia atque agellos suos aut pervasionibus perdunt, aut fugati ab

exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos maiorum expetunt, & coloni diuitum fiunt: ac sicut solent aut hi qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt; aut hi qui perdito ingenuæ incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita & isti qui habere amplius vel sedem vel dignitatem suorum natalium non queunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt: In hanc necessitatem redacti, vt extorres non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes non à rebus tantum suis, sed etiam à seipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & ius libertatis amittant. Et quidem, quia ita infelix necessitas cogit, ferenda vtcunque erat extrema sors eorum, si non esset aliquid extremius. Illud grauius & acerbius, quod additur huic malo sæuius malum. Nam suscipiuntur aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ, & exemplo quodam illius maleficæ præpotentis, quæ transferre homines in bestias dicebatur, ita & isti omnes, qui intra fundos diuitum recipiuntur, quasi Circei poculi

poculi transfiguratione mutantur. Nam quos suscipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios; quos esse constat ingenuos, vertuntur in servos. Et miramur, si nos barbari capiunt, cum fratres nostros nos facimus esse captiuos? Nil ergo mirum est, tot vastationes atque excidia ciuitatum. Diu id plurimorum oppressione elaborauimus vt captivando alios etiam ipsi inciperemus esse captiui. Sentimus enim etsi tardius multo quàm merebamur, sentimus tandem illa quæ fecimus, &, iuxta sermonem sacrum, *labores manuum nostrarum manducamus, at iusto iudice* Deo *soluimus quæ debemus*. Miserti quippe exulum non sumus, ecce ipsi exules sumus: peregrinos fraude cepimus, ecce ipsi peregrinamur atque fraudamur. Præiudiciis temporum ingenui status homines circumvenimus, ecce ipsi nuper quidem in alieno solo viuere cœpimus, sed præiudicia iam timemus. Et ô quanta est infidelis malarum mentium cœcitas: damnationem perferimus iudicantis Dei, & necdum nos agnoscimus iudicari. Et mirantur aliqui sanctorum, quod exemplo nostro cæteri

non emendentur, qui nihil adhuc tale tolerarunt; cum tormentis nostrarum iniquitatum nec ipsi quidem qui iam à Deo plectimur corrigamur. O superbiam non ferendam: plurimi pœnas peccatorum suorum perferunt, & intelligere causas pœnarum nemo dignatur. Sed est causa euidens, quæ hanc superbiam facit: scilicet quia etsi aliqua jam patimur, nondum tam patimur quàm meremur. Tanta est enim misericordia Dei, vt etsi nos pati vult aliqua de piaculis nostris, nolit tamen cuncta tolerare: quia castigat malos, non te mala: & agnoscere nos peccata nostra mavult, quàm sustinere: scilicet vt & pijs ac salubribus flagellis ostendat nobis quæ ferre mereamur; sed tamen non inferat quæ meremur, juxta illud scilicet beati Apostoli dictum, quo ait; *Ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ.* Et vere ita agimus, vt dicit Apostolus: Deus enim nos vocat ad pœnitentiam, sed nos thesaurizamus iram. Deus nos invitat ad veniam, sed nos quotidie cumulamus offensam.

Rom. 2. 4. 5.

ſam. Vim Deo facimus iniquitatibus noſtris, ipſi in nos iram diuinitatis armamus. Cogimus ad vlciſcendas criminum noſtrorum immanitates nolentem Deum. Propè eſt, vt eum non permittamus vt parcat. Nam cum in eum nullum vnquam iniuſtitiæ ſignum cadere aut apparere poſſit, ſic agimus, vt ſi enormitates noſtrorum ſcelerum non vlciſcitur, iniuſtus eſſe videatur. Sed videlicet peccator fuit aliquando aliquis, fortaſſe iam non eſt: aut eſt vllus criminum modus, & non prius eſt vt de vita homines, quàm de iniquitate diſcedant. Quis enim non cum ipſis iniquitatibus ſuis moritur, & cum ipſis admodum atque in ipſis ſceleribus ſepelitur? vt verè de his Propheticum illud rectiſſimè dici poſſit: *Sepulchra eorum domus eorum in æternum, & comparati ſunt iumentis inſipientibus, & ſimiles facti ſunt illis.* Ps. 48, 12. Atque vtinam iumentis. Melius quippe fuerat belluina imprudentia deviâſſe. Illud peius & crimino ſius, quia non ignorantia Dei, ſed deſpectione peccârunt. Atque hoc videlicet laici tantummodo, non quidam etiam clericorum; ſeculares tantummodo,

tummodo, non multi etiam religiosi, immo sub specie religionis vitijs secularibus mancipati: qui scilicet post veterum flagitiorum probra & crimina titulo sanctitatis sibimet inscripto, non conuersatione alij, sed professione, nomen tantum † demutauere, non vitam: & summam diuini cultus habitum magis quàm actum existimantes, vestem tantummodo exuere, non mentem. Vnde illi se minore invidia criminosos putant; qui cùm pœnitentiam quasi egisse dicantur, sicut mores pristinos, ita etiam habitum non relinquunt. Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quam postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam prius pœnituisse quod male vixerint, quàm postea quod se promiserint benè esse victuros. Sciunt me verum loqui, & testimonium mihi etiam conscientia sua dicunt, cum multi alij, tum præcipue illi nouorum honorum religiosi ambitores, & post acceptum pœnitentiæ nomen, amplissimæ, ac prius non habitæ potestatis emptores: adeò non seculares tantum

† *denotauere.*

tantum, sed plus etiam quàm seculares esse voluerunt: vt non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent postea quàm fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus proprijs abstinentes, à rerum alienarum pervasione non abstinent: & cum profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debaccantur animorum. Novum prorsus conversionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? peccata interdixit Deus, non matrimonia, non conveniunt vestris studijs facta vesta: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conversio, sed aduersio, quia iam pridem, vt fama est, opus etiam honesti matrimonij reliquistis: tandem à scelere cessate. Et quidem justum est, vt ab omni scelere: sed tamē si non ab omni, quia hoc fortasse durū & impossibile esse creditis, certè vel

vel à maximo & prodigioso. Esto, juxta te, quicunque ille es, vicini stare non valeant. Esto, pauperes habitare non possint. Esto, sis persecutor multorum inopum, vastatorque miserorum. Esto afflictor omnium, dummodo extraneorum. Tandem quæso vel tuis parce: & si non tuis omnibus, quia etiam hoc forsitan onerosum tibi & graue judicas, si omnibus tuis parcas: parce saltem vel illis tuis, qui te non affinibus tantum alijs aut propinquis, sed personis etiam deuinctissimis & pignoribus charissimis prætulerunt. Et quid dicam pignoribus aut filijs? prætulerunt te etiam animabus pene ac † spebus suis: non quidem laudabiliter, & errorem suum, qui ita egit, ipse cognoscit. Sed ad te tamen, cui ipsum hoc præstitit, quid errauit? Hoc enim plus ei debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccauit. Cœcus quidem factus est affectu tuo, & notatur à cunctis atque reprehendi ur: sed tamen tu hoc magis ei obnoxius factus es, quia se ab omnibus fecit pro tuo amore culpari. Qu d ergo simile apud barbaros Gothos, qu s eorum amantibus nocet?

† Speciebus.

nocet? quis diligentem insequitur? quis chari sui mucrone iugulatur? tu amantes persequeris, tu offerentibus munera manus amputas, tu diligentes proximos necas, non metuis, non expauescis. Quid faceres, si judicium Dei præsens non etiam proxima flagellatione sensisses? Addis insuper & adjungis malis prioribus noua crimina. Considera quæ te maneant grauiora facientem, cum minora soleant etiam per dæmones vindicari. Contentus esto iam quæsumus amicorum tuorum & sodalium latrocinijs, sufficiat vexatos fuisse pauperes, sufficiat spoliatos à te fuisse mendicos: penè iuxta te nullus intrepidus, nullus potest esse securus: facilius præcipitati ex Alpina rupe torrentes, aut incendia ventis exagitata tolerantur: non sic pereuntes, vt ita dixerim, nautæ Charybdis voracitate, aut Scylleis, vt aiunt, canibus deuorantur. Exturbas possessiunculis suis vicinos tuos, habitatione ac facultate proximos tuos. Nunquid vt scriptum est, *super terram solus habitabis?* Isa. 5. 8. Hoc vnum quippe est quod obtinere non poteris; quamlibet enim cuncta occupes,

cupes, quamlibet cuncta peruadas, vicinum semper invenies. Respice quæso alios, quos velis nolis & ipse * suspicis. Respice alios, quos velis nolis etiam ipse miraris: altiores sunt cæteris dignitate, & æquales dignatione; maiores sunt potestate; & minores humilitate. Scis profectò etiam ipse ad quem nunc loquimur, de quo loquamur: & idem de quo nunc querimur, debes agnoscere quem hac laude veneramur: atque vtinam multi essent qui laudarentur; salubritas esset omnium, generositas plurimorum. Sed esto tu nolis esse laudabilis, cur velis quæso esse damnabilis? Cur tibi iniustitia nil amicius? cur auaritia nil iucundius? cur rapacitate nil charius? cur nil iudicas preciosius quàm nequitiam? cur nil præstantius quàm rapinam? Disce vel à pagano homine virum bonum, Charitate enim, inquit, & beneuolentia septum oportet esse non armis. Fallunt te itaque opiniones tuæ, fallit prauæ & cæcæ mentis improbitas. Si vis probus, si vis potens, si vis magnus esse, honestate debes cæteros, non malignitate superare. Legi quondam in quodam loco; Nemo malus,

* suscipis.

malus, nisi stultus: si enim saperet, bonus esse mallet. Et tu ergo tamen si redire ad sanitatem potes, exue nequitiam, si vis habere sapientiam. Si enim optas vel sapiens omnino esse, vel sanus, exuendus tibi omnino & commutandus es. Abdica te itaque à te ipso, ne abdiceris à Christo. Repudia te, vt recipiaris à Christo. Perde te ipse, ne pereas. Qui *enim* (inquit Salvator) *perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Luc. 9. 24. Dilige itaque hanc tuam salubrem perditionem, vt assequaris veram salutem. Liberandus enim à Deo ipso omnino non eris, nisi te ipse damnaueris.

Explicit liber V.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

PErsonaliter diu locuti sumus, & excessisse videmur regulam disputandi. Cogitat enim absque dubio is qui legit (si fuerit tamen aliquis qui ex Christi amore conscripta, ob Christum legat) cogitat de me forsitan, vel dicit; Cum causa generalis sit quam exequitur, quid negocio huic contulit, quod in personam vnius tanta congessit? Esto etenim ille, de quo locutus est, talis. Sed nunquid officit bonitati vnius, crimen alterius: aut quod fortius multo est, nunquid læditur scelere personali, causa cunctorum. Possum quidem evidentibus testimonijs approbare quia læditur. Achar enim quondam de anathemate quippiam furto abstulit, & crimen vnius hominis plaga omnium fuit. Dauid numerari plebem Israëliticam iussit, & errorem illius Dominus clade totius populi vindicauit. Rabsases locutus

Iosue.7.

2.Reg. 24.

Esa. 36.

locutus quædam est in contumeliam Dei, & centum octoginta quinq; millia hominum † strage perculit, quod vnius prophani hominis procax lingua maledixit. Et ideo non immerito etiam beatus Apostolus Paulus eijci de ecclesia pestilentem iubet, & cur iubeat ostendit, dicens? *Quia modicum fermentum totam massam corrumpit.* Inde euidenter agnoscimus etiam vnum sæpissimè malum hominem † perditionem esse multorum. Nec iniuria. Intelligere is quicunque legerit debet non superfluè me superius de vno malo aliqua dixisse, cùm scilicet frequentissimè divinæ maiestatis iracundia etiam per vnum legatur accensa. Sed ego non ago hac † districtione qua dico. Neque enim necesse est, vt vnum obesse omnibus putem, cùm omnes mutuo sibi obsint. Non convenit, vt per vnum cunctos periclitari putem, cum per se cuncti periclitentur. Omnes enim admodum in perditionem ruunt: aut certe, vt aliquid dicam lenius, penè omnes. Vnde enim hoc bonum populo Christiano, vt aut minor, aut certè vel idem esset malorum numerus.

† *Stragem pertulerunt.*

1. Cor. 5. 6.

† *Perditorem.*

† *Descriptione id quod.*

rus qui bonorum? O miseriam lachrymabilem, ô miseriam luctuosam: quàm dissimilis est nunc à seipso populus Christianus, id est, ab eo qui fuit quondam. Tunc princeps Apostolorum Petrus Ananiam & Saphyram, quia mentiti essent, morte mulctauit. Beatissimus quoque Paulus etiam vnum de ecclesia malum expulit, ne contactu suo plurimos inquinaret. Nunc nos etiam pati vtriusque partis numero contenti sumus. Et quid contenti dicam? exultare nos potius ac tripudiare gaudio conveniret, si parilitas ista nobis contingeret. Ecce in quid recidimus, ecce in quid post illam Christiani populi puritatem, qua omnes quondam immaculati erant: ecce in quid redacti sumus, vt beatam fore Ecclesiam iudicemus, si vel tantum in se boni habeat quantum mali. Nam quomodo non beatam arbitremur, si mediam plebis partem haberet innoxiam, quam pene totam nunc esse plangimus criminosam. Vnde superfluè cum hoc ita sit, superfluè dudum de vno malo locuti sumus, superfluè vnius scelera defleuimus: aut omnes enim, aut penè omnes flendi atque

Act. 5.

atq; lugendi sunt. Nam aut plurimi tales sunt, aut certè, quod non minus criminosum est, cupiunt tales esse, & laborant actu malorum operum non impares videri: ac per hoc etiamsi minora mala faciunt, quia minus possunt, non minus tamen mali sunt, quia nollent minus esse si possent. Denique quod vnum possunt vel voto tales sunt, ac voluntate non cedunt: Et inquantum facultas suppetit, superare contendunt. Est enim licet in dissimillimis rebus hæc illorum æmulatio quæ bonorum: vt sicut boni optant cunctos honestate mentium vincere, sic mali cupiant prauitate superare: Nam sicut hæc bonorum gloria est, vt quotidiè meliores sint, sic malorum omnium, vt deteriores: Et sicut optimi cupiunt virtutum vniuersarum culmen ascendere, sic pessimi optant palmas sibi vniuersorum scelerum vindicare. Et hoc vtiq; in malum nostrum, maxime nostri, hoc est Christiani, qui scilicet, vt iam diximus, malitiam sapientiā putant. Et de quibus Deus specialiter dicit; *Perdam sapientiam sapientûm, & intellectum prudentûm reprobabo.* 1. Cor. 1. 19. Cumque Apostolus clamet;

Si

Si quis videtur sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens: hoc est dicere, Si quis vult esse sapiens, sit bonus: quia nemo verè sapiens, nisi verè bonus. Nos è diuerso malarum mentium vitio, & vt diuinitas ait, reprobo sensu, bonitatem pro stultitia repudiantes, & nequitiam pro sapientia diligentes, tanto quotidiè prudentiores esse nos credimus, quanto peiores sumus. Et quæ tandem rogo spes emendationis in nobis est, qui non errore opinionis ad malum ducimur, sed studio malæ voluntatis adnitimur, vt semper peiores esse videamur. Et hinc est quod dudum questus sum deteriores nos multo esse, quàm barbaros: quia illos ignorantia legis excusat, nos scientia accusat. Illi per imperitiam veritatis, quia quæ sunt bona nesciunt, mala pro bonis diligunt: nos cùm scientiam veritatis habeamus, quæ sint bona optime nouimus † * modis. Primum, quod nihil fermè vel criminum, vel flagitiorum est, quod in spectaculis non sit: vbi summum deliciarum genus est mori homines, . . quod est morte grauius acerbiusque, ..ccerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi

† In veteri exemplari adnotatum est deesse hic aliquid. Et vero multa deesse quis non videat?

** Et hoc multis modis.*

comedi homines, cum circumstantium lætitia, conspicientium voluptate; hoc est non minus penè hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus devorari. Atque vt hoc fiat, orbis impendium est. Magna enim cura id agitur, & elaboratur: adeuntur etiam loca abdita, lustrantur inuij saltus, peragrantur sylvæ inexplicabiles, conscenduntur nubiferæ Alpes, penetrantur niuiferæ valles. Et vt deuorari possint á feris viscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum. Sed hæc, inquis, non semper fiunt. Certum est, & præclara erroris est excusatio, quia non semper fiunt, quasi vero vnquam fieri debeant, quæ Deum lædant: aut ideo, quæ mala sunt, benè fiant, quia non jugiter fiant. Nam & homicidæ homines non semper occidunt, & homicidæ tamen sunt etiam quando non occidunt, quia interdum polluuntur homicidio: & latrones omnes non semper latrocinantur, sed latrones tamen non esse desinunt; quia etiam cùm rebus ipsis latrocinia non agunt, animis tamen à latrocinio non recedunt. Sic vtique omnes hi, qui spectaculis istiusmodi

istiusmodi delectantur, etiam quando non spectant, innoxij tamen à spectaculorum maculis mente non sunt, quia semper vellent spectare si possent. Nec solum hoc, sed sunt alia majora. Quid enim? nunquid non Consulibus & pulli adhuc Gentilium sacrilegiorum more pascuntur, & volantis pennæ auguria quæruntur, ac penè omnia fiunt, quæ etiam illi quondam pagani veteres friuola atq; irridenda duxerunt? Et cùm hęc omnia ipsi agant, qui annis nomina tribuunt, & à quibus annis ipsi exordium sumunt, credimus nobis benè annos posse procedere, qui à rebus talibus ordiantur. Atque vtinam sicut hæc propter consules tantùm fiunt, ita illos tantum incestarent propter quos fiunt. Illud est feralissimum & grauissimum, quod dum consensu publico aguntur, honor paucissimorum, fit crimen omnium: † ac si ex singulis bini inaugurentur, propè est vt in omni mundo nullus evadat. Sed de his putemus hoc satis esse quod dictum est, quæ, vt ipsi excusatis, non semper fiunt. De quotidianis tamen obscœnitatibus loquamur quas tales ac tam innumeras legiones

† *aut sic.*

giones dæmonum excogitauerunt, vt etiam honestæ ac probæ mentes, etsi nonnullas earum spernere ac calcare possunt, omnes tamen penitus superare vix possint. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt aut foueis intercidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur: scilicet vt etiam si non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus euadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, vt etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet, † alcis, lusorijs, pompis, athletis, † petaminarijs, pantominis, cæterisq; portentis: quæ piget dicere, quia piget malum tale vel nosse, de solis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim sunt, quæ illic fiunt, vt ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Alia quippe crimina singulis sibi fermè in nobis vendicant portiones, vt cogitationes sordidæ animum, vt impudici aspectus oculos,

† *odiniis.*
† *Iul. Firmic. lib. 8. c. 15.*

oculos, vt auditus improbi aures: ita vt cum ex his vnum aliquid errauerit, reliqua possint carere peccatis. In theatris vero nihil horum reatu vacat, quia & concupiscentijs animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, vt etiam explicare ea quispiam atque eloqui salvo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates? quæ quanti sint criminis, vel hinc intelligi potest, quod & relationem sui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima scelera incolumi honestate referentis & nominari, & argui possunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ theatrorum impuritâtes sunt, quæ honeste non possunt vel accusari: ita noua in coarguenda harum turpitudinum probrositate res euenit arguentis: vt cum absque dubio honestus sit qui accusare ea velit, honestate tamen integra ea loqui & accusare non possit. Alia quoque omnia

omnia mala agentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quempiam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dùm spectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea visu atque assensu agunt, vt vere in eos apostolicum illud peculiariter cadat: *Quia digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Rom. 1. 32. Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui forte ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit dùm ad immunda properat, immundus est. Quæ cùm ita sint, ecce qualia aut omnes, aut penè omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos à diuinitate causamur; relinqui nos

nos à Domino nostro dicimus, cùm ipsi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quod respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidiè rerum turpium commemorantur. Potest ergo illos Deus respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspicimus aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, vt etiam illa vbi nos sumus videat: aut si ab illis, quod non dubium est, auertit oculos, etiam à nobis qui illic sumus pariter auertat. Et cum hæc ita sint, facimus hæc tamen, ac sine cessatione quæ dixi. An forte in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebant,

bant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deum nostrum hæc certi sumus? Aut certè si placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin sine cessatione faciamus. Si verò in conscientia nostra hoc est, quod Deus horret, quod execratur, quod sicut in his sit pastus diaboli, ita offensio Dei: quomodo nos in Ecclesia Dei colere Deum dicimus, qui in obscœnitate ludorum semper diabolo deseruimus, & hæc gnari ac scientes, de consilio & industria? Et quæ nobis quæso, spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentiâ Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantûm, quos insanis conatibus superna tentasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico cœlum oppugnamus. Christo ergo, ô amentia monstrosa, Christo circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm prosperitatis ab eo aliquid attribuitur, aut victoria de hostibus à diuinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm si quis homini beneficium

largienti iniuriosus sit, aut blandientem conuicijs cædat, aut osculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit servus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet; qui benè merenti conuicium faciat, & pro libertate quàm accipit, contumeliam reddat? absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur, facimus: irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem injurijs verberamus. Christo ergo, ô amentia monstrosa! Christo circenses offerimus, & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscœna reddimus. Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Salvator noster edocuit. Hoc vel per seipsum, vel per Apostolos prædicauit. Propter hoc humanæ natiuitatis verecundiam subiit, & contumeliosa terreni ortus principia suscepit. Propter hoc in præsepio jacuit,

jacuit, cui seruierunt Angeli cùm jaceret. Propter hoc inuolui se pannorum crepundijs voluit, qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauit. *Qui propter vos,* inquit Apostolus, *pauper factus est,* 2.Cor.8.9. *cùm diues esset, vt illius inopia vos honestaremini.* Et *cùm in forma,* inquit, Phil.2.8. Dei *esset, humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Hoc nos videlicet Christus imbuit, cùm pro nobis ista toleraret. Præclaram passioni eius vicissitudinem reddimus, qui cum morte ipsius redemptionem acceperimus, vitam turpissimam rependamus. *Apparuit enim,* inquit beatissimus Paulus, *gratia Do-* Tit.2.11. *mini nostri Iesu Christi, erudiens nos vt* 12,13,14. *abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & piè & iustè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi; qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Vbi sunt qui hæc faciant, propter quæ venisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui desi-

deria seculi fugiant, vbi qui vitam pie ac iustè agant, vbi qui sperare se spem beatam bonis operibus ostendant? Et immaculatam vitam agentes, hoc ipso se * perhibent regnum Dei expectare, quia mereatur accipere? *Venit*, inquit, *Dominus Iesu Christus, vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Vbi est populus ille mundus, vbi populus acceptabilis, vbi populus boni operis, vbi populus sanctitatis? *Christus*, inquit Scriptura, *pro nobis passus est, nobis exemplum relinquens, vt sequamur vestigia eius.* Videlicet vestigia Salvatoris sequimur in circis, vestigia Salvatoris sequimur in theatris. Tale nobis scilicet Christus reliquit exemplum, quē fleuisse legimus, risisse non legimus. Et hoc vtrunq; pro nobis quia fletus † *punctio* est animæ, risus corruptio disciplinæ. Et ideo dicebat; *Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis: & beati qui fletis, quoniam ridebitis.* Nobis autem ridere & gaudere non sufficit, nisi cum peccato atque insania gaudeamus, nisi risus noster impuritatibus, nisi flagitijs misceatur. Quis rogo hic error est, quę stultitia? Nunquid

* *Probent.*

1. Pet. 2. 21.

† *Compunctio.*

Luc. 6. 25.

Nunquid lætari aſsiduè, & ridere non poſſumus, niſi riſum noſtrum atque lætitiam ſcelus eſſe faciamus? An fortè infructuoſum putamus gaudium ſimplex, nec delectat ridere ſine crimine? Quod rogo hoc malum eſt, aut quis furor? Rideamus quæſo quamlibet immenſuratim, lætemur quamlibet iugiter, dummodo innocenter. Quæ vecordia eſt & amentia, vt non putemus riſum & gaudium tanti eſſe, niſi in ſe Dei habeat iniuriam? Iniuriam vtiq; & quidem maximam. In ſpectaculis enim quædam apoſtaſia fidei eſt, & à ſymbolis ipſius & cœleſtibus ſacramentis lethalis prævaricatio. Quæ eſt enim in baptiſmo ſalutari Chriſtianorum prima confeſſio? quæ ſcilicet, niſi vt renunciare ſe diabolo ac pompis eius atque ſpectaculis & operibus proteſtentur? ergo ſpectacula & põpæ, etiam iuxta noſtram profeſſionem opera ſunt diaboli. Quomodo, ô Chriſtiane, ſpectacula poſt baptiſmum ſequeris, quæ opus eſſe diaboli confiteris. Renunciâſti ſemel diabolo & ſpectaculis eius, ac per hoc neceſſe eſt, prudens & ſciens dùm ad ſpectacula remeas, ad diabolum

te redire cognoſcas. Vtrique enim rei ſimul renunciâſti, & vnum vtrumque eſſe dixiſti. Si ad vnum reuerteris, ad vtrumque remeâſti: abrenuncio enim, inquis, diabolo, pompis, ſpectaculis, & operibus eius. Et quid poſtea? credo, inquis, in Deum patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtum filium eius. Ergo primum renunciatur diabolo, vt credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo: & ideo qui reuertitur ad diabolum relinquit Deum. Diabolus autem in ſpectaculis eſt & pompis ſuis: ac per hoc cùm redimus ad ſpectaculum, relinquimus fidem Chriſti. Hoc itaque modo omnia ſymboli ſacramenta ſoluuntur, & totum quod in ſymbolo ſequitur, labefactatur & nutat. Nihil enim ſequens ſtat, ſi principale non ſteterit. Dic igitur tu Chriſtiane, quomodo tenere te ſequentia ſymboli putas, cuius principia perdidiſti? membra ſine capite nihil proſunt, & ad exordium ſui cuncta reſpiciunt: quæ vtique ſi perierint, omnia peſſum trahunt. Siquidem ſtirpe ſublata, aut non ſunt reliqua; aut ſi ſunt, ſine emolumento ſunt, quia

quia sine capite nihil constat. Si cui itaque leue spectaculorum crimen videtur, respiciat cuncta ista quæ diximus, & videat in spectaculis non voluptatem esse, sed mortem. Quid est autem aliud, quàm mortem incurrere, vitæ originem perdidisse? Vbi enim fundamentum symboli euertitur, vita ipsa iugulatur. Rursum ergo necesse est redeamus ad illud quod sæpe diximus: Quid simile apud barbaros, vbi apud illos circenses, vbi theatra, vbi scelus diuersarum impuritatum, hoc est spei nostræ ac salutis excidium? quibus illi, etsi vtpote pagani vterentur, minore tamen culpa sacræ offensionis errabant, quia etsi esset impuritas visionis, præuaricatio tamen non erat sacramenti. Nos vero quid respondere pro nobis possumus? tenemus symbolum & euertimus, & confitemur munus salutis pariter & negamus. Ac per hoc vbi est Christianitas nostra, qui ad hoc tantummodo sacramentum salutis accipimus, vt maiore postea præuaricationis scelere peccemus? Nos Ecclesijs Dei ludicra anteponimus, nos altaria spernimus, & theatra honoramus. Omnia denique amamus,

omnia colimus, solus nobis in comparatione omnium Deus vilis est. Deniq; præter alia quæ id probant, indicat hoc etiam hæc res ipsa quam dico. Siquando enim venerit, quod scilicet sæpe euenit, vt eodem die & festiuitas Ecclesiastica, & ludi publici agantur, quæro ab omnium conscientia, quis locus maiores Christianorum virorum copias habeat, caueane ludi publici, an atrium Dei? & templum omnes magis sectentur, an theatrum? Dicta Evangeliorum magis diligant, an thymelicorum: verba vitæ an verba mortis: verba Christi, an verba mimi? Non est dubium quin illud[d] magis amemus, quod anteponimus. Omni enim feralium ludicrorũ die, si quæ libet Ecclesiæ festa fuerint, non solum ad Ecclesiam non veniunt, qui Christianos se esse dicunt: sed si qui inscij fortè venerint, dum in ipsa Ecclesia sunt, si ludos agi audiunt, Ecclesiam derelinquunt. Spernitur Dei templum, vt concurratur ad theatrum. Ecclesia vacuatur, circus impletur; Christum in altario dimittimus, vt adulterantes visu impurissimo oculos ludicrorum turpiũ fornicatione pascamus postea.

† Sed

† Sed videlicet qui corrumpimur rebus prosperis, faciendum aliquid in principio. Et ideo rectissime ad nos Dominus Deus dicit: *Propter spurcitiam exterminati estis exterminio.* Et rursum; *Exterminabuntur*, inquit, *ara huius risus.* Sed videlicet responderi hoc potest, non in omnibus hæc Romanorum vrbibus agi. Verum est, etiam plus ego addo, ne illic quidem nunc agi, vbi semper acta sunt antea. Non enim hoc agitur jam in Magontiacensium atq; Massiliensium ciuitate, sed quia excisa & deleta est. Non agitur Agrippinæ, sed quia hostibus plena. Non agitur Treuerorum vrbe excellentissima, sed quia quadruplici est euersione prostrata. Non agitur deniq; in plurimis Galliarum vrbibus & Hispaniarum: Et ideo væ nobis atq; impuritatibus nostris, væ nobis atq; iniquitatibus nostris. Quę spes Christianis plebibus ante Deum est? Quandoquidem ex illo in vrbibus Romanis hæc mala non sunt, ex quo in barbarorũ iure esse cœperunt. Ac per hoc vitiositas & impuritas, quasi germanitas quædã est Romanorũ hominum, & quasi mens atq; natura: quia ibi præcipuè vitia, vbicunque Romani.

† *hæc sunt mutilata.*
Esa. 16.

Romani. Sed grauis est forsitan hæc atque iniqua conquestio: grauis profecto, si falsa. At quomodo, inquis, quomodo non falsa, cùm in paucis nunc fermè Romanis vrbibus fiant ista quæ diximus? Plurimas autem jam harum impuritatum labe non pollui, vbi licet sint loca ipsa ac domicilia erroris antiqui, nequaquam tamen agantur illa quæ prius acta sunt. Considerandum ergo vtrumque est, id est, quid sit quod adhuc loca ipsa ac diuersoria ludicrorum sint, ludicra autem esse cessauerint. Loca enim & habitacula turpitudinum idcirco adhuc sunt, quia illic impura omnia prius acta sunt, nunc autem ludicra ipsa ideo non aguntur, quia agi iam præ miseria temporis atque egestate non possunt. Et ideo quod prius factum est, vitiositatis fuit: quod nunc non agitur, necessitatis. Calamitas enim fisci & mendicitas jam Romani ærarij non sinit, vt vbique in res nugatorias perditæ profundantur expensæ. Pereant adhuc quamlibet multa, & quasi in cœnum projiciantur: sed tamen perire iam tanta non queunt, quia non sunt tanta quæ pereant. Nam

quantum

quantum ad votum nostræ libidinis atque impurissimæ voluptatis, optaremus profectò vel ad hoc tantummodo plus habere, vt possemus in hoc turpitudinis lutum plura conuertere. Et res probat quanta prodigere vellemus, si opulentes essemus ac splendidi, cum prodigamus tanta mendici. Ea est enim labes præsentium morum atque perditio, vt cum jam non habeat paupertas quod possit perdere, adhuc tamen velit vitiositas plus perire. Non est ergo quod blandiri nobis aliquid in hac parte possimus, vt dicamus, non in omnibus nunc vrbibus agi illa quæ prius acta sunt. Ideo enim non in omnibus jam aguntur, quia vrbes vbi agebantur illa, iam non sunt: & vbi siquidem diu acta sunt, quæ id efficerent, vt vbi illa agebantur esse non possint: sicut ipse ad peccatores Deus locutus est per Prophetam, Ier. 44. *quia horum recordatus est Dominus: &* 21. 22. *ascendit*, inquit, *super cor eius, & non puttat Dominus vltra portare propter malitiam studiorum vestrorum, et propter abominationes quas fecistis, & facta est terra vestra in desolationem & stuporem, & in maledictum.* Per hæc ergo iam

factum

factum est, vt maior pars Romani orbis in desolationem esset, & in stuporem, & in maledictum. Atque vtinam acta tantummodo prius essent, & agere hæc Romana vitiositas aliquando cessaret. *forsitan*, vt scriptum
Psal. 153. 3. est, *propitiaretur Deus peccatis nostris.* Sed nequaquam ita agimus, vt propitietur. Mala enim incessabiliter malis addimus, & peccatis peccata cumulamus: & cùm maxima nostri pars jam perierit, id agimus vt pereamus omnes. Quis rogo interfici alterum iuxta se videt, & ipse non metuit? Quis domum vicini sui ardere cernit, & non efficere omnibus modis nititur, ne ipse incendio concremetur? Nos non vicinos nostros tantum ardere vidimus, sed ipsi jam ex maxima nostrorum corporum parte arsimus. Et quid hoc, prô nefas, mali est? arsimus, arsimus, & tamen flammas quibus iam arsimus, non timemus. Nam quod non vbique, vt dixi, agantur quæ prius acta sunt, miseriæ est beneficium, non disciplinæ. Denique facilè hoc probo. Da enim prioris temporis statum, & statim vbique sunt quæ fuerunt. Plus addo; quantum

ad

ad vota hominum pertinet, & si iam non vbique sunt, vbique ad hoc sunt: quia vbique ea populus vellet esse Romanus. Cùm enim ab homine mala res sola necessitate non agitur, ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur. Nam, sicut dixi, juxta Domini nostri dictum, *Qui mulierem viderit ad concupiscendum, reus est adulterii corde concepti*: intelligere possumus, quod etiamsi res turpes atque damnabiles necessitate non agimus, pro ipsa tamen rerum turpium voluntate damnamur. Et quid dicam de voluntate? per omnes hæc ferme, cùm possunt, aguntur. Denique cuiuslibet ciuitatis incolæ Rauennam aut Romam venerint, pars sunt Romanæ plebis in circo, pars sunt populi Rauennatis in theatro. Ac per hoc nemo se loco aut absentia excusatum putet. Omnes turpitudine rerum vnum sunt, qui sibi rerum turpium voluntate sociantur. Et blandimur nobis insuper de probitate morum, blandimur nobis de turpitudinũ raritate. Ego amplius dico, non solũ agi nunc illas ludicrorum infamium labes, quæ prius actæ sũt, sed criminosius multo agi, quàm prius actæ sunt.

Mat 5, 28.

Tunc

Tunc enim integra Romani orbis membra florebant, angusta esse horrea publica opes fecerant cunctarum vrbium, ciues diuitijs ac delicijs affluebant, vix poterat religionis auctoritas inter tantam rerum exuberantiam, morum tenere mensuram. Pascebantur tunc quidem passim in locis plurimis auctores turpium voluptatum, sed plena ac referta erant omnia. Nemo Reipub. sumptus cogitabat, nemo dispendia, quia non sentiebatur expensa. Quærebat quodammodo ipsa Respublica vbi perderet, quod penitus posset iam vix recipere: & ideo cumulus diuitiarum, qui jam ferè modum excesserat, etiam in res nugatorias redundabat. Nunc autem quid dici potest. Recesserunt à nobis copiæ veteres, recesserunt priorum temporum facultates. Miseri jam sumus, & nec dum nugaces esse cessamus. Cùmque etiam pupillis prodigis vel prodigiosis soleat subvenire paupertas, simulque vt destiterint esse divites, desinunt esse vitiosi: nos tantum novum genus pupillorum ac perditorum sumus, in quibus opulentia esse desijt, sed nequitia perdurat: adeo

adeo nos non vt alij homines causas corruptelarum in illecebris, sed in cordibus habemus, & vitiositas nostra mens nostra est, vt ad emendandos nos non facultatum ablatione, sed malarum rerum amore peccemus. Quanta autem vitia Romanorum sint, quibus barbaræ gentes non coinquinantur, licet hactenus satis dixerim, addam tamen multa quæ desunt: sed illud admoneo tamen antequam dicam, ne vllum penitus culpæ genus, quod ad contumeliam Dei pertinet, cuiquam leue esse videatur. Si enim illustrem ac præpotentem virum nequaquam exhonorari à quoquam licet, & si quisquam exhonorauerit, decretis legalibus reus sistitur, & iniuriarum auctor iure damnatur. Quanto vtique maioris piaculi crimen est, iniuriosum quempiam Deo esse? Semper enim per dignitatem iniuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est quanto maior est persona eius qui contumeliam patitur, tanto maior sit noxa eius qui facit. Et hinc Exod. 31.
est, quod legimus in lege, etiam eos Num. 20.
qui videntur contra mandatum sa- & 25.
crum leuia fecisse seuerissimè tamen

esse

esse punitos: vt intelligeremus scilicet, nil ad Deum pertinens, leue esse ducendum: quia etiam quod videbatur exiguum esse culpa, grande hoc faciebat diuinitatis iniuria. Denique

Par. 13. Oza ille Leuites Dei, quid contra mandatum cœleste fecit, quod vacillantem arcam Domini sustinere tentauit? Nihil enim hinc erat lege præceptum, & statim dum sustinebat, extinctus est: non quia vt videtur ad speciem contumaci aliquid aut

Num. 15. & 11. inofficiosa saltem mente commiserit, sed ipso officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsumpsit. Homo Israëliticæ plebis cùm ligna sabbatis collegisset, occisus est, & hoc iussu & iudicio Dei, piissimi scilicet ac misericordissimi iudicis, & qui parcere absque dubio quàm occidere maluisset, nisi rationem misericordiæ seueritatis ratio vicisset. Vnus enim incautior periit, ne multi per incautelam postea deperirent. Et quid de singulis dicam, vniuersa gens Hebræorum cum per eremum iter ageret, quia consuetudinarias carnes desiderauit, partem suæ plebis amisit. Et quidem interdictum necdum fuerat ne deside-

raret,

raret, sed legali, vt reor, obseruantiæ proficere Deus voluit, vt rebellem concupiscentiam coerceret: quo facilius cunctus scilicet populus agnosceret, quantum euitare deberet, quæ Deus scriptis cœlestibus interdiceret: quando etiam illa eum admissa læderent, quę necdum lege vetuisset. Laborem quoque se sustinere idem populus ingemuit, & propter hoc plagis cœlestibus verberatur, non quia laboranti gemere non liceat, sed ingratus scilicet fuit gemitus, contra Deum, quasi auctorem immoderati laboris accusans. Ex quo intelligi conuenit quantum placere Deo debeat, qui rerum iucundarum beatitudine fruitur, quando etiam de his quæri non licet quæ ingrata videantur. Quæritur forsitan, quorsũ ista pertineant? quorsum, absque dubio, nisi vt nihil leue æstimetur quo Deus læditur. De ludis enim publicis dicimus, ludibrijs scilicet spei nostræ, ludibrijs vitæ nostræ. Nam dum in theatris & circis ludimus, deperimus, secundum illud vtiq; dictum sermonis sacri; *Stultus per risum operatur scelus.* Et nos itaque dum inter turpia ac dedecorosa ridemus, scelera

Exod. 1.

Prov. 10, 23.

scelera committimus, & quidem scelera non minima, sed ab hoc ipso pœnaliora: quia cum videantur specie esse parua, rebus sunt exitiosis pestilentissima. Nam cum duo sint maxima mala, si homo aut seipsum perimat, aut Deum lædat, hoc vtrumque in ludis publicis agitur. Nam per turpitudines criminosas æterna illic salus Christianæ plebis extinguitur, & per sacrilegas superstitiones maiestas diuina violatur. Dubium enim non est, quod lædunt Deum, vtpote idolis consecratæ. Colitur namque & honoratur Minerua in gymnasijs, Venus in theatris, Neptunus in circis, Mars in arenis, Mercurius in palæstris: & ideo pro qualitate auctorum, cultus est superstitionum; Quicquid immunditiarum est, hoc exercetur in theatris: quicquid luxuriarum, in palæstris: quicquid immoderationis, in circis: quicquid furoris in caueis. Alibi est impudicitia, alibi lasciuia, alibi intemperantia, alibi insania. Vbique dæmon, immò per singula ludicrorum loca, vniuersa dæmonum monstra. Præsident enim sedibus suo cultui dedicatis. Ac per hoc in spectaculis

spectaculis istiusmodi non sola est illecebra, nec sola vitiositas: admisceri enim huic Christianum hominem superstitioni, genus est sacrilegij: quia eorum cultibus communicat, quorum festiuitatibus delectatur. Quod quidem licet semper admodum graue sit, tunc tamen magis intolerabile, cùm præter consuetudinarium vitæ vsum hoc vel aduersa nostra faciunt criminosius vel secunda; quia & magis placandus est in aduersis Deus, & minus lædendus in prosperis. Placari quippe debet cùm irascitur, lædi non debet cùm propitiatur. Aduersa enim nobis per iracundiam Dei veniunt, secunda per gratiam. Nos autem è diuerso omnia agimus. Dicis, Quomodo? Accipe. Ac primum si quando exoratus sua ipsa misericordia Deus (neque enim vnquam nos ita viuimus, vt exorari mereamur) sed si quando, vt dixi, à seipso exoratus pacificos nobis dies, prouentus vberes, diuitem bonis omnibus tranquillitatem & abundantiam dederit super vota crescentem: tanta secundarum rerum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolentium prauitate vitiamur,

mur, vt & Dei penitus obliuiscamur & nostri. Et cùm omnem fructum datæ à Deo pacis in hoc consistere Apostolus dicat, *vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate:* ad hoc tantum data à Deo quiete vtimur, vt in ebrietate, vt in luxuria, vt in flagitijs, vt in rapinis, vt in omni scelere atque improbitate viuamus: quasi vero beneficium datæ pacis vocatio sit probrositatis, & ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamus, vt licentius securiusque peccemus. Indigni itaque cœlestibus donis sumus, qui beneficiis Dei non bene vtimur: & facimus rem bonorum operum, materiam tantum esse vitiorum: quo fit vt ipsa pax contra nos sit, quia sic agitur à nobis ne expediat rem accipere qua deteriores sumus. Quis hoc credere queat? mutamus naturam rerum iniquitatibus nostris: & quæ Deus bona fecit munere pietatis suæ, ea nos nobis facimus mala esse moribus malis. Sed videlicet qui corrumpimur rebus prosperis, corrigimur aduersis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit esse moderatos. Nunquid populi

1.Tim.2.2.

populi ciuitatum qui impudici rebus prosperis fuerant, asperis casti esse cœperunt? Nunquid ebrietas, quæ in tranquillitate & abundantia creuerat, hostili saltem depopulatione cessauit? Vastata est Italia tot iam cladibus: ergo Italorum vitia desiterunt? Obsessa est vrbs Roma, & expugnata: ergo desierunt blasphemi ac furiosi esse Romani? Inundarunt Gallias gentes barbaræ: ergo quantum ad mores perditos spectat, non eadem sunt Gallorum crimina quæ fuerunt? Transcenderunt in Hispaniæ terras populi Vvandalorum: mutata quidem est sors Hispaniæ, sed non mutata vitiositas. Postremò ne qua pars mundi exitialibus malis esset immunis, nauigare per fluctus bella cœperunt: quæ vastatis vrbibus mari clausis, & euersis Sardinia ac Sicilia, id est fiscalibus horreis, atque abscissis velut vitalibus venis, Africam ipsam, id est, quasi animam captiuauere Reipublicæ. Ecquid ingressis gentibus barbaris terram illam, forsitan vel metu vitia cessarunt: aut sicut corrigi ad præsens etiam nequissimi quique seruorum solent, modestiam saltem ac disciplinam

disciplinam terror extorsit? Quis æstimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Cirtę Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hostium, pars intus captiua vitiorum. Cujus sors peior fuerit, incertum est. Illi quidem erant extrinsecus carne, sed isti intus mente captiui, & ex duobus lethalibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis Christianum, quàm captiuitatem animæ sustinere, secundum illud quod docet Salvator ipse in Evangelio, grauius multo animarum mortem esse quàm corporum. An credimus fortè, quod captivus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in suorum captiuitatibus fuit? captivus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui mori se in suorũ mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim, extra muros, & intra muros, præliorum & ludicrorum confundebatur: vox morientium voxque bacchantium: ac vix

discerni

scerni forsitan poterat plebis ejulatio quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud illis populus agebat, nisi vt cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret vt periret? Sed ego loquor de longè positis, & quasi in alio orbe submotis: cum sciam etiam in solo patrio, atque in ciuitatibus Gallicanis omnes fermè præcelsiores viros calamitatibus suis factos fuisse peiores. Vidi siquidem ego ipse Treueros domi nobiles, dignitate sublimes, licet iam spoliatos atque vastatos, minus tamen euersos rebus fuisse quàm moribus. Quamvis enim depopulatis iam atq; nudatis aliquid supererat de substantia, nihil autem de disciplina: adeo grauiores in semet hostes externis hostibus erant, vt licet iam à barbaris euersi essent, à se tamen magis euerterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum jam excidio ciuitatis, gulæ ac lasciuiæ seruientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quod Christiani,

Christiani, an quod periclitantes? Quis enim hos fieri posse credat, vel in securitate à senibus, vel in discrimine à pueris, vel vnquam à Christianis? Iacebant in conviuiis obliti honoris, obliti ætatis, obliti professionis, obliti nominis sui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi, nihil minus quam sensus sui, immo quia prope iugiter tales, nihil magis quam sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater vrbs Gallorum Treuer opulentissima Promptum est de quo dicam, Sufficere vtique debuerat, emendationi prima captiuitas, vt instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura, incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima vrbe, iis ipsis quibus coercebantur scelera plagis crescebant, vt putares pœnam ipsorum

ipsorum criminum quasi matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidiè malorum pullulantium multiplicatione peruentum est, vt facilius esset vrbem illam sine habitatore, quàm vllum penè habitatorem esse sine crimine. Igitur hoc in illa. Quid in alia non longè, sed propè eiusdem magnificentiæ ciuitate? nonne eadem & rerum ruina pariter & morum? Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidissent, ad hoc postremò rabida vini auiditate peruentum est, vt principes vrbis ipsius ne tunc quidem de conuivijs surgerent, cum iam hostis vrbē intraret: adeo etiam Deus ipsis euidenter, vt credo, manifestare voluit cur perirent, cum per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipsam agerent cum perirent. Vidi ego illic res lachrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Vna erat scurrilitas, vna leuitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, lasciviebant in conuiuiis, vetuli & honorati, ad viuendum propè iam

K imbeciles,

imbecilles, ad vinum prævalidissimi, Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum: ad gressum nutabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus devoluti sunt, vt complectetur in eis dictum illud sermonis sacri;
Eccl. 19.2. *Vinum & mulieres apostatare faciunt à Deo*. Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, insaniunt, Christum negare cœperunt. Et miramur post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt. Nemo itaque vrbem illam in excidio suo tantum periisse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius jam perierant quàm perirent. Dixi de vrbibus præclarissimis. Quid reliquæ in diuersis Galliarum partibus ciuitates? nunquid non consimilibus habitatorum suorum vitijs conciderunt? Nam ita cunctos crimina sua præcesserant, vt nec metuerent periculum suum? Prænoscebatur captivitas, nec formidabatur: ablatus quippe erat à peccatoribus timor, ne posset esse cautela. Itaque barbaris pene in conspectu omnium sitis, nullus metus erat hominum, non custodia ciuitatum. Tanta animorum, vel tanta

tanta potius peccatorum cæcitas fuit, vt cum absque dubio nullus perire vellet, nullus tamen id ageret ne periret. Totum inertia & segnities, totum negligentia & gula, totum ebrietas & somnolentia possidebant, secundum illud scilicet quod de talibus scriptum est: *Quia sopor Domini irruerat super eos.* Sopor quippe infunditur, vt perditio subsequatur. Cùm enim, vt scriptum est, completis iniquitatibus suis peccator quis meretur vt pereat, prouidentia ab eo tollitur, ne periturus euadat. Sed hæc hactenus. Satis enim, vt arbitror, quod proposui evidenter ostendi; ne in summo quidem rerum discrimine cessasse vnquam vitia ciuium, vsque ad excidia ciuitatum. Atque hæc fuerunt fortasse, jam non sunt, aut vnquam esse cessabunt. Videlicet si qua adhuc hodie aut ciuitas aut prouincia vel plagis cœlestibus afficitur, vel hostili populatione vastatur, humiliatur, conuertitur, emendatur. Et non cunctos fermè Romani nominis populos prius est interire, quàm corrigi; non prius ipsos, quàm in ipsis vitia non esse. Denique id breuiter probari potest. Excisa ter conti-

1. Re. 26. 12.
Gen. 15. 16.

continuatis euersionibus summa vrbe Gallorum, cum omnis ciuitas bustum esset, malis & post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidio evaserat morti, post excidium non superesset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis etiam post flammas pœna torquebat. Alii interibant fame, alii nuditate, alii tabescentes, alii rigentes: ac sic in vnum exitum mortis per diuersa moriendi genera corruebant. Et quid plura? Excidio vnius vrbis affligebantur quoq; aliæ ciuitates. Iacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, vtriusque sexus cadauera nuda, * lacerata, vrbis oculos incestantia, auibus canibusque laniata; lues erat viuentium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac sic etiam qui excidiis supra dictæ vrbis non interfuerant, mala alieni excidii perferrebant. Et quid post hæc, inquam, quid post hæc omnia? quis æstimare hoc amentiæ genus possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant,

* lacera.

tant, quasi pro summo deletæ vrbis remedio circenses ab Imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendum rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari: scilicet vt tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his de quibus diximus accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia; totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quàm petere aliquid * in iniuria Dei: aut quid stultius, quã quid petas non considerare: aut quid tam perditi luxus, quàm in luxu res desiderare luxuriæ: aut quid amentius, quàm in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minus culpanda est, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur accusandi sunt, quia sani insaniebant. Circenses ergo Treueri desideratis, & hoc vastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captiuitatem; post tot euersæ vrbis excidia: quid lachrymabilius hac

* iniuria.

 stultitia,

ſtultitia, quid luctuoſius hac amentia? fateor, miſerrimos eſſe vos credidi, cùm excidia paſſi eſtis: ſed miſeriores vos video, cùm & ſpectacula poſtulatis Putabam enim vos in excidijs rem tantùm atque ſubſtantiam, neſciebam etiam ſenſum atque intelligentiam perdidiſſe. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus poſtulatis: quæſo cui ſtatui, cui populo, cui ciuitati? vrbi exuſtæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut perit, aut luget. De qua etiam ſi quid ſupereſt, totum calamitatis eſt: quæ cuncta aut mœſtitudine eſt anxia, aut lachrymis exhauſta, aut orbitate proſtrata: in qua neſcias penè cuius ſit ſors pejor ac † durior, interfectorum, aut viuentium. Tantæ enim ſunt miſeriæ ſuperſtitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Treuer petis: vbi quæſo exercenda? an ſuper buſta & cineres, ſuper oſſa & ſanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat, vbi non cruor fuſus, vbi non ſtrata corpora, vbi non conciſorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbique terror captiuitatis,

† deterior.

tis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos defunctorum suorum, & tu circenses rogas. Nigra est incendio ciuitas, & tu vultum festiuitatis vsurpas. Lugent cuncta, tu lætus es. Insuper etiam illecebris flagitiosissimis Deum prouocas, & superstitionibus pessimis iram diuinitatis irritas. Non miror planè, non miror, tibi euenisse mala quæ consecuta sunt. Nam quia tertia excidia non correxerunt, quarto perire meruisti. Hæc autem omnia ideo copiosius paulò prolata sunt, vt probaremus scilicet, omnia quæ pertulimus, non improuidentia nos Dei, atque neglectu, sed justitia, sed judicio, sed æquissima dispensatione & dignissima retributione tolerâsse. Neque vllam penitus Romani orbis, aut Romani nominis portionem, quamlibet grauiter plagis cœlestibus cæsam, vnquam fuisse correctam. Et ideo nequaquam vti mereremur prosperis, quia non corrigimur aduersis: quamvis nobis etiam indignis interdum tribuantur bona, quia bonus Dominus, quasi indulgentissimus pater, & si nos nonnunquam sinit pro peccatis nostris hu-

miliari, non diu tamen patitur affligi: & ideo nunc asperis rebus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fouet pro indulgentia. Sicut enim optimi ac peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præstant, atque alijs per dulcia medicamina, aliis per amara succurrunt, & quosdam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate, aliis adhibent duram ferri præsectionem, aliis blandam infundunt olei lenitatem, & tamen diversissimis licet curis eadem salus quæritur: Ita etiam Deus noster, si quando nos plagis austerioribus coercet, quasi cauteriis ac sectionibus curat: quando autem rebus prosperis refouet, quasi oleo ac malagmatibus consolatur. Per diuersam enim medicaminum opem, ad vnam nos vult perducere sanitatem. Solent quippe etiam nequissimos servos, quos supplicia non correxerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis suis verbera non submiserint, beneficia submittunt. Infantes quoque & omnes ferè parvulos contumaces, quos morigeros minæ ac ferulæ non efficiunt, interdum panchresta

chresta atque blanditiæ ad obedientiam trahunt. Vnde intelligere debemus nos & seruis nequissimis nequiores, & insipientibus parvulis stultiores esse; quos nec quasi malos servos tormenta corrigunt, nec quasi infantulos blandimenta conuertunt. Et quidem quemadmodum nullam Romani nominis partem pœna correxerit, satis, vt arbitror, jam probauimus. Superest vt quemadmodum nec munera, nec blandimenta nos Dei corrigant, comprobemus. Munera autem Dei, & blandimenta quænam sunt? quæ scilicet nisi pax nostra & quies nostra, & famulantes votis ac voluptatibus nostris rerũ secundarum tranquillitates. Aliquid ergo, quia res exigit, etiam speciale dicamus. Igitur quoties in metu, in angustijs, in periculis sumus: cùm aut ciuitates ab hostibus obsidẽtur, aut provinciæ populatione vastantur, aut quibuscunque rerum aduersitatibus Reipub. membra cæduntur, & opem cœlestis manus votis precamur: si quo sacræ miserationis auxilio aut † saluatæ vbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, & † seruatæ

metus omnis dono diuinitatis ablatus, quid statim post hæc omnia facimus? Compensare credo Domino Deo nostro, cultu, honore, reuerentiâ, beneficia, quæ ab eo accepimus adnitimur. Hoc enim est consequens, atque id etiam vsus vitæ humanæ habet, vt referatur gratia fœneratoribus gratiarum, & recipiant vicem munerum munerantes. Ita ergo nos forsitan facimus: atque humanis salutem cum Deo nostro retributionibus agentes, cum ab eo bona accepimus, bona reddimus: ad domos videlicet dominicas statim currimus, corpora humi sternimus, mixtis cum fletu gaudijs supplicamus, illustramus donarijs sacra limina, aras muneribus implemus. Et quia ipsi † templum. dono illius festi sumus, † templi quoque ipsius † vultum nostræ festiuitatis † vultu. induimus: aut certe quod ei non cordi minus est, prioribus vitæ vitijs renunciamus, operum bonorum victimas cædimus, & pro gaudijs nouis nouæ conuersationis hostias immolamus, omnibus denique immunditijs bellum sanctum indicimus, circorum insanias fugimus, fœditates theatralium ludorum execramur, vouemus

vouemus Domino novam vitam, & ad obtinendam ejus perpetuo protectionem nosmetipsos Deo sacrificamus. Cum hæc ergo quæ diximus pro recentibus beneficijs Dei debeant fieri, videamus quæ fiant. Ad ludos protinus curritur, ad insanias conuolatur, in theatris populus diffunditur, in circis plebs tota bacchatur. Ille nobis ad hoc bona præstat, vt boni simus: nos è diuerso quoties bona accepimus, mala nostra cumulamus: ille nos beneficijs suis vocat ad probitatem, nos ruimus in improbitatem: ille beneficijs suis prouocat ad compunctionem, nos ruimus in dissolutionem: vocat ille ad castitatem, nos ruimus in impuritatem. Præclarè videlicet sacris muneribus respondemus. Præclarè dona ejus vel agnoscimus, vel honoramus; qui quantum ab eo beneficij accipimus, tantum ei injurias repensamus, aut injuria Dei hoc fortè non est, aut esse indignior potest? Multis ac magnis opus fit: sed animarum quia inveterata in nobis malorum omnium labe, aliter jam vitiosi esse non possumus, nisi vt omnino non simus, Quæ in nobis rogo spes bonæ

frugis.

frugis est? Qui ignorantia peccant, errore agnito corriguntur. Qui religionis expertes * sunt, cum mutauerunt sectam, mutare incipiunt disciplinam. Postremò, vt dixi, qui aut abundantia nimia, aut securitate vitiantur, desinunt esse perditi cum distiterint esse securi. Nos nec ignorantia labimur, nec religionis expertes sumus, nec prosperitate rerum ac securitate corrumpimur. Omnia siquidem è diuerso sunt. Religionem nouimus, ignorantia non excusamur. Pacem & diuitias priorũ temporum non habemus. Omnia quæ fuerant, aut ablata aut immutata sunt, sola tantum vitia creuerunt. Nihil nobis de pace & prosperitate pristina reliquum est, nisi sola omnino crimina, quæ prosperitatem non esse fecerunt. Vbi namque sunt antiquæ Romanorum opes ac dignitates? Fortissimi quondam Romani erant, nunc sine viribus. † Timebantur Romani veteres, nos timemus: vectigalia illis soluebant populi barbarorum, nos vectigales barbaris sumus. Vendunt nobis hostes lucis vsuram, tota admodum salus nostra commercium est. O infelicitates nostræ, ad quid deuenimus?

* Expertes, cum.

† Terre-bant.

nimus? & pro hoc gratias barbaris agimus, à quibus nos ipsos precio comparamus. Quid potest esse nobis vel abiectius, vel miserius: & viuere nos post ista credimus, quibus vita sic constat? Insuper etiam ridiculos ipsi nos esse facimus: aurum quod pendimus, munera vocamus. Dicimus donum esse quod precium est, & quidem precium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captiui cùm semel redempti fuerint libertate potiuntur: nos semper redimimur, & nunquam liberi sumus. Illorum more dominorum nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequijs suis non necessaria mercedibus * dependendis locant. Similiter enim non vnquam ab hac sumus liberi functione quam pendimus. Ad hoc quippe mercedes iugiter soluimus, vt sine cessatione soluamus.

* promerendis.

Explicit liber VI.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

CVM in conclusione libelli hujus qui nunc finitus est, de infirmitate ac miseria Romanorum nonnulla dixerim, contraria forsitan negocio quod nunc agimus dixisse videamur. Scio enim posse hoc loco subjici, hinc maxime probari, quod non respiciat res humanas Deus: quia cum Romani quondam pagani & vicerint & regnauerint, nunc Christiani & vincantur & seruiant. Sufficere quidem ad confutationem objectionis istius poterant illa, quæ dudum de cunctis ferè paganis gentibus dicta sunt: id est magis peccare eos qui scientes negligant legem Dei, quàm qui non faciant nescientes. Sed tamen si Deus annuerit, cùm ad eam negocij partem accesserimus, vt de veteribus Romanis aliqua dicantur, euidenter diuino munere approbabimus, tam iustum tunc erga illos fuisse Domini fauorem, quàm

quàm nunc erga nos justam seueritatem, & tam dignum illud fuisse, quod Romanos tunc Deus auxilio suo extulit, quàm nunc dignum esse quod puniuntur. Atque vtinam pœna ipsa prodesset. Illud grauius ac luctuosius multo, quod post pœnam nulla correctio est. Curare nos vult castigationibus suis Dominus, sed curam remedia non sequuntur. Quid hoc mali est? iumenta ac pecudes sectione curantur. Et putrefacta mulorum, asinorum, porcorum viscera, cùm adusta cauterijs fuerint, munus medicæ adustionis agnoscunt; statimque vbi aut cremata, aut desecta fuerit vitiatorum corporum labes, in locum demortuæ carnis viua succedit. Nos & vrimur, & secamur: sed nec ferri desectione, nec cauteriorum adustione sanamur: immo quod est grauius, cura ipsa deteriores sumus. Et ideo non frustra nobis euenit, quod euenire pecudibus & iumentis solet, quæ irremediabiles morbos ferunt. Nam in omnibus partibus mundi, quia curis medicantibus non corrigimur, morte atque occisione finimur. Ecce enim, vt non repetam quæ multo ante iam dixi, hoc

hoc ipsum quale est quod paulo ante memoraui; scilicet quia & miseri pariter & luxuriosi sumus? Esto enim, sint vitia ista felicium, quamvis nemo idem & probrosus esse possit & felix; quia vbi non est vera honestas, non est vera felicitas. Sed tamen, vt supra dixi, esto sint vitia ista longæ pacis & opulentæ securitatis, Cur quæso illic sunt, vbi jam nulla pax, vbi nulla securitas. In omni enim ferme vrbe Romana, pax & securitas non sunt, Cur sola vitia tantùm perdurant? quis rogo ferre possit in homine egestuoso esse lasciuiam Criminosior quippe est luxuriosa paupertas, & maioris inuidiæ miser nugax. Totus Romanus orbis & miser est & luxuriosus. Quis quæso pauper & nugax? Quis captiuitatem expectans de circo cogitat? Quis metuit mortē & ridet? Nos & in metu captivitatis ludimus, & positi in mortis timore ridemus, Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanū populum putes esse saturatum. Moritur & ridet, & ideo in omnibus ferè partibus mundi risus nostros lachrymæ consequuntur: ac venit etiam in præsenti super nos illud Domini nostri

dictum;

dictum; *Væ vobis qui ridetis quoniam flebitis.* Sed forsitan cùm de ludicris ac fœditatibus publicis diutissimè dixerimus, in hoc tantùm quis deteriores esse nos putet barbaris: quia illi hæc non agant, nos egimus, cæterum ipso carnalis libidinis scelere & fornicationis funestæ cœno non ita pollui. Comparemus, si placet, cæteris nationibus etiam in hac parte Romanos: & quidem nescio an vllis rectius comparentur, quàm his quos Deus in medio Reip. sinu positos, possessores fecit ac dominos soli esse Romani. Vnde quamvis nihil disputari de iudicio Dei possit, tamen cum ablatam nobis juris nostri optimam partem barbaris dederit, videamus an id quod nobis tulit & illis tradidit, justo judicio tradidisse videatur. Nemini dubium est Aquitanos ac Novempopulos medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuisse: nec solum fœcunditatis, sed quæ præponi interdum fœcunditati solent jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis: adeo illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis,

Luc. 6. 2

pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut * crinita messibus fuit? vt verè possessores ac domini terræ illius, non tam soli illius portionem, quàm paradisi imaginem possedisse videantur. Quid ergo post ista omnia? officiosiores absque dubio Deo esse debuerant, quos specialiter Deus abundantissima beneficiorum suorum dote ditauerat. Quid enim rectius aut quid dignius, quàm vt quibus per munera sua Dominus quasi specialiter videbatur placere voluisse, iidem quoque specialius Domino cultu ac religione placuissent? præsertim cùm à nobis Deus nil onerosum, nil graue exigat. Non enim nos ad aratra, aut ad ligones vocat, non ad scindendas terras, neque ad vineas pastinandas, non denique illa exigit à seruis suis quæ nos exigimus à nostris. Quid namque ait? *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum suave est, & onus meum leue.* Non ergo nos ad laborem

* Circumlata.

Mat. 11. 28. 29. 30.

rem vocat Dominus, sed ad refectionem. Quid namque à nobis exigit, quid præstari sibi à nobis iubet; nisi solam tantummodo fidem, castitatem, humilitatem, sobrietatem, misericordiam, sanctitatem; quæ vtique omnia non onerant nos, sed ornant: nec solum hoc, sed † ideo vitam præsentem ornant, vt futuram plus ornare possint. O bonum, ô pium, ô inæstimabilis misericordiæ Dominum, qui ad hoc nobis in præsenti religionis munera tribuit, vt ipsa in nobis postea quæ nunc dat munera muneretur. Tales igitur etiam omnes absque dubio Aquitani esse debuerant. Et quidem, vt diximus specialius tales, quia specialia Dei munera possidebant. Et quid post hæc omnia, quid † secundum est? quid, nisi cuncta quæ è diuerso sunt? in omnibus quippe Gallijs sicut diuitijs primi fuere sic vitiis. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt Domino retributionem: vt inquantum eos beneficiis suis ille ad se illexerat ad propitiandum, intantum illi flagitiis suis laborauerint

† *adeo.*

† *secutum.*

rauerint ad exacerbandum. An forte falsum est, & inuidiose potius, quàm verè ista dicuntur? Non vtor rei approbatione qua vti alij in causis solent, vt producam quoscunque ad probandum aut paucos, aut extraneos, aut minus idoneos testes: ipsos interrogemus à quibus acta sunt: falsum diximus, si negauerint. fatentur enim, & quidem, quod est grauius, sic fatentur, vt in ipsa confessione non doleant: idem enim nunc est animus in fatentibus, qui in agentibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, sic nunc omnino non pœnitet flagitiosa fecisse. Exceptis tamen perpaucis fermè sanctis atque insignibus viris, qui, vt quidam de numero ipsorum ait,

—*sparsis redemerunt crimina nummis.*

Exceptis, inquam, his loquor, quos vtique etiam in illa tunc generali admodum colluuione vitiorum, rectè minorum criminum reos fuisse credimus, qui corrigi à diuinitate meruerunt. Non penitus enim Dominum suum lædit, cui propitiatio reseruatur. Et quid plura? puto quod semper Deum & in ipso errore respexerit, à quo hoc obtinere potuit, ne

e diutius erraret. Cæteri autem & plurimi fermè ac nobilissimi, propè idem omnes: penè vnus gurges, omnium gula: pene vnum lupanar, omnium vita Et quid dicam de lupanaribus? minoris quippe esse criminis etiam lupanar puto. Meretrices enim quæ illic sunt, fœdus connubiale non norunt, ac per hoc non maculant quod ignorant. Impudicitiæ quidem piaculo sunt obnoxiæ, sed reatu tamen adulterii non tenentur. Adde huc quod & pauca fermè sunt lupanaria, & paucæ quæ in his vitam infelicissimam damnauere meretrices. Apud Aquitanicas vero quæ ciuitas in locupletissima ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit? Quis potentum ac diuitum non in luto libidinis vixit? Quis non se barathro sordidissimæ colluuionis immersit? Quis coniugi coniugii fidem reddidit? immo quantum ad passiuitatem libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancillarum redegit? & ad hoc venerabilis connubii sacramenta deiecit, vt nulla in domo eius vilior videretur in maritali despectione, quàm quæ erat princeps matrimonii dignitate. Cogitat forte

fortè aliquis non ita ad plenum esse
vt loquor, habuisse enim illic matres-
familias ius suum, & dominatus
honorem potestatemque tenuisse.
Verùm est, habuerunt quidem multæ
integrum ius dominii, sed nulla fe-
mè impollutum ius matrimonii. &
nos modo non quærimus quæ mu-
lierum potestas, sed quàm corru-
ta virorum fuerit disciplina. Quam-
vis nec potestatem quidem illic ma-
tres-familias integram habuisse di-
cam, quia quæcunque ius connubii
inviolatum ac salvum non habet, nec
dominii salvum habet. Haud multum
enim matrona abest à vilitate serva-
rum, vbi paterfamilias ancillarum
maritus est. Quis autem Aquitano-
rum diuitum non hoc fuit, quem non
sibi ancillæ impudicissimæ aut adul-
Ier. 5. 8. terum, aut maritum iure dixerunt?
Equi enim emissarii, vt Propheta ait,
*in fœminas facti sunt. Vnusquisque enim
ad vxorem proximi sui hinniebat.* Atque
illi de quibus hæc scripta legimus,
& minore fortasse crimine, & mino-
re, vt reor, numero criminum ac
passiuitate peccabant. Hi autem verè
vt emissarij equi non ad paucas tan-
tum, sed penè ad omnes vernulas
suas,

as, id est, quasi ad greges proprios
hinniebant, & in morem eorum † irruebat..
ecudum, qui mariti gregum appel-
ntur, feruidæ libidinis debacchati-
ne grassantes, in quamcunque
os fœminam primum ardens, im-
udicitiæ furor traxerat, irruebant.
Hic iam quæro à sapientibus, cùm
æc ita essent, quales putent fuisse
llic familias, vbi tales erant patres-
milias? Quanta seruorum illic cor-
uptela, vbi dominorum tanta cor-
uptio? Morbido enim capite, nil
anum est: neque vllum omnino
embrum officio suo fungitur, vbi
uod est principale non constat. In
omo autem sua Dominus quasi cor-
oris sui caput est, & vita eius
unctis norma viuendi. Pessimum-
ue hoc est in hoc negocio, quod
ibentius omnes deteriora sectantur:
& facilius mala institutio deprauat
bonos, quam bona emendet malos.
Porro autem cùm etiam boni atque
honesti patres-familias famulos bo-
nos facere non possint, quantam illic
putamus fuisse labem familiarum, vbi
domini erant impuritatis exem-
plum? Quamvis non exemplum
illic tantummodo malum fuerit,
sed

sed vis ac necessitas quædam: q
parê e impudicissimis domini fam
cogebantur invitæ: & libido do
nantium, necessitas subiectarum
tat. Ex quo intelligi potest, qu
tùm cœnum impudicarum sordi
fuerit, vbi sub impurissimis do
castas esse etiamsi voluissent fœ
nas non licebat. Sed videlicet dif
cile hoc probari potest, & nulla o
nino extant præteritarum turpitud
num flagitiorumque vestigia. Ecc
etiam nunc multi ex eis licet patri
careant, & in comparatione præ-
teritarum opum pauperes vivant, p
jores fermè sunt quàm fuerunt. Pe
res autem non vno modo, quia
eadem faciunt quæ ante faciebant
hoc modo tamen deteriores sunt
quia à scelere non cessant. Siquidem
facinora eorum etsi genere ipso ma-
iora non sint, attamen plura sunt, &
per hoc etsi criminum nouitate no
crescunt, pluralitate cumulantur.
Adde autem quod hæc, vt dixi, fa-
ciunt iam senes, adde quod paupe-
res. Vtrumque enim sceleris augmen-
tum est: minus siquidem prodigio-
sum est peccare iuuenes, peccare
locupletes. Quæ autem in iis spes
au

aut remedium est, qui † in vsitata impuritate, nec miseriarum egestate, nec vitæ extremitate reuocantur? Esto enim, quosdam aut stulta præsumptio longæ vitæ, aut spes quandoque agendæ pœnitentiæ consoletur: nonne novum hoc monstri genus est, esse aliquos etiam in morte vitiosos? Quæ cùm ita sint, nunquid est aliquid quod dici amplius possit? Sed adhuc tamen addimus, scilicet quod multi hæc agunt hodie etiam inter hostes siti & quotidiano discrimine ac timore captiui. Cùmque ob impurissimam vitam traditi à Deo barbaris fuerint, impuritates tamen ipsas etiam inter barbaros non relinquunt. Sed tales fortè hostes sunt inter quos agunt, vt eos ista delectent, & offendantur grauissimè, si cum ipsi impudici sint, videant castos esse Romanos. Quod si ita esset, nequaquam tamen facere nos improbos improbitas deberet aliena: quia quemlibet hominum magis sibi præstare conuenit vt sit bonus, quàm alteri vt sit malus, & plus id laborandum est vt placeamus Deo per honestatem, quàm vt hominibus per impuritatem: ac perinde

† ab vsitata.

etiamſi inter impudicos quis barbaros viuat, magis tamen pudicitiam ſequi debet quæ ſibi expedit, quàm impudicitiam quæ impuris hoſtibus placet. Sed quid accedit inſuper ad mala noſtra? Inter pudicos barbaros impudici ſumus. Plus adhuc dico, offenduntur barbari ipſi impuritatibus noſtris. Eſſe inter Gothos non licet ſcortatorem Gothum, ſoli inter eos præiudicio nationis ac nominis permittuntur impuri eſſe Romani. Et quæ nobis rogo ſpes ante Deum eſt? impudicitiam nos diligimus, Gothi execrantur: puritatem nos fugimus, illi amant: fornicatio apud illos crimen atque diſcrimen eſt, apud nos decus. Et putamus nos ante Deum poſſe conſiſtere? Putamus nos poſſe ſalvos eſſe, quando omne impuritatis ſcelus, omnis impudicitiæ turpitudo à Romanis admittitur, & à barbaris vindicatur. Hic nunc illos quæro, qui meliores nos putant eſſe quàm barbaros: dicant quid horum vel pauciſſimi Gothi faciunt, vel quid non horum Romani omnes, vel penè omnes. Et miramur, ſi terræ vel Aquitanorum vel noſtrorum omni-

um à Deo barbaris datæ sunt: cùm eas quas Romani polluerant fornicatione, nunc mundent barbari castitate. Sed fortè hoc in Aquitanicis tantùm: transeamus etiam ad alias mundi partes, ne de solis tantummodo Gallis dixisse videamur. Quid? Hispanias nonnè vel eadem, vel majora forsitan vitia perdiderunt? quas quidem cœlestis ira etiamsi alijs quibuslibet barbaris tradidisset, digna tamen flagitoirum tormenta tolerauerunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandam illic impudicitiæ damnationem, vt Vvandalis potissimum, id est, pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captiuitate ostendere Deus voluit, quantum & odisset carnis libidinem, & diligeret castitatem, cùm & Vvandalos ob solam máximè pudicitiam superponeret, & Hispanos ob solam vel maximè impudicitiam subjugaret. Quid enim? Nunquid non erant in omni orbe terratum barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderentur? multi absque dubio, immo, ni fallor, omnes. Sed ideo ille infirmissimis hostibus cuncta tradidit: vt ostenderet scili-

cet non vires valere, sed causam: neque nos tunc ignauissimorũ quorundam hostium fortitudine obrui, sed sola vitiorum nostrorum impuritate superari: vt verè in nos venerit dictum illud, quo ait Dominus ad Iudæos; *Secundum immundicitias suas, & secundum iniquitates suas feci illis, & auerti faciem meam ab eis.* Et alibi ad gentem ipsam; *Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & vngulis*, inquit, *equorum suorum omnes plateas tuas conculcabunt, & populum tuum gladio interficient.* Completa ergo in nos sunt omnia quæ dixit sermo diuinus, & vim verborum cœlestium luit pœna cunctorum: sed tamen cùm omnes feræ barbaræ gentes Romanum sanguinem biberint, omnes viscera nostra lacerauerint, quid est quod Deus noster maximas Reipub. opes & locupletissimos Romani nominis populos in jus potissimum ignauissimorum quorundam hostium dedit? Quid, nisi vt agnosceremus scilicet quod supra dixi, meritorum hoc fuisse, non virium: vtque ipsum quoque hoc nobis in confusionem caderet ac pœnam, quod ignauissimis traderemur: & vel

Deut. 28. 49.
Et Ezech. 26, 11.

vel sic plagam cœlestis manus ag-
noscceremus, quia nos non fortissi-
mi hostium sed ignauissimi subiuga-
rent. Sic enim legimus, quod si quan-
do euidenter intelligi Deus voluit
magna opera à se patrari, aut per
paucos aut per infirmos acta res est, Iudic. 4. & 9.
ne opus cœlestis dexteræ virtuti as-
signaretur humanæ. Ideo siquidem
& dux Sisara, quem Hebræus time-
bat exercitus, à muliere prostratus
est: & Abimelech ciuitatum expug-
natorem fœminæ manus perculit,
& ferratæ Assyriorum acies vidua o-
pitulante ceciderunt. Et ne de solis 3. Reg. 20.
fœminis tantum loquar, Benadad
regem Syriæ, cui præter innumera
populi sui millia, triginta & duo
reges, exercitusque ejusdem numeri
seruiebant, nonne ideo à paucis prin-
cipum pedissequis Dominus vici vo-
luit, vt qui esset autor talis victoriæ
nosceretur? Contrà Madianitas quo-
que, qui, vt liber Iudicum refert, *instar
locustarum cuncta compleuerant*, Gede- Iudic. 7. 12.
on iubetur pugnare cum paucis;
non quia plures in exercitu non ha-
beret, sed vetatur multos ad bellum
ducere, ne multitudo sibi possit ali-
quid de victoria vendicare. Vnde

cùm triginta armatorum millia congregâsset, sic ad eum Dominus locutus est; Multus est tecum populus, nec tradetur Madian in manu ejus. Et quid postea? homini adversum innumera barbarorum millia pugnaturo ccc. tantum viros reliquit. In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum jussit, ut sibi de patrato divinitus belli opere paucitas usurpare nihil posset: denique cur hoc Dominus ita faceret ipse evidentissimè declaravit, dicens; *Ne glorietur contra me Israël, & dicat: Meis viribus liberatus sum.* Audiant,

Iud. 7. 2.

inquam, hoc omnes, improbi audiant omnes præsumptuosi, audiant præpotentes, audiant cuncti quid Deus dicit; *Ne glorietur*, inquit, *contra me Israël, & dicat, Meis viribus liberatus sum.* Audiant, inquiam, omnes contraria & blasphema jactantes, audiant hæc spem suam in homine ponentes. loqui universos adversum se Deus dicit, qui liberari se viribus suis posse præsumunt. Quis autem est Romanorum non ita dicens? Quis est non ita sentiens? Quis nostræ partis non propè iugiter in hac parte blasphemat? Nullas esse

jam

jam Reipub. vires, omnium conscientiæ est, & ne sic quidem agnoscimus, cuius hoc beneficijs, quod adhuc viuimus, debeamus. Siquando enim nobis prosperi aliquid præter spem nostram & meritum Deus tribuit, alius asscribit hoc fortunæ, alius euentui, alius ordinationi ducum, alius consilio, alius magistro, alius patrocinio, nullus Deo. Et miramur si nobis cœlestis manus aliqua non præstet, cui quicquid præstiterit derogamus. Quid enim aliud facimus, cùm bona quæ præstat, nos vel euentibus casuum, vel virtutibus ducum, vel quibuscunque alijs rebus frivolis deputamus? Hoc enim modo & terris nos oporteret gratias agere quod fruges annuas metimus, & vineis quod vindemiamus, & mari quod pisces capimus, & sylvis quod ligna cædimus, & ouibus quod veste tegimur, & pecudibus cæteris quod carne saturamur. Nam quæ ratio est, vt ei, muneribus alijs gratis esse velimus, cui maximorum beneficiorum gratiam derogamus? Aut quis contentus est homo nostræ conditionis, quis in acceptum quippiam referat, cui de donis suis summa de-

traxerit: ita & nos licet Deo in nullo dignè gratias agamus, parum tamen erat si pro his tantummodo grati esse vellemus, quæ nobis ad vsum viuendi dedit. Cur hanc gratiam tollimus, quod nos & in angustijs juvat, & in periculis liberat, & in medio barbararum gentium suos jugi protectione conseruat? At non ita Gothi, non ita Vvandali, malis licet doctoribus instituti, meliores tamen etiam in hac parte quàm nostri. Offendi quamvis quosdam suspicer his quæ dicimus; sed quia veritas magis quàm offensio cogitanda est, dicam & sæpe dicam. Non ita Gothi, non ita Vvandali, qui & in discrimine positi opem à Deo postulant, & prosperitates suas munus diuinitatis appellant. Denique probauit hoc bello proximo infelicitas nostra. Cùm enim Gothi metuerent, præsumpsimus nos in † Hunnis spem ponere, illi in Deo: cũ pax ab illis postularetur, à nobis negaretur: illi episcopos mitterent, nos repelleremus: illi etiam in alienis sacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in nostris contemneremus: prout actus vtriusque partis, ita & rerum terminus fuit; illis

† viribus.

illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio, vt verè & in nobis tunc & in illis evidenter probatum sit illud Domini nostri dictum: *Quoniam qui se humiliat exaltabitur.* (Luc. 14. 11.) Illis enim exaltatio data est pro humilitate, nobis pro elatione dejectio. Itaque agnouit hoc ille dux nostræ partis, qui eandem vrbem hostium, quam eodem die victorem se intraturum esse præsumpsit, captivus intrauit. (*Prosper de Littorio cons. Theo. xvij.*) Probauit scilicet quod Propheta dixit; (Prov. 16. 9. & 20. 24.) *Quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos.* Nam quia viam suam juris sui existimauit, nec gressum directionis habuit, nec viam salutis invenit. *Effusa est*, vt legimus, *abiectio super principem, seductus est in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus est, velut aqua decurrens.* (Ps. 107. 40.) In quo quidem præter ipsam rerum infelicitatem præsens judicium Dei patuit vt quicquid facturum se vsurpârat, ipse pateretur. Nam quia sine diuinitatis auxilio ac Dei ductu capiendum à se hostem credidit, ipse captus est: consilij ac sapientiæ summam vsurpauit, ignominiam temeritatis

incurrit: vincula quæ aliis parauit, ipse sustinuit. Et quid rogo evidentius Dei judicium esse potuit, quàm vt habens prædatoris fiduciam, præda fieret: triumphum præsumens, triumphus esset: circumdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta tergo brachia gereret, manus quas bellicosas putabat, vinctas videret, puerorum ac mulierum spectaculum fieret: illudentes sibi barbaros cerneret, irrisionem sexus promiscui sustineret: & qui maximum habuerat supercilium fortis viri, mortem subiret ignaui. Atq; vtinam hoc ipsum breue remedium malorum esset, non diuturna toleratio. Ille autem, quantum ad pœnarum magnitudinem pertinet, longo tempore & diuturna in ergastulo barbarorum tabe consumptus, in hanc miseriam redactus est, vt quod plerumque homines etiam pœnis ipsis grauius atque acerbius putant, in miserationem hostium deveniret. Et hoc cur? cur absque dubio, nisi quia, vt jam dixi, illi Deo humiles, nos rebelles: illi crediderunt in manu Dei esse victoriam, nos in manu nostra; imo in sacrilega atque impia, quod

quod est peius nocentiusque quam nostra. Denique ipse rex hostium quantum res prodidit ac probauit, vsque ad diem pugnæ stratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione jacuit, ad bellum de oratione surrexit. Priusquam pugnam manu capesseret, supplicatione pugnauit, & ideo fidens processit ad pugnam, quia jam meruerat in oratione victoriam. Non dissimiliter autem illud etiam apud Vvandalos, ad quos cùm in † Hispania sitos nostra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos præsumptionis fiduciam ferret, quantam etiam proximè ad Gothos, pari superbiæ fastu, pari exitu corruerunt. Venitque super exercitum nostrum illud Prophetæ dictum; *Obruet Dominus confidentiam tuam & nihil habebis prosperum.* Confidebamus enim in sapientia nostra & fortitudine, contra Dei mandata dicentis; *Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum Dominus.* Non immeritò itaque victi sumus: ad meliora enim se illi subsidia contulere quam nostri; nam cum armis nos atque

Hunni.

† *iis partibus. Castini expeditio in Vvandalos. Præf. conf. Honorii xiii.*

Hier. 2. 37.

& 9. 23. 24.

quæ

atque auxilijs superbiremus, à parte hostium nobis liber diuinæ legis occurrit. Ad hanc enim præcipuè opem timor & pertubatio tunc Vvandalica confugit, vt seriem nobis cœlestis eloquij opponeret, & aduersum advenientes æmulos suos sacri voluminis scripta quasi ipsa quodammodo diuinitatis ora reserarer. Hic nunc requiro, quis hoc vnquam * à nostris partibus fecerit, aut quis non irrisus fuerat si putasset esse faciendum? irrisus vtique, sicut à nostris omnia fermè religiosa ridentur. Et ideo quid prodesse nobis prærogatiua illa religiosi nominis potest, quod nos catholicos dicimus, quod fideles esse jactamus: quod Gothos & Vvandalos hæretici nominis exprobratione despicimus, cum ipsi hæretica prauitate viuamus. Itaque rectissimè nobis dicitur illud quod Iudæis in lege fidentibus dixit sermo diuinus; *Quomodo dicitis, sapientes sumus, & lex* Domini *nobiscum est*. Nolite, inquit, *confidere in verbis mendacii, dicentes, Templum* Domini, *templum Domini, templum Domini est: quoniam si benedixeritis vias v. stras & studia vestra, aduena,*

* è

Hier. 8. 8. & 7. 4. 5. 6. 7.

aduenæ, & pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, habitabo vobiscum in loco isto à seculo vsque in seculum. Quo vtique ostenditur, quod si ista non facimus, superflua nobis catholici nominis præsumptione plaudamus. Sed hinc jam & superius satis dictum est, & adhuc fortasse dicetur, nec opus est vt de hoc amplius dissferamus, vbi Dei iuge iudicium est, †quid enim vel de nobis vel de Gothis ac Vvandalis Deus iudicet, res probant. Illi crescunt quotidiè, nos decrescimus: illi proficiunt, nos humiliamur: illi florent, & nos arescimus, vt vere in nos veniat dictum illud, quod de Saul & Dauid ait sermo diuinus, *Quia Dauid erat proficiens & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidiè.* 2. Reg. 3. 1. *Iustus est enim*, vt Propheta ait, *iustus est Dominus, & rectum iudicium suum.* Psa. 119. 137. Iudicamur itaq; præsente etiam iudicio à Deo, & ideo excitata est in perniciem ac dedecus nostrum gens †, quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbẽ transiens, vniuersa vastaret. Ac primum à solo patrio effusa est,

† *ignauissima.*

in Germaniam primam, nomine barbaram, ditione Romanam, post cujus primum exitium arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. Et post hoc corpus omnium Galliarum, sed paulatim, id ipsum tamen vt dum pars clade cæditur, pars exemplo †emendaretur. Sed vbi apud nos emendatio, aut quæ pars Romani orbis, quamvis afflicta corrigitur?

†emendetur.

Psal. 53. 3. *Omnes enim*, vt legimus, *declinauerunt, simul inutiles facti sunt.* Et ideo

Hier. 5. 3. Propheta ad Dominum clamat, & dicit; *Percussisti eos, & non doluerunt, attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. Indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti.* Quàm verè autem etiam hoc in nos cadat, res ipsa indicat. Vastata est diu Gallia: ergo emendata est cum vicina esset Hispania. Nec immerito. quia nullus erat omnino timor, nulla correctio, flammis quibus arserant Galli, Hispani ardere cœperunt. In quo illud est, vt supra dixi, sceleratissimum & grauissimum: quod cùm arserint, vt ita dicam, membra hominum peccatorum, curata non sunt vitia peccantium. Et

ideo

ideo compulsus est criminibus nostris Deus vt hostiles plagas de loco in locum, de orbe in orbem spargeret, & excitatas penè ab vltimis terræ finibus gentes etiam trans mare mitteret, quæ Afrorum scelera punirent. Quid enim? Nunquid abductæ à solo patrio degere intra Gallias non potuerant? aut vt non degerent, quem timebant, cum illæsæ à nobis vsque ad tempus illud cuncta vastauerant? Sed esto, intra Gallias formidabant; quid in Hispania, vbi exercitus nostros etiam bellando contriuerant, nunquid consistere aut permanere jam victores, jam triumphantes? quibus vsque ad hunc fortitudinis fastum contigerat ascendere, vt post experimenta belli diu parati intelligerent sibi Romanę Reipub. vires etiam cum barbarorum auxilijs pares esse non posse. *Hunni.* Potuerant ergo illic degere, nec timebant: sed illa vtique cœlestis manus quæ eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se diuino jussu ac perurgeri. Ex quo intelligi

ligi potest quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inuiti, secundum illud scilicet quod vastator terræ Israeliticæ rex Assyriorum ait:
Esa. 36. 10. *Nunquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire*
Hier. 25. 9. *eam.* Et alibi sacer sermo; *Hoc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego mittam & assumam Nabuchadonosor regem Babylonis seruum meum, venien̄sque percutiet terram AEgypti.* Vnde agnoscere possumus cuncta quidem quæ affliguntur, iudicio Dei percuti, sed tamen vt sæpe memoraui, propter peccata subuerti. Ac per hoc quicquid actum est, peccatis, non Deo, ascribendum: quia rectè illi rei factum ascribitur, quæ vt quid fieret exegit. Nam & homicida cùm à iudice occiditur, suo scelere punitur: & latro aut sacrilegus cùm flammis exuritur, suis criminibus cōcrematur. Vnde & quod Vandali ad Africam transierunt, non est diuinæ seueritati, sed Afrorum sceleri deputandum. Graui enim eos antequam illuc pergerent ac longa iniquitate traxerunt. Et ideo intelligere debemus

debemus; quia pietatis diuinæ fuit, quod pœnam diu debitam distulit: piaculorum autem & criminum, quod aliquando peccator populus quæ merebatur accepit: nisi fortè Afros hoc non meruisse credimus, cùm vtique nulli magis, vtpote in quos omnia simul improbitatum atq; impuritatũ genera confluxerint. Cæteri enim homines etsi nonnullis flagitiorum vitiis obligati sunt, quibusdam tamen non implicantur: etsi violentiâ non carent, maleuolentiâ carent: etsi libidine æstuant, rapacitatę non sæuiunt. Multos denique etsi accusat incontinentia corporum, simplicitas commendat animorum. In Afris vero penè omnibus nihil horum est, quod ad vtrumque pertineat, id est bonum æque ac malum: quia totum admodum malum. Adeo exclusa naturæ originalis synceritate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecerunt. Exceptis enim paucissimis Dei seruis quid fuit totum Africæ territorium, quàm domus vna vitiorum, æneo illi similis, de quo Propheta dicit *O ciuitas sanguinum! Æneum, in* Ezec. 24.
quo 6. 7.

quo est arugo, non exit de eo: quis sanguis non exit de eo. Ciuitatem, vt videmus, æneo, & iniquitatem sanguini comparauit: vt intelligamus scilicet sic esse in ciuitate populi iniquitatem, sicut in æneo sanguinem bullientem. Non dissimile autem est
& 22.18. huic illud sermonis sacri; *Facti sunt*
19. 20. 21. *mihi domus Israël commixti omnes æramento,*
22. *& ferro, & stanno, & plumbo, in medio argentum permixtum est. Propterea dic hæc, sic dicit* Dominus Deus; *Pro eo quod facti estis omnes in permixtionem vnam, conflabo vos & insufflabo in vos ignem iræ.* Dissimilia inter se genera metallorum sermo memorauit. Et quomodo in eodem conflatorio res diuersa conflatur: scilicet quia in diuersitatibus metallorum dissimilitudo hominum designatur. Et ideo etiam argentum, id est nobilioris materiæ metallum iisdem ignibus datur, quia naturæ nobilioris ingenium vita degenerante damnatur. Sicut etiam de principe Tyri dixisse legimus Deum per Prophe-
Ezec. 27. tam: *Fili hominis accipe lamentum*
2. & 28. *super principem Tyri, & dic illi:*
13. *Hæc dicit Dominus Deus, tu consignatio similitudinis, & corona decoris in deliciis*

deliciis paradisi fuisti: omnem lapidem optimum indutus es, Sardonycem, & Topazium, & Smaragdum. Et iterum; *Argento*, inquit, *& auro impléſti theſauros tuos, à multitudine negotiationis impléſti promptuaria tua.* Quæ omnia nunquid non talia ſunt, vt vel ſpecialiter de Africis dicta videantur: vbi enim maiores theſauri, vbi maior negociatio, vbi promptuaria pleniora? *Auro*, inquit, *impléſti theſauros tuos à multitudine negotiationis tua.* Ego plus addo. Tam puto diuitem quondam Africam fuiſſe, vt mihi copia negotiationis ſuæ non ſuos tantùm, ſed etiam mundi theſauros videatur impléſſe. Et quid poſt hæc? *Exaltatum eſt*, inquit, *cor tuum in decore tuo, propter multitudinem peccatorum tuorum in terram te proieci.* Quomodo Africanæ potentiæ & hoc competit, aut quomodo proiecta eſſe videtur in terram? Quomodo, quia niſi quando amiſit potentiæ veteris altitudinem, quaſi cœleſtem perdidit dignitatem. *Et educam*, inquit, *ignem de medio tui, hic te deuorabit.* Quid hac re verius? de media quippe eorum iniquitate ignis peccati exijt, qui felicitatem prioris

gioris temporis deuorauit. *Et omnes*, inquit, *qui te nouerunt inter nationes, contristabuntur super te.* Conuenire illis hoc non putemus, si non euersio Africani soli, luctus est generis humani. *Perditio*, inquit, *factus es, & non eris amplius in æternum.* In perditionem illic jam deducta omnia satis constat. Superest ne malorum præsentium pœnas etiam æterna continuatio consequatur: non patiatur hoc autem pro affectu suæ misericordiæ Deus. Nam quantùm ad meritum nostrorum criminum pertinet, ita res se habet, vt pati posse videatur. Quid enim piaculorum est non illic semper admissum? ne de omnibus dicam, quia & enormia ferè sunt, & sciri & dici tanta non possunt: de sola vel maximè obscœnitate impuritatum loquor; & quod est grauius, sacrilegiorū. Prætermitto in aliquo rabiem cupiditatis, vitium totius generis humani. Prætereo auaritiæ inhumanitatem, quod proprium est Romanorum penè omnium malum. Relinquatur ebrietas, nobilibus ignobilibusq; communis. Taceatur superbia & tumor, tam peculiare hoc diuitū regnum est, vt aliquid forsitan

forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vendicare. Transeatur denique propè omne fraudum, falsitatum, perjuriorũ nefas: nulla vnquam his malis Romana ciuitas caruit, & specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in sentinam profundæ navis colluviones omnium sordium; sic in mores eorum quasi ex omni mundo, vitia fluxerunt. Nullam enim improbitatem scio, quæ illic non redundârit: cùm vtique etiam paganæ ac ferreæ gentes, etsi habeant specialiter mala propria, non sint tamen in his omni execratione digna. Gothorum gens perfida, sed pudica est: Alamannorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales? Saxones crudelitate efferi, sed castitate mirandi. Omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum. Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt. Si ebriositas, ebriosi sunt. Si falsitas, fallacissimi. Si dolus, fraudulentissimi. Si cupiditas, cupidissimi Si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorũ atq; blasphemia

his

his omnibus admiscenda non sunt, quia illis quæ supra diximus mul- aliorum gentium vitia: his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primum, vt de impuritate dicamus, quis nescit Africam totam obscœnis libidinum tædis semper arsisse: non vt terram ac sedem hominum, sed vt AEtnam putes impudicarum fuisse flammarum. Nam sicut AEtna intestinis quibusdam naturæ feruentis ardoribus, sic illa ab ominandis jugiter fornicationum ignibus æstuavit. Nec volo in hac re assertionibus meis credi, testimonium requiratur generis humani. Quis non omnes omnino Afros generaliter sciat impudicos, nisi forte ad Deum conversos, id est, fide ac religione mutatos. Sed hoc tam rarum est ac novum, quam rarum videri potest quemlibet ¶ Gauium non esse † Gauium, aut quemcunque ¶ Scium non esse † Scium. Tam infrequens enim est hoc & invsitatum, impudicum non esse Afrum, quam novum & inauditum, Afrum non esse Afrum. Ita enim generale in eis malum impuritatis est, vt quicunque ex eis impudicus esse desierit,

¶ Ganeonem.
† Ganeonem.
¶ Sauum.
† Sauum.

ferit, Afer non esse videatur. Nec discurram per loca singula, aut cunctas discutiam ciuitates, ne studiosè videar quærere, atque investigare quæ dicam; vna tantum vniuersarum illic vrbium principe, & quasi matre contentus sum, illa scilicet Romanis arcibus semper æmula, armis quondam & fortitudine, post splendore & dignitate Carthaginem dico, & vrbi Romæ maximè adversariam, & in Africano orbe quasi Romam: quæ mihi ideo in exemplum ac testimonium sola sufficit: quia vniversa penitus, quibus in toto mundo disciplina Reipublicæ vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta: illic artium liberalium scholæ, illic philosophorum officinæ, cuncta denique vel linguarum gymnasia vel morum: illic quoque etiam copiæ militares, & regentes militiam potestates, illic honor proconsularis, illic quotidianus judex & rectò quantum ad nomen quidem proconsul, sed quantum ad potentiam consul: illic denique omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tam gradu, quàm

quàm vocabulo dignitatis, omnium vt ita dicam, platearum & compitorum procuratores: cuncta fermè & loca vrbis, & membra populi gubernantes. Hac ergo tantum contenti sumus ad exemplum ac testimonium cæterarum: vt intelligamus scilicet quales illæ fuerint ciuitates, quæ minores habuerunt probi officij procurationes, cum viderimus qualis extiterit, vbi summi semper fuere rectores. Quo loco propè est, vt pœniteat me promissionis meæ, id est, quod superius spospondi, cunctis propè Afrorum criminibus prætermissis de impuritatibus præcipue ac blasphemijs eorum esse dicturum. Video enim quasi scaturientem vitijs ciuitatem, video vrbem omnium iniquitatum genere furentem, plenam quidem turbis, sed magis turpitudinibus: plenam diuitiis, sed magis vitiis: vincentes se invicem homines nequitia flagitiorum suorum, alios rapacitate, alios impuritate certantes, alios vino languidos, alios cruditate distentos, hos sertis redimitos, illos vnguento oblitos, cunctos vario luxus marcore perditos, sed penè omnes vna errorum morte prostratos:

proſtratos: non omnes quidem violentia temulentos, ſed omnes tamen peccatis ebrios. Populos putares non ſani ſtatus, non ſui ſenſus, non animo incolumes, nõ gradu, quaſi in morem † bacchariũ crapulæ catervatim inſeruientes. Iam vero illud cujuſmodi, aut quàm graue, genere quidẽ diſpar, ſed iniquitate non diſpar, niſi hoc diſpar forte quia maius. Proſcriptiones dico orphanorum, viduarum afflictiones, pauperũ cruces, qui ingemiſcentes quotidiè ad Deum, finem malorum imprecantes, & quod grauiſſimum eſt, interdum vi nimiæ amaritudinis etiam aduentum hoſtium poſtulãtes, aliquando à Deo impetrauerunt, vt euerſionem tandem à barbaris in commune tolerarent quam ſoli à Romanis ante tolerauerant. Sed eſto, hæc omnia prætermittantur, quia & in omni fermè aguntur orbe Romano, & ſpoſpondi me de his malis hoc loco pauca dicturum. Quid ergo impudicitia atque impuritas, de qua loquor, nunquid non ad euerſionẽ Afrorum ſola ſuffecerat? quæ enim fuit pars ciuitatis non plena ſordibus, quæ intra vrbem platea aut ſemita non lupanar? Adeo

† crapulatarum turbarum.

M omnia

omnia penè compita, omnes viæ quasi foueæ libidinum intercido rant, aut quasi retia prætexebant; vt etiam qui ab hac re penitus abhorrerent, tamen vitare vix possent. Latronum quodammodo excubias videres, commeantium viatorum spolia captantes, qui insidiarum frequentium densitate, ita omnes admodum calles, omnes anfractus, ac diuerticula sepsissent; vt nullus fermè tam cautus esset, qui non in aliquos insidiarum laqueos incurreret, etiam qui se de plurimis expedisset. Fœtebant, vt ita dixerim, cuncti vrbis illius ciues cœno libidinis, spurcum sibimetipsis mutuo impudicitiæ nidorem inhalentes. Sed horrori eis tamen horrida ista non erant, quia idem omnes horror infecerat. Vnam enim putes illic fuisse libidinum fornicationumque sentinam, cœnum quasi ex omni platearum & cloacarum labe collectum. Et quæ illic spes esse poterat, vbi præter id quod in Domini templo erat nihil videri penitus nisi sordidum licebat. Quanquam quid dicam in Dei templo? hoc quippe totum ad sacerdotes tantum & clerum pertinet, quos non

discutio,

discutio, quia Domini mei ministerio reuerentiam seruo: & quos ita solos puros arbitror fuisse in altario, sicut pereuntibus Sodomis solum Loth fuisse legimus in monte. Cæterum quantum ad plebem pertinet, quis in illo numero tam innumero castus fuit? Castum dico? quis non fornicarius, non adulter, & hoc sine cessatione, sine termino? Rursum clamitem itaque necesse est. Quæ spes in illo populo esse poterat, vbi cum vnus interdum adulter plebem ecclesiasticam polluat, ibi inter tot millia si diligentissimè quæreres, castum vel in Ecclesia invenire vix posses? Plus multo dicam, vtinam hæc essent sola quæ diximus, & contenta illic virorum impuritas fuisset solis sordidarum mulierum fornicationibus inquinari. Illud grauius & scelestius, quod illa, de quibus beatus Apostolus Paulus cum summa animi lamentatione conqueritur, in Afris pene omnia fuerunt: scilicet quia *masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem exercentes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.* Et sicut

Gen. 19.

Rom. 1. 27.28.

sicut non probauerunt Deum *se habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt.* Nunquid hoc beatus Apostolus de barbaris ac feris gentibus dixit? non vtique, sed de nobis, id est, specialiter de Romanis: quos quidem Afri, quia nequaquam olim vincere imperio ac sublimitate voluerunt, quod potuerunt vnum, impuritate vicerunt. Quicunque ergo iure se mihi irasci putat, magis Apostolo irascatur: scilicet quia quod dicimus nos fuisse Afros, hoc ille dixit dominos eorum esse Romanos. Sed forte vel id occultum quod loquimur erat, aut saltem hoc prouidebant procuratores, ne publicæ passim disciplinæ oculos, ciuitatis scelera propalata polluerent. Quod si factum vtique fuisset, quamuis si multi extitissent opere ipso sordidi, non omnes tamen fuerant visu atque animo sordidati: & solent res flagitiosa quando agitur occulte, fidem facinoris non mereri. Supra omnem autem monstruosi piaculi execrationem est; scelus summum admittere, & pudorem sceleris non habere. Quid rogo fieri illic prodigiosius potuit? in vrbe Christiana, in

in vrbe ecclesiastica, quam quondam doctrinis suis Apostoli instituerant, quam passionibus suis martyres coronarant, viri in semetipsis fœminas profitebantur, & hoc sine pudoris vmbraculo, sine vllo verecundiæ amictu: ac quasi parum piaculi esset, si malo illo malorum tantum inquinarentur autores, per publicam sceleris professionem fiebat etiam scelus integræ ciuitatis. Videbat quippe hoc vniversa vrbs, & patiebatur: videbant judices, & acquiescebant: populus videbat, & applaudebat, ac sic diffuso per totam vrbem dedecoris scelerisq; consortio, etsi hoc commune omnibus non faciebant actus, commune omnibus faciebat assensus. Sed finis aliquando forsitan mali, aut emendatio aliqua labis istius fuit. Qui credere aut etiam audire possit, conuertisse in muliebrem tolerantiam viros, non vsum suum tantum atque naturam, sed etiam vultum, incessum, habitum, & totum penitus quicquid aut in sexu est, aut in vsu viri: adeo versa in diuersũ omnia erant, vt cum viris nihil magis pudori esse oporteat, quã si muliebre aliquid in se habere videantur: illic

nihil viris quibusdam turpius videretur, quàm si in aliquo viri viderentur. Sed paucorum hoc, inquis, dedecus fuit: & quod à pluribus perpetratum est, cunctis nocere non potuit. Iam quidem supra dixi sæpissimè, in Dei populo etiam vnius facinus pestem fuisse multorum; sicut et
Iosue. 7. furto Achar populus ruit; sicut et
1.Reg. 19. zelo Saulis orta est pestilentia; sicut
2.Reg. 23. ex sancti David numeratione mortalitas: ita est enim Dei Ecclesia quasi oculus. Nam vt in oculum etiamsi parua sordes incidat, totum lumen obcæcat: sic in ecclesiastico corpore etiam si pauci sordida faciant, propè totum ecclesiastici splendoris lumen obscurant. Et ideo Salvator ipse principalem Ecclesiæ
Mat. 6. 22, 23. partem oculum nominauit, dicens; *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Vnde & Apostolus;
1.Cor. 5, 6. *Nescitis*, inquit, *quia modicum fermentum totam massam corrumpit.* Quamvis ergo illic non modicum de hoc malo, sed nimis fuisse dicam: non quia molles plurimi fuerint, sed quia mollicies

mollicies paucorum labes est plurimorum. Nam etsi pauci sunt, qui dedecorosa sustineant, multi sunt qui paucorum sordibus polluantur. Sicut enim vna meretrix multos fornicatores facit; sic plurimam populi partem inquinat paucorum effœminatorum abominanda permixtio. Et nescio qui eorum ante Deum deteriores sint, cùm æquali in scriptis sacris sorte damnentur. *Neque molles enim*, inquit, *neque masculorum concubitores regnum* Dei *possidebunt*. Illud ergo magis ingemiscendum atque lugendum est, quod tale hoc scelus crimen etiam totius Reipub. videbatur. Et vniuersa Romani nominis dignitas, facinoris prodigiosi inurebatur infamia. Cùm enim muliebrem habitum viri sumerent, & magis quàm muliebrem gradum fingerent, cùm indicia sibi quædam monstruosæ impuritatis innecterent, & fœmineis tegminum illigamentis capita velarent, atque hoc publicè in ciuitate Romana, vrbe illic summa & celeberrima, quid aliud quam Romani imperij dedecus erat, vt in medio Reipub. sinu execrandissimum nefas palàm liceret admitti? Pote- 1. Cor. 6. 9. 10.

stas quippe magna & potentissima, quę inhibere scelus maximum potest, quasi probat debere fieri, si sciens patitur perpetrari. In cuius enim manu est vt prohibeat, iubet agi, si non prohibet admitti. Iterum quia dolor exigit, ab ijs qui irascuntur requiro, in quibus hæc barbaris gentibus aut facta sint vnquam, aut fieri publica impunitate licuerit? Denique ne longius de hac re ambigere aut inuestigare necesse sit, ipsos illos Africæ vastatores, Afrorum populis cõparemus. Videamus quid simile é Vvandalis factum sit: & certè barbari elatione tumidi, victoria superbi, diuitiarum ac delitiarum affluentia dissoluti, qui profectò etiamsi continentissimi & castissimi semper fu-
† cum tanta
issent, mutari tamen † tanta rerum obsecundantium felicitate potue-
Exod. 13. 5. runt; *ingressi scilicet*, vt diuinis literis scriptum est, *terram lacte & melle manantem*, *fœcundam, opulentissimam*, *omnium deliciarum copiis quasi ebriam*. In qua vtique minime mirum fuerat, si luxuriasset gens barbara, vbi similis quodammodo luxurianti erat ipsa natura. Ingressos hæc loca Vvandalos, qui non putet omni

omni se vitiorum atque impuritatum cœno immersisse, aut, vt lenissimè dicam, saltem illa fecisse, quæ ab Afris jugiter facta fuerant, in quorum jura migrarant? & certè si † ea tantùm, continentissimi ac modestissimi judicandi erãt, quos non fecisset corruptiores ipsa felicitas. (Quotus enim quisq; sapientium est, quem secunda non mutent, cui non crescat cum prosperitate vitiositas?) Ac per hoc temperatissimos fuisse Vvandalos certum est, si quales illi fuerunt, qui capti ac subiugati sunt, tales illi fuere victores. Igitur in tanta affluentia rerum atque luxuria, nullus eorum mollis effectus est. Nunquid parum videtur? certè familiariter etiàm hoc nobiles fecere Romani. Sed quid adhuc addo: in illis nullus vel qui Romanorum illic mollium pollueretur incestu. Certe hoc apud Romanos jampridem tale existimatum est, vt virtus potius putaretur esse quàm vitium, & illi se magis virilis fortitudinis esse crederent, qui maxime viros fœminei vsus probrositate fregisent. Vnde etiam illud fuit, quod lixis puerorum quondam exercitus prosequentibus, quasi bene

† ob

M 5 meritis

meritis expeditionibus stipendia laboris decernebantur: vt quia viri fortes essent, viros in mulieres demutarent. Pró nefas, & hoc Romani: plus addo, & hoc Romani non huius temporis: attamen ne veteres accusemus, Romani, sed non antiqui, jam scilicet corrupti, jam dissoluti, jam sibi & suis dispares, & Græcis quàm Romanis similiores: vt (quod sæpe jam diximus) minimum mirum sit, si Romana Respub. aliquando patitur quod jamdudum meretur. Hæc ergo impuritas in Romanis, & ante Christi Evangelium esse cœpit: & quod est grauius, nec post Evangelia, cessauit. Et quis post hæc non admiretur populos Vvandalorum, qui ingressi vrbes opulentissimas, vbi hæc omnia passim agebantur, ita delicias corruptorum hominum indepti sunt, vt corruptelas morum repudiarent, & vsum bonarum rerum possiderent, malarum inquinamenta vitantes. Sufficere igitur ad laudem eorum hæc possunt talia, etiamsi alia non dicam: abominati enim sunt virorum impuritates. Plus adhuc addo, abominati etiam fœminarum: horruerunt

Iustra

lustra ac lupanaria, horruerunt concubitus contactusque meretricum. Nunquid hoc credibile vllis videri potest, Romanos hæc admisisse, barbaros horruisse: aut nunquid est, post ista quæ diximus, quod dici posse videatur? Sed est tamen, & multo plus est. Nam quod vitâsse eos res fœdas diximus, minus est. Potest enim quis inhonesta horrere, non tollere: illud magni ac singularis est meriti, non solum ipsum labe non pollui, sed providere etiam ne vnquam alij polluantur. Procurator enim est quodammodo salutis humanæ, qui non tantum id agit vt ipse bonus sit, sed efficere & hoc nititur, vt alij mali esse desistant. Grande est profecto quod dicimus, grande & supereminens. Quis credat Vvandalos in ciuitatibus Romanis ista fecisse? Remota quippe est ab illis omnis carnis impuritas. At quomodo remota? non sicut removeri aliquid à Romanis solet, qui statuunt non adulterandum, & primi adulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamvis penè non possim dicere quod furentur; non enim sunt quæ agunt furta, sed latrocinia.

Punit.

† peculationem. Punit enim judex, in alio † peculatum, cùm sit ipse peculator: punit rapinam, cùm ipse sit raptor: punit sicarium, cùm ipse sit gladiator: punit effractores claustrorum & ostiorum, cùm ipse sit euersor vrbium: punit expoliatores domorum, cum sit expoliator † prouinciarum. Atque hoc vtinam illi tantum qui in potestate sunt positi, & quibus jus exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud grauius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt, & priuati iisdem ante honoribus functi. Tantum eis indeptus semel honor dat beneficij, vt semper habeant jus latrocinandi. Adeo etiam cum destiterint ad ministrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere priuatam: ac sic leuior est potestas illa quam habuerunt judices, quàm hæc quam priuati habent. In illa enim eis sæpe succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit definitio sanctionũ, quæ illi spernunt maximè qui ministrant. Sane ad parendum humiles abjectiq; coguntur: cõpelluntur jussis obtemperare pauperculi:

† ciuitatum atque pr.

perculi:

periculi: & nisi obtemperauerint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent quam in tributis. Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa solvunt: ac sic in ipsis legibus & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cùm ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculcant. Excessi paulisper cœptum sermonis ordinem, rerum indignitate compulsus. Nunc ad superiora redeamus. Diximus quippe plenas fuisse impuritatibus monstrosis Africæ ciuitates, & præcipuè illic reginam & quasi dominam: Vvandalos autem iis omnibus non fuisse pollutos. Non tales ergo isti, de quibus loquimur, barbari ad emendendam nostrarum turpitudinum labem extiterunt. Abstulerunt enim de omni Africa sordes virorū mollium, contagiones etiam horruerunt meretricum, nec horruerunt tantum, aut temporariè summouerunt, sed penitus iam non esse fecerunt. O pie Domine, ô Salvator bone, quantum efficiunt per te studia disciplinæ, per quæ mutari possunt vitia naturæ, sicut ab illis scilicet immutata

immutata sunt. At quomodo immutata? Interest enim non solum effectus rerum, sed etiam effectuum causas dicere. Difficile est quippe impudicitiam verbo aut jussione tolli, nisi fuerit ablata: & difficile pudicitiam verbo exigi, nisi fuerit exacta. Quod illi vtique scientes sic impudicitiam summouerunt, quod impudicas conseruauerunt, non interficientes mulierculas infelices: ne vitiorum curam crudelitate respergerent; & dum peccata auferre cuperent, ipsi in peccatorum resecatione peccarent: sed ita errantes emendauerunt, vt factum eorum medicina esset, pœna non esset. Iusserunt siquidem & compulerunt omnes ad maritalem thorum transire meretrices. Scorta in connubia verterunt, implentes scilicet Apostoli

1.Cor.7.2. dictum atque mandatum: *Vt & vnaquæque mulier virum haberet suum & vnusquisque vir coniugem suam:* vt quia cohiberi incontinentia sine hac carnalis vsus permixtione non posset, ita legitimum vsum calor corporalis acciperet, vt peccatum incontinentia non haberet. In quo quidem non id tantummodo prouisum,

visum est, vt viros fœminæ haberent, quæ sine viris esse non possent: sed etiam vt per conseruatores domesticos saluæ essent, quæ seipsas servare nescirent; & adhærentes jugiter gubernaculo maritali, etiamsi ad improbum eas facinus consuetudo anteactæ impuritatis illiceret, conjugalis tamen custodia ab improbitate prohiberet. Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, seueras pudicitiæ sanctiones decretorum, gladio impudicitiam coercentes vt puritatem scilicet vtriusque sexus, & domi connubij seruaret affectus, & in publico metus legum: ac sic duplici præsidio castimonia niteretur, cum & intus esset quod amaretur, & foris quod timeretur. Leges autem ipsæ nequaquam illis sunt legibus consentaneæ, quæ ita partem improbitatis remouent, vt partem obscœnitatis admittant: aut vt Romana illa decreta, quæ scortatores quidem ab alienis vxoribus remouerunt, ad omnes autem solitarias passim admiserunt, adulteria vetantes, lupanaria ædificantes. Timuerunt videlicet ne nimis casti homines ac puri essent, si ab omni eos

penitus

penitus impuritate prohiberent. At non ita isti de quibus loquimur, qui sic inhibuerunt scorta vt adulteria; qui & fœminas nullis volunt esse fœminas, nisi maritis suis; & viros volunt nullis mulieribus esse masculos, nisi vxoribus suis, qui euagari obscœnas libidines extra legitimum thronum non sinunt, leges suas scilicet ad diuinæ legis regulam dirigentes: vt nihil sibi in hac re crederent licere, quod Deus voluit non licere. Et ideo non putauerunt à se vlli homini permittendum, nisi quod fuisset omnibus à diuinitate permissum. Scio quia intolerabilia quibusdam videantur ista quæ diximus: sed ratione rerum agendum est, non libidine. Volo tantum dicat mihi quisquis ille est, qui indignatur me ista dicere, Numquid non ita sapientissimus omnium Socrates semper existimatus est? testimonio scilicet Delphici dæmonis, qui quasi princeps philosophorum, sicut ille dæmoniorum erat. Videamus ergo quas Socrates de pudicitia leges sanxerit, & quas illi de quibus loquimur. Vxorem, inquit Socrates, propriam nullus habeat;

habeat; matrimonia enim cunctis debent esse communia: sic namque major erit concordia ciuitatum, si omnes viri fœminas sine discretione omnibus misceantur, & omnes se fœminæ omnibus viris sine distinctione substernant, ac sic fiant omnes viri omnium mulierum mariti, omnes fœminæ omnium virorum vxores, nunquid vllum vnquam aut freneticum, aut dæmoniacum varia insaniarum labe furiosum, tale aliquid locutum esse agnouimus? Tu dicis, maxime philosophorum, hac ratione omnes viros esse fœminarum omnium maritos, & omnes fœminas virorum omnium vxores, & paruulos omnes omnium filios. At ego hac ratione dico, neque vllum virum vllius fœminæ maritum, neque vllam mulierem vllius masculi vxorem: neque vllum pignus vllius parentis filium. Vbi enim promiscua omnia & confusa sunt, nemo est qui suum possit aliquid vendicare. Nec sufficit sapientissimo, vt quidam aiunt, philosopho dicere hoc, nisi ipse fecisset: vxorem enim suam alteri viro tradidit. Scilicet sicut etiam Romanus Cato, id est, alius Italiæ

Italiæ Socrates. Ecce quæ sunt & Romanæ & Atticæ sapientiæ exempla, omnes penitus maritos, quantum in ipsis fuit, lenones vxorum suarum esse fecerunt. Sed vicit tamen Socrates, qui de hac re & libros condidit, & memoriæ hæc pudenda mandauit. Plus habet vnde gloriari sibi præceptis suis possit. Quantum ad doctrinam suam pertinet, lupanar fecit mundo. Iniuste damnatus dicitur à judicibus & verum est. Rectius enim cum hæc talia prædicantem genus damnaret humanum, sicut absque dubio condemnauit. Nam cùm in hac re doctrinam eius omnes repudiauerint, omnes eum non solum sententiæ auctoritate, sed quod multo maius est vitæ electione damnauerunt, & rectè. Conferantur enim cum iis quæ ille constituit, illa quæ statuerunt ij quos dominari Africæ Deus jussit. Statuit ille, vt nullus penitus suam haberet vxorem, isti vt nullus penitus non suam; ille vt omnis fœmina viris omnibus subjaceret, isti vt nulla fœmina alium quam virum suum nosceret; ille generationem mixtam atque confusam, isti puram & ordinatam; ille omnes domus

domus scortari voluit, isti nullam; ille in cunctis habitaculis lupanaria ædificare conatus est, isti etiam è ciuitatibus sustulerunt; ille prostare voluit omnes virgines, isti castas fecere meretrices. Atque vtinam hic Socratis tantum error fuisset, non & complurium Romanorum, ac penè omnium; qui etsi nequaquam Socratis vitam in cæteris, in hac re tamen Socratica instituta sectantur: quia & complures viri vxores plurimas singuli, & innumeræ mulieres viros complures singulæ habent. Omnes denique ciuitates, nunquid non lustris plenæ sunt, ac lupanaribus fœtent: Et quid dixi omnes? certè nobilissimæ quæque ac † sublimissimæ. Adeo dignitas quæ etiam prærogatiua est hæc honorum in magnis vrbibus, vt quantum præcellunt cæteris magnitudine, tantum præstent impuritate. Et quæ esse rogo Romano statui spes potest; quando castiores ac puriores barbari, quàm Romani sunt? Parum est quod dicimus. Quæ nobis rogo ante Deum aut vitæ esse, aut veniæ spes potest; quando castitatem in barbaris cernimus, & * nec si casti sumus?

† *Sublimi. adeo dignitate, quæ etiam pr. est honorum.*

* *nos sic.*

Erubescamus

Lib. IIII. *leg. Vuisig. Tu.* IIII. *Cass.* 125. 222.

Erubescamus quæso & confundamur. Iam apud Gothos impudici non sunt nisi Romani: jam apud Vvandalos nec Romani. Tantum apud illos profecit studium castimoniæ, tantum Seueritas disciplinæ. Non solum quod ipsi casti sint, sed vt rem dicamus nouam, rem incredibilem, rem penè etiam inauditam, castos etiam Romanos fecerunt. Si infirmitas id humana pateretur, exclamare super vires meas cuperem, vt toto orbe resonarem. Pudeat nos Romani vbique populi, pudeat vitæ nostræ: nullæ penè vrbes lustris, nullę omnino impuritatibus vacant, nisi illę tantum in quibus barbari esse cœperunt. Et miramur, si miseri qui tam impuri sumus, miramur si ab hoste viribus vincimur, qui honestate superamur? Miramur si bona nostra possident, qui mala nostra execrantur? Nec illos naturale robur corporum facit vincere, nec nos naturæ infirmitas vinci. Nemo sibi aliud persuadeat, nemo aliud arbitretur; sola nos morum nostrorum vitia vicerunt.

Explicit liber VII.

INCIPIT LIBER OCTAVVS.

ARBITROR, immo certus sum, fastidiosam plurimis styli hujus prolixitatem fore, maximè quia morum nostrorum vitia castigat. Omnes admodum enim se laudari volunt. Nulli grata reprehensio est: immo, quod peius multo est, quamlibet malus, † quamlibet peditus mavult mendaciter prædicari, quam jure reprehendi; & falsarum laudum irrisionibus decipi, quàm saluberrima admonitione seruari. Et cùm hæc ita sint, quid agendum est? nunquid voluntati improborum hominum inseruiendum? aut si sibi etiam illi friuolas laudes deferri volunt, decet nos frivola atque irridenda deferre? maximè cùm à fidelibus viris, nec illi quidem inuideri debeant, qui se inuideri volunt: sicut ne illi quidem mendaciter prædicari, qui se cupiunt titulo etiam fallæ laudi.

† *quantumlibet.*

ornari. quia non tam illud quod vnusquisque eorum cupiat audire, quàm quid nos dicere deceat considerandum est: præcipuè cùm Propheta dicat: *Væ his qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce:* ac per hoc modis omnibus tenenda veritas, vt quod in re est, hoc & in verbis sit: quæ in se dulcedinem habent, dulcia, quæ amaritudinem, amara dicantur: præsertim nunc in negocio sacro, vbi à plurimis nostræ iniquitates tanquam Deo dulces existimantur: & ne accusabiles ipsi esse videantur, Deum accusare præsumunt. Cùm enim eum incuriosum & neglìgentem, resque humanas aut non ex iudicio gubernare, aut etiam nec gubernare blasphement, quid aliud vtique Deum, quàm inertiæ, & abusionis, & iniquitatis accusant? O humanæ insipientiæ cæcitatem! O insanæ temeritatis furorem! Deum ergo, ô homo, incuriosum ac negligentem vocas. Si quemlibet ingenuorum hominum hac contumelia læderes, iniuriarum insolentium reus esses: certè si illustriorem quempiam ac sublimiorem, etiam censuram iuris publici sustineres.

Pupillis

Pupillis enim vel maximè prodigis hæc obijciuntur opprobria, perditorum hoc adoleſcentium ſpeciale conuicium eſt, vt abuſorēs ſcilicet & incurioſi ac negligentes rerum ſuarum eſſe dicantur. O ſacrilegæ voces! O profanæ procacitates! Deum ergo hoc eſſe dicimus, quod etiam inter homines nonniſi perditiſſimos nuncupamus. Quamuis non ſola iſta dicantur. Nota quippe ei, vt ante iam dixi, etiam iniquitatis impingitur. Si enim nos quæ patimur non meremur, & indigni miſeriarum præſentium tolerantia ſumus, iniuſtum vtique Deum dicimus, qui nos iubeat mala tolerare. Sed non tam, inquis, iubet quàm permittit: acquieſcamus hoc ita eſſe: ſed quàm longè quæſo eſt à iubente permittens? qui enim ſcit nos iſta perferre, & prohibere poteſt ne perferamus, probat abſque dubio debere perferre, & quæcunque patimur ſuſtinere. Vnde videmus, quia iudicii eſt, ſic iuſta permiſſio, & ſententia ſuperna certè eſt quod patimur. Cùm enim ſint omnia ditionis ſacræ, & nutu Dei cuncta moderentur; quicquid malorum quotidiè pœnatumque perferimus,

mus, censura est diuinæ ma[illegible]
quam vtique censuram nos inardes-
cere facimus, & peccatis nostris iu-
giter commouemus. Nos cælestis
iræ ignem accendimus, & excita-
mus incendia quibus ardeamus, vt
rectè vtique quoties mala ista perfe-
rimus, etiam ad nos dici illud pro-
Esa.50.11. pheticum possit: *Ite in flammam*
Ps.7.15.16. *ignis quàm accendistis.* Ac per hoc
iuxta sententiam sacram; *Ipse sibi
parat peccator quisque quod patitur.*
Nihil est itaque quod de calamitati-
bus nostris Deo imputare possimus.
Nos calamitatum nostrarum aucto-
res sumus. Deus enim pius est ac
misericors, & *qui*, vt scriptum est, *ne-
minem velit perire* vel lædere. Nos
1. Tim. 2, 4. ergò aduersum nos omnia facimus.
Nihil itaque nihil est in nos, crude-
lius nobis. Nos, inquam, nos etiam
Deo nolente cruciamus. Sed *vide-*
licet aduersum meipsum dicere vi-
deor, qui cum superius dixerim ob
peccata nostra nos puniri à Deo,
nunc dicam nos puniri à nobis ipsis.
Vtrunque verum est. A Deo quippe
punimur, sed ipsi facimus vt punia-
mur. Cùm autem punire nos ipsi
facimus, cui dubium est quin ipsi nos
nostris

nostris criminibus puniamus? quia quicunque dat causam qua puniatur, ipse se punit; secundum illud: *Funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* Psal. 11. Ergo si funibus peccatorum suorum peruersi homines alligantur, ipse se absque dubio alligat peccator quisque, cùm peccat. Sed quia de impuritate Afrorum jam multa diximus, nunc de blasphemijs saltem pauca dicamus. Professio enim jugiter plurimorum paganitas fuit. Habebant quippe intra muros patrios intestinum scelus, Cœlestem illum scilicet Afrorum dæmonem dico, cui ideo vt reor veteres pagani tam speciosæ appellationis titulum dederunt, vt quia in eo non erat numen, vel nomen esset, & quia non habebat aliquam ex potestate virtutem, haberet saltem ex vocabulo dignitatem. Quis ergo illi idolo non initiatus, quis non à stirpe ipsa, forsitan etiam & natiuitate deuotus? nec loquor de hominibus, sicut vita ita etiã professione ac vocabulo paganis, & qui sicut profani erãt errore, sic nomine. Tolerabilior quippe est, & minus nefaria gẽtilitas in hominibus professionis suæ: illud

N per-

perniciosius ac scelestius, quod multi eorum, qui professionem Christo dicauerant, mente idolis seruiebant. Quis enim non eorum qui Christiani appellabantur, Cœlestem † illam, aut post Christum adorauit, aut quod est peius multo ante quàm Christum? Quis non † dæmonicorum sacrificiorum nidore plenus, diuinæ domus limen introiit, & cum fœtore ipsorum dæmonum Christi altare conscendit? Et non tam immanis criminis fuisset ad templum Domini non venire, quàm sic venire: quia Christianus qui ad Ecclesiam non venit, negligentiæ reus est: qui autem sic venit, sacrilegij. Minoris enim piaculi res est, si honor Deo non deferatur, quàm si irrogetur iniuria: ac per hoc quicunque ista fecerunt, non dederunt honorem Deo, sed derogauerunt. Nam etiam ipsam quodammodo Ecclesiæ salutationem idolo præstiterunt, quia secundi loci officiositas honori illius proficit, cui principalia deferuntur. Ecce quæ Afrorum & maxime nobilissimorum fides, quæ religio, quæ Christianitas fuit. Dicebantur Christiani ad contumeliam Christi, cum Apostolus

† illum.

† dæmoniacorum.

stolus declamet; *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Non potestis mensæ Domini participare, & mensæ dæmoniorum. Illis hoc satis non erat, vt cum calice Dei calicem biberent dæmoniorum, nisi illum etiam prætulissent: nec sufficiebat, vt mensam dæmonum mensæ dominicæ compararent, nisi post superstitionum infamium cultus ad Dei templa venientes sacrosanctis Christi altaribus ductu ipsius diabolici spiritus spurcissimum nidorem inhalassent. At, inquis, non omnes ista faciebant, sed potentissimi quique ac sublimissimi. Acquiescamus hoc ita esse. Sed cum ditissimæ quæque ac potentissimæ domus turbam faciant ciuitatis, vides per paucorum potentium sacrilegam superstitionem, vrbem cunctam fuisse pollutam. Nemini autem dubium est omnes dominorum familias aut similes esse dominis, aut deteriores: quamvis hoc vsitatius, vt deteriores: ac per hoc cum etiam boni domini seruos vel maxime malos habeant, promptum est intelligere, quales illic familiæ omnes fuerint, cum seruiles animos jam

1. Cor. 10. 22.

per se malos etiam dominorum faceret nequitia peiores. Esto ergo illa quæ diximus ad potentissimos quosque ac nobilissimos pertinuerunt: nunquid illa leuiora, quæ nobilibus ignobilibusque communia? odia scilicet, atque execrationes sanctorum omnium dico. Sacrilegij quippe genus est, Dei odisse cultores. Sicut enim, si seruos nostros quispiam cædat, nos in seruorum nostrorum cædit † iniuriam, & si à quoquam filius verberetur alienus, in supplicio filij pietas paterna torquetur: ita & cum servus Dei à quoquam læditur, maiestas diuina violatur, dicente idipsum ad Apostolos suos Domino, *Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit.* Benignissimus scilicet ac piissimus Dominus communem sibi cum servis suis & honorem simul, & contumeliam facit, ne quis cum læderet Dei servum, hominem tantum à se lædi arbitraretur: cùm absque dubio iniurijs seruorum dominicorum Dei admisceretur iniuria testante id suis Deo affectu indulgentissimo in hunc modum: *Quoniam qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* Ad exprimendam

† iniuria.

Mat. 10. 4.

Zach. 2. 8.

tene-

teneritudinem pietatis suæ, tenerrimam partem humani corporis nominauit, vt apertissimè intelligeremus Deum tam parua sanctorum suorum contumelia lædi quàm parui verberis tactus humani visus acies læderetur. Insectabantur itaque Afri, atq; oderant servos Dei, & in ijs Deum. Sed quæritur forsitan, quibus modis probetur odium illorum. Illis scilicet, quibus etiam Iudæorum odia comprobantur in Christum, cùm dicebant ad eum; *Samaritanus es tu, & dæmonium habes*: cùm irridebant, cùm maledicebant, cùm insufflabant in faciem ejus, & frendebant dentibus super caput ejus. Vnde etiam in Psalmis dicit Salvator ipse qui pertulit; *Omnes qui conspiciebant, aspernabantur me, & locuti sunt labiis, & mouerunt caput.* Et alibi; *Tentauerunt*, inquit, *me, & deriserunt derisu, frenduerunt in me dentibus suis.* Ita igitur & in monachis, id est sanctis Dei, Afrorum probatur odium: quia irridebant scilicet, quia maledicebant, quia insectabantur, quia detestabantur, quia omnia in illos penè fecerunt, quæ in salvatorem nostrum Iudæorum

Ioan. 8, 48.

Psal. 22. 7.

Hier. 20.

impietas ante fecit, quàm ad effusionem ipsam diuini sanguinis perueniret. Sed isti, inquis, sanctos, non occiderunt, sicut Iudæos fecisse legimus. An occiderint, nescio, non affirmo. Sed tamen magna defensio, si hoc tantum in eis de paganorum non fuit persecutione, quod habet persecutio ipsa postremum. Putemus ergo occisos illic non esse sanctos: sed quid faciemus, quod non sunt longè ab occidentibus qui animo occisionis oderunt? præsertim cùm Dominus ipse dicat: *Qui*
1.Ioan.3.15. *odit fratrem sine causa, homicida est*: quamvis non sine causa persecuti sunt seruos Dei. Nam quis dicere possit, quod sine causa, homines scilicet omnibus à se vitæ ac morum studijs discrepantes, in quibus nihil videbant suum, quoniam Dei totum. Maxima enim causa est discordiarum diuersitas voluntatum: *quia* fieri aut omnino non potest, aut vix potest, vt eam rem in alio quisquam diligat, à qua ipse dissentit. Itaque eos non sine causa, vt dixi, oderunt, in quibus omnia sibi æmula atque inimica cernebant. Illi enim viuebant jugiter in nequitia, isti in innocentia:

centia: illi in libidine, isti in castitate: illi in lustris, isti in monasterijs: illi prope jugiter cum diabolo, isti sine cessatione cum Christo. Non sine causa itaque istud fuit, quod inter Africæ ciuitates, & maxime intra Carthaginis muros palliatū & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis vsque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quàm infidelis sine conuicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de AEgyptiorum cœnobijs, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad vrbem illam officio diuini operis accessit, simul vt populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur: vere vt si quis ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed nouum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum, & præcipuè Carthaginensium, fidem. Tutius quondam Apostolis paganas vrbes licuit intrare,

& minus primum eorum aduentum atque conspectum feri illi ac barbari sacrilegorum cœtus detestabantur. Sanctum electionis vas Paulum Apostolum de vnius Dei cultu ac maiestate dicentem superstitiosissimus licet Atheniensium populus patienter audiuit. Lycaonij autem intantum etiam admirati sunt, vt cùm in Apostolis diuinas virtutes inesse cernerent, esse eos homines non putarent. Intra Carthaginem verò apparere in plateis & compitis Dei seruos sine contumelia atque execratione vix licuit. Persecutionem hoc quidem fuisse non putant, quia non & occisi sunt. Latrones quidem hoc proverbio vti solent, vt quibus non auferant vitam, dedisse se dicant. Sed in vrbe illa non tam hominum fuerunt hæc beneficia, quàm legum. Interfici enim indemnatum quemcunque hominem, etiam duodecim tabularum decreta vituerunt. Ex quo agnoscitur, quod magna illic prærogatiua diminicæ religionis fuit, vbi ideo tantum Dei seruis licuit euadere, quia à pagano jure defensi sunt, ne Christianorum manibus trucidarentur. Et miramur, si nunc barbaros illi

illi perferunt, cum videamus quod sancti viri in illis barbaros pertulerunt. Iustus ergo est Dominus, & justum judicium suum. *Quæ enim*, vt scriptum est, *seminarunt, hæc & metunt*; vt vere videatur de improbitate illius gentis dixisse Dominus: *Reddite ei secundum opus suum, iuxta omnia quæ fecit, facite illi quia contra Dominum erecta est.* Miremur itaque aut indignemur, quod aliqua nunc illi ab hominibus mala perferant; multo illa maiora sunt, quæ ipsi in Deum ante fecerunt; si juxta personarum diversitatem æstimantur quæ patiantur, & quæ fecerunt.

Gal. 6. 7.

Hie. 50. 15.

SALVIANI MASSILIENSIS ECCLESIÆ PRESBYTERI

EPISTOLÆ.

1. O Amor, qui te appellem, nescio: bonum, an malum: dulcem, an iniucundum: Ita enim vtroq; plenus es, vt vtrumque esse videaris. Amari à nobis nostros honestum est, lædi acerbum: & tamen hoc ejusdem est interdum animi, ejusdemque pietatis; & cùm specie dissentiat, ratione concordat. Amor quippe nos facit nostros amare, amor interdum cogit offendere: vtrumque vnum est, cum tamen aliud amoris habeat gratiam, aliud odij patiatur offensam. Quàm graue hoc, quæso, mi doctissimi, aut quàm acerbum est, vt causa odij, amor

amor esse cogitatur! Quod quidem cùm sæpè alijs, tùm etiam mihi accidisse nunc satis vereor, vt dum adolescentem hunc quem ad vos misi, tradere indiuiduis meis cupio, vni studens, multis molestus sim, & amor ejus offensa sit cæterorum: quanquam hi qui satis diligunt, non citò offendantur. Sed ego insinuationem meam minus gratam fore quibusdam timens, etiam imminutionem gratiæ offensam puto. Placere enim dilectis meis plurimum cupiens, molestiam illorum reatum meum credo, & nisi eis satis placuero, supplicium displicentis fero. Quanquam hoc metuendum in vobis omnino non sit, qui totum me in vos recipientes etiam apud alios pro me timetis. Tantum enim abest, vt displicere ego charitati ac seniui vestro possim, vt etiam illud mecum reformidetis, ne ego quibusdam fortè displiceam, mei dulcissimi ac dilectissimi mei. Adolescens quem ad vos misi, Agrippinæ cum suis captus est, quondam inter suos non parui nominis, familiâ non obscurus, domo non despicabilis, & de quo aliquid fortasse amplius dicerem, nisi propinquus meus esset. Hoc enim

enim sit, vt minus dicam, ne de meipso dicere videar de illo plura dicendo. Matrem ergo is de quo dico, Agrippinæ viduam reliquit, probam, honestam, & de qua forsitan audacter dicere valeam, verè viduam. Nam præter cæteras castimoniæ sapientiæq; virtutes, est etiam fide nobilis, quæ omnibus semper ornatibus ornamento est: quia sine hac nihil tam ornatum est quod ornare possit. Hæc ergo, vt audio, tantæ illic inopiæ atque egestatis est, vt ei nec residendi, nec abeundi facultas suppetat: quia nihil est quod vel ad victum vel ad fugam opituletur: solum est quod mercenario opere victum quæritans, vxoribus barbarorum locatitias manus subdit: ita licet per Dei misericordiam vinculis captiuitatis exempta sit, cùm jam non seruiat conditione, seruit paupertate. Hæc igitur habere me hic nonnullorum sanctorum gratiam non falsò suspicans, (Nec enim nego, ne negator gratiæ ingratus fiam: sed plane sicut habere me eam non nego, ita non mereri me certo scio; intantum vt etiamsi est aliqua in me illa, ego tamē illius causa nō sim: quiá si qua est in me gratia, ob

cor,

eos, ni fallor, maxime data est, quorũ intererat vt gratus essem: vt verendum forsitan mihi sit, ne negans his quod propter eos cœpi, non tam meam rem his negare videar quàm ipsorum.) Hæc igitur aut id quod est, aut plus quàm est, in me esse existimans, misit ad me hunc quem ad vos ego *** fore vt agente me & adnitente amicorum meorum gratia, propinquorum meorum esset auxilium. Feci ergo id quod rogatus sum, sed tamen parcè & apud paucos, ne gratia ipsa ingrate vterer. Commendaui hunc alijs, commendo vobis: licet non æquè aliis vt vobis. Primum quia commendari satis vobis eum qui est meus, ita vt ipsum me, non necesse est: deinde quia cum me portionem vestri existimetis, necesse est eum qui mei portio est, vestri quoque aliquatenus portionem esse dicatis. Postremò quod commendatio ipsa sicut diuersi generis, ita etiam excellentioris est charitatis. Aliis enim commendaui hunc corpore, vobis spiritu: aliis in emolumenta præsentium, vobis in spem futurorum: aliis ob breuia atque terrena, vobis ob sempiterna atque diuina.

diuina. Et rectè; vt quia carnalia vobis minus quàm spiritualia bona suppetunt, illa magis à vobis peterem, quibus vos magis abundatis. Suscipite ergo, quæso, hunc, vt mea viscera, & quantum in vobis est, vestra; facite, inlicite & adhortamini, docete, instruite, formate, gignite. Christi Domini nostri misericordia tribuat, vt, quia ei id magis expedit, qui nunc propinquus meus est & cæterorum, vester esse incipiat potius quàm suorum. Admittite, quæso, hunc in illas beatas ac sempiternas domos, recipite in sacra horrea, aperite cœlestes thesauros, & ita agite ac peragite, vt dum hunc in thesaurum vestrum conditis, partem thesaurorum ipsorum esse faciatis. Potens est illa ineffabilis Dei pietas, vt dum eum in consortium spiritualium bonorum adoptatis, diuitias quas in ipsum effunditis, per ipsum augeatis. Et sane si quid in ipso est bonæ indolis, non magnæ vobis difficultatis spes ejus ac salus esse debebit; etiam si nihil ex vobis audiat, sufficere ei hoc ipsum conuenit quod vos videt. Valete,

Item alia. EVCHERIO EPI-
scopo Salvianus.

2. VRsicinus alumnus tuus salutationem tuam proxime ad me detulit: si non jussus, laudo sapientiam, licet non probem falsitatem: si jussus, miror quod mandare amoris officium quàm scribere maluisti, hoc est, per servum potius quàm per te dare. Arguo itaque hoc, & emendare volo, si tamen negligentiæ est, non superbiæ. Pedissequa enim plerumque noui honoris est arrogantia: licet in te nec generalis vitij opinio admittenda sit, quia prope singularis est mens ac benignitas tua. Vnde responderi à te antiquæ existimationi meæ etiam nunc jugiter cupio, ne si in quibusdam officiorum tuorum mos discrepauit, aliquid in te nouis honoribus licuisse videatur.

Item alia. AGRICIO EPI-
scopo Salvianus.

3. SI excusare inofficiositatem meam apud sanctimoniam tuam

tuam cupiam, magis accusandus sim, qui inexcusabilem me esse, vel non agnoscam præ stoliditate, vel nolim præ superbia confiteri. Non excuso ego: augmentum enim reatus est innocentiam iactare post culpam. Quid igitur faciam, cui nec negandi delicti facultas suppetit, nec tuendi? Negare enim manifesta non audeo, & excusare immodica non possum. Confugiendum mihi itaque ad diuinarum est remedia literarum, quæ maximorum criminum † † †

Item alia. YPATIO ET *Quiete parentibus Salvianus*, *Palladia & Auspiciola*, *Sal.*

4. PAulus Apostolus electionis vas, magister fidei, & receptaculum Dei, cùm omnes epistolas suas vtpote eloquentissimus vir dictauerit, quibusdam tamen non suum tantum nomen inscripsit: siquidem in aliis Siluani, in nonnullis Timothei, in quibusdam vero vtriusq; nomini suum nomen adiunxit. Cur id? primùm credo vt simul esse agnoscerentur qui simul scriberent: deinde vt hi qui-

qui separatim ab vnoquoq; eorũ edocti fuerant, scirent omnium non discrepare sententiam: postremò vt quos singulorum non mouebat auctoritas, omnium saltem moueret adsensus. Ita ergo & nos exemplorum ingentium parui imitatores, ad vos quos natura parentes, fide fratres, honore dominos habemus, non vt Apostoli illi auctoritate docentium scribimus, sed humilitate famulorum: vt qui hactenus singulorum nostrorum epistolis non moti estis, vel nunc omnium obsecratione moueamini, nosque filios vestros, *** neque ex superfluo metus sit, *** & simul sciatis esse, & vnum sentire pariter & metuere, & æqualiter supplicare. Non quia sciamus an vos omnibus irascamini, sed quia nos non possumus causa esse diuisi. Idem enim nobis admodum metus est, etiamsi non eadem videtur offensa. Charitas quippe mutua facit, vt licet vos non vtriq; forsan succenseatis, vno tamen ex nobis reo, alter sine tristitia reatus esse non possit. Illud sane est, quod nos contendere in aliquo & certare mutuo faciat, quod cum ambo filij vestri æqualiter rei simus, plus tamen

tamen vnusquisque nostrum pro altero quam pro se timet. Parentes charissimi, parentes reuerendissimi interrogari vos quæsumus liceat. Ita possunt pignora sic amantia non amari? Quid tantum mali commeruimus vel affectus dilectissimi, vel domini reuerendissimi, vt nobis nec tanquam filiis reddatur gratia, nec tanquam famulis remittatur offensi? Septimus iam fermè annus est, ex quo nulla ad nos tam longè à vobis sitos scripta misistis. Nullis penè in Deum delinquentibus tam longum lugendi tempus imponitur, nullos admodum maximorum criminum ✝ vt plus amet, scilicet vt patris motus non detrimenta amoris sint, sed profectus: cùm quantum coercitio attulerit vnius correctioni, tantum correctio reddat mutuæ charitati. Quanquam hoc illos magis parentes facere conueniat, qui de nonnullis negotiis veras irascendi filiis causas habent. Tu autem quid succenses, qui ex quo Christianus factus es, etiam falsas habere desisti? Esto enim conuersiunculam nostram paganus quondam non æquanimiter acceperis; ferenda tunc fuit ex dissimilitudine

limitudine studiorum etiam discrepantia voluntatum, quando nobis etsi amor non succensebat, superstitio tamen aduersabatur: nam licet pater non odisset filium, error tamen oderat veritatem. Nunc longè aliud est. Ex quo Dei cultum professus es, pro me pronunciâsti. Si præteritas irarum causas exequeris, imputa tibi qui Christiano filiam tuam dedisti. Si id non est, quid mihi irasceris? Quia eam nunc in me religionem augere cupio, quàm tu in te probare cœpisti? Cur, rogo, in me non diligas quod es, qui in te quod eras ipse damnasti? Sed parcendum paululum verbis est: quia etiam in bona causa humilis esse, inquantum res sinit, filij apud parentes debet oratio. Indulgete affectus charissimi: liberiorem me esse paululo in negotio suo Dei affectus facit. Si quæ sunt vobis aliæ succensendi causæ, peccare me potuisse non abnego. In hoc verò, quia ideo succensetis quia Christum amare videor, ignoscite quod dicturus sum. Peto quidem veniam, quia irascimini: sed non possum dicere malum esse quod feci. Hæc

Hæc igitur apud vos meo nomine, & quasi peculiari prece: nunc tuo, dilectissima ac venerabilissima soror, quæ mihi tanto carior es quàm prius, quanto plus à suis affectus conuenit diligi, in quibus seipsum Christus fecerit amari. Fungere partibus tuis simul meisque: ora tu, vt ego impetrem: tu postula, vt vterque vincamus: osculare, quia absens labiis non vales; saltem obsecratione pedes parentum tuorum quasi ancilla, manus quasi alumna, ora quasi filia. Ne trepidaueris, ne timueris: bonos judices habemus, affectus ipse pro te orat, natura ipsa tibi postulat, suffragia causæ tuæ in tuorum mentibus habes; cito adnuunt, qui suo ipsi amore superantur. Obsecra ergo & supplex dicito, Quid feci? quid commerui? ignoscite quidquid illud est: veniam peto, & si delictum nescio: nunquam vos, vt ipsi scitis, inofficiositate aut contumacia offendi: nunquam verbo asperiore læsi: nunquam vultu proteruiore violaui: à vobis sum viro tradita, à vobis conjugi mancipata. Teneo, ni fallor, mandata vestra, hæret sensibus meis sanctũ piæ præceptionis arcanum: morigeram

morigeram me, vt puto, ante omnia viro esse jussistis; vestræ voluntati obsecuta sum, vestræ jussioni obtemperaui: illi in omnibus parui, cui me parere voluistis. Inuitauit me ad religionem, inuitauit ad castitatem: date veniam, turpe credidi reluctari, res mihi verecunda, res pudens, res sancta visa est: fateor, cum de tali negotio mecum ageret, erubui quod non ante cœpissem. Huc accessit etiam reuerentia Christi & affectus: honestè me facere credidi, quidquid Dei amore fecissem. Aduoluor vestris, ô parentes charissimi, pedibus; illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra dominula; cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate lusistis: quæ vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc auicula, nunc domina: cum esset scilicet vnum vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis. En ego illa sum per quam vobis illa primum & parentum nomina, & auorum gaudia contigerunt, &, quod vtroq; præstat, vtrunquē felici er, cum fructu adipiscendi, & beatitudine perfruendi; non quia hinc ego aliquid mihi deputem, sed tamen ingrata apud

apud vos esse non debet, per quam vos voluit Deus esse felices. Ne, quæso, ergo molestum vobis sit quod referre aliquid Deo cupio, cui omnia repensare non possum. Pleni estis solatiis iucundissimis, pleni pignoribus charissimis, pleni benedictione diuina; præter peculiarem mei causam, vestrum negotium referre Deo gratiam iubet, debere me ei arbitror, quod vobis tanta concessit. Sed hæc hactenus. Sufficienter enim iam per nos, ô charissima soror, precati sumus: reliqua sunt agenda per filiam. Vtamur ergo (honeste enim pro reconciliando parentum affectu cuncta tentantur) vtamur illorum more & exemplo, qui vltimo causarum loco aliqua nonnunquam ad commouendam iudicum misericordiam proferebant laturis sententiam disceptatoribus aut lamentantes matres familias, aut sordidatos senes, aut plorantes parvulos ingerentes; scilicet vt qui superiora causæ verbis iam exorauerunt, posteriora rebus ipsis perorarent. Offerimus ergo & nos vobis, ô charissimi parentes, pignus pari quidem illorum, sed tamen gratiore suffragio. Offerimus enim pignus nos

non incognitum sed domesticum: non alienum, sed proprium; nec vt illi oratores, & sibi & iudicibus extraneum, sed nobis simul vobisque commune; quæ vos vtique vestri sanguinis indoles non ad incognitorum hominum cogit dilectionem, sed ad vestrorum reuocat charitatem; nec alienos vobis aliena, sed vestros vestra commendat: neque id orat vt eos ametis quos nunquam ante vidistis, sed vt eos non oderitis, quos puto non diligere non potestis. Vestrum ideo, parentes charissimi, negotium, vestra res est, vester id à vobis animus, vestra charitas deprecatur: ne, quæso, tantum nobis irascamini, vt nec vobis consulatis supplicante vobis.

† † † · †

commune pignus per nos simul atque nobiscum & primam pene ad vos vocem pro nostri emittit offensa. Infelix prorsus eius & miseranda conditio, quæ auos suos ex parentum primum reatu cœpit agnoscere. Misereamini, quæsumus, innocentiæ eius, misereamini necessitatis: cogitur quodammodo pro offensa suorum iam supplicare, quæ adhuc nescit quid

quid sit offendere. Læsus quondam Niniuitarum peccatis Deus, vagitu infantium,& ploratione mollitus est: nam licet totum legamus luxisse populum, præcipuam tamen misericordiam meruit sors & innocentia paruulorum, dicente ad Ionam Deo, si valdè contristatus es super cucurbitam: & paulò post; Ego non parcam super Niniuem ciuitatem magnam, in qua morantur plus quàm centum viginti millia qui non cognouerunt sinistram suam aut dexteram? declarans scilicet propter sinceritatem innocentium, se etiam culpis nocentium pepercisse. Sed quid ego de Dei misericordia loquor, qui non tantum postulata tribuit, sed interdum etiam non sperata largitur, tantoque, si dici licet, maior est hominibus humanitate & benevolentia, quanto potestate atq; natura. Paratum, vt ait Liuius, inter Romanos Sabinosque bellum,&, quod difficilius sedari potest, cœptum, preces quondam & interuentus charorum pignorum sustulerunt: cumque vna eorum gens esset natura ferox, alia dolore feruens, tantum tamen visio affectus mutui valuit, vt nec

nec Romanus memor esse belli, nec Sabinus posset injuriæ: & illi paulo ante feri ac semibarbari, cognati sanguinis cupidi, sui prodigi, amplecti se mutuo inciperent, quia pignus mutuum jam habere cœpissent, fieretque vnus vterque populus, quia vnus vtriusque esset affectus. Nos non in acie stamus, non arma sumimus, non vim inferimus, nec propulsare tentamus, impium fore arbitrantes, si vel in hoc filij parentibus obuient, ne puniantur injustè. Cur, rogo, quod illi quondam affectus pro suis obtinuerunt, nostri non queant impetrare pro nobis? an ideo infelicissimi penè omniũ, ideo minus meremur veniam, quia repugnare nescimus? quod vultis nos pati, patimur: si irascimini, deprecamur: si puniendos creditis, acquiescimus. Quid, rogo, vltioni post ista superest? Certè etiamsi justas succensendi causas parentes habeant, nihil contingere eis felicius, nihil optatius potest, quàm vt sic eis pro reatu filij satisfaciant, ne necesse habeant vindicare. Quid autem est in quo magis possimus vobis nos satisfacere? filij vestri sumus, qui nos rogamus, neptis, per

O quam

quam rogamus; parcite, indulgete illi: eorum parentes charissimi pro se rogant, ob quorum soletis nomina etiam extraneis nil negare. Longum est de innumeris pietatis atque humanitatis exemplis dicere, & præpostero rum vt de majoribus ad minora veniamus. Sed tamen id quod dicturus sum, specie, quidem minus est, sed tamen re, minus non est. Perorans quondam pro periculo existimationis atque incolumitatis suæ in Romano foro Seruius Galba, cùm ob difficultatem negotij, & inuidiam facti sui, parùm non modo in causa, sed etiam in eloquentia spei poneret, arte vsus est: vt judicum animos quos inflectere precum ambitione non poterat, rerum tentaret affectu. Itaque consumptis jam admodum cunctis oratoriæ artis ingenijque subsidijs, cùm parùm se promouisse intellexisset, parvulum quem secum habebat, Galli, vt illis temporibus videbatur, clarissimi & nuper mortui viri filium, & parvas ante subsellia auditorum indoles suas in consessu judicum conspectuq; produxit; quos cum laturis sententiam disceptatoribus oratione flebili commendaret,

fractæ

fractæ affectu omnium mentes & inclinatæ sunt. Quid plura? factum est, vt inflexis cunctorum sensibus, daret misericordia humanitati, quidquid ambitioni veritas denegaret. O affectus humani quanti estis! quantum valetis! qui etiam in judicio jus habere potuistis! Discite, ô parentes charissimi, venia vestri dictum sit, discite vel hoc saltem exemplo frangi atque molliri. Certè etiam illic misericordia valuit, vbi locum esse misericordiæ non licebat: laturi sententiam iudices, qui nihil se nisi ex veritatis officio prountiaturos esse jurauerant, excludere tamen misericordiam nec post sacramenta potuerunt: intantum humanitate moti, vt dum alieno negotio consulunt suum penè obliuiscerentur. Nihil vos durum, nihil insolens deprecamur: vestris vos præstate pro vobis, quod præstiterunt illi extraneis contra se: certè nec causa illic iustior, nec persona charior, nec audientia humanior, nec orator gratior fuit. Illic agebatur pro crimine, hic pro affectu; illic pro extraneis, hic pro filiis: illic apud iuratos iudices, hic apud iniuratos parentes: illic per

oratorem, qui circumscribere nitebatur: hic per neptem quæ quo vos ipsa infantiæ suæ simplicitate plus moueat, adhuc rogare non nouit. Quid est quod causæ desit? quod novum inquirendum inauditumque suffragium? num extraneorum apud vos precibus vtendum est? semper in amore cautela est. nemo enim melius diligit, quam qui maximè veretur offendere. Vnde ego nunc veniam peto, non quia offendisse me nouerim, sed vt locum offensæ penitus non relinquam: nec conscientia culpæ, sed ratione & officio charitatis vt maiorem apud te affectus gratiam obsecratio mereatur innoxij, & amori proficiat supplicatio reatu carens: habeasque plus in filii tui deprecatione quod diligas, si non habes quod remittas. Quanquam temerè fortasse nobis de innocentia blandiamur, quid tu de nobis sentias, nescientes: tui enim nobis sensus magis quàm nostræ opinionis ratio habenda est. Superest ergo, vt si quid aliud & quidquid illud commissum à nobis est, tu qui id offensa dignum putas, venia quoque non indignum arbitreris: pulchrè tibi ipse in tuorum

reatu

reatu satisfacies: nihil de vltione perdit filio ignoscens pater: quia fœlicius multo est & laudabilius suis aliquem etiam immerito ignoscere, quàm in suos etiam merito vindicari. Vale.

Item alia. CATTVRÆ Sorori Salvianus.

5. ETsi docente Paulo Apostolo quid conveniat nos orare, nescimus, quo fit vt interdum quid velle aut gaudere oporteat nesciamus; tamen ego pro communi humani generis affectu quo omnes admodũ homines, piè magis quàm sapienter, eos qui nobis curæ sunt, cupimus quã diutissimè esse nobiscum, gaudeo quod post grauem diuturnumq; morbũ spem etiam præsentis vitæ indepta es, quæ futuræ sẽper habuisti. Benedictus itaq; Dominus Deus noster, qui semper spiritus tui custos, nunc præcipuè etiam carnis fuit, & in te manens teq; custodiens, manum suam ex interioribus tuis, vsq; ad exteriora porrexit: nec solum sancta sanctorum, sed etiam vestibula templi sui, & circumsepta

 seruauit,

seruauit, protectionemque suam latius fundens fecit salutem animæ tuæ vsque ad salutem corporis peruenire. Quamvis ego ne hanc quidem tibi, quam pertulisti, terrestris vasculi infirmitatem obfuisse existimem, cuius fortitudo, vt scis, menti semper inimica est, vt te iure nunc tanto fortiorem spiritu putem, quanto imbecillior carne esse cœpisti. *Caro*
Gal.5.17. *enim*, inquit Apostolus, *concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem: hæc enim inuicem sibi aduersantur, vt non quæ vultis, illa faciatis.* Ergo si repugnante corpore quæ volumus facere non possumus, infirmandum carne est vt optata faciamus. Et verum est: imbecillitas enim carnis, mentis vigorem exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum: vt mihi genus quoddam sanitatis esse videatur, hominem interdum non esse sanum. Nulla enim admodum tum spiritui cum corpore, id est, nulla diuinæ indoli cum terreno hoste luctatio est: non turpibus flammis medullæ æstuant, non malè sanam mentem latentia incentiua succendunt, non vagi sensus per varia

varia oblectamenta lasciuiunt; sed sola exultat anima læta corpore affecto quasi aduersario subiugato. Gaude ergo, alumna Christi, semper quidem simplicis & quietæ, sed nunc magis defæcatæ tuæ mentis & liberę: ostium aperi & adtrahe, vt legis, Spiritum Sanctum. Nunquam, vt puto, habitatore Deo dignior exstitisti; quanto imbecillior corpore, tanto purior sensu: vincentibus carnem tuam morbis, mente vicisti. Felix, si hanc semper corporis mortem in vitam spiritus conseruaris, extinctis in te forsitan cunctis humanarum tentationum incentiuis. Habere quodammodo naturam animæ etiam in carne cœpisti, vt mihi non solum magna Dei dispensatione, sed etiam magno munere, & ante ægrotasse, & nunc conualuisse videaris. AEgrotasti enim hactenus ad virtutem spiritus confirmandam, securam forsan sanitatem nunc adipiscens jam carne superata, vt post hanc redditam corpori incolumitatem sine vlla animæ infirmitate possideas: & ita caro valere incipiat, vt iam tentatio non resurgat. Vale.

Item alia. LIMENIO SAL-*vianus in Domino salutem.*

6. ETsi scio honestas mentes probi affectus non obliuisci, ideo quia boni in bonis studiis quasi naturam quodammodo suam diligunt, tamen quia quantum in nobis est augere nos amorem bonorum amicorum officio nostro conuenit, admonendum te charitatis olim à me cœptæ, nuper à te auctæ existimaui: vt legens epistolas meas, dum in me studium tui amoris videris, in te mei accenderes. Dabit autem, non ambigo, Deus noster, vt affectum Christianorum intercipiens, Christi ipse affectus fias. Vale in Domino.

Item alia. APRO & VERO Salvianus.

7. OFficii sit an impudentiæ quod prius ad vos scripsi quàm à vobis ius scribendi acciperem, malo vestri esse iudicii, quàm adsertionis meæ: quia res dubia ac latens melius sẽper bonis interpretatoribus quàm malis defensoribus creditur. Sed

Sed licet hæc verè se ita habeant, & à me ita esse ducantur; tamen si quid in veri opinione secundum intelligentiam meam sit, audiendum à me putatis: ego sic arbitror, si quando de officio deferendo paruis, vt ego sum, apud superiores, vt vos estis, sancta contentio est, melius eos facere si præoccupent scripto patronos suos, quàm si ab his præoccupentur. Nam cùm ipsa scribendi rescribendique assiduitas dandis vel maximè & reddendis obsequiis deferatur, multo necesse est humilius sit & obsequentius dare quempiam operam vt officium prius deferat, quàm expectare vt prius capiat. Quia, iuxta id quod supra diximus, delatio officii fugere honorem, dissimulatio affectare videatur. Congruè ergo & multis modis rationabiliter actum est, vt ego ad vos prius scriberem: primum quia turpiter ad honorem ambisse viderer inferior, deinde quod vos ab omni huiuscemodi opinonis nota ita morum vestrorum dignitas vindicat, vt pene quidquid à vobis fit, nihil non rectè factum esse credatur. Postremo quod etiamsi hoc consilio vos ad me non

scripsissetis, vt ego peccator & imbecillis prius deferrem officia quàm sumerem, pio magis id vos consilio fecisse existimandum erat, quàm adroganti. Cùm enim totius fermè humilitatis & propè omnium officiorum palmam indepti sitis, non tam credi poterat vos amico voluisse honorem negare, quàm onus noluisse imponere. Quamuis enim honestum & religiosum studium sit præoccupare humilitate & vincere, tamen quando inter tales vt nos sumus, id est, inter summos atque infimum, hujuscemodi negotium est, abundantioris charitatis rem maior facit si minori cedat officio. Hæc, mei domini venerabiles, juxta opiniunculam meam non tam præsumptionē scientiæ quàm honore reuerentiæ vestræ scribenda ad vos putaui. Si aliud vos sentire ostenderitis, ego manum ad os meum ponam, vt juxta exemplum sancti Iob, qui post diuinam vocem in comparationem loquentis Dei parvum se & imbecillum esse cognouit, terram me vt sum squalidam & insincerum cinerem judicabo, dicamque illud, Semel locutus sum, non adjiciam; nec immerito:

rito: incidere enim in falsæ opinionis errorem priusquam vera cognoscas, imperiti animi est & simplicis: perseuerare verò in eo postquam agnoueris, contumaciæ. Valete.

Domino & Dulci suo
Eucherio Episcopo Saluianus.

8. Legi libros quos transmisisti, stilo breves, doctrina vberes, lectione expeditos, instructione perfectos, menti tuæ ac pietati pares. Nec miror quod vtile & pulchrum opus ad institutionem potissimum sanctorum ac beatorum pignorum condidisti. Cùm enim eximium in eis templum Deo ædificaueris, doctrina nouæ eruditionis quasi summum ædificii tui culmen ornâsti: & vt indole, sancta æque doctrina ac vita inlustrarentur, quos morali institutione formaueras, spiritali instructione decorasti. Superest vt Dominus Deus noster, cuius dono admirandissimi iuvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis, id est, vt quidquid illi continent in mysterio, hoc vterque illorum habeat in sensu. Et quia iam dispensatione diuina

atque

atque iudicio etiam magistri Ecclesiæ esse cœperunt, donet hoc benignissima Dei pietas, vt doctrina illorum fructus sit Ecclesiarum & tuus, profectuque excellentissimo, tam illum ornent à quo sunt geniti, quàm eos quos ipsi sua institutione generauerint: mihique hoc, & si non inter omnia, certè vel post omnia misericors Deus tribuat; vt qui fuerunt discipuli quondam mei, sint nunc quotidiè oratores mei, Vale mi domine & dulcis meus.

SALVIANVS.

SALVIANVS SALONIO EPISCOPO salutem.

QVæris à me, ô mi SALONI, *charitas mea, cur libellis nuper à quodã huius tẽporis homine ad Ecclesiam factis, Timothei nomen inscriptum sit: Addis præterea quod nisi rationẽ vocabuli euidenter expressero, dũ nominantur Timothei, inter apocrypha sint fortasse reputandi. Ago gratias ita vt debeo, quod de me ita iudicas, vt pertinere hoc æstimes ad fidei meæ curã, ne quid Ecclesiastici operis vacillare permittã: scilicet vt res sũmæ salubritatis non sit minoris pretii per opinionis incertũ. Sufficere itaq; ad excludẽdã penitus apocryphi styli suspicionẽ etiam hoc solum poterat, quod superius in-*

Hæc præfatio non erat in vetustiss. exemplari Brassicani.

indicans libros neotericæ disputationis esse, & à præsentis temporis homine, diuinarum rerum studio atque amore conscriptos: Carent enim apochryphi suspicione, qui agnoscuntur Timothei Apostoli non fuisse. Sed requirit forsitan aliquis, quis ille auctor sit, si Apostolus non est: et vtrum suum libellis ipsis, an alienum nomen inscripserit. Verum est, potest hoc quidem quæri, & rectè quæritur, si inquisitio valet ad fructũ aliquẽ pervenire. Cæterum si infructuosa est, quid necesse est vt laboret curiositas, cùm profectum curiositatis nõ sit habitura cognitio? In omni enim volumine profectus magis quæritur lectionis, quàm nomen auctoris. Et ideo si profectus est in lectione, & habet quisquis illud quod potest instruere lecturos, quid

ei:

ei cum vocabulo, quod iuvare non poteſt curioſos? Ita vt digniſſimè huic inquiſituro angelicum illud reſpondeatur: Patriã quęris, an mercenarium? *Cùm enim nullus profectus ſit in nomine, qui profectũ in ſcriptis invenit, ſuperfluè nomẽ ſcriptoris inquirit. Cauſæ ergo, vt dixi, iſtæ ſufficiũt. Sed quia tibi, ô mi* SALONI, *decus noſtrum atque ſubſidium, negare nihil poſſumus, evidentiora dicemus: Tria ſunt, quæ in libellis iſtis de quibus loquimur quæri poſſũt; Cur is qui ſcripſit, ad Eccleſiã ſcripſerit; & vtrum alieno nomine, an ſuo; ſi non ſuo, cur alieno; Et ſi alieno, cur Timothei potiſſimũ nomen quod ſcriberetur elegerit. Igitur vt libelli ad Eccleſiam ſcriberentur hæc cauſa eſt; Scriptor ille, vt etiam ſcripta ipſa teſtantur, habet hunc in ſe*

Tob. 5. 17.

se cultum atq; affectum Dei, vt Deo nihil præponendum putet: secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait; Qui amat filium, aut filiam, plus quàm me, non est me dignus. *Quamvis dictum hoc tepidissimi ac negligentissimi quique homines solo tantũ persecutionis tempore putent esse servandum: Quasi vero vllum omnino tempus sit, quo præferri aliquid Deo debeat: aut qui persecutionis tempore pretiosiorem omnibus rebus Christum habere debet, reliquo omni tempore habere debeat viliorẽ. Quod si ita est, amorẽ Dei persecutioni debebimus, non fidei: Et tunc tantum potuerimus, quantum nos impii persequentur. Cùm vtiq; aut maiorẽ, aut certè non minorẽ tranquillis quàm asperis rebus affectũ Domino debeamus.*

Quia

nia & hoc ipso à nobis plus bet diligi, quia nos à malis nō titur affligi, indulgentia scicet piissimi & mollissimi pais nobiscum agens, qui magis ult nos in pace & quiete fidem ostrā religiosis operibus ostendere, quàm in persecutione pœnis nostrorū corporum comprobare. Et ideo si tunc ei nil præferendū est, quando nobiscū asperè agitur, ne tunc quidē præferri debet quando per indulgentiā plus meretur. Sed hæc alii tēpori magis cōgruunt: nunc quod cœpimus exequamur. Videns igitur scriptor ille quem diximus, graues atq; multiplices Christianorū penè omnium morbos, atq; à cūctis in Ecclesia nō solū non postponi omnia Deo sed propè cuncta præponi. Nam & ebriosi in ebrietatibus Deū spernere videntur, & cupidi in cupidi-

cupiditate, & impudici in libidine, & cruenti in crudelitate, & in his omnibus penè omnes: atq; hoc eo grauius, quod non solum hæc per scelus atrocissimũ diu admittuntur, sed ne postea quidem per pœnitentiam corriguntur: maximè cùm etiam in his qui pœnitentes esse dicuntur nomen sit magis pœnitentiæ, quàm fructus, quia parùm sunt rerum vocabula, ipsas res non habentia: & nihil virtutum verba sine viribus: Plurimi namq; ac penè cuncti, & rerum abundantes, & conscii criminũ ac flagitiorum suorum, non modo ea quæ admiserunt in exomologesi ac satisfactione, sed ne hoc quidem quod facillimum est, donis saltem misericordiæ redimere dignantur. Atq; non solum id in prosperis negligunt, sed quod multùm irreligiosius,

in

in aduersis, non solum incolumes, sed etiã deficientes: tanta incredulitas est hominum, & tam grauis infideliũ languor animarũ, vt cùm multi maximas opes hæredibus, interdum etiam extraneis derelinquant, hoc solum se putant perdere, quod pro spe sua dederint ac salute. Et quidem istud licet in omnibus fere graue sit, præcipuè in his tamen, quos in consimili crimine infidelitatis etiam professio sanctitatis accusat. Sed idem morbus hic non secularium tantum est, sed etiam eorum qui sibi nomen religionis vsurpant. Et ideo videns ille qui scripsit commune esse hoc malum propè vniuersorum, labemq; hanc non ad mundiales tantùm homines, sed etiam ad pœnitentes atq; cõuersos, ad viduas quoq; iam continentiam

professas,

professas, atq; ad puellas in sacris altaribus cõsecratas, quodque vt ita dixerim, propè inter monstra reputandum est, ad Leuitas etiam atq; presbyteros, & quod his feralius multò est, etiam ad Episcopos peruenisse: ex quibus multi quos supra dixi, sine affectibus, sine pignore, non familias, non filios habẽtes, opes & substantias suas non pauperibus, nõ Ecclesiis, nõ sibiipsis, non deniq; , quod his omnibus maius est ac præstantius, Deo: sed secularibus, vel maximè & diuitibus & extraneis deputarent: factus est in corde ipsius, sicut scriptum est, zelus Domini quasi ignis ardens. *Et quia æstuantibus sacro affectu medullis suis, aliud in tali æstu facere non potuit, in vocem doloris erumpit. Vox autem ipsa cui impenderetur nullus*

magis idoneus visus est, quàm Ecclesia, cuius vtiq; pars ipsi erant qui ista faciebant. Superfluè enim vni aut paucis scribitur, vbi est causa cunctorum. Hæc ergo ratio & persuasit & compulit, vt libelli de quibus loquimur ad Ecclesiam mitterentur. Nunc illud dicemus quod secundum est, scilicet cur in titulo libellorum non sit nomen auctoris: cuius rei licet vna sit causa maxima, multæ tamen, vt reor esse potuerunt. Ac prima illa veniens à mandato Dei, quo præcipimur vitare omnibus modis terrestris gloriæ vanitatem, ne dum humanæ laudis aurulam quærimus, præmium cæleste perdamus. Ex quo etiam illud est, quod & orari Deus, & donari occultè iubens, vult nos fructum boni operis commendare secreto, quia

nulla

nulla sit maior fidei deuotio, quàm quæ conſcientiam vitat hominum, Deo teſte contenta:
Mat. 6. 3. 4. Neſciat enim, *inquit Salvator*, manus tua ſiniſtra quid faciat dextera tua, & pater tuus qui videt in abſconſo reddet tibi. *Et ideo ſcriptori illi ad ſubtrahendum ei titulo nomen ſuum atq; celandum ſufficere hæc tantummodo cauſa potuit: vt quod in honorem Domini ſui fecerat, diuinæ tantum ſcientiæ reſeruaret, & res commendabilior Deo fieret, quæ famam publicam deuitaſſet. Sed tamen quod confitendum fuit, præcipuum illud fuit quia ſcriptor ille, vt legimus, humilis eſt in oculis ſuis, ac vilis ſibi, exiguum ſe, ac penitus atq; vltimum putans: & hoc quod maius eſt, mira fide non officio humilitatis adſumptæ ſed*

d iudicij simplicis veritate. nde est quod iure se etiam ab liis talem habendum putans, ualis à seipso haberetur, recte libellis suis alienum nomen inseruit: scilicet ne auctoritatem salubribus scriptis personæ suæ paruitas derogaret: omnia enim admodum dicta tanti existimantur, quantus est ipse qui dixit. Siquidem tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè tam nulla, vt hi qui legunt, non tam considerent quid legant, quàm cuius legant, nec tam dictionis vim atque virtutem quàm dictatoris cogitent dignitatem. Idcirco igitur scriptor ille abscondi & latitare omnibus modis voluit, ne scripta quæ in se habent plurimum salubritatis, minora forsitan fierent per nomen auctoris. Habet itaque quisquis ille est

est qui requirit, cur alienũ nomen adsumptũ sit. Restat dicere, cur Timothei: quod vt dicamus ad auctorẽ denuo reuersi sumus. Is enim causarũ omnium causa est, qui sicut humilitati præstitit vt alienũ, sic timori atq; cautela vt Timothei nomẽ scriberet. Pauidus quippe est, et formidolosus, ac nonnunquam etiã leuium mendaciorũ fugax, atq; in tantum peccare metuens, vt interdum & non timenda formidet. Cùm ergo subtrahere & titulo nomen suum, & inserere vellet alienum, Timothei in hac nominũ commutatione mendacium, nequaquam scilicet admittẽdum putans etiam in officio sancti operis maculam falsitatis. Positus itaq; in hoc ambigua opinionis incerto, optimum fore credidit, vt beati Euangelistæ sacratissimum

simum sequeretur exemplũ, qui in vtroq; diuini operis exordio Theophili nomẽ inscribens cùm ad hominem scripsisse videatur, ad amorem Dei scripsit: hoc scilicet dignissimũ esse indicans, vt ad ipsũ affectum Dei scripta dirigeret, à quo ad scribendũ impulsus esset. Hoc ergo etiam scriptor hic de quo loquimur, vsus est argumento atq; consilio: Conscius enim sibi, sic se omnia in scriptis suis pro Dei honore fecisse; qua ratione ille Theophili, ac etiam hic Timothei nomine scripsit. Nam sicut Theophili vocabulo amor; sic Timothei honor diuinitatis exprimitur. Itaq; cũ legis Timotheum ad Ecclesiã scripsisse, hoc intelligere debes, pro honore Dei ad Ecclesiã scriptum esse, imò potius ipsum honorẽ Dei scripta misisse: quia rectè ipse scripsisse

dicitur per quem factum est ut scriberetur. Hac causa igitur in titulum libellorũ Timothei nomen inscriptũ est. Congruum siquidẽ scriptor ille existimauit, vt cùm in honorẽ Dei libellum scriberet, ipsi diuinitatis honori titulum consecraret. Habes, ô mi Saloni, charitas mea, habes quod exegisti, impleui opus muneris imperati. Superest vt quia ego functus sum partibus, & tu fungaris tuis, id est, ores Dominum Deum nostrũ & orando id impetres vt libelli ad Ecclesiæ Christi honorem conscripti, tantũ apud Deum scriptori suo prosint, quantũ eos prodesse ipse omnibus cupit: Nec iniustũ, puto, est desideriũ, quo tantum sibi aliquis præstari postulat pro salute, quantum ipse optat cunctis pro charitate. Vale decus nostrum atque subsidium.

INCIPIT LIBER PRIMVS.

TIMOTHEVS

MINIMVS SERVORVM DEI, ECCLESIÆ CATHOLICÆ TOTO ORBE DIFFVSÆ, GRATIA TIBI ET PAX A DEO PATRE NOSTRO ET CHRISTO IESV DOMINO NOSTRO CVM SPIRITV SANCTO, AMEN.

Nter cæteros graves, atque mortiferos exitialis pestilentię morbos, quos tibi antiquissimus ille ac fœtidissimus serpens grauissima letiferæ æmulationis inuidia, & teterrimo illo virosi oris spiritu inhalat, nescio an nulla te acerbior animatum infide-

lium pestis, & terrior filiorum tuorum labes conficiat, quàm quod plerique ex tuis parum existimantes, si in hac vita rebus sibi ad opus sanctum à Deo traditis, sine fructu misericordiæ atque humanitatis incumbant, nisi auaritiam, id est, idololatriæ seruitutem, etiam in futura post mortem tempora extendant. Circumspicis fortasse, & circumspectas, qui isti ex tuis sint quos appellem. Non longa tibi inquisitione opus est ad inueniendum. Omnes, inquam, omnes pene hoc sunt quod loquor. Abiit quippe illa egregia ac supereminens dudum primitiuæ plebis tuæ beatitudo, qua omnes Christum agnoscentes, caducas rerum mundialium facultates in sempiternas cœlestium possessionum opes conferebant, mulctantes se vsu præsentium, præclaram spem futurorum, immortales diuitias præsenti paupertatis ambitu ementes. At nunc pro his omnibus auaritia, cupiditas, rapina, quæque his sociæ, & quasi germana vnitate conjunctæ sunt, inuidiæ, inimicitiæ, crudelitates, luxuriæ, impudicitiæ proditiones, quia superiora

riora illa istorum vsibus militant, successerunt: ac sic nescio quomodo pugnante contra temetipsam tua felicitate, quantum tibi auctum est populorum, tantum penè vitiorum: quantum tibi copiæ accessit, tantum disciplinæ recessit: & prosperitas venit quæstuum cum magno fœnore detrimentorum: Multiplicatis enim Fidei populis Fides imminuta est: & crescentibus filijs suis mater ægrotat, factaque es Ecclesia profectu tuæ fœcunditatis infirmior, atque accessu relabens, & quasi viribus minus valida. Diffudisti siquidem per omnem mundum religiosi nominis membra, religionis vim non habentia; ac si esse cœpisti turbis opulens, fide pauper: quanto ditior multitudine, tanto egentior deuotione, latior corpore, angustior mente, eademque, vt ita dixerim, & in te major, & in te minor: novo penè & inaudito genere processus & recessus, crescēs simul & decrescēs. Vbi enim est illa nunc eximia formæ tuæ, & totius corporis pulchritudo? vbi illud de viuis virtutibus tuis diuinorū apicū testimoniū, dicens; *Multitudinis*

titudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, & nemo quicquam ex eo quod possidebat suum esse dicebat? Cuius tu nunc, ô dolor ac lamentatio, lectionem tantum habes, virtutem non habes; cuique tu scientia tantum interes, conscientia abes. Maxima quippe nunc filiorum tuorum portio mortiferarum rerum negotiatrix est, propolisque & cauponibus similis terrenis, imo tartareis, perituris simul atque perdentibus studet nundinis, lucro enim pecuniæ damnum vitæ ementes, vt acquirant quæ non sunt sua, prodigunt quæ sunt sua; mandantes terræ thesauros luctuosos, hæredibus breue gaudium, auctoribus longum mærorem allaturos, fraudantes vsu rerum præsentium tam alios quàm seipsos: condentes profundis specubus infernas opes, simul pecuniam suam ac spem suam infodientes, secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait;
Mat. 6. 21. *Vbi fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Inuident itaque saluti suæ, animasque proprias, quæ vocantur ad cœlum, terrenis ponderibus in terram premunt. Mens enim thesaurizantis thesaurum suum sequitur,

tur, & quasi in naturam terrestris substantiæ demutatur: nec solum nunc, sed etiam in futuro atque perpetuo. Nam cùm, vt scriptum est, *ante hominem vita pariter ac mors sint vt ad quod vult manum porrigat*, necesse est ea vnusquisque hominum in æternitate possideat, quæ hic quasi manu sua ipse persuaserit, voluntatique ac sententiæ suæ deditus, his in futura adhæreat conditione, quibus hic adhæsit affectu. Sed videlicet immunes se ab hoc piaculo quidam putant, qui fortasse aurum ac facultates suas in terra non habent, & tamen vbicunq; abstrusas habent. Nemo se ridiculis opinionibus fallat. Quicunque augendis opibus terrena cupiditate famulantur, aurum terræ semper infodiunt: Hoc est enim illud quod Salvator in Evangelio docet, dicens: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.* Et iterum, *Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo.* Intelligi iuxta carnalem auditum ista non possunt: Nunquid enim aut omnes mali in terra corporales thesauros suos, aut omnes boni in cœlo locant? Non vtique. Et ideo, effectus spiritualium rerum atque virtutes via sacræ locu-

Eccles. 15. 17. & 18.

tionis expressit: scilicet, vt qui cupiditati & auaritiæ terrena atque tartarea, misericordiæ autem & largitati cœlestia ac sempiterna debentur, idcirco diuersitas terreni & cœlestis thesauri posita sit: vt qui cupiditati & auaritiæ thesaurizarent, in inferno se opes locare cognoscerent. Qui vero misericordiæ & humanitati, cœlestes se thesauros præparare gauderent. Loca itaque thesaurorum de meritis thesaurizantium nominauit, ibi enim dicuntur esse iam thesauri vbi sunt thesaurizantes futuri. Sed austera forsitan videatur esse sententia, cunctos æqualiter ad perfectionem vocans, & vna omnes lege compellans, cùm vtique non sit vniuersorum vna conditio. Rectissimè quidem dici ad ista poterat: Quod cum omnes perpetuo velint viuere, omnes id agere deberent, vt vitam participare possint. Quia inconsultissimum ac stultissimum est, id quosdam agere, vt quod affectu ac voto volunt, idipsum re atq; actu nolle videantur. Sed tamen videamus eam maximè Christianorum, id est filiorum tuorum partem, quæ certis rerum impedimentis, & inexpugnabilibus,

libus, vt putat necessitudinum vinculis à perfectione reuocatur. Ac primum in hac parte illi, opinor, sunt, qui ad quærendas pecunias, & ampliandas latissime opes compelli se pignorum cura, & quasi violento filiorum amore causantur. Quasi verò quicunque patres sunt, nequaquam aut possint aut debeant omnino esse, nisi diuites: & amare filios suos sine opum multiplicatione non valeant. Aut verò virtus ac medullæ affectuum auaritia & cupiditates sint: quia scilicet, vt illi putant, sicut corpus sine medulla, sic amor sine cupiditate esse non possit. Quod si ita est, omnis absque dubio pietas mali causa est, neque in ea sensus sunt affectuum bonorum, sed incentiua vitiorum. Et vbi illuderit sacrum diuinæ auctoritatis miraculum; *Pietas ad omnia vtilis est?* Hoc enim modo non (1.Tim.4.8.) solum non ad omnia vtilis, sed penè in omnibus insalubris. Si enim generatrix cupiditatum est, plus in se multo malorum continet, quàm bonorum, secundum illud Scripturæ sacræ; *Radix omnium malorum est cupiditas.* Itaq; si radix malorum omnium est cupiditas, atq; hæc pietatis matrice

gignitur, & quasi viroso eiusdem lacte nutritur, non tam cupiditas reprehendenda, quæ ex pietate parentis nascitur, quàm ipsa pietas, ex qua talis filia procreatur. Quo fit, vt si tam pestilens est pietas, ac tam nocens, nec amare expediat, nec amari, quia nec parentes amorem debent appetere sibi noxium, nec desiderare filii parentibus obfuturum. Quamvis ille non parentibus tantum, sed etiam filiis morbum ferat: quia & illis grauis est qui perniciosas pariunt hæreditates: & illis qui inter improbissimum quæstum improbi educantur hæredes. Et hinc est quod penè omnes parentibus suis filii non magis in patrimonia, quam in vitia succedunt: nec magis facultates paternas sumunt, quàm prauitates, ac sic transeuntes semper in mores patrum, ante eorum incipiunt nequitiam quam substantiam possidere: bona enim parentum non nisi mortuis eis possident; viuentibus autem adhuc & valentibus mores. Ac sic priusquam in dominio suo habere incipiant res paternas, habent in animis ipsos patres: & antequam habeant illa quæ falsò dicuntur bona, ante

ante habent illa quæ verè probantur mala. Quid ergo? cum hæc ita sint, interdicere forsan parentibus filiorum videor affectum? Minimè. Quid enim tam ferum, tam inhumanum, tam legi æmulum, quam si non amandos dicamus filios, qui amandos fatemur inimicos? aut si affectum, quem natura præstat, prohibeamus, qui etiam eum quem natura prohibet impendimus: aut si charitatem menti extorqueamus quam habet, qui etiam illam ei conamur inserere, quam non habet. Non ita est. Non solum enim amandos dicimus filios, sed præcipuè ac super omnia amandos, nec quicquam his omnino anteponendum, nisi Deum solum. Nam & hoc est præcipue amare illum, filiis anteponere, quem non expediat omninò postponere. Quid est ergo, aut quomodo amandos dicimus filios? quo absque dubio, nisi quo Deus ipse constituit? neque enim vllius melior filiorum amor, quàm quem ille docuit, qui ipsos filios dedit: neque possunt pignora melius amari, quam si in eo ipso à quo data sunt amentur. Quomodo igitur Deus amari filios iusserit,

non

non dico ego, dicat sermo ipse diuinus, qui ad patres omnes generaliter ita loquitur, *vt tradant mandata* Psal. 77. 7. *Dei filiis suis, vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant.* Alibi quoque; *Et vos, inquit, patres, nolite* Eph. 6. 4. *ad iracundiam prouocare filios vestros,* † Educate. *sed † edocete illos in disciplina & correptione Domini.* Videtis quas parari opes à parentibus filijs Deus jubeat, non pecuniarios thesauros, nec graues metallo aureo saccos, habentes quidē multum ponderis, sed plus tamen iniquitatis, non superbas ac præominentes excelsis arcibus domos: non supra humanos visus elata culmina, nec inserta nubibus aërio habitatore fastigia: non deniq; fundos interminabiles, & notitiam possessoris sui excedentes, qui consortes pati indignum æstiment, & vicinitatem iniuriam putent. Non ergo hæc Deus præcipit, nec in seruilia terrenæ procurationis officia curam patriæ pietatis extendit. Pauca sunt quæ mandat, sed salutaria: expedita, sed sancta: præcepto parua, sed fructu grandia: scripto breuia, sed beatitudine sempiterna. *Parentes enim, inquit, nolite*

lite ad indignitatem prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione Domini; vt ponant scilicet, sicut Propheta dixit, *ponant vt in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum* Dei *sui, & mandata eius exquirant*. En quales diuitias Deus diligit, en quas pignoribus recondi exigit opes, en quas parari imperat facultates! fidem scilicet ac timorem Dei, modestiam, sanctimoniam, disciplinam: non terrena, non vilia, non peritura, non caduca: præclara vtique. Cùm enim Deus viuorũ sit, non mortuorum, rectè illa parari filijs jussit, per quæ in æternum viuerent, non per quæ in æternitate morerentur. Nemo enim dubitat omnibus fermè malis & infidelibus, diuitias mundiales causam mortis magis esse quàm vitæ, secundũ illud quod Deus dicit; *Quàm difficile hi qui pecunias habent introibunt in regna cælorum*. Et iterum: *Facilius est*, inquit, *camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regna cælorum*. Vnde & illud est, quod specialiter iubet, dicens; *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, thesaurizate autem vobis thesauros in cælo*. Superioribus ac sequẽ-

tibus dictis duo thesaurorum genera monstrantur: vnum scilicet quo filiis thesaurizent patres: aliud quo sibi. Filiis quomodo; Vt erudiant illos officio, ac timore diuino. Sibi quomodo Vt thesaurizent sibi thesauros in cœlo. Mirificè scilicet, vt quia pecunia caduca est, disciplina immortalis, & omnes fermè parentes plus ament filios quàm seipsos, sibi conferant bona caduca, filijs sempiterna: ac sic & pietati suæ consulant & saluti, cum duplici atque immortali bono, & per ea quæ æterna sunt æternos esse filios suos faciant, & ad conquirendam sibi beatitudinem ea quæ naturaliter caduca sunt, bonis operibus in æterna conuertant. Quid ergo æstuas paterna pietas? quid ad conquirenda terrena & peritura distenderis? nihil maius præstare filijs potes, quàm si hoc bonum per te habeant, quod nunquam penitus amittant. Non necesse est ergo, vt filio tuo terrenos thesauros recondas: nulla re eum facies ditiorem, quàm si ipsum filium tuum thesaurum Dei feceris. Quanquam hæc licet se ita habeant, & sint vera ac saluberrima, tamen non ita dicam, quasi

quasi filios bonis & facultatibus paternis penitus excludam. Sed de hoc postea disputabimus. Interim quia reos se quidam futuros non putant, si substantias suas non ad Evangelij honorem, non ad salutem suam, non ad vllum officium Dei conferant; sed pro libidine & infidelitate quibuscunque hæredibus passim vel irreligiosis, vel locupletibus impia & paganica sollicitudine transcribant, videamus breuiter vel à quo sint datæ facultates ipsæ, vel ob quid datæ: Et cum & auctorem, & causam datæ rei ostenderimus, facilius, & ad quem referenda, & in quem vsum conferenda sit approbare possumus. Omnem substantiam mundialem diuino possessoribus cunctis munere dari, nullus homo, vt reor, ambigit, qui modo in hominum numerum referri potest; nisi forte quis tantæ sit sapientiæ, vt cùm humano generi mundus ipse à Deo datus sit, ea quæ in mundo sunt non à Deo hominibus data arbitretur. Igitur si omnia omnibus Deus tribuit, nemini dubium est, quod ea quæ Dei dono accepimus, ad Dei cultum referre debeamus, & in eius opere consumere,

quæ

quæ ejusdem sumpsimus largitate, hoc est enim agnoscere munus Dei & diuinis beneficijs bene vti, vt datis suis illum honores, à quo data ipsa acceperis: quod quidem etiam humanarum rerum exempla edocent. Si enim vsus rerum aliquarum cuipiam homini alterius hominis beneficio ac largitate tribuatur, isque immemor illius à quo fructum rerum indeptus est, auertere ab eo ipso proprietatem præstitæ rei atque alienare conetur, nonne ingratissimus omnium hominum atque infidelissimus judicetur? qui oblitus scilicet hominis benefici ac liberalissimi spoliare illum jure dominij sui velit, qui eum ipsum vsus possessione ditauerit? Et nos itaque vsum tantum earum rerum accepimus quas tenemus, commodatis enim à Deo facultatibus vtimur, & quasi precarij possessores sumus. Denique egredientes e mundo isto, velimus nolimus hic cuncta relinquimus. Cur ergo cùm possessores tantùm vsufructuarij simus, quod nobiscum auferre non possumus, auertere à proprietate domini atque alienare tentamus? Cur non bona fide datis

à

à Deo rescussis vtimur? Tenuimus quoad licuit: tenuimus quoad permisit ille qui præstitit. Quid rectius? quid honestius? quàm vt vbi res ab eo descedit qui vsum habuit, reuertatur ad eum possessio, qui vtendam concessit? Denique etiam ipsum hoc Dei voces per linguas literarum sacratum iubent, dicentes ad vnumquemque nostrum: *Honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3.9. Et alibi: *Redde*, inquit, *debitum tuum.* Quàm pius est & indulgens Dominus Deus noster, inuitans nos ad erogandam terrenæ substantiæ facultatem. *Honora*, inquit, *Dominum de tua substantia:* cum totum suum si quod ab eo accepimus, nostrum esse dicit vt demus: ideo scilicet nostram appellans proprietatem possessionis, vt maior sit merces operantis: quia plus fructuum necesse est largitor habeat, vbi de suo videtur esse largitio. Sed tamen ne hoc ipso humana mens insolesceret, quod substantiam hanc Dominus nostram esse dixisset, adiecit; *Redde debitum tuum*, hoc est, vt quem deuotio non illiceret ad largiendum, necessitas cogeret ad exsoluendum, &

& quem ad opus sanctum, fides
ipsa non retraheret, saltem necess
coarctaret. Prius ergo ait: *Hono*
Dominum de tua substantia : dein
Redde, inquit, *debitum tuum*: hoc
dicere; Si deuotus es, da quasi tuu
si indeuotus, redde quasi non tuu
Bene itaque posuit & dandi volu
tatem, & soluendi necessitatem. Ho
est vtique dicere omni homini: A
opus sanctum & hortatione inuit
ris, & exactione constringeris. D
si vis, redde si non vis. Apostol
quoque idipsum monens diuit
præcipit, ne superbè sapiant, neq
sperent in incerto diuitiarum, sed i
Deo viuo, qui præstat nobis, inqu
omnia ad fruendum in voluntate o-
perum bonorum. Vno dicto vtrun-
que docuit, hoc est, & qui daret diui-
tias, & cur daret: dicens enim speran-
dum à Deo qui præstitit omnia, o-
stendit à Deo diuites fieri: Adden
autem in voluntate operum bono-
rum, docet ipsum quod dixit à De
tribui, propter bona tantum oper
præstari. Præstat enim, inquit, omni
in voluntate operum bonorum, hoc
est, ad hoc facit homines substanti
esse locupletes, vt bona operation
sim

sint diuites, id est, vt commutent diuitias quas acceperunt, & facultates ipsas in bonis operibus collocantes, Dei opes, quas habent in hoc seculo temporarias, benè vtendo faciant sempiternas: ac sic agnoscentes munera Dei duplici bono gaudeant; cùm qui sunt diuites in hoc seculo, esse quoque diuites mereantur in cœlo. Sic ergo habendæ sunt diuitiæ, sic petendæ, sic tenendæ, sic propagandæ: alioqui inæstimabile malum est, bonis à Deo datis non benè vti. *Auaro enim*, inquit Scriptura sacra, *nihil est scelestius*: & pes- Eccles. 10. 9.
simum ac feralissimum morbi genus diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. Verum est, quid enim peius, aut quid miserius, quam si quis præsentia bona in mala futura conuertat, & quæ ad hoc à Deo data sunt, vt pararetur ex eis vitæ beatitudo perpetua, per hæc ipsa quæratur mors ac damnatio sempiterna? In quo & illud considerandum est, quod si seruatæ diuitiæ ad malum hominis conseruantur, quanto vtique ad majus malum coaceruantur? Quotus enim quisque nunc diuitum tantæ est continentiæ, qui opes custodire contentus

contentus accumulare jam nolit! O miseria timoris, & Ecclesiasticæ plebis, ad quid redacta est! vbi cum scriptum sit, quod servare opes genus sit magni criminis; non augere, jam genus putatur esse virtutis. Ergo vt supra diximus, quomodo se quidam reos omnino non putant, si nec in morte sibimet per dispensationem substantiæ consuluerint, cum etiam ex hoc rei sint, quod vsque ad mortem cuncta servauerint? Aut quomodo rei non erunt, qui facultates suas ad quoscunque homines infidelissima vanitate transmiserint, cum etiam illi rei futuri sint, qui non se ipsos in vita ista aliqua ob honorem Dei rerum suarum parte priuauerint? ostendente id ipsum etiam per Apostolum suum Domino nostro, atque dicente; *Agite nunc divites, plorate in miseriis, quæ advenient vobis: divitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt, aurum & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis in nouissimis diebus.* Præter illam, quæ in mysterio latent

Iac. 5. 1. 2. & 3.

latens maior est multo ac terribilior, diuinorum verborum seueritatem, sufficere ad metum ac tremorem omnibus puto illa quæ prompta sunt: ad diuites enim peculiariter loquitur; plangere eos præcipit, mala futura nunciat, ignem perpetuum comminatur. Et hoc quo minæ ipsæ magis timendæ sint, non propter homicidia, non propter fornicationes, non ob sacrilegas impietates, aut alia postremo vitia, lethali gladio animas & perenni occisitione jugulantia, sed propter solas tantummodo opes, propter insanam cupiditatem, propter auri atque argenti famem: vt ostenderet scilicet sufficere hæc homini ad æternam damnationem, etiamsi reatus alij non fuissent. Quid dici simplicius, quid euidentius potest? Non dicit diuiti: torquendus es quia homicida es, torquendus es quia fornicator; sed torquendus tantummodo quia diues, hoc est, quia diuitijs male vteris, quia datas tibi ad opus sanctum diuitias non intelligis. non enim ipsæ diuitiæ per se noxiæ, sed mentes malè vtentium criminosæ: nec ipsæ opes homini pœnæ causa sunt, sed de opibus sibi pœnas diuites

diuites faciunt: quia dum vti diuitijs benè nolunt, ipsas sibi diuitias in tormenta conuertunt. *Thesaurizatis*, inquit, *in nouissimis diebus*: benè cùm dixisset, *thesaurizatis*, addidit, *in nouissimis diebus*, hoc est, ut maior thesaurizantium reatus esset, cùm thesaurorum inuidiam etiam secula extrema cumularent. *Thesaurizatis*, inquit, *in nouissimis diebus*: Per thesauros cupiditas, per nouissimos dies infidelitas accusatur: ac per hoc duplex & cupiditatis noxa est, & infidelitatis, quia Thesauros, quos, juxta id quod Deus dicit, *Non concupisces*, crimen vtique fuit & alio tempore concupiscere: majus absque dubio per infidelitatem ipsam crimen est etiam in mundi fine cumulare. Durum fortassè aliquis sermonem meum hactenus judicauit. Et vere durus est, si aliquid non ex testimoniorum sacrorum auctoritate commonuerit. Durus existimetur, si aliquid tale habuit, quale hic Apostolus prædicauit, vt non addamus illud Domini nostri dictum, quo omnes penitus indignos se essè dixit, qui non renunciassent omnibus quæ possiderint. Quæ cùm ita sint, nónne, quæso,

quæso, indulgentissimum, ac mollissimum existimari conuenit quod locuti sumus: scilicet qui hominibus, quibus perfectam incolumitatem tribuere non possumus, opem saltem desperatæ salutis inquirimus: & quorum vitam sanare non possumus, mortem leuare tentamus. Quid est enim perfecta sanitas? quid, nisi in vita hac bene agere? Quid postrema curatio? quid nisi vel in extremis bonum viaticum comparare? Quid est enim perfecta sanitas? quid, nisi rebus à Deo traditis bene vti? Quod vltimum remedium? quod nisi saltem postea facere, quod pæniteat te non ante fecisse? Dura forsitan aliquis putat esse quæ dico: dura plane, dura existimentur, nisi talia sint vt in comparatione Apostolicæ [illegible] mollia ac remissa videantur? Apostolus enim ad planctum diuites vocat, nos ad remedium. Apostolus diuitias ignem nominat, nos facere ex diuitijs aquas cupimus, ignem extinguentes, secundum illud: *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna peccatum*. Apostolus in diuitiis male conseruatis damnationem esse testatur: ego ex his quæ

Eccles. 3. 23.

dicit

dicit ille mortem æternam omnibus facere, vitam opto perpetuam comparare. Non quidem quod vlli vitijs carnalibus implicato sufficere ad vitam æternam putem, si cum vsq; ad mortem in flagitijs consenuerit, in obitu bene cuncta dispenset, nisi ante & peccatis renuntiauerit, & sordidam illam criminum tunicam lutulentamque projecerit, & nouam conuersionis ac sanctimoniæ vestem de manu Apostoli prædicantis acceperit: alioqui peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantum facit impossibilitas, non voluntas. Qui enim à malis actibus tantùm morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclusus à vitijs: & tunc puto peccat quando cessauerit, quia quantùm ad animum necdum desijt, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, vt peccatorum molem redimat in morte. Et ideo se euasurum putat, non quia bonus, sed quia diues sit; quasi vero Deus non vitam quærat hominum, sed pecuniam, atque à cunctis malorum redimendorum

redimendorum spe male agentibus accipere solos pro criminibus nummos velit, & corruptorum iudicum more argentum exigat, vt peccata vendat. Non ita est: prodesse enim largitionem plurimum certum est, sed non illis qui vltima futuræ largitionis spe malè viuunt, qui fiducia redimendæ immunitatis scelera cōmittunt; sed illis qui decepti aut ludibrio ætatis, aut nubilo erroris, aut vitio ignorantiæ, aut postremò lapsu fragilitatis humanæ resipiscere tandem quasi post morbum grauissimæ infirmitatis, aut quasi post luctū turbatæ mentis incipiunt. Et sicut ad sensum suum insani homines post furorem, sic isti redeunt post errorem; in vno tantummodo à se dispares, quod illi gaudent postquam euaserint ægritudinem, isti plangunt postquam acceperint sanitatem. Nec immeritò: illi enim tanto plus gratulantur, quanto plus incolumitatis indeptos esse se sentiunt: isti tantò plus confunduntur, quanto evidentius morbū sui erroris agnoscunt. Quo fit necesse est, vt illi exultent, & isti lugeant: quia illi quod ægrotârunt, imputant valetudini,

isti quod errauerunt, sibi, ac sic illi læti sunt de remedio, & isti anxij de reatu. Vnde admoneo cùm omnes, tum præcipue eos, quos grauium delictorum terror exagitat, & in quibus infelicior conscientia peccatorum pœnalium recordatione suspirat, primum vt licet lapsi sint, non commorentur in lapsu, nec in volutabris suis sordentium suum more versentur: qui cùm æstuantes aluos cœno immerserint, nequaquam sordidis voluptatibus satisfaciunt, nisi tota penitus luto membra conuoluant. Non ergo horum naturalem sequantur illuviem, nec malè blandis lapsibus acquiescant, aut in barathro libidinum commorantes, in ipsis se sepeliant ruinis suis: sed ilico vbi concidêre consurgant, & elevationem protinus meditentur in lapsu. Ac si fieri vllo modo pernicitate pœnitudinis potest, tam velox sit remedium resurgentis, vt vix possit vestigium apparere collapsi. Ergo in hujusmodi causis hoc primum medelæ opus est, vt morbos suos languentes horreant, curare plagas festinent saucii, & ilico è corporibus sagittas rapiant vulnerati. Optimè enim malagmata

vel fibula calidis adhuc vulneribus imponitur, & citius sibi plagarum caro sociatur, quæ non diu hiare permittitur. Vlcus quippe in corpore, si computruerit, dilatatur: et si plagas cancroma sequitur, cancrum necesse est consequatur occasus. Fugienda itaque primum hæc peccatoribus mala sunt, nec dandus diabolo locus, vt qui stantes impulit in ruinam, lapsos præcipitet in mortem. Quod si aut tanta vis morbi, aut tanta ægrotorum fuerit iniuria, vt valetudinis labem vsque ad dies vltimos trahat, quid dicam nescio, quid promittam penitus ignoro. Reuocare ab inquisitione vltimi remedij periclitantes durum & impium: spondere autem aliquid in tam sera curatione temerarium. Sed melius tamen est absque dubio, quamvis diuturna paralysi aridas manus aliquo tamen nisu ad cœlum erigi, quàm lethali penitus desperatione dissolui. Melius est nihil inexpertum relinquere, quàm morientem nulla curare: maximè quia nescio an in extremis aliquid tentare medicina sit: certè nihil tentare perditio. Et vnum scio, quod quicunque in hanc mise-

riam longi languoris extrema perduxerit, ineffabile dictu est quantum lamentationis erroribus suis debeat, quia nunquam errata cognouit. Et quid inter hæc fiet, quando lugebit, qui dies lugendi perdidit, quando satisfaciet, qui tempus satisfactionis amisit? Ad ieiunia videlicet longa confugiet. Est quidem hoc aliquid, sed
Tob. 12. 8. elemosynis misceatur, secundum illud; *Bonum est ieiunium cum elemosyna.* Sed quomodo ei exomologesis diuturna opitulabitur in extremis sito? Seu cilicio carnes conteret, ac fauilla & cinere sordidabit? vt mollitiem videlicet præteritæ voluptatis præsentium asperitatum dura compenset; & reatum longarum delitiarum officio patrocinantis soluat iniuriæ. Sed quando hæc tam grandia faciet, vicino iam exitu etiam à mediocrium actione disclusus? Crucibus denique diuersarum ærumnarum
† *iudex.* reum in suo corpore hominem † iudex fidei seueritas subjugabit: vt indulgentiam scilicet absolutionis æternæ præsentis pœnæ ambitione mereatur. Sed fatiscente jam corpore, vbi exercebit districtionis officium censor animus? Vti enim seue-

ritatis

ritatis arbitrio judex non potest, quando reus jam non sustinet judicari. Vnum ergo est, quod amissis omnibus adjumentis atq; subsidijs perfugium nutanti ac destituto opitulari queat, vt confugiat scilicet ad illud beatissimi Danielis sacrum ac salubre consilium, qui Babylonio regi mederi volens vlceribus de offensione contractis, malagma de miseratione composuit, dicens; *Propter quod Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua in misericordiis redime, & iniustitias tuas in miserationes pauperum, fortasse erit patiens Deus delictis tuis.* Dan. 4, 27. Ita ergo & iste faciat, vt ille dixit: vtatur medicamento alij obiato ad sua vulnera, vereatur contumaciæ in obedientis exemplum, cogitet quid ipse sit passurus in morte, cùm videat quid Rex Assyrius pertulerit in vita. Evidens est de superbia ac rebellione documentum: consideret an ipse si non audierit mortuus evasurus sit, cùm videat quod rex ille qui non audiuit seipsum vivus amisit. Offerat ergo vel moriens ad liberandam de perennibus pœnis animam suam: quia aliud jam non potest, saltem substantiam suam: sed

offerat tamen cum compunctione, cum lachrymis; offerat cum dolore, cum luctu. Aliter quippe oblata non prosunt; quia non pretio, sed affectu placent. Nec enim animus dantis, datis, sed animo commendantur data: nec pecunia fidem insinuat, sed pecuniam fides. Ac per hoc qui prodesse sibi vult, quæ Deo affert hoc modo afferat. Neque enim homo Deo præstat beneficium in his quæ dederit, sed Deus in his homini quæ acceperit: quia etiam quod homo habet, Dei ac Domini sui munus est, ac per hoc in his quæ offeruntur ab homine, homo non suum reddit, Dominus suum recipit. Itaque cum offert Deo quispiam facultates suas, non offerat quasi præsumptione donantis, sed quasi humilitate soluentis: nec absoluere se peccata sua credat, sed adlevare: nec offerat cum redemptionis fiducia, sed cum supplicationis officio: nec quasi totum debitum reddens, sed quasi vel parvum de magno reddere cupiens: quia etiamsi tradat quod habet pro modo rerum, non reddit quod debet pro magnitudine peccatorum. Et ideo licet offerat, oret Deum,

Deum, vt lenta sua placeat oblatio, plangens idipsum quod tardè offert: plangens ac pœnitens quód non prius. Sic egerit, vt juxta Prophetam propitietur forsitan Deus delictis suis. Sed dicit aliquis: Totum ergo Deo oblaturus est quod habet? Non offerat totum quod habet, si non putat se debere totum quod habet. Non quæro cuius sit quod offertur, à quo sit acceptum ante, quod reddit. Hoc dico solum, non offerat totum pro debito, si debere se totum non putat pro reatu. Totum ergo, inquit, quamvis peccator, aliquis oblaturus est? Immo nihil, si non cum fide: immo nihil, si non cum ambitu: immo nihil, si non cum prece: immo nihil, si non cum animo, vt hoc ipsum inter præcipua Dei beneficia reputet, quod animum offerendi dedit, & plus sibi in his quæ Deo relinquit præstari æstimet, quàm in illis quæ prius habuit: quia hoc quod habetur ab homine temporarium est; quod autem Deo relinquitur, sempiternum. Totum, inquit aliquis, oblaturus est? At ego dico esse hoc totum parum. Quid enim iam scit aliquis an peccatorum mensuram

 oblata

oblata compensent? jam scit aliquis, an tantum sit in officio placationis, quantum est in offensione discriminis? Si nouit quisquā hominum peccatorum quantum redimere delicta possit, vtatur scientia ad redemptionem. Si vero nescit, cur non tantum offerat, quantum potest? vt si compensare peccata non valet pretij magnitudine, saltē mentis deuotione compenset. Perfectum enim conscientiæ fructum exhibet, qui intra conscientiam nil relinquit. Dura nonnulli hæc absq; dubio & immensurata caussantur; maximè quia Propheta is, de quo diximus, Babylonium regem hoc tantum admonuisse videatur, vt multa donaret, non vt vniuersa distraheret. Non profero interim testimonia Evangelij, nec confugio ad loquentis in sacris voluminibus vocem Dei, non dico aliud veteri, aliud nova lege præceptum. Vnde etiam
2. Cor. 5. 17. & 18. Apostolus: *Ecce*, inquit, *vetera transierunt, facta sunt omnia nova: omnis enim ex Deo.* Quibus vtique dictis docet non vetera secundum literam, sed noua secundum Deum esse facienda. Hoc solo interim contentus sum, quod Propheta dixit, Sermo enim ei

cum

cum rege erat: & quidem cum rege non vnius vrbis, sed vt tunc videbatur, totius orbis, qui vtiq; non poterat populos quos regebat per testamentum egenis tradere, & nationes barbaras indigentibus quasi nummos dare, aut in pauperum stipes diffusa longe ac late regna conuertere, & ideo Propheta; *Peccata*, inquit, *tua in misericordiis redime*: hoc est, aurum da indigentibus, quia non potes regnum dare: facultates distribue, quia potestatem non vales erogare. Ac per hoc videtur jussisse, vt totum daret; quem hoc solum non jussit distribuere, quod non poterat erogare. Exaggeramus forte rem verbis, & nimis alte attollimus. Videamus ergo idipsum quale sit; *Peccata*, inquit, *tua in misericordiis redime*. Quid est aliqua redimere? Opinor pretium rerum quæ redimuntur dare. Non quæro quæ illius regis peccata fuerint: ipse sciat quanti debuerit redimere quæ fecit. Te alloquor, cujus causa est: te appello, cujus discrimen agitur, hoc facito quod propheta dixit, *Peccata tua in misericordiis redime*. Noli tantum Deo relinquere, quantum habes, si pro peccatis tuis necessa-

necessitatium non putas, quantum habes. AEstima diligentissimè culpas quas admisisti, æstima peccatorum diversitates, vide quid pro mendaciis debeas, quid pro maledictis atque periuriis, quid pro negligentiis cogitationum, quid pro impuritate sermonum, quid pro omni denique malæ voluntatis adfectu. Adde postremò etiam, si aliqua de his intra conscientiam tuam sunt, de quibus Apostolus dicit, *Adulteria, fornicationes, impudicitiæ, ebrietates, immunditia Deo exosa, avaritia idololatriæ famula*: Et post hæc aliqua fortè crimina etiam de humani sanguinis effusione contracta: cùmque omnium supputaveris numerum, expende pretia singulorum, & post hæc non quæro vt pro peccatis totum Deo tradas quod habes: hoc solum redde quod debes, si potes æstimare quod debeas. Addo autem præter ista omnia, quod cum tractaueris delicta tua, atque taxaueris, tanto plus pro malis tuis debebis, quanto peccata tua vilius æstimaris. Quomodo? *Qui se*, inquit Apostolus, *existimat esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit*. Vnde non dicam tibi, quod regi-

Ad Gal. 5. 18.

Gal. 6. 3.

regi illi victuro, adhuc & forte juveni vt festinaret, tamen peccata sua redimere præceptum est. Tu autem tanto plus pro te debes, quod hæc vel moriens facis, vel iam jamq; moriturus. Grandis enim munificentia ac devotio futura est, quæ possit id compensare, quod hæc tum demum Domino tuo reddis, quando habere ipse jam non potes. Præsertim cùm addatur ad ista omnia, quod Propheta ipse, qui regem illum ad redemptionem criminum vocat, per hæc ipsa quæ dicit debere fieri, non tam ei veniæ securitatem quàm viam inquirendæ salutis ostendit. Dicens enim ad eum; *Peccata tua in misericordiis redime, & forsitan propitiabitur Deus delictis tuis.* hoc ipsum quod dicit, *forsitan*, spem indicat, non fiduciam pollicetur. Ex quo intelligi potest, quam difficile iam in supremis positi peccatores qualibet munificentia ad perfectam indulgentiam peruenire possint: quando Propheta ipse, qui suadet propitiationem Dei inquirendam, promittere tamen non ausus est promerendam: dat consilium de actu, & tamen dubitat de effectu: hortatorem se agendi, non impetrandi:

petrandi auctorem facit. Quare ita? Quia omnes scilicet peccatores debent pro se vel in supremis cuncti tentare, etsi non possunt vlla præsumere. Si enim regi Propheta ille per solam bonorum operum largitatem absolutam indulgentiam non promittit, intelligere peccator non ast..errorum pœnitentia potest, quanta ei & quàm larga in supremis munificentia opus est, qui vult obtinere à Domino per seram devotionem quod non potest vsurpare per legem.

Explicitus liber I.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

Diximus de remediis peccatorum, immo potius de spebus remediorum atque solatiis; scilicet hoc primum inquirendæ salutis esse suffragium, vt peccatorem pœniteat erroris: tum vt iuxta sermonem sacrum statim peccata sua misericordiis redimat: postremò si id non fecerit ne quid saltem moriens inexpertum relinquat, vel vltima sibi rerum suarum oblatione succurrat. Sed respondeatur fortasse hoc loco illud: Si peccatores homines hac redimendorum criminum necessitate teneantur, sanctos absque dubio qui sint expertes criminum non teneri, ac per hoc non habere eos causam substantiæ largiendæ, qui non habeant quod redimere eos necesse sit largitate. Audio: sed id quale sit iam videbimus. Interim etiam si prȩterita mala non sint, quæ sanctum hominem oporteat rebus cunctis redimere,

redimere, sunt tamen perennia bona, quæ magno debeat comparare, sed de hoc plenius postea. Nunc autem hoc dico libere, & constanter affirmo; neminem esse omnino sanctorum, qui non in multis sit Deo debitor, ac per hoc eum quæcunque Domino suo dederit, non tam donare quàm soluere. Ac primum vt de beneficiis generalibus dicam, id est, quod quisquis vel sanctorum es ille, vel diuitum, primum beneuolentia ac dono Dei & natus, & altus, & educatus es: quod rebus ad vitam necessariis communitus, quod etiam non necessariis locupletatus, quod plus ad vsum tibi Dominus tuus tribuit, quàm modus vsum postulauit: quod extendit denique super spes tuas munera sua, & quod est maximum ac rarissimum, dona illius etiam tua vota vicerunt. Addo autem post ista omnia, quod idem Dominus, qui te primum munere suo genuit, postea etiam passione saluauit, quod propter te, ô homo, terram ac lutum, imo exiguam terræ ac luti partem, rerum vniuersarum Dominus è cœlo venit, terras adiit, ex carne pariter & in carne processit, humiliatus

humiliatus vsque ad humani exordij pudorem, & pannorum illuviem, & præsepii vilitatem, tolerans indignas se vitæ istius passiones, edendi, bibendi, somni, vigiliarum ægras vicissitudines, & caducæ istius conversationis contumeliosas necessitates, ipsam denique hominum circa se conuersantium fœtidam commemorationem, populos peccatorum sordentium luto oblitos, semper malæ conscientiæ admissu reos, turpium ex se actuum nidorem exhalantes. Et ideo cœlestium præceptorum incapaces, nec sustinentes sacri fulgoris iubar, quia caligantes peccatis oculos splendor diuini luminis obruebat: nec solum hoc, sed post hæc omnia, adde proteruas superbientis populi contradictiones, adde conuicia, adde maledicta, impiam insectationem, testimonium falsum, iudicium cruentum, irrisiones populi, sputa, verbera, acerbissimas quidem pœnas, sed indignitates pœnis acerbiores; coronam spineam, aceti poculum, cibum fellis, damnatum ab hominibus Dominum vniuersorum, pendentem in patibulo humani generis salutem, Deum terrenæ conditionis,

ditionis lege morientem. Quæ cum ita sint, quicunque ille aut sanctus es, aut sanctum te esse credis, dic mihi quæso, nunquid solui hæc sola possunt, etiamsi nulla alia debeantur? Quicquid libet enim homo pro Deo perferat, solui omnino non potest quod Deus pro homine perpessus est. Quia etiamsi passio ipsa non differat genere pœnarum, multum tamen distet necesse est diuersitate patientium. Sed forsitan dicis, generale in his quæ diximus omnium hominum esse debitum, & in hoc vniuersorum hominum genus indiscreté obnoxium. Verum est: sed nunquid aliquis ideo minus debet, si & alius idem debeat? aut si centum hominum cautiones de centenis sestertiis scriptæ sint, num idcirco alleuatur vnius debitum, si omnes sint eiusdem numeri debitores? *Vnusquisque enim,* Gal. 6. 5. inquit Apostolus, *suum onus portabit, & vnusquisque pro se rationem* Rom. 14. 20. *reddet.* Nequaquam ergo vnius pondus pondere alleuatur alterius, nec absoluitur reus societate multorum: neque ideo minus est cuilibet terra damnatio, si multos videatur complices pœnæ habere damnatus.

damnatus. Ita hoc quod supra dixi, licet generale sit debitum, & speciale tamen esse non dubium est: licet sit commune omnium, est tamen peculiariter singulorum: ita ad omnes æqualiter pervenit, † vt tamen de summa vnicuique nil recedit. Christus enim sicut pro omnibus passus est, sic pro singulis: & cunctis se impendit, pariter & singulis: & totum se dedit vniuersis, & totum singulis. Ac per hoc quicquid passione sua Salvator præstitit, sicut totum ei debent vniuersi, sic totum singuli: nisi quod prope hoc plus singuli, quàm vniuersi; quod tantùm acceperunt singuli, quantùm vniuersi: Vbi enim hoc vnus accipit, quod vniversi, & si par est mensura, maior inuidia est. Quo fit vt licet ipsum accipiat, plus debere videatur: quia magis sit vnus obnoxius, qui videtur omnibus comparatus. Hæc ergo hactenus, quia debitores Deo quidam sanctorum esse se non putant, cùm debitum æstimare non possunt. Sed dicit fortasse aliquis: non quidem debitores non esse sanctos, sed multorum maiora hominum sæcularium esse debita, quorum

† *quod.*

quorum sunt plura peccata. Qu
tale est, ac si quispiam dicat: Id
ego sum innocens, quia alius mag
est innocens: ideo ego iustus, q
alter iniustus: ideo ego appa
bonus, quia alius singulariter malu
Iam primum enim indecorum h
sanctimoniæ est, vt bona sua crede
malis arbitretur alienis, & meli
rem se esse æstimet comparatio
peiorum. Infelicissimum enim co
solationis genus est, de miserijs ho
minum peccatorum capere solati
cùm Apostolus *gaudere nos cum gau-
dentibus iubeat, & deflere cum flen-
tibus; & non quæ sua sunt singulos cog-
tare, sed ea quæ aliorum.* Sed esto
istiusmodi comparatio iusta atque
honesta videatur, nunquid etiam
fida existimari potest? Quis enim de
illo tanto, ac tam terribili futuro
Dei iudicio satis certus est? Aut quis
dicere potest; Ego minus debeo, ille
plus debet? Quis postremò de se præ-
Rom. 14. 10. sumere, aut de alio desperare? *Omnes
enim*, inquit Apostolus, *stabimus ante
tribunal Christi, & vnusquisque onus
suum portabit.* Nihil ergo, inquis
aliquis, inter sanctos & peccatores
est? Multum planè, & penè im-
mensurabile.

mensurabile. Sed quia Scriptura dicit; *Beatus homo qui semper est pauidus:* & nunquam est de salute propria mens secura sapientis; licet multum inter sanctos & peccatores sit, quæro tamen ab omnibus religionem professis, qui sibi iuxta suam conscientiam satis sanctus sit? quis de illa futuri examinis tremenda seueritate non trepidus? quis de perpetua incolumitate securus? Quod si vtique non est, sicuti neque esse debet, dicat mihi obsecro quilibet hominum, cur non totis substantiæ suæ viribus id adnititur, vt vel mortis deuotione redimat quicquid vitæ offensione contraxit? Quanquam hæc quæ loquor scite omnes legentes volo, non me de omnibus sanctis, sed de his tantum loqui, qui licet religionem professi sint, tamen diuitias non relinquũt. De illis enim qui expediti aut omnibus, aut penè omnibus sarcinis Saluatoris viam sequuntur, & Dominum Iesum Christum non sanctitate tantum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum, quod etiam Propheta dixit; *Mihi autem nimis honorificati sunt amici*

Prov. 28. 14.

Ps. 138. 17.

amici tui Deus. Hos enim ego omnes non aliter quàm imitatores Christi honoro, non aliter quàm Christi imagines colo, non aliter quàm membra Christi suspicio. Et ad hoc tantum illorum memini, vt eorum memoria dignus fiam. Sed injuriosa forsitan illa, quæ supra diximus, religiosæ professioni esse videantur, quid enim, inquit aliquis, si vidua sit diues, & viduitatem tamen in magna opum copia non relinquens? quid si virgo integritatem professa, & impolluti corporis sanctitate deuota? quid si coniugium sine opere coniugali, negans seipsum sibi, & habens se quasi non habens? quid si monachus ab incunabulis Deo militans? quid si clericus sacri ministerij seruitutem fideli seruitute consummans? nunquid etiam ij æternæ salutis fructu periclitantur, si aut viuentes opes integras habeant, aut morientes indigentibus non relinquant? Parva est ad promulgandam de hujuscemodi quæstione sententiam sermo atq; auctoritas mea. Videamus ergo quid de ijs omnibus sacrorum voluminum linguæ ac præceptorum cœlestium voces sonent,

&

& tunc rectissimè secundum datam à Deo normam opinionis nostræ regulam dirigemus. Ac primum non est quod confugiendum sibi nunc quisquam putet ad veterum exemplorum esse solatia: vt dicat aliquos fortasse sanctos, aut in lege, aut ante legem diuites fuisse. Abiit quippe illud tempus, mutata ratio est. Ante legem enim liberum omnibus erat vel habendæ, vel etiam consectandæ facultatis arbitrium: quia scilicet adhuc tunc virga interdictorum cœlestium non castigabatur: *Vbi enim*, inquit Apostolus, *non est lex, nec prævaricatio.* Lex ergo fecit aliquid non licere, secundum illud; *Nam concupiscentiam*, inquit Apostolus, *nesciebam, nisi*
lex diceret, *Non concupisces.* Et ideo Rom. 4. 5.
opes quas ante legem Deus non re- Rom. 7. 7.
prehenderat, homo liberè possidebat. In lege quoque nihilominus prope idem iuris omnibus suppetebat: quia lex hominem, dummodo iustè, habere quod vellet penitus non vetabat. Itaque tunc omnes omnino sancti cunctis facultatibus suis
iuxta præscriptos legis terminos Lucæ. 1. 6.
vtebantur, *ambulantes*, vt legimus, *in omnibus mandatis, & iustificationibus*

nibus Dei sine querela. Sicut vtique illi ipsi ambulauerunt, de quibus ista memorantur, sicut Prophetes Anna in ieiuniis atque orationibus viuens: sicut Nathanael ille quem legimus, veri Israëlitæ laude sublimis, & ipso Domino ac Deo teste mirabilis: sicut Tobias, magnanimitate deuotionis præcepta legis excedens, sepulturis hominum mortuorum etiam cum mortis periculo seruiebat, & indigentibus vsque ad indigentiam suam consulens, in tantum largitatis affectum venerat, vt mercenario suo partem bonorum omnium deputaret. Et hoc quo magis possit mirum esse, iam diues: & quo mirabilius, diues ex paupere: quia maiorem fermè excitant habendi cupiditatem opes post indigentiam. Tales ergo tunc sancti erant, secundum legem omnia habentes, secundum legem omnia relinquentes: ac sic perfectus fuit omnis qui legi paruit, & tam deuotus, qui sub lege tunc minus fecit, quam nunc in Euangelio qui plus facit: tunc enim quasi Euangelium lex fuit. Quo fit, quod quisse obtemperantem tunc legi præbuit, quasi Euangelia compleuit. Nam

est

ſt ergo quod fugiendum ſibi nunc uiſquam ad legem putet: *vetera ete-* 1.Cor. 5.
im, vt ait Apoſtolus, *tranſierunt,* 17.
cta ſunt omnia noua. Plus tunc in-ulgentiæ erat, & plus licentiæ: tunc ſus carnium prædicabatur, nunc bſtinentia: tunc in omni vita ieiu-iorum pauciſſimi dies, nunc quaſi num ieiunium vita omnis: tunc læ-s vltio ſuppetebat, nunc patientia, unc iraſcentibus lex miniſtra, nunc duerſaria; tunc accuſatori gladium rrigebat, nunc charitatem; tunc tiam carnali illecebræ lex indulge-at, nunc Evangelium nec aſpe-uit: tunc corporeæ voluptates habe-ant quandam licentiam, nunc iu-entur etiam oculi cuſtodire cenſu-am; tunc ad multas vxores recipi-ndas vnius mariti torum lex dilata-at, nunc etiam ad vnam excluden-am caſti affectus deuotione con-ringit. *Supereſt enim,* inquit Apo- 1. Cor. 7.
olus, *vt & qui habent vxores ita ſint,* 29.30. &
t ſi non habeant, & qui flent tanquam 31.
on flentes, & qui gaudent tanquam on gaudentes; & qui emunt tanquam on poſſidentes, & qui vtuntur hoc undo tanquam non vtantur: præterit nim figura huius mundi. Videte

quàm

quàm breuiter missus à Deo doct[or]
cuncta moderatus sit, & intra vna[m]
perfectionem vniuersa conclus[erit]
non illicita solum intercidendo, se[d]
etiam licita coarctando: Circumci-
dens scilicet & vsum coniugioru[m],
& infidelitatem fletuum, & intempe-
rantiam gaudiorum, & habendi li-
bidinem, & emendi cupiditatem, &
ipsam denique mundi huius breue[m]
atque vmbratilem voluptatem. E[t]
hæc omnia cur vtique, nisi, vt ips[e]
dixit, quia *præterit figura huius mund[i]*.
Quàm longè ergo sunt à mand[atis]
Dei, quos cum ipsos jusserit D[eus]
viuentes opibus renunciare, illi e[t]
cupiunt etiam in cognatis suis mor[tui]
possidere: aut quàm longè ab ea de-
uotione sunt, vt exhæredent ipso[s]
se propter Deum, qui inhæredar[e]
nolunt saltem extraneos prop[ter]
se. Quibus libenter libere dicerem,
Quæ insania est ô miserrimi. Vt hæ-
redes alios quoscunque faciatis, vo[s]
ipsos vero exhæredetis: vt alios relin-
quatis vel breui diuites, vos ipso[s]
æterna mendicitate damnatis. Se[d]
quærit forsitan aliquis, quid sit istu[d]
quod nunc plus exigat Deus è Chri-
stianis per Evangelium, quàm à
Iudæ[is]

Iudæis ante per legem? Aperta istius rei ratio est. Ideo enim majora nunc Domino nostro soluimus, quia majora debemus. Iudæi quippe habebant quondam vmbram rerum, nos veritatem: Iudæi fuerunt serui, nos adoptiui: Iudæi acceperunt jugum, nos libertatem: Iudæi maledicta: nos gratiam: Iudæi literam interficientem, nos spiritum viuificantem: Iudæis seruus magister missus est, nobis Filius: Iudæi per mare transierunt ad eremum, nos per baptismum introimus in regnum: Iudæi manna manducauerunt, nos Christum: Iudæi carnes auium, nos corpus Dei: Iudæi pruinam cœli, nos Deum cœli: *qui cum*, vt Apostolus ait, *in forma Dei esset, humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis:* non contentus scilicet simplicem pro nobis subire mortem, nisi ipsam voluntariæ necis susceptionem summorum suppliciorum perpessione cumulasset. Pro hoc ergo solo quid soluere homo poterit, cui se per vltimam pœnarum acerbitatem Christus impendit? Aut quid pro eo dignum Domino repensabit, qui ipsum, Deo à quo redemptus est,

Phil. 2.6. & 8.

est, Deum debet? Hæc ergo causa est qua deuotiores esse nos Dominus sibi velit: quia tam magno deuotionem nostram pretio comparauit. Et ideo beatissimus Paulus: *Quis ergo,* inquit, *nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Non Apostolus solam pecuniam, nec solas deberi à nobis diuitias Deo dicit, sed tribulationem, angustiam, famem, gladium, passionem, effusionem sanguinis, animæ exhalationem, mortem denique omni pœnarum genere conditam. Vnde intelligant omnes religiosi, non satis se Deo reddere, etiamsi vniuersas dederint facultates: quia licet sua cuncta dispensent, ipsos se tamen debent. Et ideo sicut supra dicere cœperamus, si vidua est quæpiam, nequaquam sibi sufficere ad æternam salutem nomen viduitatis putet; sed videat qualem esse in Apostolo viduam Deus jubeat, dicens, *Quæ verè vidua est, desolata sperat in Domino, instat orationibus nocte ac die: Nam quæ in deliciis agit, viuens mortua est.* Vno eodemque præcepto duas Apostolus formas viduitatis

Ad Rom. 8. 35.

1. Tim. 5. 5. & 6.

viduitatis expressit: vnam vitæ, alteram mortis, cùm in delitiis mortem posuit. Ergo absque dubio diuitem esse non vult, quam delitiosam esse non patitur: quia omnis fructus diuitiarum in vsu est positus delitiarum: alioqui remoto vsu delitiarum causæ opum non relinquuntur. Cùm itaq; Apostolus in delitijs viduæ mortem esse memorauerit, promptum est quod ad vitæ æternæ fructum vult vniuersa distribui, qui non vult ad mortis vsum reliqua reseruari. Et ideo dicit: *Quæ verè vidua est, desolata sperat in Domino*: docens scilicet parum esse, si non sit vidua delitiosa, non diues, nisi fuerit Deo adhærens, nisi orationi dedita, nisi à cunctis mundi illecebris desolata, & per hæc omnia verè vidua. Quod si ita est, quæcunque se vitæ cupit esse, non mortis, nequaquam sufficere sibi æstimet, si delitias sibi ob Deum & diuitias abnegârit, nisi & oratione & labore id promeruerit, ut verè vidua Dei esse videatur: Quia non est dubium, quod quemadmodumquis in hoc sæculo Christo adhæserit, ita in Christi corpore permanebit, secundum illud; *Adhæsit* Ps. 62, 9.

 anima

anima mea post te, me' autem suscepit dextera tua. Quo declaratur, quod eam tantum animam, quæ Deo adhæserit in hoc sæculo, dextera Dei suscipiet in futuro. Hæc ergo viduitatis est regula: Nam de coniugibus continentiam professis, & spiritu Dei plenis, dubitare quis debeat, quin sua hæredibus mundanis seruire nolint, qui seipsos mundo eliminauerint? Quomodo enim ad se pertinentia alijs addicant, qui ipsos se sibi denegant? tam nova enim virtute prediti, concessasque, &, quod maius est, expertas corporum voluptates admirabilis continentiæ austeritate calcantes, quemadmodum aliquid rerum suarum non Deo voueant, qui ipsum intra se Deum esse fecerunt? vt meo quidem judicio etiam de tali conjugio rectissime dici possit; *Letare sterilis quod non paris, erumpe & exclama quod non parturis: quia multi filij*

Esa.54.1. *deserta, magis quam eius quæ habet virum.* Et sterile namque est quod non parit: & disertum, quod ab omnibus se mundi illecebris separauit: & sine viro, quod sine viri vsu ita vitum habet, vt non habere videatur. Hos ergo coujuges tales qui dubitet,

dubitet, & dum viuunt, sicut in se, ita etiam in suis substantijs Deo viuere, & cùm è vita exeunt, cum sua ad Deum, cui vixerint, facultate migrare? Aliter enim quilibet horum, si res suas sæculo dederit, atque ipsi sæculo derelinquit frustra sibi nomen religionis inscripsit: eique videtur semper vixisse cui moritur. De conjugibus itaque ista sufficiant. Transeamus ad sacras virgines, quibus legem deuotionis Saluator ipse præscripsit, exemplo scilicet decem virginum, ex quibus fatuarum numerum puellarum ideo tantummodo dicit pœnis perennibus dandum, quia sit ei opus misericordiæ defuturum: Quo dicto euidentissimè docuit, quanti pretij judicarit largam misericordiam, sine qua dixit nec integritatem quidem ipsam virgini profuturam. Sed blandiuntur sibi, fortasse quædam, & sufficere sibi æstimant, si cum multa ac magna in facultatibus habeant, saltem exigua largiantur. Nec ego abnuo, vt si ita ratio est, ita esse credatur: Parum detur, si parum dedisse sufficiet Sed ego sufficere parum nescio, imò parum non sufficere certò scio. Si aliter ipsæ sciunt, apud

Mat. 25.

seipsas sciant: Ego vnum scio, qu
Deus dicit extinctas fatuarum vir-
ginum lampadas operum bonorum
oleum non habentes. Sed tu, qui-
cunque es, habere te oleum abund
putas: & illæ profectò, de quib
dixi, stultæ virgines sic putabant; ni
enim habere se credidissent, prouid-
sent vt haberent: Nam cùm postea, vt
ait Dominus, mutuari velint, &
omni studio atque ambitione per-
quirant, absque dubio etiam ant
quæsissent, nisi eas habendi fiducia
decepisset. Et tu itaque quæ cui
virgo es, vide ne sic non habeas, lice
habere te credas: eiusdem enim no-
minis cuius illæ, eiusdem professiona
es: tu virgo es, & illæ virgines erant
tu præsumis te esse sapientem, &
illæ se esse fatuas non putabant, tu
lumen habere lampadem tuam indi-
cas, & illæ profectò lumen, præ-
sumptione futuri luminis perdide-
runt: nam & ideo scribuntur aptâsse
lampadas suas, quia illuminandas esse
credebant. Et quid plura? etiam e-
micuisse in eis quiddam luminis po-
to: cum enim ipsæ, vt legimus, extin-
guendas fortè lampadas suas refor-
midauerint, habebant profectò ali-
quid

quid quod verebantur extingui: nec falsa opinio metuentium fuit; extinctæ siquidem & obcæcatæ sunt: nihil enim profuit illi integritati, quod in ea lumen virginitatis apparuit, quod substantia olei non suppetente defecit. † Ex quo intelligimus, id quod parum est quasi nihil esse: quia non satis prodest illico extinguendum lumen accendi, nec iuvat aliquid illucescere quod in ipso ortu habeat occasum, & ad hoc tantummodo habere initium viuentis, vt possit finem habere morientis. Plena itaque lucerna opus est, vt lumen possit esse diuturnum. Nam si in lychnis ipsis, quibus ad breue tempus vtuntur homines, languescit lumen ac deficit, nisi oleum largè fuerit infusum; quanta tibi, quæcunque illa es, quanta tibi olei abundantia opus est, vt lucerna tua luceat in æternum? Nemini itaque ad vitam perennem sat est, si putet se habere quod non habet. Stultæ enim præsumptiones perditionis causæ sunt, non salutis. *Nam qui se*, inquit Apostolus, *existimat esse aliquid cùm nihil sit, seipsum seducit:* nisi forte tibi, quæcunque illa es, reuelatus à

† *sufficit, sed ante defecit.*

Deo modus sit largitatis, & præscriptos à Spiritu Sancto donandi terminos habeas, quos excedi piaculum putes: ac transgressionis quodammodo genus judices, si religiosior fueris quàm à Deo esse jubearis. Si ita est, non prohibeo quin vtaris sciẽtia à diuinitate concessa. Quod si tam falsum est quàm friuolum, quæ insania est, vt non quanta potes, omnino facias per cautam & timidam prouisionem, cùm ignores penitus quid tibi competat ad salutem? Superest de ministris & sacerdotibus quiddam & clericis dicere, licet superfluè fortè aliqua dicantur: quicquid enim de alijs omnibus dictum est, magis absque dubio ad eos pertinet, qui exemplo esse omnibus debent, & quos vtique tanto antistare cæteris oportet deuotione, quanto antistant omnibus dignitate. Nihil est enim turpius, quàm excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate. Quid est enim aliud principatus sine meritorũ sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cũctos qui sacri altaris suggestu eminent,

nent, tantum excellere oportet merito, quantum gradu. Si enim viris in plebe positis, & muliereulis ipso sexu infirmioribus, talem ac tam perfectam Deus viuendi regulam dedit; quanto vtique esse illos perfectiores iubet, à quibus omnes docendi sunt, vt possint esse pe fecti; & quos tam magni esse exempli in omnibus Deus voluit, vt eos ad singularem viuendi normam non nouæ tantum, sed etiam antiquæ legis seueritate constringeret. Nam licet decretum vetus largam cunctis ampliandarum opum dederit facultatem, omnes tamen Leuitas & sacerdotes intra certum habendi limitem coarctauit: quos scilicet neque segetem neque vineam, neque vllum omnino fundum habere permisit. Ex quo intelligi potest, an ea nunc Deus noster velit in Euangelio viuentes clericos suos mundanis post se hæredibus derelinquere, quæ adhuc in lege positos ne ipsos quidem voluit possidere. Vnde est quod eis Salvator ipse in Euangelio non vt cæteris voluntarium, sed imperatiuum officium perfectionis indicit. Quid enim eum laico illi adolescen-

 ti-

ti dixisse legimus? *Si vis esse perfectus, vende quæ habes, & da pauperibus.*

Matth. 19. 21.

Quid autem ministris suis? *Nolo,* inquit, *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Videte quanta sit in vtroque hoc Dei sermone, diuersitas. Laico dixit, *si vis, vende quæ possides:* Ministro autem *nolo possideas.* Sed & hoc parum existimauit, vt possessionem ei substantiæ amplioris auferret, nisi etiam peram ipsam acturo iter longum Apostolo sustulisset, & vnius eunticæ singularitate multasset. Et quid postea? Nec hoc satis est, nudis quoque insuper seruos suos lustrare pedibus orbem terrarum jubet, & calceamenta plantis gelu rigentibus tulit. Quid dici amplius potest? Pecuniam de Apostoli manu rapuit, & peragrantibus vniuersum mundum ministris suis vsum vnius virgulæ non reliquit. Et post hæc parum est successoribus eorum, id est Leuitis ac sacerdotibus, tanta diuinarum rerum administratione fungentibus, si ipsi tantum diuites fuerint, nisi etiam hæredes diuites derelinquant.

Mat. 10. 9. & 10.

Erubescant

Erubescamus, quæso, hac infidelitate: sufficiat nobis quod videmur vsque ad vitæ terminos Dominum spernere: cur id agimus, vt contemptum ipsius etiam post mortem extendamus? diximus de personis atq; officiis singulorum; & hæc omnia ideo, quia vt supra diximus, quidam religionem professi, aut non debere se sicut cæteros mundiales substantiam suam Domino, aut certe minus debere arbitrarentur: cum vtiq; hoc magis debeant, quia *seruus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulet multis: qui autem nescit, vapulet paucis.* Religio autem scientia est Dei, ac per hoc omnis religiosus, hoc ipso quod religionem sequitur, Dei se voluntatem nosse testatur. Professio itaque religionis non aufert debitum, sed auget: quia adsumptio religiosi nominis sponsio est devotionis; ac per hoc tanto plus quispiam debet opere, quanto plus promiserit professione, secundum illud, *Melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.* Sed forsitan dicit aliquis: Si hæc ita sunt, tutior ergo est irreligiositas, quàm religio. Minime, religiosus

Luc. 12. 47. & 48.

sus enim per hoc est debitor, quod profitetur religiosum: irreligiosus autem per id quod neglexerit religionem: ac per hoc ambo habent pro diuersitate conditionis debitum suum. Religiosus debet quicquid se professus est agnouisse: irreligiosus vero etiam quod non dignatur agnoscere, secundum illud quod specialiter sermo diuinus de eo dicit: *Noluit intelligere vt bene ageret.* Sed

Esa. 35. 4.

tamen qui onerasse religiosos hac re videmur, quia professionem nominis sponsionem esse diximus religionis, remoueamus hanc sarcinam, putemus non ita esse quæ dixi: consideremus denique non quid professione, sed quid ratione, non quid voto, sed quid salubritate ipsa facere debeamus. Dicite mihi quæso omnes religiosi, nunquid est vllus hominum, qui non omnia quæ fecit, vel salutis suæ vel certe vtilitatis gratia faciat? Nemo opinor: Omnes enim ad affectum atque appetitum vtilitatis suæ, naturæ ipsius magisterio atque impulsione ducuntur. Ideoque & qui militant, id sibi pulchrum: & qui negotiantur, id sibi vtile: & qui agricolantur, id sibi fru-

fructuosum esse existimant. Et quid plura? fures quoque ipsi, & latrones, & venefici, & sicarij, & omne improbæ conuersationis genus, id sibi quod agit congruum putat: non quod vlli praua conueniant, sed quod ille qui prauis vtitur, hoc sibi credat congruum esse quod pravum. Ergo & nos non alia, opinor, causa religionis philosophiam appetiuimus, quàm quod nobis id conueniens arbitrati sumus: cogitantes scilicet & præsentium rerum breuitatem, & futurarum æternitatem, quàm parvum istud, quàm grande illud: cogitantes quoq; futurum judicem, & tremendi judicij graues exitus, ardentem in medio populorum circumstantium vallem perennium lachrymarum, quam non solum introiri atq; tolerari inæstimabile ac summum malum, sed etiam videri ac timeri pars mali summi sit: cogitantes quoque inter hæc horrenda & pœnalissima, alia hic præclara ac beatissima, novos scilicet cœlos & novam terram, vultum rerum omnium pulchriorem, æternum justitiæ habitaculum, recens ædificiũ creaturarũ, aureas super rudes cœlos sanctorum omnium domos,

aulas.

aulas gemmis intermicantibus expolitas, & immortalium metallorum fulgore pretiosas: lucem illic septuplo illustriorem, puniceo semper splendore radiantem, beatitudinem ineffabilibus bonis diuitem, letam cum incolis suis perennitatem, Patriarcharum consortium, Prophetarum societatem, Apostolorum germanitatem, Martyrum dignitatem, & in omnibus sanctis Angelorum similitudinem, opum cœlestium copiam, delitiarum immortalium affluentiam, communem cum Deo vitam. Hæc itaque cogitantes, hæc contemplantes, ad cultum religionis sacræ officiumque confugimus, eumque nobis ad obtinenda hæc bona suffragatorem quodammodo, & aduocatum efficacissimæ intercessionis assumpsimus, atque in ejus nos protectionem ac patrocinium ambitiosa humilitate contulimus. Vnde cùm hæc tanta & cogitauerimus pariter & petierimus, videamus nunc & expendamus diligentissimè, si est vel in actibus nostris, vel in substantiis vnde hæc tanta à Deo emere possimus. Quod si non est, cur, rogo, non vnusquisque nostrum to-
tum

tum pro se offerat quod habet, quia non potest totum offerre quod debet? maxime cum Salvator ipse ac Deus noster, nihil tutius ac salubrius omni homini esse dixerit, quàm rem suam atque substantiam in vsum misericordiæ collocare, idque præcipuè & in vetere & in nova lege mandauerit, dicens; *Quod qui diuidant propria ditiores fiant, & quod misericordia à morte liberet.* Et alibi de sancto viro; *Despersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* In Euangelio quoque; *Nolite*, inquit, *thesaurizare vobis thesauros in terra.* Et iterum; *Non potestis Deo seruire & mammona.* Et iterum. *Væ vobis diuites, qui habetis consolationes vestras.* Auaris quoque, & inhumanitatis crimine reis; *Ite*, inquit, *in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis suis.* Quorum quæ pœna semper futura sit facile intelligitur, quibus sors cum diabolo deputatur: per quæ tamen tormenta maxima, non atrocissima illa in eis fornicationum, aut homicidiorum, aut sacrilegiorum crimina puniuntur, sed sola tantummodo auaritia, & abdicatrix misericordiæ inhumanitas.

Prov. 11. 24.
Tob. 4. 10.
Psal. 111. 9.
Mat. 6. 19.
Mat. 25.
Luc. 6. 24.

manitas. Vnde intelligere nos convenit, quid passuri sint, quos præter alia peccata etiam auaritia rea fecerit: cum summo supplicio afficiendi sint, quos expertes omnium peccatorum solum auaritiæ crimen morte damnârit. Quæ vtique si futura omnia credimus, absque dubio euitare debemus. Si autem non deuitamus, profecto non credimus: si autem non credimus, Christiani nequaquam sumus: neque enim possimus quenquam dicere Christianum, qui non putat Christo esse credendum. Sed esto illas quas supra diximus pœnas non timeamus rei, nunquid etiam prœmium sperare possumus non merentes? Et ideo si opes non damus ob peccatorum redemptionem, demus saltem ad emendam beatitudinem: si non damus ne damnemur, debemus saltem vt muneremur. Quia etiamsi præterita mala non sint quæ oporteat sanctos redimere, sunt tamen perennia bona, quæ magno debeant comparare: etiamsi pœna non sit quæ timeatur, est tamen regnum quod ambiatur: ac per hoc etiamsi non habent sancti quæ redimant, habent tamen

tamen quæ emant. Nisi fortè aliquis damnum in emptione vereatur: videlicet ne plus commodet quàm recipiat, ne grandia fœneranti parua reddantur, ne largitionem redhibitio non repenset, & data semel pretij magnitudine pecunia periclitetur emptoris: ac si magnum quid Domino commendarit in terra non habeat Christus forsitan, vnde ei solvat in cœlo. Plane si ista dubitatio est, fieri nihil suadeo, quia non prosunt omninò vlla dubitanti; cassa quippe est operatio, si fides certa non fuerit: frustra fœnerat qui de receptione desperat. Christus enim, vt credimus, factorum omnium retributor est. Si ergo aut inopem eum qui retribuere non possit, aut infidelem putas esse qui nolit; quomodo ab eo retributionem sperare poteris, quem & impossibilitatis & infidelitatis ipse damnaueris? Quod si ita non est, nec ambigis facturum esse quæ dixit; quæ insipientia, aut qui error est; vt non ei tantum des, quantum potes: cùm vtiq; non dubites, multo te plus recepturum esse quàm dederis? Quæ denique miseria, vt malis nihil ex ijs recipere quæ relinquis, cùm totum possis

possis penitus possidere quod c[...]dis? Sed miserum me, puto, non c[...]ditur Deo: Et quod dico, puto, [...]nam ambiguè putarem, & non e[...]denter agnoscerem. Laborarem fo[...]tasse intra me vincere opiniones m[...]as, & cogerem sensum dubia n[...]credere, vt mentem melioribus a[...]plicarem. Sed quid agimus? non d[...]bijs rebus vincimur, sed euidentib[...]coarctamur. Quis enim Domin[...] mente credit, & facultate non cr[...]dit? quis Deo animam suam ma[...]cipat. & pecuniam negat? quis pr[...]missis cœlestibus fidem commoda[...] & non agit vt esse possit particep[...] promissionum? Et ideo cùm vide[...]mus homines hæc non agere, cog[...]mur non credentes palam & euiden[...]ter agnoscere. Non licet vt eos no[...] Deo fidem putemus adhibere, cu[...] illi se rebus clament negare, in qu[...] necesse est infidelitatem penè om[...]nium hominum plangi atque luger[...] O miseria, ô peruersitas! homin[...] ab homine creditur, & non credi[...]tur Deo. Humanis promissionibu[...] spes commodatur, Deo negatur. Omnia denique in rebus humanis spes futurorum agunt: vita quoque ipsa

ipſa hæc temporaria non niſi ſpe alitur ac ſuſtinetur. Ideo enim terris frumenta credimus, vt cum vſuris credita recipiamus: ideo in vineis labor maximus ponitur, quia homines ſpes vindemiæ conſolatur: ideo negotiatores theſauros ſuos emptionibus vacuant, dùm venditionibus ſperant eſſe cumulandos: ideo nauigantes vitam ventis ac tempeſtatibus credunt, vt ſpebus votiſque potiantur. Et quid plura? Pax quoque inter feras ac barbaras gentes ſpe innititur, & fide adſtipulante firmatur: latrones quoque ipſi & ſanguinarij fidem ſibi invicem non negant, & quæ promiſerint mutuò ſeruatores eſſe confidunt. Totum denique, vt dixi, inter homines ſpebus agitur, ſolus Deus eſt de quo deſperatur. Cùmque elementa ipſa & naturam mundi Dominus noſter fidelem fecerit, illi tantum propè ab omnibus non creditur, qui ſolus fecit vt rebus omnibus crederetur. Sed dici forte hoc loco poſſit, quod rebus ſuis vtantur homines non eſſe infidelitatis interdum, ſed neceſſitatis; neque Deo non credere religioſos, ſed vitæ atque vſui neceſſaria reſeruare:

seruare: multos enim sanctorum hominum à summa dispensandarum opum perfectione, aut sexu nonnunquam, aut ætate, aut ipsa infirmioris corpusculi imbecillitate prohiberi. Esto hoc ferri possit, sed tamen etiamsi fertur, ita ferendum est, vt pro qualitate necessitatum atque causarum sufficientia retineantur, immoderata resecentur. *Habentes enim*, inquit Apostolus, *victum & vestitum, iis contenti simus: nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem diaboli*. Ergo vt videmus, in rebus tantum necessarijs est salus, in superfluis laqueus: in mediocritate, Dei gratia: in diuitijs, diaboli catena. Denique quid statim Apostolus subdit? *Quæ demergunt*, inquit, hominem in interitum & perditionem. Ergo si diuitiæ interitum in se habent, euitemus opulentiam, ne in interitum corruamus. Ampla ac locuples facultas perditionem inferre dicitur: refugienda est ampla possessio, ne consequatur profunda perditio. Ac per hoc siue sexus, siue ætas, siue infirmitas necessaria victui requirant, sufficientibus debent esse contenta; vt quicquid

1. Tim. 6. 8. & 9.

quid temporarium excedit vsum, religiosum absumat officium. Cæterum si tu, quicunque, aut, quæcunq; illa es sanctæ professionis, si tu aut conseruandis opibus, aut cumulandis facultatibus inhies, superfluè de infirmitate causaris. Nunquid enim infirmior sexus ducere aliter vitam non potest, nisi animi sui curas multa ingentis patrimonij administratione distenderit? Nunquid puella sacra, aut vidua castitate deuota seruare illæsam sanctæ professionis perseuerantiam non valent, nisi argenti & auri ponderibus incubarint? ac tantas intra conscientiam opes possidere se nouerint, quantas vsus possidentium non requirit? Aut quia huic & sexui pariter & pudori quies vel maximè necessaria est, nunquid impossibile sibi quæpiam fortè æstimat, inter pauca famulantium ministeria inuiolatam quietem posse seruare, nisi aures ejus familiæ ingentis strepitus verberarit, & turbarum circumsonantium tumultuosus clamor obtuderit? Quæ verique sanctæ animæ, & quietem veram desideranti, non pati tantùm nimis magna inquietudo, sed etiam videre

videre quodammodo pars est inqui-
etudinis, quasque etiamsi subdere
aliquis disciplinæ ac silentio velit;
comprimere tamen earum inquie-
tudinem cum sua quiete non possit;
adeo etiam ipsa emendatio alienæ
inquietudinis perturbatio est nostræ
quietis. Hæc autem quæ de hoc
sexu locuti sumus, ad omnes perti-
nent, omnique pariter ætati, sexu,
infirmitatique conveniunt. Non est
itaque quod competere quisquam,
aut non obesse diuitias religioni pu-
tet. Impedimenta hæc sunt, non ad-
jumenta: onera, non subsidia. Pos-
sessione enim & vsu opum non sub-
fulcitur religio, sed euertitur, secun-
dum illud quod Dominus ipse dicit:
Mar. 4. 19. *Sollicitudo istius sæculi, & fallacia diui-
tiarum suffocant Dei verbum, & sine
fructu efficitur.* Proprie vtique ac
satis pulchrè fallaces dixit esse diuiti-
as: bona enim & putantur & appel-
lantur, ac per hoc fallunt homines
nomine præsentium bonorum, cum
sint causæ malorum æternorum. Sed
licet hæc ita sint, vt Deus ipse præ-
dixit, acquiescamus tamen miseriis
quorundam atque languoribus, qui
putāt se sine magnis omnino opibus
vitam

itam agere non posse. Esto tu,qui-
unque aut quæcunque illa es sancti
ominis ac professionis: esto diui-
as, esto copias tuas vsque ad finem
itæ habeas,dummodo saltem in fine
bi conferas. Esto rebus ac faculta-
ibus tuis in vita hac vti velis, dum-
odo tui vel moriens non obliuisca-
is,& ad ejus cultum atque honorem
eferendam tibi substantiam tuam
emineris,cuius te munere accepisse
ognoscis. Humanum est quod ab
mnibus vobis, ô divites mundi hu-
us,petitur, ac delitiosum: si impe-
rari ab vnoquoque vestrum non po-
est, vt esse in hoc sæculo pauper
elit, præstet sibi saltem ne in æ-
ernitate mendicet: qui præsentem
nopiam tantum fugitis, cur in per-
etuum non reformidatis? In bre-
ibus meticulosi, longa & intermi-
abilia vitare. Quid tantopere in
ita ista paupertatem horretis?quid
xpauescitis? Minus multo est quod
ic timetis. Si tenuitatem tempora-
iam grauem ducitis, qualis, quæso,
rit illa quæ nunquam desinet?
Quasi vestri apud vos animi rem
gimus, vestrique voti. Si vsu vestra-
um rerum penitus carere non vul-
tis,

tis, id agite ne aliquando eru
Delitiosam à vobis rem, & vol
riam poscimus: qui sine diuitijs
nino esse non acquiescitis, id
vt diuites semper esse possitis, se
dum illud, *Si ergo delectamini*
Sap. 6. 22. *bus & stemmatibus, reges populi,*
sapientiam, vt in perpetuum regnetis,
lioqui qui error, aut quæ insani
quenquam hominem esse posse,
acta in amplis opibus, quod sol
sufficit ad reatum, vsque ad diem
mum vita, ne in supremo qui
exitu largè ac salubriter sui me
sit, nec in ipsa jam de suo
ægra extremitate succurrat? Præ
tim cùm in diuitijs, per se Domi
accusantibus, secundum illud Do
ni dictum, *Væ vobis diuites*, etiam
ipsi diuiti peccatorum genera m
desint, quæ in ipso diuitiarum
atque matrice quasi in naturali q
dam fomite pullularint: vt non
vltimis suis id agat, id elaboret,
omni rerum suarum ambitu pro
reatur ne reus exeat, ne reus vad
ne cruciandum postea corpus, c
cianda etiam ad præsens anima
relinquat? Quis ergo est aut tam
fidelis, aut tam insanus, qui hæc n
cogite

ogitet? hæc non timeat is qui de
bſtantia ſua alijs magis quàm ſibi
nſulit, & cuncta penitus ſpe vitæ
uius, cunctis ſubſidiis deſtitutus,
nam tantummodo tabulam, cui
hærere adhuc quaſi in medio mari
aufragus poſſit, amittat: nec amit-
t tantummodo, ſed abijciat, atque
ſe penitus expellat: omnibus mo-
is id elaborans, ne quid ſibi om-
ino reliquum eſſe faciat, quo
erituras euadat? Quæ cum ita
nt, dicite mihi, quæſo, omnes
hriſtum amantes, ſi eſſe vlli om-
ino homines tam ſæui, ac tam
rudeles aduerſum inimicos ſuos
oſſunt, quàm ſunt iſti aduerſum ſe?
ulli quippe ſunt tam feri, tam in-
umani, qui non vel deſperatos jam
que morientes aduerſarios ſuos
erſequi deſinant, iſti ſeipſos etiam
morte poſiti perſequuntur. An
on eſt hoc perſecutio, aut eſſe alia
aior poteſt, exhæredari hominem
ſeipſo, extorrem bonorum omni-
m fieri, & quaſi in exilium à ſeipſo
gi; atque hoc non communi more
ut vſitato, ſed nouo & crudeliſſimo.
Omnes enim exules etſi corpori-

 bus

bus ablegantur, animis non eliminantur: & si carne captiui sunt, cordibus tamen si volunt liberi perseuerant. Hoc autem vnde nunc loquimur, novum exilij genus atque tormentum est: scilicet vbi in exilium anima ipsa mittitur, vbi facultatibus suis spiritus abdicatur. O quanto leuiores sunt extranei & carnales inimici! Illi enim corporum tantum hostes sunt, vos spirituum: illi tantum artuum, vos & animarum. Leue est itaque in comparatione facinorum vestrorum illorum odium: facile est enim quicquid in præsenti sæculo nocet. Illud graue, illud perniciosum est, quod in æternitate jugulabit. Et ideo Saluator ipse; *Nolite*, inquit, *eos timere qui possunt corpus occidere animam autem non possunt*. Facile est ergo odium quod corpus lædit, non lædit animam, quia læso corpore anima extra damnum est, & passionibus carnium, beatitudo spirituum non interpolatur. Illud itaque, illud inexpiabile malum est, illud æstimari omnino non potest, quod totum omnino hominem sine fine damnabit. Et ideo leniores vobis inimici vestri

Math. 10. 28.

sunt

sunt, quàm vos ipsi. Omnis siquidem inimicitia morte dissoluitur: vos contra vos ita agitis, vt inimicitias vestras nec post mortem euadatis.

Explicitus liber secundus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

DVobus superioribus libris cum duabus filiorum tuorum partibus, id est, vna mundi amatrice, alia religionis imaginem præferente, ô domina mî Ecclesia Dei quasi separatim locuti sumus. In hoc autem, si Deus annuit, ad vtramque, prout causa ac ratio postulauerint, loqui cupimus: nunc diuisim alterutram: nunc ambas pariter alloquentes. Superest vt ab vtraque earum agnoscente in lectionis serie partes suas, quicquid pro affectu Dei à nobis dicitur, cum affectu Dei recipiatur. Igitur quia in cunctis quæ jam

locuti sumus speciale Christianorum omnium bonum, misericordiam ac largitatem esse memorauimus, præcipuaque in eis & merita sanctorum, & peccatorum remedia contineri, idoneis, vt reor, ac multis testibus approbauimus; non opinor à quoquam plura expectari: maxime cùm si quis cupidus est plurium, ipsos adire debeat libros Dei, qui tam multis ac magnis testibus pleni sunt, vt vniuersarum cœlestium literarum penè vnum sit testimonium. Superest aduersum eas responsionum infidelium causas, quæ à quibusdam mortiferæ excusationis gratia opponi solent, quippiam dicere. Loquens Salvator in Evangelio propterea commodari hominibus opes à Domino ac pecuniam dicit, vt cùm vsuris multiplicibus commodata reddantur, dicens auarissimo debitori; *Serue*
Matth. 25. 26. 27. 28. *male ac piger, sciebas quod meto vbi non semino & congrego vbi non sparsi: oportuit ergo te pecuniam meam dare nummulariis, & ego veniens cum vsuris recepissem quod meum est: tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.*
Luc. 19. 2. 24.

Ac

Ac paulo post; *Et seruum*, inquit, *nequam proiicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.* Quo tamen & si etiam ad aliud quiddam referri potest, tamen loco quoque & causæ huic non insalubriter coaptatur. Cum enim numularij Salvatoris pauperes & egeni recti intelligantur, quia pecunia quæ talibus dispensatur, augetur; cum vsuris absq; dubio Deo redditur quicquid egentibus erogatur. Vnde & alibi apertius ipse Dominus distribuere diuites opes mundi, *& facere sibi sacculos qui non veterascant* iubet. Luc.12.33. Sed & in vase electionis suæ *idcirco locupletibus* 1.Tim.6. *diuitias à Domino dari iudicat, vt bono* 18. *opere ditescant.* Et ideo etiam ego minimus & indignissimus famulorum Dei primum ac saluberrimum religionis officium esse duco, vt Christianus diues dum in hac vita est, diuitias mundi huius pro Dei nomine atque honore consumat. Secundum autem, vt si id vel metu, vel infirmitate, vel necessitate aliqua præpeditus forte non fecerit, saltem moriens vniuersa dispenset. Sed dicit fortasse; Filios habeo. Iam de hoc quidem principalis libelli pagina,

& convenientia, vt arbitror, & non pauca memorauit, satisque ad hanc rem Domini sermo sufficit, dicens; *Qui amat filium aut filiam super me,*
Mat, 10. 37. *non est me dignus.* Sed & Propheticum illud quod ait, neque patres pro filijs, neque filios pro parentibus judicandos, sed vnumquemque hominum aut sua justificatione salvandum, aut sua iniquitate periturum. Ac per hoc quaslibet diuitias homo filiis suis congerat, nequaquam hoc ei proderet in iudicio, quod diuitem reliquit hæredem. Sed esto ignosci parentibus possit, si ex parte aliquas hæreditarias facultates filiis derelinquant, si tamen idipsum bonis, si tamen sanctis: esto quoque ignosci possit, si etiam malis quiddam atque vitiosis. Habere aliquam excusationis speciem videntur, dicentes; Pietas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa quasi amoris manu in ius suum traxit: sciuimus quid iustitia Dei posceret, quid sacra veritas postularet, sed subacti, fatemur, sumus iugo incarnatæ necessitudinis, & dedimus captivas manus vinculis charitatis, cessit sanguini fides, & vicerunt deuotionem religionis iura pietatis.

pietatis. Dici aliquid poteſt, tametſi ſalubriter dici non poteſt: eſt vmbra excuſatiunculæ non excuſans, dans reo deprecatiunculæ ſpeciem, non reatus ſecuritatem. Nequaquam enim id vlli ſpondeo, quod poſſit cuiuſlibet rei firmum habere ſubſidium, qui aliquid plus amauerit, quàm Deum, ſecundum illlud quod ſcriptum eſt; *In hoc futurum eſſe iudicium, quod venerit lux in hunc mundum, & dilexerint homines magis tenebras quàm lucem*; Ioh. 3. 19. nemini enim dubium eſt, totum id tenebras futurum homini quicquid diuinæ prætulerit charitati. Hæc ergo ita ſunt. Sed eſto, vt dixi, indulgeri parentibus poſſit naturæ inſalubriter indulgentibus: quid quod nonnulli filios non habentes, à reſpectu ſe tamen ſalutis ſuæ, & remedio peccatorum penitus auertunt? ac licet ſemine ſanguinis ſui careant, quærunt tamen quoſcunque alios, quibus ſubſtantiam propriæ facultatis addicant, id eſt, quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inſcribant, quos ſibi quaſi adoptiuos imaginarii parentes filios faciant; & in locum eorum quæ non ſunt pignorum perfidia generante ſuccedant, ac

sic misertimi quique & impussimi cùm vinculis filiorum non constringantur, ipsi tamen sibi vincula parant, quibus infelicia animarum suarum colla constringant, cùm vis domesticarum necessitudinum nulla sit, foris discrimen arcessunt: & licet causæ desint periculorum, ruunt tamen quasi in interitum voluntarium. Quorum errores infelicissimi quo affectu animi accipiendi sint ac ferendi propè incertum apud quosdam videri potest, irascendum ne iis an dolendum sit. Error enim dolore dignus est, impietas execratione. Ad fletum trahimur infelicitate, ad iracundiam infidelitate. In vna re est quo pro hominum insipientia lugeamus, in alia quo pro Dei amore moueamur. Vllum omnino hominum inueniri aut esse posse, qui decurso infelicis vitæ istius breui spatio in ipsa extremitate jam pendens, iturus illico ad tribunal Dei, quicquam aliud cogitet præter finem suum, quicquam aliud præter exitum suum, quicquam aliud præter periculum suum: & neglecta spe sua atque anima, cui opitulari aliquatenus vel in vltimis

suis

suis omni studio, omni nisu, omni re ac substantia sua debeat: hoc solum cogite, hoc solum animo suo voluat, quàm lautè hæres suus res suas comedat. Miserrime omnium, quid sollicitus es, quid æstuas, quid auctorem te ipse rerum periturarum facis? an times, fortè, ne desint qui te mortuo quod reliqueris vorent? Nolo metuas, nolo verearis. Vtinam tam facile tu saluus esses, quàm tua omnia deperibunt! O infidelitas, ô peruersitas! Etiam vulgo dictum est, omnes sibi melius velle quàm alteri. Novum hoc monstri genus est, cuilibet quenquam velle consulere, tantum ne sibi Ecce iturus es, infelicissime omnium, ad examen sacrum, ad tremendum illud intolerandumque judicium, vbi peregrinanti animæ atque anxiæ nullum potest omnino esse solatium, nisi sola tantummodo bona conscientia, nisi sola tantum innocens vita, aut quod proximum est bonæ vitæ, misericordia. Vbi reo homini nullum est adjutorium, nisi sola misericordia larga, nisi pœnitentia fructuosa, & eleemosynæ copiosæ, quasi manus validæ. Vbi deniq; pro diuersitate merito-

rum aut summum bonum inueniet, aut summum malum: aut immortale prœmium, aut sine fine tormentum. Et tu de locupletandis quibuscunque hæredibus tuis cogitas, de opibus agnatorum tuorum cognatorumque suspiras, quem potissimum ditiorem patrimonio tuo facias, cui supellectilis variæ ornamenta transcribas, cuius apothecas copiis tuis repleas, cui maiorem seruorum numerum derelinquas. Infelicissime omnium, cogitas quàm benè alii post te viuant, non cogitas quàm male ipse moriaris. Dic mihi, quæso, ô miser, ô infidelis, cùm multis patrimonium tuum diuidas, cùm multos facultatibus tuis dites, nunquid de solo teres tam malè meritus, vt tibi nec inter extraneos locum facias hæredis? Ecce expectat te iam egressurum de vita ista officium tribunalis sacri, expectant tortores Angeli, & immortalium tormentorum terribiles ministri: & tu futuras post te hæredum mundialium voluptates animo voluetas, [illegible] aliorum mente pertractas? quàm bene scilicet post te hæres tuus de tuo prandeat, quibus copiis ventrem expleat, quomodo

vsque

vsque ad nauseam redundantem viscera exsaturata distendat? Infelicissime omnium, quid tibi est cum iis næniis; quid tibi cum iis deliramentis? quid cum stultitia huius erroris? qui cum perditione istius vanitatis? Nunquid succurrere hoc tibi inter supplicia summa poterit, si is qui res tuas prodige comedit lautus & pransus benè eructarit? Aut etiam vt tibi, qui deuoranda tua omnia tradidisti redundanti cruditate plus præstet si benè vomuerit? sed de iis vnde nunc loquimur, si res ac ratio postulauerint, etiam post hæc aliqua subdemus. Interim hoc specialiter dico, & peculiari admonitione commoneo, ne vllum omnino aliquis, quamvis charissimum pignus animæ suæ præferat; neque enim iniquum est, vt quilibet Christianorum etiam legitimis hæredibus in hoc sæculo congerat dummodo sibimet in æternitate succurrat multis modis: quia & facilius est hic deesse filiis quippiam, quàm parentibus in futuro: & multo est leuior præsens tenuitas, quàm æterna paupertas: maximè quia cùm illic non paupertas tantùm sed etiam mors ac pœna timeantur, facilius est

vtique:

vtiq; hic hæredibus deesse quiddam de patrimonio, quàm illic testatoribus de salute: idque & ipsi quibus hæreditas derelinquitur, si modo pietatis aliquid in se habent, specialiter velle debeant, ne illi pereant qui relinquunt. Quod vtique si nolunt, multo minus digni sunt quibus aliquid relinquatur: quia non iniustè testator sapiens non relinquit, quod hæres impius non meretur. Itaque optimum est, vt vnusquisq; sibi consulat, & animæ ac saluti suæ omnia derelinquat, sint quamvis interdum non filij tantum, quibus videtur naturaliter plus deberi, sed etiam pignora alia ejus vel meriti vel conditionis, vt eis ad impartiendum quiddam ac largiendum justitia ipsa ac Dei cultus patrocinetur: & quibus non solum piè aliquid relinquatur, sed etiam irreligiosè non relinquatur. Scilicet si aut parentes sint calamitosi, aut germani Deo fideles, aut sãctæ coniuges, aut vt longius deniq; munus pietatis extendã, si aut propinqui inopes, aut affines egestuosi, aut deniq; cuiuslibet necessitudinis indigentes, vel certè quod super omnia est, Deo dediti: hoc enim est præcipuum ac supereminens,

si

si idipsum quod agit aliquis pietatis officio, religionis faciat affectu. Beatus enim ille, qui suos ipse diuini amoris spiritu amat, cujus charitas Christi cultus est: qui in naturæ vinculo Deũ cogitat naturarũ patrem, & amoris munera in sacrificia conuertens, tantum sibi immortalis lucri, & beatorũ fructuum parat, vt dum id quod pignoribus suis præstans Domino suo fœnerat, hoc ipso quod suis liberalitatẽ tribuit temporariam, sibi mercedem pariat sempiternam. At vero nunc diuersissimè & impiissimè nullis omnino à suis minus relinquitur, quàm quibus ob Dei reuerentiam plus debetur: nullos pietas minus respicit, quàm quos præcipuè religio commendat. Denique si qui à parentibus filij offeruntur Deo, omnibus filijs postponuntur oblati; indigni judicantur hæreditate, qui digni fuerint consecratione: ac per hoc vna tantum re parentibus viles fiunt, quia cœperunt Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quod nullus penè apud homines vilior est, quàm Deus: cujus vtique fit despectione, vt eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum cœperint pertinere.

pertinere. Sed præclaram videlicet qui hæc faciunt rationem consilii sui reddunt, dicentes; Quid opus est, vt filiis iam religiosis æqua hæreditatis portio relinquatur? Nihil ergo iustius, nihil dignius, quàm vt quia cœperunt religiosi esse, mendicent: non quidem quod eos hæc res mendicitate oppressura sit, quòd à terrenis facultatibus abdicantur, cœlum spe possidentes, cito etiam re possessuros, regente illos Deo suo ac protegente, qui eos cum immortali spe æternorum etiam sufficientia temporalium muneratur. Sed tamen quantum ad inhumanitatem parentum pertinet, egent, à quibus sic relicti sunt, vt egerent. Certè etiamsi qui non penitus domo eliminantur, & quibus non omnino ex omnibus, quasi aqua & igni interdicitur (cùm aut tenues, aut certè vsufructuarii relinquuntur,) tamen tanto inferiores fratribus relinquuntur, vt etiam si paupertate non egeant comparatione tamen egere videantur. Dicitis quid opus sit religiosis æquam accipere cum fratribus patrimonii portionem. Respondeo, vt religionis fungantur officio, vt religiosorum

Absunt à vet.

rebus-

rebus religio ditetur, vt donent, vt largiantur, vt illis habentibus cuncti habeant non habentes immo si tanta est eorum fides atque perfectio, vt habeant cito non habituri: beatius vtique, postquam habuerint non habentes. Cur eis, quæso ô inhumanissimi parentes, necessitatem indignissimæ paupertatis imponitis? permittite hoc religioni ipsi, cui filios tradidistis: rectius pauperes à se fiunt. Si tantum eos inopes esse cupitis, concedite id ipsorum deuotioni: liceat eis, quæsumus, vt velint pauperes fieri: eligere inopiam debent, non sustinere. Postremò etiamsi sustineant, deuotione eam tolerent, non damnatione patiantur. Cur eos velut à natura expellitis, & quasi à iure sanguinis abdicatis? Et ego esse eos pauperes volo, sed vt habeat tamen prœmium suum ipsa paupertas: ac præclara demutatione eligant inopiam ex copia, vt ex inopiæ electione copiam consequantur. Quanquam quid ego vos per ipsum sanctissimæ rationis officium trahere ad humanitatem pietatemque contendo, cùm id maximè obsistat, & hæc res parentes impios faciat,

quæ

quæ magis pios facere deberet. Nam cùm vos ideò plus relinquere ex patrimonio vestro religiosis filijs debetetis, vt aliquid ad Deum ex facultatibus vestris saltem per filios perueniret; ideo filijs non relinquitis, ne illi habeant Deo quod relinquant: præclara videlicet ratione atq; cautela contenti eritis vos filios non agnoscere, ne illi se filios Dei esse cognoscant, magnificam repensantes beneficijs sacris vicissitudinem, dum id studiosissimè procuratis, ne vel per vestros aliquid honoris Deus habere possit, cum omnia vos per Dej munus habeatis. Cur, rogo, tam infideliter, cur tam impie? non exigimus vt vestra Domino largiamini: aliquid Deo de suo reddite: cur tam avarè, cur tam impiè agitis? non est vestrum quod denegatis. Iniquum ergo arbitramini, vt sæcularibus filijs religiosos filios substantia pares esse faciatis? Id ergo agitis, vt pœniteat eos cœptæ religionis, quos religio apud vos fecerit viles. Pius itaque ac bonus Dominus, qui seruet in eis propositum ac professionem suam: cæterum quantū in vobis est, id agitis vt sæculi eos

cultores

ultores esse faciatis, quibus sæcula- res filios antefertis. Quid est enim aliud quam religionem interdicere, ob religionem despectui habere? Sed iniusti fortasse videamur, cunctos parentes in hoc negotio æqualiter accusando, cùm scilicet non omnes pari agant iniquitate cum filijs. Sunt enim, inquit aliquis, sunt ex parentibus multi; qui æquales filiis suis faciant portiones: nisi quod vna tantum eos conditione discernunt, quod in ijs ipsis partibus, quæ religiosis videntur adscribi, vsum jubent ad eos, proprietatem ad alios pertinere. At verò hoc multo est peius & infidelius, tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, cum proprietate aliquem filijs suis minus relinquere, quam proprietatem ijs rerum penitus auferre. Potest enim aliquatenus ferri ista conditio, si aut amicis, aut affinibus, aut propinquis hac lege aliquid relinquatur. Filijs verò qui proprietatem rerum non tribuit, nil relinquit. Sed inuenit iniquissima infidelitas parentũ, quomodo à patrimonio suo Deum penitus excluderet, proprietatem rerum religiosis filijs auferendo. Vsum enim

iis

iis dedit, vt esset quo ipsi viuerent, proprietatem ijs tulit, vt quod D[illegible] relinquerent non haberent: O [illegible] vum irreligiosæ mentis ingenium! [illegible]uenit quo videretur filijs suis maior erga Deum sua impietate consule[illegible]. Fecit enim vt sancta soboles vsu[m] rerum habens, iuis rerum non ha[-] bens, quasi locuples quidem viueret, sed quasi mendica moreretur: at se testator infidelissimus plena de hoc mundo possit securitate discedere, cùm sciret de suo ad Deum penitus peruenire nil posse. Quamvis in hoc ipso, quod supra dixi, per vsum re[-] tum aliquam filios religiosos opum imaginem possidere, nec hoc sit qui[-] dem: quia etsi vsus videtur aliquid habere, conscientia tamen non ha[-] bet; nemo enim potest se vel breui diuitem credere, qui scit se proprium nil habere. Quid agis miserrima in[-] fidelitas, & paganicæ, vt ita dixe[-] rim, irreligiositatis error? Itane tan[-] tum odisti Deum, possis etiam fi[-] lios tuos ob hoc tantum quia ad De[-] um pertinent non amare? Meliore enim conditione quidam relinquunt libertos suos; quàm tu relinquis fi[-] lios tuos. In vsu siquidem quotidiano est

st, vt serui etsi non optimę, certè non improbæ seruitutis, Romanâ à dominis libertate donentur: in qua scilicet & proprietatem peculij capiunt, & ius testamentarium consequuntur; ita vt & viuentes cui volunt res suas tradant, & morientes donatione transcribant. Nec solum hoc, sed & illa, quæ in seruitute positi conquisierant, ex dominorum domo tollere non vetantur. Tantum eis interdum gratiæ patroni liberalitas impertit, vt etiam iuri suo detrahat, quod libertorum domino largiatur. Quanto, ô quisquis ille es infidelissime pater, quanto domini illi melius cum libertis agunt, quàm tu cum liberis? Illi quæ donant perpetuo iure donant, tu temporario: illi testamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis: illi postremò seruos suos dant libertati, tu quasi addicis filios seruituti: Nam quid est aliud quàm seruituti addicere, quos non vis aliquid quasi ingenuos possidere? More ergo illorum vteris, qui servos suos non benè de se meritos, quia ciuitate Romana indignos iudicant, iugo Latinæ libertatis addicunt: quos scilicet iubent

bent quidem sub libertorum ti... agere viuentes, sed nolunt quicqu... habere morientes: negato enim ... vltimæ voluntatis arbitrio, eu... quę superstites habent, morientes d... nare non possunt. Ita ergo & tu ... ligiosos filios tuos quasi Latinos ... bes esse libertos, vt viuant scilic... quasi ingenui, & moriantur vt serui, & juri fratrum suorum quasi per vinculum Latinæ libertatis adstricti, ci... amsi videntur arbitrii sui esse dum vivunt, quasi sub illorum tamen poss... potestate moriantur. Quid tantum, quæso, sceleris in titulo esse religionis putas, vt ideo eos qui religiosi sunt filios tuos esse non credas, quia filii Dei esse cœperunt? In quo tibi bonæ voluntatis quasi piaculo rei facti sunt, vt idcirco eos putes habendos esse peiores, quia optant esse meliores. Sed dicitis non eo à vobis animo hoc agi. Quod vnum est ac si quispiā dicat, malas res bono animo à se fieri, & impietatis facinus pia mente committi. Quid prodest, ô inhumanissimi parentes, quod filios religiosos bono à vobis dehonorari animo asseueratis? Res ipsa hoc respuit, res refellit. Parùm est quod nu... dis

is assertionibus dictitis, ipsi actibus estis contra vos testes estis. Indignum ergo arbitramini, vt sancta ac placita Deo pignora filiis mundo servientibus comparentur? Verum est, & benè arbitramini, si tamen arbitrio isto justè, & in diuersum vteremini, id est, vt comparandos bonis filijs malos, & peccatores sanctis non putaretis: & qui apud Deum vita ac meritis antecellerent, iidem apud vos gratia atque honore superarent. Quid enim rectius, quid magis justum, quàm vt qui meliores sunt, iidem etiam honoratiores essent? & qui vincunt iudicio, idem vincerent præmio: & qui antistant in Evangelio sacro, iidem quoque in testamento humano antistarent: & hac saltem te concordaret cum voluntate Christi parentum pietas ac voluntas, vt quos Deus præposuisset electione, eosdem etiam parentes anteponerent dignitate. Sed non solum hoc non agitur, sed in diuersum omnia aguntur. Præponuntur enim puris commaculati, præponuntur fidelibus impii, præponuntur lumini tenebræ, præponitur terra cœlo, præponitur mundus Deo: & evasuros

ſuros ſe huiuſmodi parentes vel in hoc ſolo iudicium Dei æſtimant, qui cultum Dei & dignitatem iudicii ſui indignitate conculcant. Sed videlicet non contemptu Dei dicunt parentes hæc à ſe fieri, ſed cauſa atq; ratione: quibus enim, inquiunt, relictam ſubſtantiam relicturi ſunt filios non habentes? Dicam quibus, nec nominabo eos, quos ſupra dixi pauperes Dei, non alienos aut longè poſitos, ne durum aut inhumanum fortè videatur: illos dico charos & indiuiduos, & quos rectè etiam vos, qui multas ſoboles habetis, filiis antefertis: ipſos ſe, inquam, homines, ô infideliſſimi parentes, ipſos ſe, inquam, dicimus. Nunquid poteſt cuilibet quicquam ſeipſo propius, nunquid charius inueniri? Suam vnicuique veſtrûm animam, ſuam ſalutem, ſuam ſpem commendamus. Et pios vos eſſe dicitis, quia filios diligitis. Nihil planè durius vobis, nihil inhumanius, nihil tam ferum, nihil tam impium dici poteſt, à quibus impetrari omnino non poteſt, vt vos ipſos ametis. *Pellem*, inquit diabolus in Scripturis ſacris, *pellem*
Iob. 2. 4. *pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit*

[...]it pro anima sua. Dilectissimam esse animam suam homini etiam diabolus non negauit: & qui auertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere cunctis suas animas confitetur. Quis furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est viles à vobis haberi, quas etiam ille charas vobis debere esse dicit, qui viles facere conatur? ac per hoc quicunque animas suas negligunt, etiam infra iudicium diaboli se amant. Quæ cum ita sint, videte vos, qui putatis religiosos homines non habere quibus relinquant substantiam suam: videte vel iuxta diaboli opinionem, videte si non habent, qui seipsos habent. Sufficere quidem ad hanc negotii portionem, de qua nunc agitur, hæc quæ iam diximus satis arbitror, id est, quod præponere vitam, spem, salutemque vestram cunctis omnino rebus atque affectibus debeatis. Sed ostendi id vobis forsitan non solis virtutibus rerum, sed etiam auctoritatibus exemplorum desideretis. Possim quidem dicere, maiora exemplis omnibus

Dei

Dei esse mandata clamantia quoti
Gal.6.7. in omni mundo; *Nolite thesaurizare*
vobis thesauros in terra: thesau
Pro.11.19. *autem vobis thesauros in cælo.* Et ali
Quæcunque homo seminauerit, hæc
metet. Quæ vtique tam ad m
homines, quàm ad Deū: tam ad e
qui filios habent, quàm ad eos q
non habent æque pertinent: q
cùm vitam æternam cuncti debe
rent possidere, non est dubium
quod vbi par vniuersorum votum
est ad habendum, parem esse cura
omnibus ad promerendum: nec in-
teresse ad augendum diuitiorum te-
porum auctoritatem, impleant e
homines, an non impleant; qui
virtutem eorum ex domini certum
est constare persona, non ex seruo-
rum obedientia: nec addi eis, nec
decedere aliquid per vos potest, quo-
rum honor per auctorem Deum
semper æqualis est. Sed tamen si
adiuvari se etiam exemplis homi-
num humana optat infirmitas, scili-
cet quo faciliusetiam ipsa nunc fa-
ciat, quæ alios fecisse ante cognos-
cat, ostendimus primo libro hæc,
quæ etiam nunc ab aliquantis Chri-
sti imitatoribus fiunt, non medio-
criter,

[p]riter: sed abundanter: nec à paucissimis, sed à populis: nec ab antiquissimis, sed penè à recentissimis nuper esse completa. Quid enim noui, & adhuc propè in oculis constituti Apostolorum actus loquuntur? *Omnes*, inquam, *qui credebant, habebant in unum omnia communia.* Et iterum: *Gratia quoque magna erat in illis omnibus: nec enim quisquam egens erat inter illos. Quicunque enim possessores prædiorum ac domorum erant, vendentes adferebant pretia venditorum, & ponebant ante pedes Apostolorum.* Alibi quoque: *Et nemo ex eo quod possidebat suum proprium esse dicebat.* Atqui hoc non parvus credentium numerus: ne quem forsitan minus scriptorum auctoritas moueat, dum putat exempla esse paucorum. Quæ fuerit quippe tunc multitudo ecclesiæ principalis vel ex hoc solo agnosci pòtest, quod in principijs statim ipsis octo hominum millia biduo ecclesiæ accessisse referuntur, pateatque æstimationi, quæ cæteris diebus vniuersi generis multitudo concreuit, vbi duo tantummodo dies præter disparem ætatem pariter ac sexum, tantã virorũ copiam procrea-

Act. 2. 24.
Act. 4. 33. 34. 35.
Act. 4. 32.

runt. Vnde cùm & tam innumerabilis iam tunc, & tam perfecta plebs fuerit, quæro à vobis cum quibus loquor, cuncti parentes, in illis tot ac tantis tunc credentium millibus, tanta fidei perfectione viuentibus, omnesne cum filijs, an omnes sine filijs fuerint? Neutrum opinor: Nulla enim ecclesiæ plebs est non de vtroque permixta. Intelligere ergo possunt, quicunque ex Christianis filios non habent, cui relinquere substantias suas debeant, cum videant cui reliquerint, tunc illi filios non habentes. Sin autem habeant, discant quid etiam ipsos oporteat facere, cùm illos videant tunc parentes amorem filiorum Dei, filijs prætulisse. Habet igitur omnis ætas, habet omnis conditio quod sequatur; quicunque est particeps fidei, participem se beati faciat exempli. Si illi tunc ob Deum donantes omnia sua, etiam seipsos exhæredi tauere viuentes, discite vos, quæsumus, bona vestra vel ipsi hæreditare morientes: Quæ quidem, vt dixi, etiam vos ô fidelissimi parentes, curiosius attentiusque pro vobis conuenit cogitare. Oportet quippe vos, mihi credite, etiam inter filios vestros salutis

salutis animarūq; vestrarū non obliuisci? Propinqua enim vestra pignora esse vobis & coniunctissima satis certum est: sed mihi credite, nemo vobis propinquior, nemo coniunctior quàm vos ipsi. Amate itaque, non obsistimus, amate filios vestros, sed tamen secundo à vobis gradu: ita illos diligite, ne vos odisse videamini. Inconsultus namque & stultus amor est alterius memor & sui immemor. Ezech. 18. 20.
Non accipiet, inquit Scriptura sacra, *iniquitatem patris filius, neque pater* Ad Gal. 6. 5.
accipiet iniquitatem filii sui. Et Apostolus: *Vnusquisque*, inquit, *onus suum portabit.* Relictæ itaque filijs diuitiæ parentes non liberant de mendicitate: immo relicta immoderatè filiis facultas parentum est sempiterna mendicitas: ac per hoc nulli parentibus magis noxij, quàm filij nimis amati. Dum enim illi patris bonis affluunt, parentes in sempiternitate cruciantur. Etiamsi tam pius sit filius, vt refrigerandi supplicii paterni gratia communicare cum patre postea bona relicta cupiat, non valebit: reddere siquidem post mortem patri pietas filii non poterit, quod vnicuiq; indeuotio sua & infidelitas denegat.

ideoque juxta Apostolum, *unusquisque sarcinas suas cogitet, quia unusquisque hominum sua onera portabit.* Flammæ infelicium mortuorum divitijs non refrigerantur hæredum. Dives ille in Evangelio, qui purpura induebatur & bysso, absque dubio qui locuples in hoc sæculo ipse fuerat, etiam hæredes suos morte ditârat: sed nequaquam hoc ei proderat, qui opibus ac talentis ejus germani divites incubabant: & ille guttam refrigerij impetrare non poterat. Illi erant in abundantia, sed ille in egestate; illi in gratulatione: sed ille in dolore; illi in divitijs, sed ille in tormentis; illi fortasse jugiter in luxuria, sed ille semper in flamma. O infelix ac miseranda conditio! Bonis suis aliis præparârat beatitudinem, sibi afflictionem: aliis gaudia, sibi lachrymas: aliis voluptatem brevem, sibi ignem perennem. Vbi erant tunc affines, vbi propinqui, vel filii, si habuerat, vel germani, quorum meminerat, & quos certe tanto amore dilexerat, vt eorum ne in supplicio quidem positus oblivisceretur? Quid ei proderant, quid suffragabantur? Torquebatur infelix, & opes suas aliis dero-

Ezech. 18. 20. Ad Gal. 6. 5.

devorantibus, ille refrigerii guttam ardens petebat, & impetrare non poterat. Et hoc, si quid addi ad pœnam potest, per illum, sibi tribui postulabat, quem aliquando contempserat: per illum, qui in pulvere ac sanie computruerat: per illum, cuius fœtorem ac squalorem longè refugerat, qui membrorum suorum vlceribus canes pauerat, quem scatētes vermium globi etiam intra recessus peresi corporis exararent. O grauis nimium & lugenda conditio! Pauper beatitudinem emit mendicitate, diues supplicium facultate. Pauper cùm penitus nil haberet, emit æternas diuitias egestate. O quantò has facilius tam multa rerum possessione diues potuerat comparare, qui inter tormenta æstuans, & inter supplicia proclamans: *Pater*, inquit, *Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aqua, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Luc. 16, 24. Non horrebat tunc scilicet diues ille Lazari quondam pauperis manum, nec dedignabatur auxilium. Inferi eius digitos ori suo, & mitigari intolerandas faucium flammas illius pridem

fœtidæ ac squalentis manus mun postulabat. O quanta rerum mu tio facta fuerat! Tangi tunc ab desiderabat, quem etiam videre despexerat. Hæc ergo diuites co tent, qui redimere facultatibus su nolunt, ne ista patiantur. Diues fu ille de quo nunc loquimur: diui sunt & isti ad quos nunc loquim Vnius sunt nominis, caueant ne si etiam conditionis vnius. Non libera bunt enim filii diuites parentes nec restinguet flammas miseri testa toris delicijs affluentibus opulent hæres. Durum est ab aliquo filiis a propinquis parum relinqui. Mult est durius in æternitate torquere. O pinor enim diuitem illum cum tor queretur, non tantum delectabat opes hæredis sui, quantum ang bant tormenta corporis sui: non tan tum delectabat quod hæres suus be ne epulabatur, quàm angebat quo ipse malè cruciabatur: non tantu delectabat quod hæres suus in exqui sitis delitiis affluebat, quam angeba quod ipse intolerandis ignibus defic bat. Non tantum delectabat, quo hæres suus pascebat parasitos & hel luones copiis suis, quantum angeba

quo

quod ipse pascebat flammas medullis suis. Et puto si quis ei tunc optionis copiam præstitisset, vtrumne mallet diuites hæredes suos esse, an se in miseriis tormentisque non esse. Voluerat profecto illos omnibus bonis alienari, dummodo ille possit malis omnibus liberari. Voluerat offerre omnia quæ possederat, dummodo euaderet quæ perferebat. Voluerat cunctam illam substantiam quàm habuerat & temporales argenti & auri thesauros pro se dare, vt iuges suppliciorum immortalium cruces & perenne illud incendium, superiecta si quomodo posset, diuitiarum suarum mole restingueret, & exundantes ignium globos, opposita ingentium facultatum immensitate prohiberet. Et quid dicam voluisse eum, vt interminabile illud malũ redimeret facultatibus suis? Plus dico aliquid. Voluerat omnem substantiam suam tradere, vt posset sibi in flammis situs vnius saltem horæ requiem comparare. Desiderans enim ad mitigandas faucium flammas vel tinctum aqua pauperis digitum, quomodo non quantolibet pretio mercari requiem preoptauerat, qui paruam refrigerii

guttam tam magno ambitu postula-
bat? Sed iam ista quid proderant, aut
quid iuvabat miserum, quod tunc pro
se offerre omnia volebat, qui nihil
ante noluerat? Vel quid tunc prode-
rat, quod dare cuncta cupiebat qui
iam amiserat, qui nihil tunc pro se
dederat quando omnia possidebat?
Psal. 6. 6. *Sera quippe*, vt ait in Scriptura
Spiritus Sanctus, *sera est, pœnitentia
mortuorum.* Quoniam non est, inquit
ad Deum patrem sermo diuinus, *non
est in morte qui memor sit tui: in inferno
autem quis confitebitur tibi?* excludi
penitus à confessione peccati pec-
catorem mortuum protestatur, nec
posse quenquam postea Dei memo-
rem esse qui in hac vita sui fuerit obli-
tus? Adeo omnis ei spes penitus ab-
scinditur, & omnis vitæ aditus obse-
ratur, vt cùm vna sit reo salutis via,
preces ad Deum fundere, & cœle-
stem misericordiam incessabiliter
orare, etiam hac peccator letiferæ
obliuionis animaduersione damna-
tur, vt ei nec memoria quidem Dei, à
quo sperare debeat, relinquatur. Hæc
ergo cogitent, qui dum filios habe-
re post mortem diuites cupiunt,
futurorum suppliciorum nec in morte
memi-

meminerunt. Hæc cogitent, qui, vt in hac caduca & breui vita hæredes diuites habeant, æterna seipsos morte condemnant. In quo quidem non tam hæredibus consulunt, quàm sibi obsunt: non tam illos amant, quàm se oderunt: quia non tam salubris amor est qui breui consulit, quam graue odium quod in æternitate cruciabit. Et ideo Deus noster, vt in primo dudum libello diximus, disciplinam parentes thesaurizare iubet filiis non pecuniam: perennia præcipit, non peritura conferre. Scilicet quia res istiusmodi, atque opus sanctum, & filiis pariter & parentibus prosunt: filiis vtique per disciplinæ institutionem: parentibus per munificentiæ largitatem. Et filiis enim hoc disciplina præstat, vt salutem capiant perpetuam: & parẽtibus largitas, vt mortem effugiant sempiternam. Sed cui hæc dicimus, aut cur dicimus? Vbi apertas aures, aut videntes oculos inuenire poterimus? *Omnes enim*, vt de impiis legimus, *penè omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est penè vsque ad vnum.* Nova quippe amentia tã seculares, quã etiã Psal. 13.

quosdam religionem professos incessit homines. Siquidem vt dudum dicere cœperamus, iam non tantum filiis aut nepotibus, quod ob naturæ necessitudinem ferri potest, sed etiam agnatis atque cognatis, neque solum, vt aiunt, ex directo, sed etiam ex obliquo, & ex transuerso, immo potius ex auerso peruersoque venientibus res propriæ facultatis, id est, pretium suæ redemptionis addicunt, sicut scriptum est; *Non dedit Deo propitiationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Et paulo post: *Simul,* inquit, *insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus eorum in æternum.* Quid inter stultum sit & insipientem, non est nunc disserendi locus; nec sane interest quæ inter eos meritorum sit differentia, quorum est vna perditio. Quod causæ itaque sufficit, cum dixisset simul insipientem & stultum esse perituros. Videamus quid vel ad causam, vel ad cumulum perditionis adiecerit. *Relinquent,* inquit, *alienis diuitias suas.* Verum est: quid enim siue tam stultum, siue tam perditum, quàm vt aliquis de suo non sibi consulat? præsertim

Ps. 48. 7. 14. 17.

Mat. 16, 26.

ertim cùm Deus dicat *nihil prodesse* Mat.8.36.
omini si totum mundum lucrifaciat, Luc.9.25.
*nima autem sua detrimentum patia-
ur. Aut quam dabit,* inquit, *homo
ommutationem pro anima sua?* Si er-
go homines totum mundum sperne-
re oportet, ne animarum damna pa-
tiantur; & propter suam salutem de-
bet quispiam etiam sua lucra con-
temnere; quàm infidelis est, quàm in-
sipiens est, qui, vt alium diuitem fa-
ciat, animam suam ipse condemnat?
maxime cum & ille non multum
adipiscatur, qui vsum temporalium
rerum accipit; & ille inæstimabilia
damna perferat, qui fructum beatæ
æternitatis amittit. Nam & ideo
sequitur in Psalmo: *Sepulchra eorum
domus eorum in æternum.* Quam
misera ergo erit perdita sors eorum,
qui quasi sepulchris perennibus de-
putati, quam conditionem post mor-
tem perferunt corporum, eandem
quodammodo patiantur animarum:
& quidem minus miseram, si ean-
dem, aut si ad eos vt ad iumenta insi-
pientia, nec bonorum sensus, nec
malorum passio perueniret. At *illud
acerbum* atque intolerabile, quod si-
militer pereunt, sed non similiter
puniun-

puniuntur: illorum enim mors sempiterna sine sensu est istorum omni cum dolore. Ac sic conditionem hominum peccatorum perditio quidem facit pecudibus esse similem, sed tamen pœna grauiorem. Cogitent igitur cuncta ista quæ dicimus, imo cogitent cuncta illa quæ Deus dicit, qui sibi nec ante mortem omnino consulunt, nec in morte succurrunt, apud quos obliuio est penitus suarum animarum: nec interest penè iam apud homines quibus consulant, dummodo sibi omnino non consulant. Si qui enim ex istis, de quibus loquimur morte appropinquante filios non habent, quærunt infidelissimè quos aut propinquos, aut affines suos dicant. Aut si id fortè deest, quærunt saltem aliqua nouarum necessitudinum ficta nomina: nec interest, vt dixi, apud eos, quorum meminerint, dummodo sui obliuiscantur: interest quos amare se dicant, dummodo animas suas oderint: nec interest quos diuites faciant, dummodo se æterna mendicitate consumant. O infelicitas, ô insania! quid tantum quæso de se miserrimi omnium mali promeruerunt: vt, dum aliorum

aliorum voluptatibus seruiunt, se perpetuo persequuntur? Videas enim à quibusdam infelicissima vanitate inuestigari quosdam nouos ac nobiles propinquos, videas incognitarum agnationum pudenda nomina; & recentium ac præpotentium affinitatum ridicula commenta: cum dicat quis de aliquo adoptiuo ac subitaneo propinquo: Illum hæredem facio parentem meum. Aut quæcunque sanctæ professionis vidua vel puella; Illum hæredem scribo, proximum meum. Ac sic quidam quos in omni vita quasi extraneos alienosque habuerant, subito in extremis propinquos habent: & qui extranei semper fuere viuentium, parentes esse incipiunt mortuorum. Introducunt enim repente in testamentum, quos nunquam introduxere in affectum: & hoc maximè, vt dixi, aut locupletes, aut nobiles, aut honoratos, & qui nisi potentes essent parentes forsitan non fuissent. Ridicula miseri testatoris ambitio, dans censum propriæ facultatis ad comparandum mendacium propinquitatis: emens pretio hæreditatis nomen hæredis, & totis patrimonij sui viribus hoc elaborans,

ne se ille qui hæres scribitur pa-
trem neget: & vt testator infeli-
cissimus stultissima ac miserrima va-
tate, facto hærede nobili, qui in vi-
ta sua humilior esse visus est, hono-
ratior in morte esse videatur. O cæ-
citas, ô insania, quanto studio, infeli-
cissimi homines id efficitis, vt miseri
in æternitate sitis? Quanto minore
cura, minore ambitu id vobis præ-
stare potuistis, vt semper beati esse
possitis? Cuius rei quidem causam a-
liam omnino inuenire non possum,
nisi solam tantummodo incredulita-
tem atque perfidiam, id est, quod aut
iudicandos se à Deo homines esse
non putent, aut resurrecturos om-
nino esse non credant. Nemo est
enim qui resurrecturum se & iudi-
candum à Deo de operibus bonis ac
malis certus sit, qui non vel spei ac
beatitudini suæ præstet, vt pro bo-
nis operibus perennia bona capiat:
vel timori atque discrimini, ne pro
malis mala æterna patiatur. Sed ab-
horrere hoc videlicet à Christiano
homine videtur, vt dicatur bona æ-
terna futura non credere. (Quid ergo
causæ est, vt si quispiam Christianus
futura credit, futura non timeat?)

Quid

Quid ergo causæ est, vt si credit quæ dixit Deus, non timeat quæ minatur Deus? Si non credit verbis quæ dixit Deus, non credat præmijs quæ promittit Deus? Neque enim se probat promissionibus Dei credere, qui non sic agit, vt possit ad promissa à Deo præmia peruenire: in ipsa quippe hac vita hominum, si iudicandum se aliquis ab humana hac potestate, & rapiendum ad tribunal terrenum esse cognouerit, aduocatos requirit, patronos adhibet, officialium atque apparitorum gratiam fauoremque mercatur, & hæc omnia metu iudicii futuri agit, cum tamen euentum iudicii comparare non possit: ideo etsi victoriam emere ipsam non valet, spem tamen victoriæ magno emit. Dic mihi quisquis ille es, qui credere te iudicium Dei dicis, tu si vel supradictorum exemplo hominum iudicandum te esse à Deo crederes, nonne spem ac salutem tuam quolibet pretio comparares? Sed non credis vtique, non credis: & licet credulitatem tuam verbis velis asseuerare, non credis: *verbis enim*, vt ait Apostolus, *confiteris, sed factis negas*. Denique vt infidelitatem tuam tibimet

tibimet ex teipso probem, dic mihi obsecro, quisquis ille es, qui substantiam tuam vel propinquo cuipiam diviti, vel affini, vel si hi forte desunt, etiam extraneo derelinquis, cur ea non sanus à te atque incolumis abdicasti? cur non sospes ac vegetus hæredibus tradidisti? sed in testamento ipso prouidentissimè caues, & sollicitè ac diligenter inscribis: Quando ego ex rebus humanis excessero, tunc mihi tu ille charissime hæres esto. Dic mihi quæso, cur huic charissimo, vt ipse ais, ac deuinctissimo tuo tam diu nihil de tuo tribuis? tam diu nihil de tuo tradis, quamdiu te putas esse victurum, sed tum cum vides esse moriturum? Et quid dicam cum esse te moriturum vides? Immo id caues prouidentissimè, ne vel spirante, vel moriente te quicquam de tuo habeat, sed jam defuncto omnino, jam mortuo. Et mirum est quod hoc ipsum finis, vt te non jam funestato aliquid de tuo habeat, jam exportato atque tumulato. Quamvis etiam in hoc quod ais: Quando ego ex rebus humanis excessero, idipsum cauisse videaris. Hoc est enim ex rebus humanis penitus excedere,

totum-

totum omnino cum suo corpore hominem in præsentia humanarum rerum esse desiisse. Dic mihi itaque, cur hæc tam prouide in testamento caues? cur tam sollicite ac diligenter interseris? absque dubio, quia necessarium tibi dum viuis rem tuam judicas, quia alienare te à facultatibus tuis non vis: & iniquissimum putas, viuo te & incolumi alium tuo diuitem fieri, te autem mendicitate consumi. Verum est, ac rectum putas, nec irrationabilem curam abnuo. Et quicquid à te in hunc modum dicitur, probo: sed in vno tamen mihi fieri à te satis cupio. Quid est quod tu, qui tibi in vita ista vsum rerum tuarum tantopere necessarium putas, fructus ac reditus facultatis tuæ post mortem necessarios esse non putas? Dicis absque dubio, Quia mortuo nihil opus est, nec reseruandum mihi quicquam in tempus illud est; quia defunctus, ac nihil sentiens nec delectari possum possessione rerum mearum, neque amissione cruciari. Euidens causa est ergo, idcirco moriens substantiam alteri deputas, quia capere ex ea fructus post mortem ipse non possis. Sed quid quod electissi-

electissimum vas Dei Apostolus Paulus testificatur & clamat, quod quæcunque homo in vita hac seminat, hoc post mortem metet; & qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictione, ex benedictione & metet.
Ex quo apertè intelligi voluit, eos qui seminant in parcitate, benedictionem metere non posse. Cum enim dicens, Qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictione, ex benedictione & metet; euidenter vtique benedictionem in sola posuerit largitate, ostendit parcos seminatores mendicitatem, largos benedictionem esse messuros. Sed fortassè hæc tibi, quicunque es ô infidelis, aut parum valida, aut parum aperta esse videantur. Quid quod Dominus ipse in Evangelio nihil quenquam de operibus bonis perdere Christianum manifestissimè docet, dicens: *Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam.* Quid dici euidentius potuit? Etiam eam rem in futuro habituram prœmium esse dixit, quæ in præsenti pretium non haberet. Tantum

2. Cor. 9.6.

honoris

honoris cultui suo tribuit, vt aliquid esset illic per fidem, quod hic omnino nihil esset per vilitatem. Sed tamen ne in hoc sibi quidem forsitan blandirentur, si multa habentes exiguis possint magna mercari, subtiliter posuit, etiam pro calice aquæ frigidæ non perituram esse mercedem. Hoc vtique euidenter ostendens, non pro parvo aliquid magnum esse reddendum, sed tamen qualecunque fidei opus non esse periturum. Habes itaque indubitabilem futuræ retributionis securitatem: habes recipiendorum bonorum operum satis idoneum vadem, qui quidem tantæ non solum fidei, sed etiam misericordiæ, atque pietatis est, vt non solvat tantum quod promisit quasi debitum, sed etiam ostendat aliquid, quo se faciat debitorem. Nam qui pro calice aquæ frigidæ redditurum se dixit esse mercedem, non solum vult soluere quæ acceperit, sed etiam demonstrat aliqua quæ soluat. Pius scilicet ac misericordia plenus, & consulere volens non solum diuiti largitati, sed etiam pauperculæ officiositati, ostendit quo obnoxium sibi in aliquo

Deum

deum faceret, etiam qui quod fe-
raret penitus non haberet. Sed for-
tan tibi, quicunq; diues es indign-
hoc facultatibus tuis opus pau-
culorum esse videatur, & velis i-
quam ad te peculiariter pertinentem
sponsionem diminicæ repromissio-
nis audire. Habes primum illud,
Mat. 19. 21. quod ad diuitem illum Deus in E-
vangelio loquitur; *Vade, vende omnia
bona tua, & habebis thesaurum in cœlo.*
Deinde illud, quod præcepto inter-
Mar. 10. 21. dictorio generaliter jubet; *Nolite
thesaurizare vobis thesauros in terra.
Thesaurizate autem vobis thesauros in
cœlo.* Postremo illa quibus omnes
rerum mundialium possessores ad
opus superfluæ largitatis spe infinitæ
Mat. 19. 29. remunerationis, inuitat dicens, quod
*omnis qui propter honorem atque a-
morem suum, aut domum aut agrum,
aut quamcunque aliam facultatem in
vsus misericordiæ erogavit, centu-
plum accipiet in futuro. Insuper au-
tem*, inquit, *Et vitam æternam pos-
sidebit.* Quid spondere majus cre-
dentibus sibi potuit, qui magnis
fœneratoribus suis centuplum se
redditurum esse promisit? Nec
solum hoc, sed vitam, inquit,
æternam

ternam possidebunt. Hoc multo plus est quàm ipsa centupli retributio: quia idipsum quod quis in centuplo acceperit, in perpetuo possidebit, Non erit ergo tunc fragilis & caduca possessio, nec in similitudinem terrenarum diuitiarum vmbræ prætereuntis, aut somnij vanescentis more peritura. Quicquid datum à Deo fuerit, immortale erit: quicquid acceptum fuerit, sine termino permanebit: ac per hoc, vt dixi, plus quàm centuplum accipit, qui sic accipit: quia vincit centupli pretium, idipsum esse centuplum sempiternum. Quæ cùm ita sint, & cùm tanta absque dubio recepturus sit qui Deo credit; quomodo tu his rebus quas Deo dederis, vsurum te esse post mortem non putas? quarum tibi non vsum tantummodo Dominus sed augmentum etiam, & superexcellentem cumulum pollicetur? Aut forte accipere hæc non vis? Sed hoc ratio non patitur vt nolis. Nemo enim est inter homines, qui cùm beatus esse valeat, miser esse malit: nemo est qui cùm habere possit delitias summi boni, pati velit supplicium summi mali. Nullus profectò, nullus, &

ideo ne tu quidem, nisi fortè monstruosa sit in te aliqua & discrepans ab humano genere natura: vt solus tibi penitus benè esse nolis, solus beatitudinem fugias, solus supplicijs delecteris. Quod si vtique non est, quid ergo causæ est, vt non vel moriens, & in vltimis situs, id saltem supremæ oblationis officio, & omni rerum tuarum ambitu agas, vt si mereri à Deo potes, locuples ac beatus sis? sin autem id non potes, certè vt miser non sis certè vt non vraris, certè vt non torquearis, certè vt tenebris exterioribus non inijciaris, & ardentibus sine fine flammis non decoquaris. Quæ cum ita sint, quid ergo, vt dixi, causæ est, vt non omnibus modis vel mala fugias, vel bona adsequi velis? quid causæ est quod hæc non agis? quid causæ est, vt bona æterna non emas? quid causæ est, vt mala æterna non timeas? quid vtique, nisi illud quod prælocutus sum, quod aut judicandum à Deo te esse non putas, aut resurrecturum omnino esse non credis? Si enim crederes, quomodo non futuri judicij inæstimabile malum fugeres, & immortalium suppliciorum tormenta

enta vitares? Sed non credis,
tique non credis: ac licet aliud &
rmone asseras & professione, non
edis, sermo enim & professio tua
ctitant fidem, sed vita atque obi-
us publicant infidelitatem. Alioqui
nce me; vinci volo: non quæro, vt
mihi credulitatem tuam superioris
itæ actibus probes: vno contentus
um testimonio supremorum tuo-
um. Ecce jam, ecce moreris, egres-
urus de domo corporis tui, nesciens
quo iturus, quo abducendus, ad
quàm pænalia, & quàm tetra rapi-
ndus: cui vnum tantummodo su-
erest inter suprema perfugium, vna
effugiendi æterni ignis specula datur,
t pro te offeras saltem quod in sub-
stantia habes: quia aliud quod pos-
is Deo offerre jam non habes: & tu
immemor tui, oblitus salutis tuæ,
de legatorijs novis cogitas, de lo-
cupletando hærede suspiras. Et hæc
faciens credere te judicium Dei dicis,
qui tibi cùm judicandus sis vel inter
suprema non consulis, & cogitare te
aliquid de salute animæ tuæ loque-
ris, cui nullus est anima tua vilior,
apud quem propè non interest cui
prosis, dummodo tibi noceas: & cre-
dere

dere te futurum judicem dicis, ... quem nullus est minor atque de... ctior, quàm ipse judex; nam in... tum eum spernis, intantum despi... vt nec tibimetipsi consulas, dum... do ejus jussa contemnas. Aut refel... me, & conuince si mentior. Clam... tibi, ecce morienti ipse qui te judi... turus est iudex tuus, ne vllum om... nino hominem in prorogandis re... ac facultatibus tuis plus, quàm ... ames, ne ylli de substantia tua mori... ens magis quàm tibi consulas: nul... lum tibi anima tua propinquiorem, ... nullum judices chariorem. *Quid enim*
Mat. 16. 26. Marc. 8. 36. Luc. 9. 25. *proderit*, inquit Salvator, *homini si lucretur mundum totum*, & *detrimentum faciat animæ suæ? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Hoc est dicere; Quid tibi, infelicissime homo proderit, si omnem mundum aut ipse habeas, ... tuis posteris relinquas, si salutis ... animæ detrimenta patiaris? Damna enim animæ totum penitus secum auferunt, nec quicquam homo omnino habere poterit, qui seipsum damno animæ pereuntis amittit. *Aut quam*, inquit, *homo commutationem dabit pro anima sua?* Hoc est

dicere,

icere, non respicias, ô homo, pecu-
iam, non possessionem, nec dubi-
es saltem moriens pro spe tua quan-
um potes rei tuæ ac facultatis offerre:
uicquidlibet enim dederis pro te,
ile est; quicquid pro te obtuleris,
arui pretij est, quia anima tua om-
ium rerum est comparatione preti-
sior. Et ideo nihil dubites pro te
are: quia si te amiseris, omnia in te
erdis: si autem te lucrifeceris tecum
in te omnia possidebis. Cũ hæc er-
go tibi jã morienti, ô homo quisquis
s, Dominus tuus clamet tu mentem
bduras; tu aurẽ obstruis, & nudis ser-
nonibus fidẽ adserens, sufficere tibi
tas verba pro rebus: ac satis te fir-
mum æstimas credulitatis habere sub-
sidiũ, si Deum quẽ rebus atque operi-
bus tuis despicis, verbis mendacibus
honorare videaris. *Fili*, inquit Scrip-
tura sancta, *si habes, benefac tecum, &*
Deo bonas oblationes offer. Et alibi,
Miserere, inquit, *animæ tuæ.* Vide pie-
tatem erga te Domini nostri, vide
quam misericors sit Dominus Deus
noster, qui nos ipsos pro nobis mise-
ricordiam rogat *Miserere*, inquit, *ani-*
mæ tuæ, hoc est dicere, miserere etiam
tu illius, cujus vides miseratione me

frangi: miserere illius tandem, cujus misereor ego semper: miserere tu animæ saltem tuæ, cùm misereri me cernas alienæ. Et quid posthæc? ô miserrime homo cum Deus sic tecum agat, non adquiescis? rogat te vt tui miserearis, & non vis: causam tuam apud te agit, & à te non admittitur: dignatur te pro te petere, & à te non potest impetrare. Et quomodo, quisquis es, ô miserrime homo, quomodo te postea supplicantem ille in judicio suo audiet, cum tu hic eum pro te rogantem audire ipse nolueris? Sed videlicet causa grandis est, qua Deum audire non possis: circumstant enim te ægrotantem cognati atque agnati tui, circumstant locupletes matres-familias, circumstant nobiles viri, obsidet lectum infirmitatis tuæ sericis atque auratis vestibus circumfusa numerositas. O quantus fructus æternitatis est, talibus bona propria erogare mendicis! digna videlicet causa & satis justa est, vt tua animæ tuæ auferas, quod egenis talibus derelinquas. Sed nimirum misericordia frangeris, & lamentantium propinquorum pietate superaris. Est certa ratio. Vides quippe

quippe opulentissimi ac splendidissimi cultus homines, tibi anxios, tibi flentes, tristi vultu, & festo habitu, compositas ad mœstitudinem facies tibi ostentantes, per imaginariam solicitudinem suam ementes hæreditatem tuam. Quem non moueat tanta pietas, quem non moueat talis dolor? Aut quomodo cùm hæc talia videas, non obliuiscaris tui? Vides enim extortas lachrymas, simulata suspiria, fictam anxietatem, non optantem vt conualescas, sed expectantem quando moriaris. Vide defixos in te, & quasi accusantes tui obitus tarditatem omnium vultus. O infelicem te ac miserrimum, cujus supremum exitum tantus desiderat ac precatur numerus propinquorum! nisi quod scio ac satis certus sum, nihil omnino apud Deum vota talium præualere. Nam mirari possem fortè quod viueres, quem mori tam multi velint: & propter hos, quisquis ille es, propter hos tales animam tuam deseris, & credere te judicium Dei dicis, cùm ad hoc ejus jussa despicias, vt patrimonium tuum talibus derelinquas? *Dispersit*, inquit Propheta de eo qui Deum credit, *dispersit*, Psal. 112. 9.

V 2 *dedit*

dedit pauperibus, iustitia eius manet in
Luc. 12. 33. *æternum.* Sed & Saluator ipse ad omnes diuites; *Vendite*, inquit, *quæ possidetis, & date eleemosynam.* Et alibi, *Vende quæ habes, & da pauperibus* Nunquid dicit, agnatis da, nunquid affinibus? Non vtique, sed pauperibus, sed egenis. Nunquid propinquo diuiti, nunquid vlli omnino hominum præpotenti? Non vtique, sed inopi, sed egestuoso. Et recte. Nunquid enim cùm locupletibus cognatis tuis substantiam tuam dederis, iustitia tua manet in æternum aut cùm diuitias eorum diuitijs tuis auxeris, thesaurum habebis in cœlo?
Esa. 5. 20. *Væ*, inquit Propheta, *his qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce.* Etiam laudari à te tales hos Deus prohibet, & tu ditare non metuis. Dari his prædicatoria verba non vult, & tu etiam talenta largiris. Honorari vitam eorum fictis sermonibus vetat, & à te thesauri eorum diuitijsque cumulantur. Sed vereris videlicet vultus circumsidentium propinquorum; & præsentes, atque obsidentes lectulum tuum metuis offendere. *Ne timueris eos*, inquit Dominus per Prophetam, *neque paueas à facie eorum,*

rerum, quoniam Dominus exasperans est. Ideo etiam tu esto intrepidus & constans, non formides vultus eorum, neque frangaris ambitu eorum: despice concupiscentes hæreditatem tuam, & diuidentes jam inter se substantiam tuam, qui non te, sed patrimonium tuum diligunt: immo qui cupiditate rerum tuarum te execrantur. Nam dum tua impatienter sitiunt, te oderunt, præsentiamque tuam quasi æmulam sibi, & aduersariam judicantes, obicem atque obstaculum putant cupiditatis suæ esse quod viuis. Despice ergo hos tales, ac nihili facito, non te moueant blandimenta eorum, venena tibi sunt, non respicias adulationes eorum, gladij sunt jugulatores tui. & quidem ferreis atq; hostilibus gladijs teriores: illos enim homines cuncti vident, istos incauti non vident: illi, quia apertè sæuiunt, euitantur; isti, quia occultè insidiantur, occidunt: & hoc periculosiores sunt, ac novo nocendi genere peiores, quod illis ferreis gladiis nemo est penitus qui se lædi velit, istis multi se etiam occidi volunt, nova atq; inæstimabilis mali lethalis illecebra. Illis gladijs qui-

 cunque

cunque percutitur, & timore pariter & dolore torquetur: istis quicunque occiditur delectatur. Fuge ergo hoc malum, fuge assentationes insidiantes tibi, fuge obsequales noxias tibi, fuge ambitus deceptores tuos: ista sunt officia quæ te jugulant, ista sunt quæ in mortem trahunt, fuge eorum talium blandimenta, fuge honorum sedulitatem: isti sunt carnifices ac tortores tui, qui te in præsenti quidem ambiunt, sed in futuro necant, & consertis quodammodo manibus, ac velut conjurati mutua factione in sempiternos tartari ignes cogere ac præcipitare conantur. Et ideo non timeas eos, non expauescas, erige animum & vim sanctæ auctoritatis adsume. Si enim illi tantopere adnituntur vt pereas, cur non majore tu animo adnitaris vt viuas? Confortare ergo, & constanti animo tibi consule. Satis infidelis, ac satis est stultus, qui mavult præstare alijs vt sit miser, quàm sibi vt sit beatus: & vt alios affluere faciat delitijs temporarijs, se tradit vrendum ignibus sempiternis.

Explicitus liber tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

NON me præterit, domina mi Ecclesia, nutrix beatæ spei, hæc quæ libellis superioribus diximus, nonnullis filijs tuis Christum parum amantibus displicere. Sed voluntates eorum non magni pendimus, quia nec mirum est, si eis loquentia de Deo verba non placeant quibus ipse forsitan Deus non placet: nec expectandum, vt insinuatorem salutis atque animarum sermonem ament, qui salutem ipsam atque animas suas non amant. Sufficiunt itaque sicut in alijs, ita etiam in hac parte nobis sensus tantum & judicia sanctorum, quibus idem atque apud nos sentientibus, cepti profecto sumus etiam Deum ipsum sentire nobiscum, quia cum in sanctis tuis Spiritus Dei maneat, absque dubio Deus illic est, vbi illa pars fuerit, à qua Dei Spiritus non recedit. Pravorum ergo hominum, id est, vel Pa-

† mundialium.

ganorum, vel † mundiritialium sensus aut parui existimandi sunt, aut nihil omnino faciendi: quia *si hominibus*, inquit Apostolus, *placere vellem, Christi seruus non essem*. Illud durius ac molestius, quod quidam, vt arbitror, filiorum tuorum sub religionis titulo à religione dissentiunt, & habitu magis sæculum relinquere, quam sensu. Quorum, ni fallor, sententia hoc habet atq; adserit: Omni omnino homini Christiano propinquitatem in exitu magis considerandã esse, quàm Christum. Et quia profana penitus per se erat execrabilisq; sententia, velare, vt puto infidelissimam prædicationem quasi vmbratili, vt reor, quadam adjectione conantur, dicentes; Cunctos qui credant Deum, sanos tantum atq; incolumes officiosos Christo esse debere: cæterum exeuntes jam à sæculo, carnalis magis propinquitatis, quàm diuini officij oportere meminisse. Quasi vero homines Christianos alios esse oporteat incolumes, alios de hoc sæculo recedentes: & alios se cuncti exhibere Christo debeant in sospitate, alios in morte: alios in superiore vita, alios in posteriore. Quod si ita est, ergo

Ad. Gal. 1. 10.

ergo alterum quis habiturus est
Christum juvenis, alterum senex: &
toties debent homines demutari fide,
quoties demutantur ætate. Si enim
erga Dei cultum alter quispiam fu-
turus est vigens, alter infirmus; alter
sanus, alter ægrotans: ergo prout sta-
tus fuerit humani corporis inæqua-
lis, ita erit homini etiam Deus ipse
mutabilis: & quoties fuerit in homine
valetudo contraria, toties erit etiam
religio diversa: quasi vero qui inco-
lumes Christi esse debent, morientes
Christi esse non debeant. Et vbi illud
est; *Qui perseuerauerit in finem, hic saluus* Mat. 10,
erit: aut illud in Proverbiis sacris di- 22.
vini sermonis oraculum; *Sapientia* Marc. 13,
in exitu canitur? Quo utique osten- 13.
ditur, licet salubris sit in omni æ- Prov. 1, 20.
tate sapientia, præcipue tamen om-
nes in exitu suo debere esse sapien-
tes: quia laudari penitus anteactæ
ætatis prudentia non merebitur, nisi
bono fine claudatur. Sapientia enim
in exitu canitur. Sufficit, inquit,
pestilens prædicatio, sufficit præte-
ritum opus homini, etiamsi in fine
nihil faciat. Ego multo plus addo,
aut non minus: eis si potest, morte
vicina, aut certè plus multo esse fa-
ciendum.

ciendum. Primùm, quia de bono opere nihil nimis est. Deinde, quod ad tribunal Dei pergens magis placare judicem debet, quasi jam in judicio constitutus. Postremò, quod si aliqua ante exitum bona fecit, multo magis facere iam in exitu suo debet, ne deterior scilicet superioribus vitæ actibus finis esse videatur. Si autem bonis operibus parum studuit, multo vtique magis facere eum vel in exitu suo conuenit, vt quod vita anteriore non reddidit, saltem in extremitate persolvat: & qui ex hoc reus est, quod ante neglexit, vel per hoc excusari aliquatenus Domino suo possit, quod præteritam inhumanitatem vltima saltem devotione compenset. Sed ad superiora redeamus. *Sapientia*, inquit sermo divinus, *in exitu canitur*. Cur eam non dixit cani in pueritia, non in iuventute, non in statu rerum incolumium, non in prosperitatibus secundorum? scilicet quia in his omnibus quicquid laudatur incertum est. Quamdiu enim quis subiacet mutationi, non potest cum securitate laudari; & ideo, vt ait sapientia, *in exitu canitur*. Exiens enim quis de incertis periculo-

rum

rum, certum merebitur euasa omni rerum varietate suffragium: quia tunc stabilis & firma laus est, quando meritum non poterit iam perire laudati, *Sapientia*, inquit, *in exitu canitur*. Quid est, quæso, sapientia Christiani? quid nisi timor & amor Christi? *Initium enim*, inquit, *sapientiæ timor Domini*. Et alibi: *Perfecta*, inquit, *dilectio foras mittit timorem*. Ergo vt videmus, initium sapientiæ est in timore Christi, perfectio in amore. Itaque si sapientia Christiani timor est atque amor Domini, ita demum vere sapientes sumus, si Deum semper ac super omnia diligamus; & hoc cum omni tempore, tum præcipuè in exitu nostro, quia *sapientia in exitu canitur*. Si ergo sapientia per hoc maximè in exitu canitur, si Deus super omnia diligatur, quæ igitur insania est, vt dicat aliquis Christum carnali propinquitati præponi ab incolumibus oportere, à morientibus non debere? Cur enim eum præferant incolumes, si non debent præferre morientes? Aut si potest quispiam religiosè agnatos atque adfines suos Christo in morte præponere, cur non religiosè etiam ante

Job.28.vlt.
Ps.111.vlt.
Prov.1.7.
& 9. & 10.
Syrach, 1. 16.
1. Ioh.4.18.

ante præponat? Aut si est vlla hora in vita vltima, qua quis plus alios diligere debeat quàm seipsum aut Deū, cur non & in vita anteriore plus diligat? Ac sic fit vt solvantur omnia & evanescant, intereantq; neq; vllum quis viliorem habeat quàm seipsum, neq; vllum inferiorem quàm Deum. Si enim vllum est tempus quo ab aliquo possit Deus affinibus aut propinquis iure postponi, nullum est quo possit iure præponi: sin autem quod verum est, nullum est omnino tempus, quo Deo quisquam debeat anteponi; nullum est omnino tempus, quo possit iure postponi. Nullum vtique; & ideo ne in extremis quidem, quia etiam iustum hominem Propheta in die quâ errauerit, dicit esse periturum. Itaque si omnis error errantis perditione multatur, & his quoq; erroribus vita hominum periclitatur, quibus vsitatè atque communiter innocentia humana polluitur, quid futurum existimamus, vbi in Deum ipsum detestabili infidelitate peccatur? *Si enim*, inquit Apostolus, *omnis inobedientia iustam accipit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?*

Heb. 2. 2. 3.

tem? Nullus autem salutem veram plus negligit, quàm qui Deo aliquid anteponit: cum enim salus nostra munus ac misericordia Dei sit, quæ ei ratio consequendæ salutis est, qui Deum ipsum despicit, in cujus misericordia salus nostra consistit? Aut cum judex & viuorum sit Deus & mortuorum, quæ ei spes in Dei iudicio esse poterit, qui eum etiam moriens iudicio suo spreuerit, à quo est statim mortuus iudicandus? Et ideo, vt Scriptura diuina ait; *In quo iudicio iudicat, in eo iudicabitur de eo:* Mat. 7. 2.
hoc est, quo iudicio iudicat de Deo, eo ipse iudicabitur à Deo: neque iniquum putare poterit, si eum cunctis in futuro Dominus postposuerit, qui in præsenti Deum cunctis ipse postponit: nec queri, si eum omnibus Deus æstimet damnabiliorem, cum ipse omnibus Deum æstimet viliorē. Sed dicit aliquis, non se hoc animo ista facere, quò aut contemnat Deum, aut vilem putet: sed quo vel amet eos, quos hæredes instituat, vel honoret. Adquiescamus hoc ita esse; omnibus fermè etiā aliis flagitiosissimis, & criminosissimis reis excusatio ista suppetit. Nam dicere & fornicatoribus licet,

licet, non se hoc animo somitari, quod Deum spernant; sed quia calore corporis atque infirmitate vincantur. Et homicidæ id affirmare possunt, non se contemptu Dei humanum sanguinem fundere: vel odio enim se, vel cupiditate tantùm scelera præstare. Sed quid prodest malis hæc excusatio: cùm scilicet nihil intersit, qua se quispiam dicat peccare causa, cum sit omne peccatum diuinitatis iniuria? Adquiescamus tamen, vt supra dixi, hoc ita esse, nec ex contemptu Dei res suas quempiam alijs magis quàm Deo tradere, sed vel honore hæredis sui se ad hoc trahi, vel certè amore compelli. Sed quid facimus, quod hoc ipso magis incuria Dei probatur atque contemptus? Si enim, ô quisquis es ille, per id quod hæredibus tuis vel quibuscunque res proprias derelinquis, & honorare te eos indicas & amare: Deum vtique cui non relinquis, nec honorare te indicas, nec amare. Ac per hoc quicquid pro te dixeris, contra te est: & ad contemptum atque ad contumeliam Dei pertinet amor & honorificentia cæterorum. Cùm enim alijs ideo relinquas, quia eos honoras:

honoras: Deum, cui non relinquis, vtique non honoras: cum aliis ideo relinquas multa, quoniam amas: Deo ideo non relinquis profectò, quia non amas. Ecce enim adsistit tibi morienti atque testanti homo pariter ac Deus. Res aperta est, & non dubia, quem elegeris prætulisti. Si in vno est honor solo, necesse est in alio inueniatur esse despectio. Si homo qui præfertur gaudet se à te diligi, necesse est vt se doleat Deus qui prætermittitur, non amari. Sed putas Deum videlicet munificentia hominis non egere, & ideo quid necesse est, inquis, ab homine ei quippiam tribui, qui ipse cuncta omnibus dedit? Vtrum egeat munificentia nostra Dominus, an non egeat, aut quomodo vel egeat, vel non egeat, iam videbimus. Interim, quia ab eo cunctis cuncta præstari, etiam tu negare non ausus es, hoc dignior est absque dubio largitate nostra, quia nobis ipse ante largitus est: hoc iustius ei officiis respondere tentemus, quo beneficiis illius magis impares simus: Nam & natura ipsa hominum, consuetudoque cõmunis hac quasi generali cunctos lege

constrin-

constringit, vt à quibus aliquid liberalitatis accepimus, plus eis gratiæ debeamus: arctat quippe nos ad retributionem dati accepta largitio. Ante vsum enim ac munificentiam liberalitatis alienæ liber est quispiam, beneficiorum fœnore non grauatus. Coguntur autem omnes ipsa conscientia sua ad repensationem vicissitudinis, postquam esse cœperint debitores. Ita ergo & Deo hoc maiora debemus, quod ab eo cuncta percepimus: & hoc respondere beneficiis illius minus possumus quod ei etiamsi quod debemus redhibere cupimus, tamen de suo reddimus. Atque hoc non est quod placere sibi quisquam largitione sua debeat. Sicut sua non sunt cuncta quæ à Domino suo accipit? sic sua non sunt cuncta quæ reddit. Et ideo perfidiæ quidē pœna debetur ei, qui negauerit Deo quæ sunt sibi ab eodem commodata. Imputare autem largitionem non potest, qui reddiderit accepta, nihil minus quàm vt non egeat. Sed Deus, inquis, non eget retributione. Non eget enim iuxta potentiam suam, sed eget iuxta præceptionem suam: non eget secundum maiestatem suam, sed eget secundum

cundum legem suam: & in ipso se
uidem non eget, sed in multis eget:
on quærit in se munificentiam, sed
n suis quærit. Et ideo non eget qui-
em iuxta omnipotentiam, sed eget
uxta misericordiam: non eget deita-
e pro semetipso, sed eget pieta-
e pro nobis. Quid enim dicit ad pios
c largos dispensatores Deus? *Ve-*
nite benedicti, possidete regnum patris Mat.25.
mei, quod vobis paratum est à con- 34.35.36.
stitutione mundi. Esuriui enim, & de-
distis mihi manducare: sitivi, & de-
distis mihi bibere. Et alia in hunc mo-
dum. Et ne huic causæ, de qua nunc
loquimur, parùm forsitan videretur,
adiecit rerum diuersitatem auaris &
infidelibus, dicens; *Ite maledicti in ig-* v.41.42.
nem æternum quem parauit pater meus 43.
diabolo, & angelis eius. Esuriui enim &
non dedistis mihi manducare: sitiui, &
non dedistis mihi bibere, nudus fui, &
non operuistis me. Vbi ergo illi sunt, qui
dicunt Dominum Iesum Christum
officio nostrorum munerum non e-
gere? Ecce & esurire se, pariter &
sitire, & algere commemorat. Re-
spondeat quilibet horum, si non
eget, qui esurire se queritur: si non
eget, qui se sitire testatur? Ego
plus

plus addo aliquid, Christum non so-
lum egere cum cæteris, sed plus
multo egere quàm cæteros; in om
enim pauperum numero, non d
vniuersorum vna paupertas. Su
enim quidam, quibus etiamsi vest
menta desunt, alimenta non desun
multi sunt hospitio egentes, vel
bus non egentes: multi domo care
res, sed non substantia. Sunt de
que, quibus etsi desint multa, non de
sunt omnia. Christus tantummod
solus est, cui nihil est quod in omn
humano genere non desit. Nullu
servorum suorum exulat, nullus fri-
gore ac nuditate, torquetur, cum
quo ille non algeat. Solus cum esu-
rientibus esurit, solus cum sitienti-
bus sitit. Et ideo quantum ad pie-
tatem illius pertinet, plusquam cæ-
teri eget: omnis enim egestuosu
pro se, tantum & in se eget. Solu
tantummodo Christus est, qui in
omnium pauperum vniuersitat
mendicet. Et cùm hæc ita sint, qui
ais, ô homo, qui Christianum te esse
dicis, cùm Christum egere videas,
tu facultates tuas in quibuscunque
non indigentibus derelinquis? Chri-
stus pauper est, & tu opes diuitum
cumulas.

cumulas. Christus esurit, & tu delitias affluentibus paras. Christus etiam aquam sibi deesse queritur, & à te apothecæ ebriosorum vino replentur. Christus rerum omnium egestate conficitur, & à te luxuriosis copiæ congregantur. Christus tibi pro muneribus à te datis præmia sempiterna promittit, & tu nil præstaturis cuncta largiris. Christus tibi & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit: & tu nec bonis cœlestibus flecteris, nec malis perennibus commoueris: Et credere te Domino tuo dicis, cuius nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis. Non credis igitur, sicut iam diximus libro superiore, non credis, & licet de conuersorum venerabili choro esse videaris, licet religionem vestibus simules, licet fidem cingulo adseras, licet sanctitatem pallio mentiaris, non credis omnino, non credis; Et hoc tam viris huiusmodi, quam fœminis dixi, non credunt. Induat sibi quamuis quilibet habitum sancti nominis, titulum sacræ religionis inscribat, si de substantia sua aliis magis quàm sibi consulit, profectò non credit; nemo

est

est enim credens, qui facultates suas alijs prodesse malit, quàm sibi, nemo est qui beatitudinem alijs miseria sua emere contentus sit: nemo est qui vt alijs paret delitias temporales, subire egestates cupiat sempiternas. Et ideo qui patrimonio suo alijs magis quàm sibi consulit, profecto sibi quæ Deo dederit omnino esse non credit. Dicat enim mihi quilibet horum, cur facultates suas alijs derelinquit: nunquid ideo, quia profuturas cui reliquerit esse non ambigit? Ideo absque dubio, loquitur quicunque ille es, si ea quæ alijs relinquis, ideo relinquis, quia profutura ei cui reliqueris certus es; sic profectò si quæcunque religiosis muneribus erogâsses, profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deputares; quia quanto te plus amas, quàm eos quibus relinquis, tanto magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet vel tenui opiniuncula judicares. Non enim te odisti, vt prodesse tibi nolis: sed quæ pauperibus derelinqueris, profutura tibi esse non credis. Vnde est quod alijs magis quàm tibi consulis: quia profuturum tibi opus religiosum esse non

credis

credis: sicut credis itaque sic recipi-
s. Tu Salvatorem perparvi pendis,
& te Salvator nihil. Tu Christum
postponis alijs, & te omnibus Chri-
stus. Tibi in comparatione etiam
hominum perditorum vilis est Do-
minus, & tu eris inter periturorum
ultimos deputandus. Sed blandiris
tibi forsitan, vt jam ante dixi aliquo
religiosæ professionis intuitu: magis
es debitor: quia proposito sanctita-
tis majora promittis, & ideo plus to-
lerabis supplicij, quia minus solueris
sponsionis: *Seruus enim*, inquit sermo Luc. 12.
diuinus, *qui nescit voluntatem Domini* 47.48.
*sui, & non facit eam, vapulabit paucis:
qui autem scit, & non facit eam, vapu-
labit multis.* Et tu specie professionis
grandia specie polliceris, & rebus
nulla restituis. Falsarij criminis re-
us es, Deo cuncta mentiris. Nec im-
merito sacer sermo judicium de tem-
plo Dei incipiendum esse testatur.
Iudicium enim, inquit, *de domo Domini.*
Alibi quoque, *Et à sanctis*, inquit, *meis
incipite.* Sed ad superiora redeamus.
Ite, inquit auaris atque incredulis
Deus, ite in ignem æternum, quē pa-
rauit pater meus diabolo & angelis
eius. Ad liberādū te ab hoc malo, qui-
busdam

busdam forsitan bonis corporalibus vteris: pudicitiam quippe amâsse te iactas. Sed memento quia & illos quos in Euangelio immortalibus pœnis Salvator tradidit, impudicitiæ non notauit. Sobrietatem tibi ne placuisse commemoras: nec illi, de quibus Scriptura loquitur, ebrietatis crimine puniuntur. Ieiunâsse te dicis, nec illos prandia reos esse fecerunt. Sed videlicet magna causa est, qua tibi abstinentia ac ieiunio tuo placeas: qui ad hoc ieiunâsti, ad hoc parcè exilitèrque vixisti, non vt post mortem tuam egenos facultatibus tuis pascceres, sed vt censum cuiuscunque hæredis diuitiis ampliares, magnos videlicet abstinentiæ fructus capis. Minus enim panis tu manducasti, vt aurum alius haberet. Tibi venter frugalitate decreuit, vt cuiuscunque hominis fortasse vitiosi thesaurus cresceret. Cùm ergo ad iudicium Dei veneris, iure imputare ei ieiunium tuum poteris, dicens: Ieiunaui Domine & abstinui, ac diu me ab omnium delitiarum fruge suspendi, & res hoc probat: ecce enim nunc hæredes mei de meo affluunt, immensarum diuitiarum copiis exabundant.

undant. Et vt aliquid etiam de E-
uangelica lectione præsumas, hoc
quod Saluator dixit de perditissimo
illo diuite, potes & tu forsitan de
hæredibus tuis dicere; Induuntur Luc. 16. 19.
purpura & bysso, & epulantur splen-
dide, incubant defossis à me talentis,
premunt argenti & auri congestas
strues materiam quoque his volupta-
tum omnium præparaui, distendun-
tur, delitiis à me relictis. Ego diu
abstinui vt nunc illi ebrientur, cra-
pula est illorum frugalitas mea: na-
tant tricliniorum redundantium pa-
uimenta vino: falerno nobile lutum
faciunt: mensæ eorum ac toreumata
mero iugiter madent, semper vda
sunt: luxuriant in peristromatis,
quæ ego feci: fornicantur in seri-
cis, quæ reliqui. Et cùm hæc omnia
pro te dixeris, quomodo non æ-
ternam à Christo remunerationem
mereri poteris, cui in talibus san-
ctis tantarum delitiarum copiam
præparâris? O quanto melius quæ-
cunque illa es, quanto melius & sa-
lubrius pauper fueras & egestuosa,
quàm diues: paupertas enim te Deo
insinuare potuisset, diuitiæ ream esse
fecerunt. Rectius ergo per indigen-

tiam

† *fueras.* tiam salva † fieres, quàm per op
tuas & te & alios prægrauasses
scilicet, dum malè alijs relinqu
alios, dum à te relicta & ipsi vis
humanissimo malè possident, & p
se malè alijs derelinquunt. Si
ergo, quæcunque illa es, si vis ti
esse consultum, si vis æternam habe
vitam & cupis videre dies bono
relinque substantiam tuam indige
tibus sanctis, relinque claudis, reli
que cæcis, relinque languentib
sint facultates tuæ alimenta misero
rum, sit opulentia tua pauperum vi
& illorum refrigeria prœmia
sint, vt illorum refectio te reficiat. S
enim illi de tuo edent, tu saturab
ris: si illi de tuo biberint, tu
tuæ æstum ardoremque restingue
te illorum vestitus vestiet, te ill
rum apricitas delectabit. Non erg
vile ac despicabile putes si substan
tiam tuam miseris atque egenti
derelinquas: Christum in illis facie
hæredem. Et quid dicam de Chri
nomine? Christum quidem hæro
dem facis, sed hæreditatis emol
menta percipies: quæcunque eni
Christo reliqueris, per Christu
omnia possidebis. Sed hæc tu,
reco

reor, frivola esse judicas, & quasi somnia quædam ac deliramenta contemnis: non enim credis Christum vera dixisse, & res probat nequaquam te ei credere: nam qui mandata eius nec in postremis facis, aut nulla esse omnino æstimas, aut falsa esse condemnas. In quo quidem lugere omnes sanctos ac flere convenit, nulli te & alios tui similes, nulli minus quàm Christo credere. Si tibi quicunque ex cauponibus quid promitteret, fidem promittenti non abnegares: si mutuum quidpiam propola aut salgamentarius postularet, redditurum cum non diffideres quæ dedisses. Mendacibus denique interdum atque perjuris, cautione facta & dato fideiussore, res creditur: Christus tibi & fidelissimam cautionem & fideiussores optimos dedit, cautionem scilicet in Evangelio, fideiussores Apostolos suos: et si id parum est, Patriarchas, Prophetas, Martyres suos, totam denique diuinarum literarum seriem, & non credis ei, nec fidem commodas? Quem rogo tam prodigum inter homines, ac tam miserum inuenire possis, cui fidem sub tot fidejussoribus denegares? Das ita-

que res tuas diuitibus, & egenis negas. Das luxuriosis & negas sanctis, Das cuicunque fortasse perdito, & negas Christo, Prout ergo judicasti, sic iudicaberis: sicut legeris, sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti, cum his habebis quos prætulisti. Sed dicit fortasse aliquis ex infidelium numero non dignam esse causam, quæ vel Deum moueat, vel homines in æternum periculum trahat. Scio quidem quod omnes rei, veniabiles putant semper reatus suos: nam & furta furibus leuia culpæ sunt, & innocua ebriosis videtur ebrietas, & apud impudicos fornicatio scelus non est: quia nullum omnino tam grande crimen est, quod non cuius facinore committitur, eius sententia subleuetur. Sed si quis vult ex peccatoribus scire quàm grauiter censenda à Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam leuia peccata conscii, scilicet iam ex ipsius Dei dicti futuri examinis, ac per Domini sui verba, etiam iudicia rimantes, & ideo semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in

cruc-

cruce positi: beati, qui cùm omnium misereantur, sibi nunquam penitus ignoscant, in nullo sibi parcentes, sed totos se admodùm Deo impendentes, & ideo in futuro iudicio digni præmio, quia hic apud se iugiter in reatu. Nam de misericordia eorũ ac largitate quid dicã? quæ virtus apud eos quasi virtutum omnium initiatrix est. Plerique enim eorum hæc habent quasi exordia & quasi incunabula conuersionis suæ, vt priusquam limen sanctæ professionis ingrediantur, de propriis sibi facultatibus nil relinquant, secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait; *Vende omnia bona tua, & da pauperibus, & veni sequere me.* Et illi itaq; secuturi vocantem Deum, prius vendunt omnia quàm sequantur: diuitias enim onerum atque impedimentorum loco esse ducentes, expeditos se non putant ad sequendum Deum, nisi omnia prius carnalium sarcinarum impedimenta proiecerint, simul vt more hominum commigrantium prius ad locum habitaculi destinati res suas transferent, quàm seipsos scilicet, vt cùm ea vniuersa quæ ad se pertinent transtule-

Mat. 19. 21.

rint, tunc ipsi in plenam ac refertam bonis immortalibus domum præmis- sa rerum omnium facultate, com- migrent: securi absque dubio, nihil sibi postea defuturum, qui exituri de habitaculo vili & contemptibili, & jam jamque ruituro, nihil illic de suo penitus reliquerint quod pereat. Hæc ergo sanctorum spes, hæc fidu- cia est, sic sibi opulenta rerum trans- missione prospiciunt vt æternis im- mortalium facultatum copijs per- fruantur. Cæterum tu quicunque il- es, aut quæcunque, quæ animæ tuæ ac salutis oblita, ipso te resculis tuis spolias, quomodo in futuro quasi con- dita ac parata reperies, quæ hic aut non indigentibus, aut etiam abundan- tibus deputaris? Quomodo redden- tibi à Deo credis, quæ Deo ipse non credis? Nemo enim sibi solvi vult, qui non commodat, nec tam stultus est vt quæ non fœnerauerit putet esse reddenda. Et ideo tu nequaquam à Deo quasi reddendum sperare pote- ris, quod Deo vtiq; non credens red- dere tibi Deum ipse nolueris. Vnde compleatur dictum in te diuinum

Psal. 49. 14. illud necesse est, *quia reliquisti alie-*

nis

vel alienis diuitias tuas, sepulchrum tuum erit domus tua in æternum. Et illud quod Salvator ad similem tui loquitur; *quia tepidus es, sed neque feruens, neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo. Et illud dicis; diues sum, & diuitias habeo, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & pauper, & cæcus, & nudus.* Nemo itaque sibi in vita, in morte, in actu, in dono, in testamento suo hominem Deo præferens, de vitæ ac professionis prærogativa aliquid blandiatur: pænalis est hominis ac perniciosa securitas: præsumptæ spes, sarcinæ sunt reatus: vsurpata absolutio damnationem parit: quicunque sibi se excusat, accusat Deo, secundum illud; *nam qui se existimat esse aliquid cùm nihil sit, seipsum seducit.* Nemini itaq; facilis sua causa sit, nullus difficilius euadit, quàm qui se euasurum esse præsumpserit. Dura hæc forsitan atque austera videantur. Quid ni? *Omnis enim disciplina,* vt ait sermo diuinus, *non est gaudii sed mæroris.* Dura hæc & austera sunt. Sed quid facimus, non licet rerum mutare naturas, & enuntiari aliter veritas non potest, quàm vis ipsa exigit veritatis.

Apo. 3. 16.

Galat. 6. 3.

Heb. 12. 11.

Dura hæc quidam putant scio & scio
certus sum. Sed quid facimus? nisi
duris non itur ad regnum: *arcta enim*,
Mat. 7.14. inquit Dominus, *& angusta via est*
quæ ducit ad vitam. Et Apostolus,
Rom. 9.18. *Existimo*, inquit, *quod non sunt con-*
digna passiones huius temporis ad fu-
turam gloriam, quæ reuelabitur in no-
bis. Indignum esse ad futuræ gloriæ
comparationem omne opus dicit
humanum, & ideo nihil durum ac
austerum Christianis videri debet:
quia quantalibet pro sempiterna bea-
titudine Christo offerant, vile est
quod datur, vbi tam grande est quod
accipitur. Nihil magnum in terris
ab homine Deo solvitur, vbi quod
est in cœlo maximum comparatur.
Durum est avaris vt largiantur sua,
Quid mirum? Totum durum est
quicquid imperatur invitis. Pæne
omnis sermo diuinus habet æmulos
suos; quot genera præceptorum sunt,
tot adversariorum. Si largitatem esse
in hominibus iubet Dominus, avarus
irascitur: si parsimoniam exigit, pro-
digus execratur: sermones sacros
improbi hostes suos dicunt: horrent
raptores quicquid de iustitia scribitur:
horrent superbi quicquid de humi-
litate

ſitate mandatur: aduerſantur ebrioſi, vbi ſobrietas indicitur: deteſtantur impudici, vbi caſtitas imperatur. Aut nihil ergo dicendum eſt, aut quicquid dictum fuerit, cuicunque ſupradictorum hominum diſplicebit. Mavult quilibet improbus execrari legem, quam emendare mentem: mavult præcepta odiſſe, quàm vitia. Inter hæc quid agant quibus loquendi à Chriſto officia mandantur? Deo diſplicent, ſi tacent: hominibus, ſi loquuntur. Sed vt Iudæis Apoſtoli reſponderunt; *Expedit magis Deo obedire, quam hominibus.* Act. 5. 29. Do tamen conſilium omnibus, quibus grauis & oneroſa eſt lex Dei, ſi accipere non recuſant, quemadmodum placere eis poſſint quæ Deus præcipit. Cuncti enim qui oderunt mandatum ſacrum, cauſam odii in ſeipſis habent. Omne faſtidium non in præceptis legis, ſed in moribus ſuis. Lex quippe bona eſt, ſed mores mali, ac per hoc mutent homines propoſitum & affectum ſuum. Si enim mores ſuos probabiles eſſe fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, diſplicebit;

 cebit;

cebit; quando enim bonus quis esse cœperit, non potest non diligere legem Dei, quia hoc intra se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus. Gratia Domini nostri cum Spiritu tuo. Amen.

Explicitus liber quartus.

ANNOTATIONES ALIQVOT IN SALVIANI *Episcopi doctiss. loca, vel subobscura, vel quæ propter exquisitam elegantiam atque reconditam eruditionem digna visa sunt, ut & attentius observarentur, & dilucidius etiam explicarentur,* *Autore* Ioanne Alexandro Brassicano.

IN PROEMIVM.

AD SALONIVM] Hujus Salonij Viennæ Galliarū 1.
Episcopi, cui Salvianus librū suum nominatim inscripsit, sæpissime meminit Sidonius Apollinaris in Epistolis, & Gennadius etiam in Salviano.

2 Omnes admodum homines.) Visus est fermè Salustiano exordio. Videtur autē hic (admodum) particulæ vsus esse pro quidem vel equidem: nam & in aliam partem non semel hac vtitur Eucherius Lugdunensis, & Salvianus etiam noster aliter vsus est, vt suo loco indicabimus.

3 Mundialium negotiorum.) Videtur vsus esse dictione suo seculo familiari, nam aliâs mundiale vix satisfacit auribus eruditorum. Neque vero ob vnam aliquam voculam, vt quidam solent, integrum autorem damnare conuenit. Quando in omni re sit improba ac reprehendenda prætermissis melioribus malorum electio, vt Cicero in libris de legibus docuit.

4 Scholastici.) Scholasticos vocat, nisi fallor, quemadmodum etiam Gennadius, stylum tantum expolientes, nec animadvertentes interea quàm splendidis illis verbis, & exquisitiore dictione minime dignum sit argumentum hoc quod tractandum susceperunt. Sic Prudentius Symmachum damnat, quod eloquētia sit abusus, quando Gentilium deos esse recipiendos ac servandos, elegan-

elegantissime quidem, sed parum vere diceret.

Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, *cui sordida monstra*
Prætulit, & liquidam temerauit crimine vocem.
Haud aliter quàm cum rastris quis tentat eburnis
Cœnosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si forte ligonibus, vluas
Splendorem nitidi dentis scrobis inquinat atra;
Et pretiosa acies squalenti sordet in aruo, &c.

Cicero certe in primo Tuscul. quæst. lib. scholas intelligi voluit eruditas dissertationes, quibus vltro citroque habitis, ea quæ ad philosophiam pertinent, exquirerentur. *Seneca* libro sexto controuersiarum appellat scholasticos, qui tantum in vmbra declamationum argumentis sese exercitarint, necdum in fori lucem prodierint.

Latinitate sunt tumida.) Sic constanter habet exemplar descriptum. Proinde nihil immutare volui, atque vtinam

vtinam omnes eadem religione præsertim in re sacra, hoc est, in castigandis veterum libris, vterentur. Neque vero latini sermonis elegantiam damnat Salvianus, sed ita latinitatem elevat, vt Cicero etiam in primo libro de Oratore docet, si non scientia plurimarum & optimarum rerum illi conjuncta sit, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est. Sed & hunc locum doctoribus rectius vel explicandum, vel restituendum (sacrilegij enim genus est restituere velle id quod nescias) in medium relinquo.

IN LIBRVM PRIMVM.

1 Magistrum suum philosophia) Magna laus Pythagoræ, quippe quem ipsa philosophia magistrum suum agnouerit, id quod satis approbat vel vnicum hoc verbum de illo vulgatum αὐτὸς ἔφα.

2 Animus per omnes mundi partes.) Hoc fusius explicat Plutarchus libro primo de placitis philosophorum: & Vergilius libro sexto Æneidos huc respexisse videtur.

Principio cœlum ac terras camposque liquentes,

Lucen-

Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet, &c.

3 Gubernatori,) Hoc elegantissime docet Aristoteles in libro quem ad Alexandrum Magnum scripsit de mundo, sic dicens; Καθ' ὅλου δὲ ὅπερ ἐν νηῒ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ; πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν, καματηρὸν τὸ ἄρχειν πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον, τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας, &c.

Latine sic dixeris; Ad summam, quod in navi gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in civitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus; nisi quod illis ipsis principatus laboriosus, perturbatus, & anxius est: Deo autem expers omnis mœstitiæ, laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatem, &c. Idem ferè scribit L. Apuleius in ejusdem inscriptionis & argumenti libro. Sic apud Prudentium Deus ipse loquitur.

Vtrus

Vnus ego ipsa elementa rego, nec mole laboris
Vt miser, infirmusque aliquis, fragilisque fatigor.

4. Fabij, Fabricij.) Ejusmodi virtutum & virtute præstantium virorum exempla deprehendes apud Valerium Maximum Lib. IIII. Cap. III. & IIII.

5 Decem argenti libras.) Is fuit Cornelius Ruffinus, vt Valerius Maximus docet lib. II. cap. IIII. de nota Censoria.

6 Etiam in catenis.) Hæc sententia ad Stoicorum ἀπάθειαν pertinet. Et Horatius Poëta indicat libro primo Epistolarum ad Quintium nihil plane sapienti viro nocere posse.

Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum, tollas licet. Et manicis, &
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simul atque velim me solvet opinor.
Hoc sentit, moriar, mors vltima linea rerum est, &c.

Ana-

Anaxarchus etiam philoſophus cum piſtillis ferreis tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi peram; neque enim Anaxarchum contundis. Poſſem hîc multa congerere, niſi me non commentarios, ſed annotationes aliquot ſcripturum pollicitus fuiſſem.

7 Carnes.) Noue dixit habitius corpus, & nullo valetudinis adverſæ periculo offenſum aut imminutum.

8 Infirmitas carnis.) Galenus medicus in protreptico ſcribit ex Hipocratis ſententia, ſumme bonam corporis valetudinem eſſe periculoſam. Vnde & Plato Academiam locum inſalubrem ſibi delegit, vt immodicam corporis incolumitatem & prorſus inoffenſam valetudinem hoc ceu remedio reprimeret. Meminit ejus rei Gregorius theologus in monodia in Baſilium Magnum. Et Baſilius magnus ad nepotes. Item AEneas Platonicus Chriſtianus in dialogo de immortalitate animæ.

9 Manus tendimus.) Hoc etiam Ariſtoteles in libro de mundo agnoſcit; Συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ βίος ἅπας τὴν ἄνω χώραν ἀποδοὺς Θεῷ· καὶ γὰρ πάντες

πάντες δὲ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν, τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι, &c. Hoc est, confirmant etiam hoc viuentes omnes. Quippe qui Deo summum attribuant locum, omnes enim deprecaturi ad cœlum manus tollimus. Vnde toties est hoc repetitum apud Homerum.

Θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνέσχεν.

Et apud Vergilium

Et duplices cum voce manus ad sydera tendens.

IN LIBRVM TERTIVM, quoniam in secundo nihil non apertum est.

1 De quibus lis est, relinquere jubet.) Pudeat tandem nos Christianos & vitæ & professionis nostræ, quando neq; sacra, neque profana, vel vnius assis æstimamus, Nam & Vlpianus jureconsultus in titulo 11. de rei vindicatione testatur propratorem ejus factum non improbare, qui tanti habuit recreare, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecundia ejus & cogitatio, vt ipse inquit, qui lites execratur, non est vituperanda, &c. Quid simile reperias in nostri seculi iureconsultis, quorum sutelis (cautelas dicere volui) iam olim omnis

omnis æquitas corrupta est, lites creuerunt, & etiamnum crescunt. Controuersijs autem dirimendis tantum abest, vt aliquis eorum manus admoueat, vt multo libentius etiam frigidam suffundant: adeo vt verum sit quod ille dixit, Solis ijs vel in medio foro concessum esse latrocinium.

IN LIBRVM QVARTVM.

1 Implent canonem.) *Summa* cum elegantia dictum hoc est. Serui ita demensum suum accipiunt, vt interea tamen strenue cogantur esurire. Ratio loquendi desumpta est à canone frumentario: cujus meminit Asconius Pedianus, *S*uetonius, Lampridius, *S*partianus, & alij. Extat etiam lib. XII. Codicis, Tit. de canone frumentario vrbis Romæ.

2 *Si extra conscientiam suam sunt.*) Huc pertinet vulgata illa diui Hieronymi regula, Vbi generalis disputatio de vitijs fit, ibi nullius personæ injuriam esse, neque quemquam acerbius reprehendi quasi malus sit, sed omnes admoneri ne sint mali. *Sic* Martialis.

Hunc seruare modum nostri didicere
libelli,
Parcere personis, dicere de vitiis.

[illegible]

Naturæ admirabilis gemma.) Nempe Magnetem lapidem, de quo Lucretius ita scribit in VI.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus, &c.

Meminit ejus prolixe divus Augustinus in XXI. libro de Ciuitate Dei. Hæc autem Salviani valde quàm elegans similitudo sumpta est ex Platonis dialogo, qui Ion, siue de furore Poëtico inscribitur. Eam quoniam Angelus Politianus in nutriciis non infeliciter expressit, non grauabor adscribere.

Ceu ferreus olim
Annulus, arcana quem vi magnesia cautes
Sustulerit, longam nexu pendente catenam
Implicat, & cæcis inter se conserit hamis.

4 Impræstabilem.) Nove dixit, sed non inerudite, qui nihil præstet pro rei dignitate, nam impii hoc de pientissimo deo conqueruntur.

5 Persona peccantis.) Hoc Iuvenalis etiam attigit.

Omne

Omne animi vitium tanto conspectius in se crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

6 Syricorum.) Sic constanter leguntur. Quamobrem nihil temere tradere, vel substituere volui. Qui autem sint Syrici, hactenus me nec legisse, nec audisse memini. Apparet tamen aliquod mercatorum genus ita dictum fuisse, nisi quis legere malit ex coniectura, Syrorum, qui celebres aliquando sunt habiti, autore Strabone, in omni mercatus genere. Verum & isthic nihil pronunciasse volo, sed doctorum iudicio, ne litem meam faciam, rem non ita apertam delego.

Initia nostræ religionis.) Hæc omnia non minus vere quàm grauiter confutat Tertullianus in Apologetico, & Lactantius Firmianus non vno loco in libris diuinarum institutionum.

IN LIBRVM QVINTVM.

1 Raritas bonorum.) Ita Iuvenalis,

Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

2 Bagaudas.) Dictio est mere barbara,

bara, sed seculo suo familiaris ac re-
cepta, vt eiusmodi multa vocabu-
Gothorum impressio tam mul-
regnis quàm etiam linguæ latinæ c
lenijs intulit. Sic autem appellabi
transfugas prorsus inculpatos, q
ob inclementem potentiorum dom
nationem, ob crebras & intolerabi
les exactiones, ad hæc, seruitut
quavis morte duriorem, ad barbar
profugissent.

3 Novi nuncij novarum epistola-
rum.) Iustinianus Imperator lib. xii.
Cod. tit. vltimo, grauissimam pœnam
in eos statuit, qui vel bella regum, vb
desinant, vel vbi victoria feliciter eve-
nerit, aut vbi factus honor quibus-
dam datus fuerit, si compositam paci
tranquillitatem, si princeps sacro
vultu (sic enim ipse de se loquitur)
inhiantibus forte populis inferat,
immodico pretio nunciauerint, & q
ne eiusmodi εὐαγγέλια nihil aliud
sint, quàm pauperum præda.

4 Capitatio.) Capitationem nove,
sed eleganter dixit, quando tributa
singulis per capita imponuntur. Vsus
est ea voce, nisi me memoria defici-
at, alibi Iulius Capitolinus.

5 Maleficæ potentis.) Circen vene-
ficam

am intelligit, quæ solebat homines canes & porcos, & eiusmodi immunda animalia demutare. De qua re copiose scribit Homerus, & post eum noster Vergilius. Plutarchus autem in vita Homeri figmentum hoc doctissime, vt omnia, explicat.

IN LIBRVM SEXTVM.

1 Personanter.) Nove dixit, hoc est in personam tantum vnius, nemine interea suo nomine notato. Quod Cornelius Tacitus in dialogo de oratoribus expressit; *Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus.*

2 Si fuerit tamen aliquis.) Respexerit ad modestiam illam Vergilianam,

Si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget. Sic Persius Satyra 1.
Quis leget hæc? min' tu istud ais? nemo
Vel duo; vel nemo, &c. (*Hercule, nemo?*

3 Vnum sæpissime malum.) Huc pertinet nobilis ille versiculus Hesiodi ab AEschine rhetore aduersus Timarchum honorifice citatus,

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

4 Admodum.) Admodum dixit, id est, præcipiti cursu, & proclinatis animis in perditionem ruunt.

5 Bestiarum

5 Bestiarum dentibus.) Huc faci-unt non aspernanda illa verba Isido-ri; hæc quippe, inquit, spectacul-crudelitatis & inspectio vanitatu- non tantum hominum vitiis, sed -dæmonum iussis instituta sunt: pr-inde nihil commune esse debet ho-mini Christiano cum Circensi in-sania, cum impudicitia theatri, cu-crudelitate amphitheatri, cum atro-citate arenæ, cum luxuria ludi. Deu-enim negat, qui talia spectat, fide-Christianæ prævaricator effectu-quid id denuo appetit, cui iam ol-in lauacro renunciauit, id est, diab-lo, pompis, & operibus eius. Sic Prudentius lib. 1. contra Symma-chum.

Nam quid vesani sibi vult ars impi-
ludi,
Quid mores iuvenum, quid sangui-
pasta voluptas,
Quid pulvis cavea, semper funebris &
illa
Amphitheatralis spectacula tristis
pompa?

Adversus eiusmodi diram & exe-crandam spectaculorum atrocita-tem Tertullianus peculiare & iustum opus scripsit, quod & nos breui, dis

bene

ene volentibus, invulgabimus. Sed talia cum primis veneranda rei li-tariæ κειμήλια proferemus, si Sal-uianum hunc, vti iure suo mere-tur, à doctis atque studiosis excep-tum viderimus.

Tribulis,) Tribuli sunt, vel vt Græci vocant triboli, machinulæ ferreæ dolosæ, tetragona forma, quæ in quamcunque partem incu-buerint, vnum aut plures infestos aculeos protendunt. Valerius Maxi-mus, Q. Curtius, & Vegetius, Mu-rices vocant. Hoc ex fide multorum autorum, vti solet, locupletissime probat Gulielm. Budæus in primis D. annotationibus,

Odeis.) Iulius Pollux, & Sueto-nius Tranquillus agnoscunt ᾠδεῖον, id est odeum, locum cantoribus destinatum. Odei à Constantino extructi meminit etiam Ammianus Marcellinus.

3 Petaminariis.) Nihil memini me de iis vel apud Græcos, vel apud Latinos legisse. Iulius Pollux, e-iusmodi vocabulorum locupletissi-mus autor, quod ego quidem de-prehenderim nusquam mentionem facit de petaminariis. Neque Poli-tianus

tianus illos in Panepistemona su[...] retulit. Apparet autem sic appell[...] fuisse circulatores quosdam, nostra [...] tiam ætate non incognitos, qui [...] volaturos esse promitterent: qu[...] admodum funerepi per extent[...] funem incedunt: πέτασθαι Græcis [...] volare, vnde vox deriuata videri p[...] test: sed & hic libenter credam, si q[...] aliquid doctius, vel quod propius a[...] rem accedat attulerit. Ego, quod [...] debui, neque volui, nihil temere [...] mutandum esse arbitratus sum.

9 Pantomimis.) Sic dicuntur om[...] um personarum imitatores eff[...] tesque.

10 Gigantum.) Res est notior qu[...] vt de illa multa dicere debeam, [...] gigantes non alios intellexit an[...] quitas, quàm qui contra natur[...] pugnarent, vt est apud Ciceron[...] in Catone majore, & Macrobium li[...] 1. Saturnal.

11 Thymelicorum.) Thymeli[...] dicti sunt à pulpito vbi consistebant [...] quod θυμέλη Græce dicitur. Ij [...] tant, citharœdi, citharistæ, lyristæ [...] & tibicines. Citharœdi qui & fid[...] cines dicuntur, citharæ accinunt [...] Citharistæ citharam tantum pulsant, [...]

nos

on etiam accinunt: thymelici autem
n Orchestra actiones suas perage-
ant, vt Iulius Pollux, & Latini com-
lures autores testantur.

a Imminente iam admodum
xcidio.) Admodum nunc dixit valde
uàm proxime, & quod aiunt, penè
n ipsis foribus.

3 Anguinum illud monstrum.)
Hydram Lernæam intelligit, cum
ua multum atque diu conflictatus
st Hercules. Propterea quod vno
eciso capite, complura renasceren-
ur.

4 Mortis imago.) Ex Vergil. lib. 11.
Æneid.

Crudelis vbique
Luctus, vbique pavor, & plurima
mortis imago.

Est & apud Hieremiam prophetam.
cap. 11.

πάγχρεστα.) Dictio Græca latinis
literis erat descripta, sic autem appel-
at munuscula quæpiam insigni dul-
edine ac suavitate commendata,
uibus pueri non semel ad omne ge-
nus obsequii pertrahuntur, id quod
& Quintilianus in primo docuit, &
Horatius.

Y Vt

Vt quondam pueris dant crusta blandi
Doctores, elementa velint vt disc[ere] prima.

Nisi quis alia conjectura aut di[vi]natione ductus legere malit, ... quæ Suidas interpretatur res in de[]licijs habitas, & ex omni parte no[...] charas.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

1 *Sparsis redemerunt crimina nu[m]mis.*) Hemistichium est ex Poë[ta] quopiam. Simile quiddam Plut[ar]chus scribit in libello de vitanda u[su]ra, de Philoxeno melopœo, qui [...]mum opulentissimam in colo[nia] Sicilia hæreditate nactus, cum de[li]tias, voluptates, ac indigenarum co[n]siderasset inelegantiam: Μὰ τοὺς θε[οὺς] ὀλεῖ, ἐμὲ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ οὐκ ἀπολεῖ, ἀ[λλ᾽] ἐγὼ ταῦτα. Hoc est, Per Deos, inqu[it] bona hæc me non perdent, sed eg[o] illa; atque ita relicta alijs hæredit[a]te discessit.

2 Passiuitatem.) Nove dixit; ... παθητικὸς Græcis passiuus est, nimiru[m] is, vt Simplicius in Categorias Ari[]stotelis docet, in quem passio s[eu] affectus aliquis ferendi, tolerandi[que] cadere possit. Vnde facile licebit as[]sequi,

loqui, quid per passivitatem intelligi velit, quanquam hic impuræ rei attribuatur.

3 Mariti gregum.) Apud Virgilium legimus, *Vir gregis ipse caper.* Et Papinius dixit, *Stabulique maritus*, cum de tauro admissario, hoc est ad initum electo, loqueretur. Cicero in Pisonem, admissarium pro homine pervagatæ libidinis posuit. Lucanus autem mariti vocabulo valde quam honeste usus est lib. 2.

Pater est, urbique maritus,

Cum de Catone loqueretur, qui Rempub. Romanam quasi conjugali fide ac amore complectebatur.

4 Sardonicis herbis.) Hoc Erasmus noster in Adagiorum Chiliadibus locupletissime interpretatus est, quamobrem Solini tantum verba ascribam: Is in Polyhistore cap. x, ubi de Sardinia agit, ita scribit: *Huic incommodo accedit & herba Sardonia, quæ in defluviis fontaneis provenit iusto largius: ea si edulio fuerit, vescentibus nervos contrahit, rictu ora diducit, ut qui mortem oppetunt, velut ridentium facie intereant.* Sic Pacatus in Panegyrico Theodosio Augusto dicto; *Serenos ergo nubilis mentibus vultus indu-*

induebamus, & ad illorum ... degustato Sardorum gramin... feruntur in morte ridere, imitab... lata maerentes.

5 Vber totius fœcunditatis,) Sæp... est apud Homerum & Nicandrum in Theriacis, οὖθαρ ἀρούρης, idest, ube... terræ, quod Dydimus interpretatu... τὸ πιότατον καὶ εὐθαλέστατον τῆς γῆς, i... est, hoc quod e terra provenit, ... pinguius, & ad alimoniam mag... appositum. Ita Vergil. in ... AEneid.

Quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læ...
Accipiet reduces.

6 Paradisi imaginem.) Eam Ho... merus in describendo horto Alcino... expressit, vt scribit Iustinus mart... & Philosophus in Apolog.

7 In miseratione hostium.) Ele... gans & mire scita sententia, omnibu... suppliciis, ac grauissimis quibusqu... exemplis acerbiorem esse pœnam ... miserum esse, vt ab hostibus etia... miserationem extorqueas. Sic Dio... medes apud Vergilium libro vndeci... mo AEneid. volens ostendere qui... cunque tandem Troiano excidio in... terfuissent, cum nullo non malorum

genere

genere conflictatos fuisse. Quæ res Priamo etiam hosti miseranda videri potuerit. Sic autem loquitur.

Quicunque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus. Omnes
Vel Priamo miseranda manus.

Quod Servius ex illo Pacuuij sumptum putat.

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret.

8 Involentia.) Noue dictum: sunt enim qui non velint aliis prodesse, ac interea minime sunt maleuoli, quoniam non male volunt, sed non volunt, vt ita dixerim.

9 Visis nihil magis pudori.) Vlpianus etiam iureconsultus, in secundo titulo de auro & argento legato docet, iis quæ muliebria censeantur, virum (si saltem id vult esse quod dicitur) facile vti posse sine reprehensione. Vnde & eleganti proverbio dicimus, *Herculem in Lydia*, qui cultu indecoro, & sibi neutiquam ac-

 com-

commodato vtitur: veluti si sacerd[illegible] militari sago, miles autem sacri[illegible] vestibus vteretur. Notum est [illegible] quàm parum viriliter Hercules [illegible] Omphalen seruierit.

10 Ipsa felicitas.) Ita Anniba[illegible] vires infregit rerum omnium [illegible] Campania exuberantia, vt Liui[illegible] scribit.

11 Secunda non mutant.) Salu[illegible] sententia est, res secundas etiam sa[illegible] pientum animos fatigare. Et Liui[illegible] scribit, raro simul & bonam men[illegible] tem, & bonam fortunam homini[illegible] bus à dijs immortalibus tribu[illegible] Proinde felicissimus is esse dicitu[illegible] ab Aristotele, cujus fortunæ sapien[illegible] tia & sapientiæ fortuna suppetit. Se[illegible] Vergilius in x.

Nescia mens hominum fati, sortisq[illegible]
futura.
Et servare modum rebus sublata se[illegible]
cundis.

12. Lixis.) F. Pompeius lixas inter pretatur, qui exercitum sequuntur quæstus gratia. Sic autem dicti sunt, quod extra ordinem militiæ sint, eisque liceat quod libuerit. Eius autem obscœnæ impuritatis, cuius hic mentionem facit Salvianus, memi-

nit

it etiam Quintilianus in declamationibus,

Exclamare super vites meas.) ta Socrates in Clitophonte Platonis dialogo, & Crates apud Plutarchum de liberis educandis, ex altissima vrbis parte tanquam ex tragica quadam machina, inania studia & perditissimorum hominum vitam reprehendunt.

IN LIBRVM OCTAVVM.

Quæ in se dulcedinem. Respexit ad proverbium, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγειν, Ficus ficus, ac ligonem appellans ligonem.

2 Vxorem, inquit *Socrates*, proprium nullus habeat.) Locus est apud Platonem lib v. de Repub.

3 Libros condidit.) Nusquam certe vel apud Græcos aut Latinos scriptores inuenio Socratem aliquid scripsisse, ac ad posteritatem transmisisse. At Plato non vno loco fatetur ingenue sese nihil aliud scripsisse, quàm quod ex Socratis dissertationibus acceperit.

4 Cœlestem.) Tertullianus in Apologetico, cap. 33. Cœlestum Africæ Deum nominat. Nos in Salvia-

no nihil immutare voluimus, qui C[illegible]
lestem eum, imò intestinum scel[illegible]
appellat. Est autem alias non in[illegible]
lix annominatio in duobus il[illegible]
dictionibus cœlestus & scelestus.

5 Taureis.) Sic appellat lora [illegible]
taurino corio desecta, quibus [illegible]
noxios cædebant.

6 Coitus.) Conventus ita vocat
& eiusmodi improborum conv[illegible]
ticula.

FINIS.

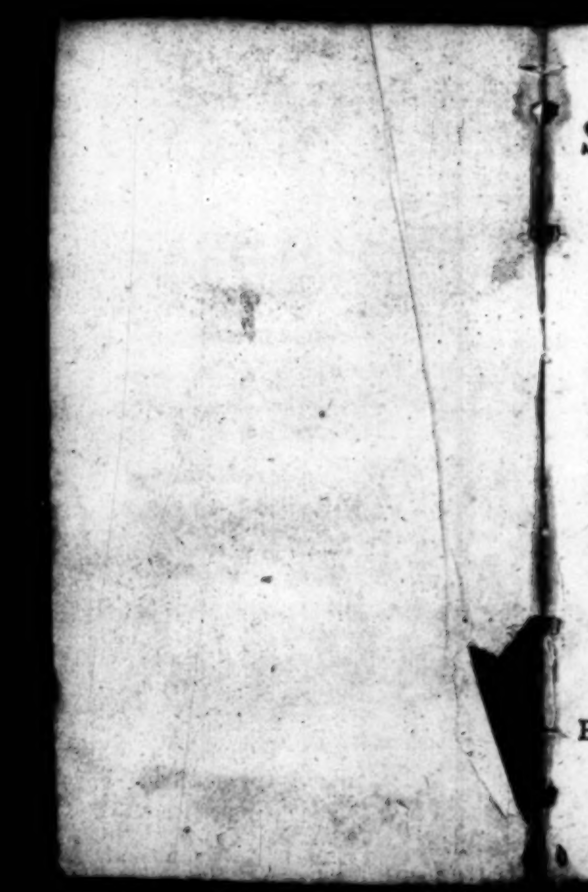

ONES.

rius, qui C
rum fec
as non in
duobus il
scelestus.
cilae lora
quibus lo
s ita voca
um con

S.

M
N
M

SANCTI SALVIANI MASSILIENSIS PRESBYTERI

DE GUBERNATIONE *Dei, et de iusto præsentiq; ejus judicio ad S. SALONIUM EPISCOPUM,* libri VIII.

Eiusdem Epistolarum lib. I.

TIMOTHEI NOMINE *ad Ecclesiam Catholic. lib. IV.*

Cum duplici indice.

OXONIÆ,
Excudebat GUILIELMUS TURNER, *Academiæ Typographus, Impensis* HENRICI CURTEYN.
CIↃ IↃCXXIX.

Ic

S

in
int
SV
ſcr
pe
de

ne
ſal

de

Sal

cop
rôn
lib.

IOH. TRITHEMIVS

Abbas Spanhemensis, de Scriptoribus Ecclesiasticis.

SALVIANVS Massiliensis Ecclesiæ Præsbyter, vir in diuinis Scripturis eruditissimus, & in sæcularibus literis sufficienter instructus, EPISCOPORVM SVI TEMPORIS MAGISTER, scripsit sermone scholiastico & aperto multa & varia opuscula, de quibus subiecta feruntur;

Ad Claudium Episcopum Viennensem plures scripsit Epistolas, sale Sapientiæ conditas.

Ad Marcellinum Persbyterum de bono Virginitatis lib. III.

Adversus Avaritiam. lib. IV.

De præsenti iudicio, lib. V. Ad Salonium lib. I.

Ad Claudium Viennensem Episcopum, lib. I.

In principium Genesis Hexamerôn lib. I.

In Extremam partem Ecclesiastis lib. I.

Epistolarum ad diuersos lib. I.

¶ 3 Ho-

Homilias ad Episcopos factas lib. 1.

Homilias plures ad populum lib. 1.

De Sacramentis quoque lib. 1.

Alia quoque multa edidit, quæ ad notitiam meam minime venerunt.

CLARVIT SVB ZENONE *Imperatore An. Dom. cccc. LXXX.*

INDEX RERUM ET verborum omnium, quæ in omnibus D. Salviani libris inveniuntur, scitu & notatu digniorum, uberrimus & plenus.

A

¶ 4 Bonorum

Donis

Obedi-

Miseria.

INDEX LOCORUM Scripturæ quæ sparsim in D. Salviani libris explicata inveniuntur.

S. SALVIANI EPISCOPI, LIBRI VIII.

DATI AD S. SALO- NIVM EPISCOPVM, DE *Gubernatione Dei.*

INCIPIT PRÆFATIO.

ANCTO Episcopo SALONIO SALVIANVS Episcopus salutem in Domino. Omnes admodum homines, qui pertinere ad humani officij culturam existimarunt, vt aliquod linguarum opus studio ingeniorum excuderent, id speciali cura elaborarunt, vt siue vtiles res ac probas, siue inutiles ac improbas stilo texerent, seriem tantum rerum nitore verborũ

 illustrarent,

illuſtrent, cauſiſque ipſis quas loqui vellent, loquẽdo lucem accenderent. Itaque ad hanc ſe partem ex vtroque genere literarum ſcriptores mundialium negotiorum plurimi contulerunt, non ſatis conſiderantes quàm probabilibus materijs ſe impẽderent, dummodo ea quæcunq; dicerent, aut compto & blando carmine canerent, aut luculenta oratione narrarent. Omnes enim in ſcriptis ſuis cauſas tantũ egerunt ſuas, & proprijs magis laudibus quàm aliorum vtilitatibus conſulentes, non id facere adniſi ſunt vt ſalubres ac ſalutiferi, ſed vt ſcholaſtici ac diſerti haberentur. Itaq; ſcripta eorũ aut vanitate ſunt tumida, aut falſitate infamia, aut verborum fœditatibus ſordida, aut rerum obſcœnitate vitioſa; ut verè cũ ingeniorum tantùm laudem aucupantes tam indignis rebus curam impenderent, non tã illuſtraſſe mihi ipſa ingenia, quàm damnaſſe videantur. Nos autem qui rerum magis quàm verborũ amatores, vtilia potius quàm plauſibilia, ſectamur, neq; id quærimus, vt in nobis inania ſeculorum ornamenta, ſed vt ſalubria rerum emolumenta laudentur: in ſcriptiunculis noſtris non lenocinia

cinia esse volumus, sed remedia, quæ scilicet non tam otiosorum auribus placeant, quàm ægrotorum mentibus prosint, magnum ex vtraq; re cœlestibus donis fructum reportaturi. Si enim hæc salus nostra sanaverit quorundam non bonam de Deo nostro opinionem, fructus non parvus erit quod multis profui. Sin autem id non provenerit, & hoc ipsum infructuosum saltem non erit, quod prodesse tentavi. Mens enim boni studij ac pij voti, etiamsi effectum non invenerit cœpti operis, habet tamē præmium voluntatis. Hinc ergo exordiar.

INCIPIT LIB. I. DE GVBERNATIONE Dei, & de justo Dei præsentique judicio.

Incipiunt dialogi disputantis.

INcuriosus à quibusdam & quasi negligens humanorum actuum Deus dicitur, vtpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, & ideo in hoc seculo bonos ple-

rūq; miseros, malos beatos esse. Sufficere quidem ad refellenda hæc, quia cum Christianis agimus, soleret sermo diuinus: sed quia multi incredulitatis paganicæ aliquid in se habent, etiam paganorum forsitan electorum atque sapientum testimonijs delectentur. Probamus igitur, ne illos quidem de incuriositate ac negligentia ista sensisse, qui veræ religionis expertes nequaquam vtique Deum nosse potuerunt, quia legem per quam Deus agnoscitur nesciuerunt. Pythagoras Philosophus, quem quasi magistrum suum philosophia ipsa suscepit, de natura ac beneficijs Dei differens, sic locutus est; *Animus per omnes mundi partes commeans atq; diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia vitam capiunt.* Quomodo igitur mundum negligere Deus dicitur? quem hoc ipso scilicet satis diligit, quod ipsum se per totum mundi corpus intendit. Plato & omnes Platonicorum scholæ moderatorem rerum omnium confitentur Deum. Stoici eum gubernatoris vice intra id quod regat semper manere testantur. Quid poterunt de affectu ac diligentia Dei rectius religiosiusq; sentire

quam

quàm vt eum gubernatori similem esse dicerent; hoc vtique intelligentes, quod sicut navigans gubernator nunquam manum suam à gubernaculo, sic nunquam penitus curam suam Deus tollit à mundo. Ac sicut ille & auras captans, & saxa vitans, & astra suspiciens, totus sit simul tam corporis quàm cordis officio operi suo deditus: ita scilicet Deum nostrum ab vniuersitate omnium rerum, nec munus dignantissimæ visionis avertere, nec regimen providentiæ suæ tollere, nec indulgentiam benignissimæ pietatis auferre. Vnde etiam illud mysticæ auctoritatis exemplum, quo se non minus Philosophum Maro probare voluit quàm Poëtam, dicens: *Deum ire per omnes terrasque tractusque maris, cœlumque profundum.* Tullius quoque: *Nec verò Deus ipse*, inquit, *qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, quàm mens soluta quadam & libera & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens.* Alibi quoque: *Nihil enim*, inquit, *præstantius Deo: ab eo igitur mundum regi necesse est.* Nulli igitur naturæ obediens aut subjectus Deus: omnem ergo regit ipse naturam, nisi

fortè nos videlicet sapientissimi ita sentiamus, vt eum à quo omnia regi dicimus, & regere simul & negligere credamus. Cùm ergo omnes etiã religionis expertes, vi ipsa & quadam necessitate compulsi, & sentiri omnia à Deo, & moveri, & regi dixerint; quomodo nunc eum incuriosum quidam ac negligentem putant, qui & sentiat omnia per subtilitatem, & moueat per fortitudinem, & regat per potestatem, & custodiat per benignitatem? Dixi quid de majestate ac moderamine summi Dei principes & philosophiæ simul & eloquentiæ judicarint. Ideo autem nobilissimos vtriusque excellentissimæ artis magistros protuli, quo facilius vel omnes alios idem sensisse, vel certè sine auctoritate aliqua dissensisse monstrarem. Et sane invenire aliquos, qui ab istorum judicio discrepaverint, præter Epicureorum, vel quorundam Epicurizantium deliramenta, non possum: qui sicut voluptatem cum virtute, sic Deum cum incuria ac torpore junxerunt, vt appareat eos qui ita sentiunt, sicut sensum Epicureorum atque sententiam, ita etiam vitia sectari. Non puto, quod ad proban-dam

dam nunc rem tam perſpicuam etiam diuinis vti in hoc loco teſtimoniis debeamus, maxime quia ſermones ſacri ita abundè & evidentèr cunctis impiorum propoſitionibus contradicunt, vt dum ſequentibus eorum calumniis ſatisfacimus, etiam ea quæ ſupra dicta ſunt plenius refutare poſſimus. Aiunt igitur à Deo omnia prætermitti, quia nec coerceat malos, nec tueatur bonos, & ideo in hoc ſeculo deteriorem admodum ſtatum eſſe meliorum: bonos quippe eſſe in paupertate, malos in abundantia: bonos in infirmitate, malos in fortitudine: bonos ſemper in luctu, malos ſemper in gaudio; bonos in miſeria & abiectione, malos in proſperitate & dignitate. Primum igitur ab iis qui hoc ita eſſe vel dolent vel accuſant, illud requiro: de ſanctis hoc, id eſt, de veris ac fidelibus Chriſtianis, an de falſis & impoſtoribus doleant. Si de falſis, ſuperfluus dolor, qui malos doleat non beatos eſſe: cum vtique quicunque mali ſunt, ſucceſſu rerum deteriores fiant, gaudentes ſibi nequitiæ ſtudium bene cedere. Et ideo vel ob hoc ipſum miſerrimi eſſe debeant, vt mali eſſe

 deſiſtant,

† *quæſtibus.* deſiſtant, vindicandi improbiſſimis † quæſtionibus nomen religionis, & præferentes ad ſordidiſſimas negociationes titulum ſanctitatis: quorum ſcilicet nequitiis ſi miſeriæ comparentur, minus ſunt miſeri quàm merentur: quia in quibuſlibet miſerijs conſtituti, non ſunt tamen tam miſeri quàm mali. Nequaquam ergo pro his dolendum, quod non ſunt divites ac beati: multo autem pro Sanctis minus; quia quamlibet videantur ignorantibus eſſe miſeri, non poſſunt tamen eſſe aliud quàm beati. Superfluum autem eſt, vt eos quiſquam vel infirmitate, vel paupertate, vel alijs iſtiuſmodi rebus exiſtimet eſſe miſeros, quibus ſe illi confidunt eſſe felices. Nemo enim aliorum ſenſu miſer eſt, ſed ſuo. Et ideo non poſſunt cuiuſquam falſo judicio eſſe miſeri, qui ſunt vere ſua conſcientia beati. Nulli enim, vt opinor, beatiores ſunt, quàm qui ex ſententia ſua atque voto agunt. Humiles ſunt religioſi, hoc volunt: pauperes ſunt, paupertie delectantur: ſine ambitione ſunt, ambitũ reſpuunt: inhonori ſunt, honorem reſpuunt: lugent, lugere geſtiunt: infirmi

infirmi sunt, infirmitate lætantur. *Cum autem*, inquit Apostolus, *infirmor, tunc potens sum.* Nec immerito sic arbitratur, ad quem Deus ipse sic loquitur; *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Nequaquam ergo nobis dolenda est hæc afflictio infirmitatum, quam intelligimus matrem esse virtutum. Itaque quicquid illud fuerit, quicunque verè religiosi sunt, beati esse dicendi sunt: quia inter quamlibet dura, nulli beatiores sunt, quàm qui hoc sunt quod volunt. Soleant quamvis esse nonnulli, qui turpia atque obscœna sectantes, etsi juxta opinionem suam beati sunt, quia adipiscuntur quod volunt; re tamen ipsa beati non sunt, quia quod volunt, nolle debuerant. Religiosi autem hôc cunctis beatiores sunt, quia & habent quæ volunt, & meliora quàm quæ habent omnino habere non possunt. Labor itaque, jejunium, & paupertas, & humilitas, & infirmitas non omnibus sunt onerosa tolerãtibus, sed tolerare nolẽtibus. Siue enim grauia hæc, sive levia, animus tolerantis facit. Nã sicut nihil est tã leue quod ei nõ graue sit,

2 Cor. 12. 10.

v. 9.

qui invitus facit: sic nihil est tam graue, quod non ei qui id libenter exequitur, leve esse videatur: nisi fortè antiquis illis priscæ virtutis viris, Fabiis, Fabritiis, Cincinnatis graue fuisse existimamus, quod pauperes erant qui diuites esse nolebant, cùm omnia scilicet studia, omnes conatus suos ad communia emolumenta conferrent, & crescentes Reipub. vires privata paupertate ditarent. Nunquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant? cum viles ac rusticos cibos ante ipsos quibus coxerant focos, sumerent, eósque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret? Nunquid ægrè ferebant, quod avaram ac diuitem conscientiam auri talenta non premerent, cum etiam argenti vsum legibus coercerent? Nunquid illecebræ & cupiditatis pœnam putabant, quod distenta aureis nummis marsupia non haberent, cum patritium † hominem, quòd vsque ad decem argenti libras dives esse voluisset, indignum curiâ iudicarent? Non despiciebant tunc, puto, pauperes cultus, cum vestem hirtam ac brevem sumerent, cum ab aratro accerserentur ad fasces, & illustrandi habitu consulari,

† *honorem. Val. Max.* 2. 4.

consulari, illis fortasse ipsis quas assumpturi erant imperialibus togis madidum sudore pulverem detergerent. Itaque tunc illi pauperes magistratus opulentam Rempub. habebant: nunc autem diues potestas pauperem facit esse Rempub. Et quæ rogo insania est, aut quæ cæcitas, vt egestuosâ ac mendicante Repub. diuitias posse credant stare privatas? Tales ergo tunc veteres Romani erant, & sic illi tunc contemnebant diuitias, nescientes Deum, sicut nunc spernunt sequentes Dominum. Quanquam quid ego de illis loquor, qui cura imperij propagandi, contemptum propriæ facultatis ad publicas opes conferebant: & licet privatim pauperes essent, diuitijs tamen abundabant communibus? cum etiam Græci quidam sapientiæ Sectatores sine vllo publicæ vtilitatis affectu, propè omni se rei familiaris vsu, assequendæ gloriæ auiditate nudaverint? Nec solum hoc, sed etiam vsque ad contemptum doloris ac mortis, doctrinæ suæ culmen erexerunt, dicentes scilicet, etiam in catenis atque supplicijs beatum esse sapientem. Tantam virtutis vim esse voluerunt, vt non pos-

sit

sit esse vmquam vir bonus non beatus. Si ergo illi à quibusdam nunc etiam sapientibus viris miseri non putantur, qui nullos laboris sui fructus nisi ex præsenti tantum laude capiebant: quanto magis religiosi ac sancti viri miseri non putandi sunt, qui & præsentis fidei oblectamenta capiunt, & beatitudinis futuræ præmia consequentur? Dixit quidam ex istis de quibus querimur, cuidam sancto viro secundum veritatis regulam sentienti, id est, quod Deus omnia regeret, ac pro humano genere necessariam nosset moderationem suam, & gubernaculum temperaret. Quare ergo, inquam, tu ipse infirmus es? hoc vtiq; eo sensu, hoc est, si Deus vt putas in hâc præsenti vitâ omnia regit, si Deus cuncta dispēsat, quâ ratione fortis ac sanus est homo quē peccatorem scio; & tu infirmus, quē sanctum esse non ambigo? Quis tam profundi cordis virum nō admiretur, qui merita religiosorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas vt in præsenti hac vita carnes atque fortitudines corporum, præmia putet debere esse sanctorum? Respondeo igitur non

vnius

vnius tantum religiosi nomine, sed vniversorum. Quæris igitur, quisquis ille es, quâ ratione infirmi sunt sancti viri. Respondeo breviter, quia ideo sancti viri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti esse vix possunt. Opinor enim omnes omnino homines cibis ac poculis fortes esse: infirmos autem abstinentiâ, ariditate, jeiunijs. Non ergo mirum est, quod infirmi sunt, qui vsum earum rerum respuunt, per quas alij fortes sunt. Et est ratio cur respuant, dicente Paulo Apostolo de seipso; *Castigo corpus meum, & servituti subiicio, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Si infirmitatē corporis appetendam sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter evitat? Si fortitudinem carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit? Hæc ergo ratio est, qua homines Christo dediti & infirmi sunt, & volunt esse. Absit autem vt hoc argumento religiosos putemus à Deo negligi, per quod confidimus plus amari. Legimus Timotheum Apostolum carne infirmissimum fuisse: nunquid negligebatur à Domino, aut ob infirmitatem Christo

1. Cor. 9. 27.

1. Tim. 5. 23.

Christo non placuit, qui ad hoc infirmus esse voluit vt placeret? quemque etiam ipse Apostolus *Paulus*, licet nimis jam infirmitatibus laborantem, non tamen nisi pauxillulum vini sumere ac delibare permisit; hoc est, ita eum voluit infirmitati suæ consulere, quod noluit tamen ad fortitudinem peruenire? Et hoc cur ita? Cur absque dubio, nisi quia, vt ipse dicit;

Gal: 5.17. *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim*, inquit, *invicem sibi adversantur, vt non quæcumque vultis illa faciatis.* Non imprudenter quidam hoc loco dixit, quod si repugnante corporis fortitudine, quæ optamus facere non possumus, infirmandum nobis sit carne, vt optata faciamus. Infirmitas enim carnis, inquit, vigorem mentis exacuit: vt affectis artubus, vires corporum in virtutes transferantur animorum, non turpibus flammis medullæ æstuent, non malè sanam mentem latentia incentiua succendant, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciuiant: sed sola exultet anima, læta corpore affecto, quasi adversario subiugato. Hæc ergo, vt dixi, religiosis viris causa infirmitatis

est, eamque esse nec tu, ut arbitror, jam negas. Sed sunt fortasse, inquis, alia maiora, id est, quod multa in vita ista aspera atque acerba patiuntur, quod capiuntur, quod torquentur, quod trucidantur. Verum est. Sed quid facimus, quod & Prophetæ in captivitatem abducti sunt, & Apostoli etiam tormenta tolerarunt? Et certe dubitare non possumus, quod tunc Deo maxime curæ erant, cum pro Deo ista paterentur. At forsitan hoc ipso magis probare te dicis, quod Deus in seculo isto omnia negligat, & futuro totum iudicio reseruet: quia semper & boni omnia mala passi sunt, & fecerunt mali. Non infidelis quidem videtur assertio, maxime quia futurum Dei iudicium confitetur: sed nos ita iudicandum humanum genus à Christo dicimus, vt tamen etiam nunc omnia Deum, prout rationabile putat, regere ac dispensare credamus: & ita in futuro iudicio, iudicaturum affirmemus, vt tamen semper etiam in hoc seculo iudicasse doceamus. Dum enim semper gubernat Deus, & semper iudicat: quia gubernatio ipsa est iudicium. Quot modis hoc vis probemus?

ratione,

ratione, an exemplis, an testimonijs? Si ratione, quis tam expers humanæ intelligentiæ est, & huius ipsius, de qua loquimur, veritatis alienus, qui non agnoscat ac videat pulcherrimum mundi opus, & inæstimabilem supernarum infernarumque rerum magnificentiam ab eodem regi à quo creata sit: quemque elementorum fabricatorem, eundem etiam gubernatorem fore: qui cuncta scilicet qua potestate ac majestate condiderit, eadem etiam providentia ac ratione moderetur? Præsertim cum etiam in his quæ humano actu administrantur, nihil penitus sine ratione consistat, omniaque ita à providentia incolumitatem, quasi corpus ab anima vitam, trahant. Ideoque in hoc mundo non solum imperia atque provincias, atque rem civilem ac militarem, sed etiam minora officia & privatas domus, pecudes deniq; ipsas, & minutissima quæque domesticorũ animantiũ genera, non nisi humana ordinatione atq; consilio, quasi quadam manu & gubernaculo, contineri. Et hæc omnia sine dubio voluntate ac judicio summi Dei, scilicet vt eo exemplo omne genus humanum particulas

culas rerum & membra regeret, quo ipse summam totius mundani corporis gubernaret. Sed in principio, inquis, creaturarum hæc sunt à Deo constituta atque disposita. Cæterum patrata vniuersitate rerum atque perfecta, removit à se cunctam terrestrium rerum curam, & ablegavit: laborem videlicet fortè fugiens, à suo loco † amandavit, & molestiam fatigationis evitans, aut occupatus negocijs alijs, partem rerum reliquit, quia totum obire non possit. Remouet igitur à se, inquis, curam mortalium Deus. Et quæ ergo nobis divinæ religionis est ratio, quæ vel causa Christum colendi, vel spes propitiandi? Si enim negligit Deus in hoc seculo genus hominum; cur ad cœlum quotidiè manus tendimus, cur orationibus crebris misericordiam Dei quærimus, cur ad ecclesiasticas domos currimus: cur ante altaria supplicamus? Nulla enim est nobis ratio precandi, si spes tollitur impetrandi. Vides ergo quàm stulta atque inanis sit huius persuasionis assertio; quæ vtique si recipitur, nihil penitus de religione servatur. Sed ad illud fortè confugies, vt dicas nos metu

† *commendauit.*

futuri

futuri iudicii Deum coleret & ideo omni præsentium officiorum cultu elaborare, vt in die futuri seculi mereamur absolvi. Quid ergo sibi vult Apostolus Paulus, præcipiens quotidie in ecclesia ac iubens, vt offerantur
1 Tim. 2.1. iugiter Deo nostro *orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones.* Et hæc omnia quam ob causam? quam vtique, *nisi,* ut ipse dicit,
v. 2. *vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni castitate.* Pro præsentibus, vt videmus, Domino supplicari iubet & orare. Vtique non iuberet, nisi exorare posse confideret. Quomodo ergo aliquis pro obtinendis futuri temporis bonis, apertas Dei aures; pro præsentibus autem, clausas atque obstructas putat? Aut quomodo nos in Ecclesia supplicantes, præsentem nobis salutem à Deo poscimus, si audiendos nos penitus non putamus? Nulla ergo nobis pro incolumitatibus ac prosperitatibus nostris vota facienda sunt, quin potius vt modestia supplicationis vocem conciliet postulantis, dicendum nobis est fortasse; Domine non prosperitatem vitæ istius petimus, nec pro bonis præsentibus supplicamus:

ſcimus enim aures tuas his obſecrationibus clauſas eſſe, & auditum te ad preces iſtiuſmodi non habere: ſed pro his tantummodo petimus quæ ſunt futura poſt mortem. Eſto igitur, poſtulatio talis vtilitate non careat, quomodo ratione ſubſiſtit? Si enim Deus à reſpectu huius ſeculi curam remouit, & poſtulantium precibus aures ſuas clauſit: abſque dubio qui non audit nos pro præſentibus, non audit etiam pro futuris: niſi fortè credimus pro precum diuerſitate aures ſuas Chriſtum vel tribuere, vel negare, id eſt, vt claudat eas cum rogantur præſentia, aperiat cum futura. Sed de his dicendum amplius non eſt. Tam ſtulta enim ſunt & tam friuola, vt cauendum ſit, ne id ipſum quod pro honore Dei dicitur, injuria Dei eſſe videatur. Tanta quippe eſt Maieſtatis ſacræ & tam tremenda reuerentia, vt non ſolum ea quæ ab illis contra religionem dicuntur, horrere; ſed etiam quæ pro religione nos ipſi dicimus, cum grandi metu ac diſciplina dicere debeamus. Igitur ſi ſtultè atque impiè creditur, quod curam humanarum rerum pietas diuina deſpici-

at, ergo non despicit. Si autem non despicit, regit. Si autem regit, hoc ipso quod regit, judicat; quia regimen esse non potest, nisi fuerit jugiter in rectore judicium. Sed parum esse fortasse quispiam putet, quod hæc ratio declarat, nisi probetur exemplis. Videamus qualiter mundum à principio Deus rexerit, & ita eum omnia semper gubernâsse monstrabimus, vt simul etiam judicâsse doceamus.
Gen. 2.7. Quid enim Scriptura dixit? *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in eum spiraculum vitæ.* Et
v. 8. quid postea? *Posuit*, inquit, *eum in paradiso voluptatis.* Quid deinceps?
v. 16. *Dedit scilicet legem, præceptis imbuit, institutione formavit.* Quid autem post hoc secutum est? *Præteriit homo man-*
Gen. 3. *datum sacrum, sententiam subiit, paradisum perdididit, pœnam damnationis excepit.* Quis non in ijs omnibus & gubernatorem Deum videat & judicem? Constituit enim Adam in Paradiso innocentem, expulit eum reum. In constitutione ordinatio est, in expulsione judicium. Quando enim eum in loco voluptatis posuit, ordinavit: quando autem reum de regno expulit, judicavit.

cavit, Ergo hoc de primo homine, hoc est, de patre, quid de secundo, hoc est de filio? *Factum est*, inquit Gen. 4. Scriptura sacra, *post multos dies, vt* 3. 4. 5. *offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primitiis gregis sui, & de adipibus eius. Et respexit* Dominus *ad Abel & ad munera eius: ad Cain verò & ad munera eius non respexit.* Priusquam de evidentiore iudicio Dei dicam, puto quod etiam in his quæ iam diximus quædam censura iudicii est. In hoc enim quod vnius sacrificium Deus suscepit, alterius exclusit; evidentissime vtique & de vnius iustitia, ac de iniquitate alterius iudicavit. Sed hoc parum est. Cum igitur futuro facinori viam sternens, fratrem in solitudinē trahit, secretis patrocinantibus scelus peragit, impiissimus pariter & stultissimus, qui ad perpetrandū maximum nefas sufficere sibi credidit, si aspectus vitaret hominum, fratricidium, Deo teste, facturus. Vnde puto, quod hæc in illo iam tunc opinio fuerit, quæ nunc in multis est, Deum terrestria non respicere, & actus sceleratorum hominum non videre. Nec dubium est, cum post facinus admissum, Dei

sermone

sermone conventus, nihil se de fratris cæde conscium responderit: adeo inscium facti sui Deum arbitrabatur, vt crederet feralissimum nefas tegi posse mendacio. At aliter expertus est quàm putabat. Nam Deum, à quo non existimauit videri scelera cum occideret, sensit videre cum damnaretur. Hic nunc requirere ab illis volo, qui negant res humanas vel respici à Deo, vel regi, vel indicari: an cuncta in his quæ diximus è diverso sint? Puto enim quod præsens est, qui sacrificio interest: Et regit, qui Cain post sacrificia castigat: Et sollicitus est, qui ab interfectore interfectum requirit: Et iudicat, qui percussorem impium iusta animadversione condemnat. In quo quidem etiam illud non incommodè, verum ne miremur, nunc sanctos homines quædam aspera pati, cum videamus quod iam tunc Deus etiam per maximum nefas primum sanctorum siuit occidi. Quæ quidem qua tatione patiatur, neque humanæ imbecillitatis est plena indagine cognoscere, neque nunc temporis disputare. Interim probare satis est, omnia istiusmodi non negligentia aut

incuria Dei fieri, sed consilio ac dispensatione permitti. Nequaquam autem iniustum possumus dicere, in quo diuinum esse iudicium non possumus denegare; quia summa iustitia est voluntas Dei. Neque enim ideo non iustum est quod diuinitas agit, quia capere vim divinæ iustitiæ homo non valet. Sed ad propositum revertamur. Videmus ergo in his quæ dicta sunt nihil incuria Dei actum; sed quia quædam ex his dispositio diuina ita ordinauit, quædam patientia sustinuit, quædam sententia iudicauit. Sed non satis quidam forte existimant, hæc quæ dicimus nos probasse per paucos: videamus an id ipsum manifestare possumus etiam per vniversos. Aucta igitur ac multiplicata humani generis multitudine simul & iniquitate, *Videns* Gen. 6. *Deus*, inquit Scriptura sacra, *quod* 5.6.7. *multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecùs, Delebo, inquit, hominem quem creaui à facie terræ.* Consideremus quemadmodum in his omnibus & sollicitudo Domini

pariter

pariter & severitas indicetur. Primùm enim ait; *Videns autem Deus:* Secundò, *Tactus dolore cordis intrinsecùs:* Tertiò, *Delebo* (inquit) *hominem quem creaui.* In hoc siquidem quod videre omnia Deus dicitur, cura eius ostenditur: in hoc quod dolet, terror irati; in hoc quid punit, severitas iudicantis. *Pœnituit ergo,* inquit Scriptura, *Deum quod hominem fecisset in terra:* non quod Deus sit obnoxius huic motui, aut vlli subiaceat passioni, sed sermo diuinus ad insinuandam plenius nobis rerum scriptarum intelligentiam, quasi humano affectu nobiscum loquens, sub nomine pœnitentis Dei, vim demonstrauit irati. Ira est autem divinitatis pœna peccantis. Quid er-

v. 13. go post hæc secutum est? *Cum* (inquit) *vidisset Deus terram esse corruptam, dixit ad Noë; Finis vniversæ carnis venit coram me, repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam*

Gen. 7. 11. *eos cum terra.* Et quid postea? *Rupti sunt,* inquit, *omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli apertæ sunt, factaque est pluvia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.*

v. 21. Et paulo post; *Consumpta est omnis*

caro

caro quæ mouebatur super terram. Et deinceps: *Remansit autem solus Noë, & qui cum eo erant in arca:* Hic nunc v. 23.
requirere ab illis volo, qui incuriosum rerum humanarum appellant Deum; an illo tempore vel curasse eum terrestria credant, vel judicasse? Puto enim non judicavit tantum, sed etiam dupliciter judicavit. Nam & dum servat bonos, pium se retributorem; & dum condemnat malos, seuerum judicem comprobavit. Sed hæc forsitan apud stultos, quia ante diluvium, id est, quasi alio quodam seculo gesta sunt, minus authoritatis habere videantur: quasi vero alius Deus tunc fuerit, aut postea eandem mundi curam habere noluerit. Possum quidem diuino munere per singulas post diluvium generationes probare quæ dico, sed & enormitas vetat, & tamen certa quædam & majora sufficiunt: quia cum idem sit absque dubio majorum pariter ac minorum Deus, id profecto intelligendum est in minoribus, quod in majoribus comprobatur. Igitur cum post diluuium generationi hominum benedixisset Deus, immensamq; hominum

multitu-

Gen 12. multitudinem benedictio ipsa generasset, loquitur ad Abraham Dominus è cœlo, iubens vt deserat terram suam, inquirat alienam. Vocatur, sequitur, adducitur, collocatur, fit de paupere locuples, de ignoto potens, infimus peregrinatione, excellentissimus dignitate. Sed ne hæc tamen quæ ei data a Domino fuerant, muneris tantum viderentur fuisse non meriti, qui lætabatur prosperis, probatur adversis. Sequitur quippe labor, periculum, timor: vexatur commigratione, fatigatur exilio, contumelia afficitur, vxore privatur: immolari sibi Deus filium iussit, pater obtulit, & quantum ad * defunctionem cordis pertinet, immolauit. Rursum exilia, rursum metus, Philistinorum insidia, Abimelech rapina: multa quidem mala, sed tamen paria solatia. Nam etsi à plurimis afficitur, tamen de omnibus vindicatur. Quid igitur in cunctis istis quæ memoravimus, num Deus non est & inspector, & invitator, & ductor, & solicitus, & sponsor, & protector, & munerator, & probator, & sublimator, & vltor, & judex? Inspector quippe est, dum ex omnibus vnum elegit, quem

* *Definitionem.*

quem meliorem vidit. Inuitator, dum vocat: ductor, dum ad ignota perducit: solicitus, dum ad illicem visitat: sponsor, dum futura promittit: protector, quia inter gentes barbaras protexit: munerator, quia locupletauit: probator, quia tentari asperis voluit: sublimator, quia potentiorem omnibus fecit: vltor, quia eum de aduersarijs vltus est: iudex, quia dum vlciscitur, iudicauit. Subiungit autem statim huic historiæ Deus, dicens; *Clamor Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Clamor,* inquit, *Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est.* Pulchre clamorem dixit in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, qui à terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet quia cædi aures suas Deus dicit clamoribus peccatorum, ne differatur pœna peccantium. Et vere clamor & grandis clamor est, quando pietas Dei, peccatorum clamoribus vincitur, vt peccantes punire cogatur. Ostendit ergo Dominus quàm invitus puniat etiam gravissimos peccatores, dicens, Gen. 18. 20. 21.

tiæ etiam sacerdotes Domini non resistant? Nam aut tacent plurimi eorum, aut similes sunt tacentibus etiamsi loquantur; & hoc multi non inconstantiâ, sed consilio, vt putant, atque ratione. Exertam enim veritatem proferre nolunt, quia eam aures improborum hominum sustinere non possunt. nec solum refugiunt, sed etiam oderunt & execrantur: & non modo auditam non reuerentur aut metuunt, sed etiam maiore superbientes pertinaciâ perduellionem contemnunt. Et ideo tacent etiam qui loqui possunt, dum ipsis interdum malis parcunt: nec volunt eis vim apertæ promere veritatis, ne faciant eos ingesta acrius veritate peiores. Inter hæc vastantur pauperes, viduæ gemunt, orphani proculcantur intantùm, vt multi eorum & non obscuris natalibus editi, & liberaliter instituti, ad hostes fugiant, ne persecutionis publicæ afflictione moriantur: quærentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non possunt. Et quamvis ab his ad quos confugiunt discrepent ritu, discrepent lingua,

ipso

ipso etiam, vt ita dicam, corporum atque induviarum barbaricarum fœtore dissentiant, malunt tamen in barbaris pati cultum dissimilem, quàm in Romanis iniustitiam sævientem. Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant, & commigrasse non pœnitet: Malunt enim sub specie captiuitatis viuere liberi, quàm sub specie libertatis esse captiui. Itaq; nomen ciuium Romanorum aliquando non solum magno æstimatum, sed magno emptum, nunc vltro repudiatur ac fugitur: nec vile tantùm, sed etiam abominabile pene habetur. Et quod esse majus testimonium Romanæ iniquitatis potest, quàm quod plerique & honesti, & nobiles, & quibus Romanus status sūmo & splendori esse debuit & honori, ad hoc tamen Romanæ iniquitatis crudelitate compulsi sunt vt nolint esse Romani? Et hinc est quod etiam hi qui ad barbaros non confugiunt, barbari tamen esse coguntur: scilicet vt est pars magna Hispanorum, & non minima Gallorum: omnes deniq; quos per vniversum Romanū orbē fecit Romana iniquitas

Eutr. p. l. 9. Oros. 7. Sigeb. Prosp.

iniquitas iam non esse Romanos. De Bagaudis nunc mihi sermo est; qui per malos judices & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas sua, imputamus his nomen calamitatis suæ, imputamus nomen quod ipsi fecimus. Et vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim alijs rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus judicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprij emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas suas esse fecerunt: qui in similitudinem immanium bestiarum non rexerunt traditos sibi, sed deuorarunt: nec spolijs tantum hominum, vt plerique latrones solent, sed laceratione etiam, &, vt ita dicam, sanguine pascebantur: ac sic actum est, vt latrocinijs judicum strangulati homines & necati, inciperent esse quasi barbari, quia non permittebantur esse Romani: acquieuerunt enim esse quod

quod non erant, quia non permittebantur esse quod fuerant: coactique sunt saltem vitam defendere, quia jam libertatem videbant penitus perdidisse. Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum est, id est, vt qui adhuc Bagaudæ non sunt, esse cogantur. quantum enim ad vim atque iniurias pertinet, compelluntur vt velint esse: sed imbecillitate impediuntur vt non sint. Sic sunt ergo, quasi captiui iugo hostium pressi: tolerant supplicium necessitate, non voto: animo desiderant libertatem, sed summam sustinent seruitutem: ita ergo & cum omnibus fermè humilioribus agitur. Vna enim re ad duas diuersissimas coarctantur: vis summa exigit, vt aspirare ad libertatem velint, sed eadem vis posse non sinit, quæ velle compellit. Sed imputari his potest forsitan, quod hoc velint homines, qui nihil magis cuperent, quàm ne cogerentur hoc velle. Summa enim infelicitas est quod volunt. Nam multo cum his melius ageretur, si non compellerentur hoc velle. Sed quid possunt aliud velle miseri, qui assiduum, immo continuum exactionis

onis publicæ patiuntur excidium, quibus imminet semper grauis & indefessa proscriptio, qui domos suas deserunt, ne in ipsis domibus torqueantur? Exilia petunt, ne supplicia sustineant. Leuiores his hostes quàm exactores sunt: & res ipsa hoc indicat, ad hostes fugiunt, vt vim exactionis evadant. Et quidem hoc ipsum, quamuis durum & inhumanum, minus tamen graue atque acerbum erat, si omnes æqualiter atq; in commune tolerarent. Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onus non omnes sustinent: imò quod pauperculos homines tributa diuitum premunt, & infirmiores ferunt sarcinas fortiorum: nec alia causa est quod sustinere non possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina quàm facultas. Res diuersissimas dissimillimasque patiuntur, inuidiam & egestatem. Inuidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendunt, abundare arbitreris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis æstimare rem huius iniquitatis potest? Solutionem sustinent diuitum; & indigentiā mendicorum. Plus multo est quod dicturus sum;

sum; adiectiones tributarias ipsi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt. Sed dicas, cum ipsorum maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest, vt ipsis sibi augere debitum velint? Neque ego id dico quod sibi augeant, nam & ideo augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerunque noui nuncii, noui epistularij à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his noua munera, decernuntur nouæ indictiones: decernunt potentes, quod soluant pauperes: decernit gratia diuitum, quod perdat turba miserorum. Ipsi enim in nullo sentiunt quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari, & liberalius accipi, qui fuerint à maioribus missi. Estote ergo vos diuites primi in conferendo, qui estis primi in decernendo. Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissimè quisquis ille es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed acquiescimus pauperes

peres vestræ diuites voluntati: quod pauci iubetis, soluamus omnes. Quid tam iustum, quid tam humanum? Grauant nos nouis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum, vobis nobiscum esse commune. Quid enim iniquius esse aut quid indignius potest, quàm vt soli sitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc quod diximus solvunt, quod quare vel qua ratione solvant, penitus ignorant. Cui enim licet discutere cur soluatur, aut cui permittitur explorare quid debeat? sed tunc id euidentissimè proditur, cum invicem sibi diuites irascuntur, cum indignantur aliqui eorum, quod sine consilio aut tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdem eorum audias dici, O facinus indignum, duo aut tres statuunt quod multos necet: à paucis decernitur, quod à * multis miseris dependatur. Honori enim suo vnusquisque divitum præstat, vt nolit aliquid se absente decerni: non iustitiæ, vt iniqua nolit se præsente constitui. Denique quod in aliis reprehenderunt, ipsi postea aut pro contemptus præ-

* *Paucis.*

teriti

teriti vltione, aut pro potestatis præsumptione constituunt. Ac per hoc infelicissimi pauperes sic sunt quasi inter concertantes procellas in medio mari positi: nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur. Sed videlicet qui in hac parte iniqui sunt, in alia moderati inveniuntur & iusti: ac prauitatem vnius rei, alterius probitate compensant. Nam sicut in onere nouarum indictionum pauperes grauant, ita in nouorum remediorum opitulatione sustentant. Sicut tributis novis minores maxime deprimuntur, sic remediis nouis maxime subleuantur. Imò par est iniquitas in vtroque. Nam sicut sunt in aggrauatione primi pauperes, ita in releuatione postremi. Si quando enim, vt nuper factum est, defectis vrbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summæ existimauerunt, illicò remedium cunctis datum, soli inter se diuites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit, quis ad communionem beneficii humiles & egestuosos vocat, quis eum qui primus est semper in sarcina, vel vltimo esse loco patitur in medela? Et quid

plura?

plura? tributarij omnino pauperes non putantur, nisi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cum remedia diuiduntur. Et putamus, quod pœna diuinæ seueritatis indigni sumus, cum sic nos semper pauperes puniamus: aut credimus, cum iniqui nos iugiter simus, quod Deus iustus in nos omnino esse non debet? Vbi enim, aut in quibus sunt nisi in Romanis tantum hæc mala? quorum iniustitia tanta nisi nostra? Franci enim hoc scelus nesciunt. Hunni ab his sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vvãdalos, nihil horum apud Gothos. Tam longè enim est, vt hæc inter Gothos barbari tolerent, vt ne Romani quidem, qui inter eos viuunt, ista patiantur. Itaque vnum illic Romanorum omnium votum est, ne vnquam eos necesse sit in jus transire Romanorum. Vna & consentiens illic Romanæ plebis oratio, vt liceat eis vitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur si non vincantur à nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse quam apud nos Romani. Itaque non

non solum transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt; sed vt ad eos confugiant, nos relinquunt. Et quidem mirari possim, quod hoc non omnes omnino facerent tributarij pauperes & egestuosi; nisi quod vna causa tantum est qua non faciunt, quia transferre illuc resculas atque habitatiunculas suas familiasque non possunt. Nam cum plerique eorum agellos ac tabernacula sua deserant, vt vim exactionis evadent; quomodo non quę compelluntur deserere vellent, sed secum, si possibilitas pateretur, auferrent? ergo quia hoc non valent, quod forte mallent; faciunt quod vnum valent. Tradunt se ad tuendum protegendumque maioribus, dedititios se diuitum faciunt, & quasi in ius eorum ditionemque transcendunt. Nec tamen graue hoc aut indignum arbitrarer, immo potius gratularer hanc potentum magnitudinem quibus se pauperes dedunt, si patrocinia ista non venderent: si quod se dicunt humiles defensare, humanitati tribuerent non cupiditati. Illud graue ac peracerbum est, quod hac lege tueri pauperes vidẽtur vt spolient: hac lege defendunt mise-

ros, vt miseriores faciant defendendo. Omnes enim hi, qui defendi videntur, defensoribus suis omnem ferè substantiam suam prius quàm defendantur addicunt: ac sic, vt patris habeant defensionem, perdunt filij hæreditatem. Tuitio parentum, mendicitate pignorum comparatur. Ecce quæ sunt auxilia ac patrocinia majorum. Nihil susceptis tribuunt, sed sibi. Hoc enim pacto aliquid à parentibus temporariè attribuitur, vt in futuro totum filijs auferatur. Vendunt itaque, & quidem grauissimo precio vendunt, maiores quidam, cunctaque præstant. Et quod dixi vendunt, vtinam venderent vsitato more atque communi, aliquid forsitan remaneret emptoribus. Nouum quippe hoc genus venditionis & emptionis est. Venditor nihil tradit & totum accipit. Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Cumque omnis fermè contractus hoc in se habeat, vt inuidia penes emptorem, inopia penes venditorem esse videatur: quia emptor ad hoc emit vt substantiam suam augeat, venditor ad hoc vendit vt minuat: inauditum hoc commercij genus

genus est, venditoribus crescit facultas, emptoribus nihil remanet nisi sola mendacitas. Nam illud quale? quàm non ferendum, atque monstri-reum? & quod non dicam pati humanæ mentes, sed quod audire vix possunt: quod plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, & exterminati agellis suis cum rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur: cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit. Proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur. Quis æstimare hoc malum possit, rebus eorum incubant peruasores, & tributa miseri pro peruasoribus soluunt. Post mortem patris postumi nati obsequijs juris sui agellos non habent, & agrorum munere enecantur. Ac per hoc quid aliud sceleribus tantis agitur, nisi ut qui priuata peruasione nudati sunt, publica afflictione moriantur: & quibus rem deprædatio tulit, vitam tollat exactio? Itaque nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiores sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cum domicilia atque agellos suos aut pervasionibus perdunt, aut fugati ab

exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos maiorum expetunt, & coloni diuitum fiunt; ac sicut solent aut hi qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt; aut hi qui perdito ingenuæ incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita & isti qui habere amplius vel sedem vel dignitatem suorum natalium non queunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, vt extorres non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes non à rebus tantum suis, sed etiam à seipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & ius libertatis amittant. Et quidem, quia ita infelix necessitas cogit, ferenda vtcunque erat extrema sors eorum, si non esset aliquid extremius. Illud grauius & acerbius, quód additur huic malo sæuius malum. Nam suscipiuntur aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ, & exemplo quodam illius maleficæ præpotentis, quæ transferre homines in bestias dicebatur, ita & isti omnes, qui intra fundos diuitum recipiuntur, quasi Circei

poculi transfiguratione mutantur. Nam quos suscipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios; quos esse constat ingenuos, vertuntur in servos. Et miramur, si nos barbari capiunt, cum fratres nostros nos facimus esse captiuos? Nil ergo mirum est, tot vastationes atque excidia ciuitatum. Diu id plurimorum oppressione elaborauimus vt captiuando alios etiam ipsi inciperemus esse captiui. Sentimus enim etsi tardius multo quàm merebamur, sentimus tandem illa quæ fecimus, &, iuxta sermonem sacrum, *labores manuum nostrarum manducamus, ac iusto iudice Deo soluimus quæ debemus.* Miserti quippe exulum non sumus, ecce ipsi exules sumus: peregrinos fraude cepimus, ecce ipsi peregrinamur atque fraudamur. Præiudiciis temporum ingenui status homines circumvenimus, ecce ipsi nuper quidem in alieno solo viuere cœpimus, sed præiudicia iam timemus. Et ô quanta est infidelis malarum mentium cœcitas: damnationem perferimus iudicantis Dei, & necdum nos agnoscimus iudicari. Et mirantur aliqui sanctorum, quod exemplo nostro cæteri

non emendentur, qui nihil adhuc tale tolerarunt; cum tormentis nostrarum iniquitatum nec ipsi quidem qui iam à Deo plectimur corrigamur. O superbiam non ferendam: plurimi pœnas peccatorum suorum perferunt, & intelligere causas pœnarum nemo dignatur. Sed est causa euidens, quæ hanc superbiam facit: scilicet quia etsi aliqua jam patimur, nondum tam patimur quàm meremur. Tanta est enim misericordia Dei, vt etsi nos pati vult aliqua de piaculis nostris, nolit tamen cuncta tolerare: quia castigat malos, non re mala: & agnoscere nos peccata nostra mavult, quàm sustinere: scilicet vt & pijs ac salubribus flagellis ostendat nobis quæ ferre mereamur; sed tamen non inferat quæ meremur, juxta illud scilicet beati Apostoli dictum, quo ait; *Ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ.* Et vere ita agimus, vt dicit Apostolus: Deus enim nos vocat ad pœnitentiam, sed nos thesaurizamus iram. Deus nos invitat ad veniam, sed nos quotidie cumulamus offensam.

Rom. 2. 4. 5.

sim. Vim Deo facimus iniquitatibus nostris, ipsi in nos iram diuinitatis armamus. Cogimus ad vlciscendas criminum nostrorum immanitates nolentem Deum. Propè est, vt eum non permittamus vt parcat. Nam cum in eum nullum vnquam iniustitiæ signum cadere aut apparere possit, sic agimus, vt si enormitates nostrorum scelerum non vlciscitur, iniustus esse videatur. Sed videlicet peccator fuit aliquando aliquis, fortasse iam non est: aut est vllus criminum modus, & non prius est vt de vita homines, quàm de iniquitate discedant. Quis enim non cum ipsis iniquitatibus suis moritur, & cum ipsis admodum atque in ipsis sceleribus sepelitur? vt verè de his Propheticum illud rectissimè dici
possit: *Sepulchra eorum domus eorum* Ps. 48. 12.
in æternum, & comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis. Atque vtinam iumentis! Melius quippe fuerat belluina imprudentia deviâsse. Illud peius & criminosius, quia non ignorantia Dei, sed despectione peccârunt. Atque hoc videlicet laici tantummodo, non quidam etiam clericorum; seculares tantummodo,

tummodo, non multi etiam religiosi, immo sub specie religionis vitijs secularibus mancipati: qui scilicet post veterum flagitiorum probra & crimina titulo sanctitatis sibimet inscripto, non conuersatione alij, sed professione, nomen tantum † demutauere, non vitam: & summam diuini cultus habitum magis quàm actum existimantes, vestem tantummodo exuere, non mentem. Vnde illi se minore invidia criminosos putant; qui cùm pœnitentiam quasi egisse dicantur, sicut mores pristinos; ita etiam habitum non relinquunt. Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quam postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tam prius pœnituisse quod male vixerint, quàm postea quod se promiserint benè esse victuros. Sciunt me verum loqui, & testimonium mihi etiam conscientia sua dicunt, cum multi alij, tum præcipue illi nouorum honorum religiosi ambitores, & post acceptum pœnitentiæ nomen, amplissimæ, ac prius non habitæ potestatis emptores: adeò non seculares tantum

† *denotauere.*

tantum, sed plus etiam quàm seculares esse voluerunt: vt non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent postea quàm fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus proprijs abstinentes, à rerum alienarum pervasione non abstinent: & cum profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debaccantur animorum. Novum prorsus conversionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? peccata interdixit Deus, non matrimonia, non conveniunt vestris studijs facta vesta: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conversio, sed aduersio, quia iam pridem, vt fama est, opus etiam honesti matrimonij reliquistis: tandem à scelere cessate. Et quidem justum est, vt ab omni scelere: sed tamẽ si non ab omni, quia hoc fortasse durũ & impossibile esse creditis, certè

vel à maximo & prodigioso. Esto, juxta te, quicunque ille es, vicini stare non valeant. Esto, paupectes habitare non possint. Esto, sis persecutor multorum inopum, vastatorque miserorum. Esto afflictor omnium, dummodo extraneorum. Tandem quæso vel tuis parce: & si non tuis omnibus, quia etiam hoc forsitan onerosum tibi & graue judicas, si omnibus tuis parcas: parce saltem vel illis tuis, qui te non affinibus tantum alijs aut propinquis, sed personis etiam deuinctissimis & pignoribus charissimis prætulerunt. Et quid dicam pignoribus aut filijs? prætulerunt te etiam animabus penè ac † spebus suis: non quidem laudabiliter, & errorem suum, qui ita egit, ipse cognoscit. Sed ad te tamen, cui ipsum hoc præstitit, quid errauit? Hoc enim plus ei debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccauit. Cœcus quidem factus est affectu tuo, & notatur à cunctis atque reprehenditur: sed tamen tu hoc magis ei obnoxius factus es, quia se ab omnibus fecit pro tuo amore culpari. Quid ergo simile apud barbaros Gothos, quis eorum amantibus nocet?

† *Speciebus.*

noceet? quis diligentem insequitur? quis chari sui mucrone iugulatur? tu amantes persequeris, tu offerentibus munera manus amputas, tu diligentes proximos necas, non metuis, non expauescis. Quid faceres, si judicium Dei præsens non etiam proxima flagellatione sensisses? Addis insuper & adjungis malis prioribus noua crimina. Considera quæ te maneant grauiora facientem, cum minora soleant etiam per dæmones vindicari. Contentus esto iam quæsumus amicorum tuorum & sodalium latrocinijs, sufficiat vexatos fuisse pauperes, sufficiat spoliatos à te fuisse mendicos: penè iuxta te nullus intrepidus, nullus potest esse securus: facilius præcipitati ex Alpina rupe torrentes, aut incendia ventis exagitata tolerantur: non sic pereuntes, vt ita dixerim, nautæ Charybdis voracitate, aut Scylleis, vt aiunt, canibus deuorantur. Exturbas possessiunculis suis vicinos tuos, habitatione ac facultate proximos tuos. Nunquid vt scriptum est, *super terram solus habitabis?* Isa. 5. 8. Hoc vnum quippe est quod obtinere non poteris: quamlibet enim cuncta oc-

cupes,

cupes; quamlibet cuncta peruadas, vicinum semper invenies. Respice quæso alios, quos velis nolis & ipse * suspicis. Respice alios, quos velis

* suscipis.

nolis etiam ipse miraris: altiores sunt cæteris dignitate, & æquales dignatione; maiores sunt potestate; & minores humilitate. Scis profecto etiam ipse ad quem nunc loquimur, de quo loquamur: & idem de quo nunc querimur, debes agnoscere quem hac laude veneramur: atque vtinam multi essent qui laudarentur; salubritas esset omnium, generositas plurimorum. Sed esto tu nolis esse laudabilis, cur velis quæso esse damnabilis? Cur tibi iniustitia nil amicius? cur auaritia nil iucundius? cur rapacitate nil charius? cur nil iudicas preciosius quàm nequitiam? cur nil præstantius quàm rapinam? Disce vel à pagano homine virum bonum, Charitate enim, inquit, & benevolentia septum oportet esse non armis. Fallunt te itaque opiniones tuæ, fallit prauæ & cæcæ mentis improbitas. Si vis probus, si vis potens, si vis magnus esse, honestate debes cæteros, non malignitate superare. Legi quondam in quodam loco; Nemo malus,

malus, nisi stultus: si enim saperet, bonus esse mallet. Et tu ergo tamen si redire ad sanitatem potes, exue nequitiam, si vis habere sapientiam. Si enim optas vel sapiens omnino esse, vel sanus, exuendus tibi omnino & commutandus es. Abdica te itaque à te ipso, ne abdiceris à Christo. Repudia te, vt recipiaris à Christo. Perde te ipse, ne pereas. *Qui enim* (inquit Salvator) *perdiderit animam suam propter me, invenie team.* Luc. 9. 24. Dilige itaque hanc tuam salubrem perditionem, vt assequaris veram salutem. Liberandus enim à Deo ipso omnino non eris, nisi te ipse damnaueris.

Explicit liber V.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

PErsonaliter diu locuti sumus, & excessisse videmur regulam disputandi. Cogitat enim absque dubio is qui legit (si fuerit tamen aliquis qui ex Christi amore conscripta, ob Christum legat) cogitat de me forsitan, vel dicit; Cum causa generalis sit quam exequitur, quid negocio huic contulit, quod in personam vnius tanta congessit? Esto etenim ille, de quo locutus est, talis. *Sed* nunquid officit bonitati vnius, crimen alterius: aut quod fortius multo est, nunquid læditur scelere personali, causa cunctorum. Possum quidem evidentibus testimoniis ap-
Iosue.7. probare quia læditur. Achar enim quondam de anathemate quippiam
2.Reg. 24. furto abstulit, & crimen vnius hominis plaga omnium fuit. Dauid numerari plebem Israeliticam iussit, & errorem illius Dominus clade
Esa. 36. totius populi vindicauit. Rabsases locutus

locutus quædam est in contumeliam Dei, & centum octoginta quinq; millia hominum † strage perculit, quod vnius prophani hominis procax lingua maledixit. Et ideo non immerito etiam beatus Apostolus Paulus eijci de ecclesia pestilentem jubet, & cur jubeat ostendit, dicens? *Quia modicum fermentum totam massam corrumpit.* Inde euidenter agnoscimus etiam vnum sepissimè malum hominem, † perditionem esse multorum. Nec injuria. Intelligere is quicunque legerit debet non superfluè me superius de vno malo aliqua dixisse, cùm scilicet frequentissimè divinæ maiestatis iracundia etiam per vnum legatur accensa. Sed ego non ago hac † districtione qua dico. Neque enim necesse est, vt vnum obesse omnibus putem, cùm omnes mutuo sibi obsint. Non convenit, vt per vnum cunctos periclitari putem, cùm per se cuncti periclitentur. Omnes enim admodum in perditionem ruunt: aut certe, vt aliquid dicam lenius, penè omnes. Vnde enim hoc bonum populo Christiano, vt aut minor, aut certè vel idem esset malorum numerus.

† *Stragem pertulerunt.*

1. Cor. 5. 6.

† *Perditorem.*

† *Descriptione id quod.*

rus qui bonorum? O miseriam lachrymabilem, ô miseriam luctuosam: quàm dissimilis est nunc à seipso populus Christianus, id est, ab eo qui
Act. 5. fuit quondam. Tunc princeps Apostolorum Petrus Ananiam & Saphyram, quia mentiti essent, morte mulctauit. Beatissimus quoque Paulus etiam vnum de ecclesia malum expulit, ne contactu suo plurimos inquinaret. Nunc nos etiam pati vtriusque partis numero contenti sumus. Et quid contenti dicam? exultare nos potius ac tripudiare gaudio conveniret, si paritas ista nobis contingeret. Ecce in quid recidimus, ecce in quid post illam Christiani populi puritatem, qua omnes quondam immaculati erant: ecce in quid redacti sumus, vt beatam fore Ecclesiam iudicemus, si vel tantum in se boni habeat quantum mali. Nam quomodo non beatam arbitremur, si mediam plebis partem haberet innoxiam, quam pene totam nunc esse plangimus criminosam. Vnde superfluè cum hoc ita sit, superfluè dudum de vno malo locuti sumus, superfluè vnius scelera defleuimus: aut omnes enim, aut pene omnes flendi

atque

atq; lugendi sunt. Nam aut plurimi tales sunt, aut certè, quod non minus criminosum est, cupiunt tales esse, & laborant actu malorum operum non impares videri: ac per hoc etiamsi minora mala faciunt, quia minus possunt, non minus tamen mali sunt, quia nollent minus esse si possent. Denique quod vnum possunt vel voto tales sunt, ac voluntate non cedunt: Et inquantum facultas suppetit, superare contendunt. Est enim licet in dissimillimis rebus hæc illorum æmulatio quæ bonorum: vt sicut boni optant cunctos honestate mentium vincere, sic mali cupiant prauitate superare: Nam sicut hæc bonorum gloria est, vt quotidiè meliores sint, sic malorum omnium, vt deteriores: Et sicut optimi cupiunt virtutum vniuersarum culmen ascendere, sic pessimi optant palmas sibi vniuersorum scelerum vindicare. Et hoc vtiq; in malum nostrum, maxime nostri, hoc est Christiani, qui scilicet, vt iam diximus, malitiam sapientiā putant. Et de quibus Deus specialiter dicit; *Perdam sapientiam sapientûm, & intellectum prudentûm reprobabo.* 1. Cor. 1. 19. Cumque Apostolus clamet;

Si

Si quis videtur sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens: hoc est dicere, Si quis vult esse sapiens, sit bonus: quia nemo verè sapiens, nisi verè bonus. Nos è diuerso malarum mentium vitio, & vt diuinitas ait, reprobo sensu, bonitatem pro stultitia repudiantes, & nequitiam pro sapientia diligentes, tanto quotidiè prudentiores esse nos credimus, quanto peiores sumus. Et quæ tandem rogo spes emendationis in nobis est, qui non errore opinionis ad malum ducimur, sed studio malæ voluntatis adnitimur, vt semper peiores esse videamur. Et hinc est quod dudum questus sum deteriores nos multo esse, quàm barbaros: quia illos ignorantia legis excusat, nos scientia accusat. Illi per imperitiam veritatis, quia quæ sunt bona nesciunt, mala pro bonis diligunt: nos cùm scientiam veritatis habeamus, quæ sint bona optime nouimus † * modis. Primum, quod nihil fermè vel criminum, vel flagitiorum est, quod in spectaculis non sit: vbi summum deliciarum genus est mori homines, aut quod est morte grauius acerbiusque, lacerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi

† *In veteri exemplari adnotatum est deesse hic aliquid. Et vero multa deesse quis non videat?*

* *Et hoc multis modis.*

comedi homines, cum circumstantium lætitia, conspicientium voluptate: hoc est non minus penè hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus devorari. Atque vt hoc fiat, orbis impendium est. Magna enim cura id agitur, & elaboratur: adeuntur etiam loca abdita, lustrantur inuij saltus, peragrantur sylvæ inexplicabiles; conscenduntur nubiferæ Alpes, penetrantur niuiferæ valles. Et vt deuorari possint à feris viscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum. Sed hæc, inquis, non semper fiunt. Certum est, & præclara erroris est excusatio, quia non semper fiunt, quasi verò vnquam fieri debeant, quæ Deum lædant: aut ideo, quæ mala sunt, benè fiant, quia non jugiter fiant. Nam & homicidæ homines non semper occidunt, & homicidæ tamen sunt etiam quando non occiduut, quia interdum polluuntur homicidio: & latrones omnes non semper latrocinantur, sed latrones tamen non esse desinunt; quia etiam cùm rebus ipsis latrocinia non agunt, animis tamen à latrocinio non recedunt. Sic vtique omnes hi, qui spectaculis istiusmodi

istiusmodi delectantur, etiam quando non spectant, innoxij tamen à spectaculorum maculis mente non sunt, quia semper vellent spectare si possent. Nec solum hoc, sed sunt alia majora. Quid enim? nunquid non Consulibus & pulli adhuc Gentilium sacrilegiorum more pascuntur, & volantis pennæ auguria quæruntur, ac pene omnia fiunt, quæ etiam illi quondam pagani veteres friuola atq; irridenda duxerunt? Et cùm hęc omnia ipsi agant, qui annis nomina tribuunt, & à quibus annis ipsi exordium sumunt, credimus nobis bene annos posse procedere, qui à rebus talibus ordiantur. Atque vtinam sicut hæc propter consules tantùm fiunt, ita illos tantum incestarent propter quos fiunt. Illud est feralissimum & grauissimum, quod dum consensu publico aguntur, honor paucissimorum, fit crimen omnium: † ac si ex singulis bini inaugurentur, propè est vt in omni mundo nullus euadat. Sed de his putemus hoc satis esse quod dictum est, quæ, vt ipsi excusatis, non semper fiunt. De quotidianis tamen obscœnitatibus loquamur quas tales ac tam innumeras legiones

† aut sic.

giones dæmonum excogitauerunt, vt etiam honestæ ac probæ mentes, etsi nonnullas earum spernere ac calcare possunt, omnes tamen penitus superare vix possint. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt aut foueis intercidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur: scilicet vt etiam si non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus euadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, vt etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet, † aleis, lusorijs, pompis, athletis, † petaminarijs, pantominis, cæterisq; portentis: quæ piget dicere, quia piget malum tale vel nosse, de solis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim sunt, quæ illic fiunt, vt ea non solum dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Alia quippe crimina singulis sibi fermè in nobis vendicant portiones, vt cogitationes sordidæ animum, vt impudici aspectus oculos,

† *odiuis.*

| *Iul. Firmic. lib.8.c.15.*

oculos, vt auditus improbi aures: ita vt cum ex his vnum aliquid errauerit, reliqua possint carere peccatis. In theatris vero nihil horum reatu vacat, quia & concupiscentijs animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa sunt, vt etiam explicare ea quispiam atque eloqui saluo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates? quæ quanti sint criminis, vel hinc intelligi potest, quod & relationem sui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima scelera incolumi honestate referentis & nominari, & argui possunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ theatrorum impuritates sunt, quæ honeste non possunt vel accusari: ita noua in coarguenda harum turpitudinum probrositate res euenit arguentis: vt cum absque dubio honestus sit qui accusare ea velit, honestate tamen integra ea loqui & accusare non possit. Alia quoque

omnia

omnia mala agentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quempiam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dùm spectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea visu atque assensu agunt, vt vere in eos apostolicum illud peculiariter cadat: *Quia digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Rom. 1. 32. Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur, Et qui fortè ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicantur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit dùm ad immunda properat, immundus est. Quæ cùm ita sint, ecce qualia aut omnes, aut penè omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos à diuinitate causamur; relinqui

nos

nos à Domino nostro dicimus, cùm ipsi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quod respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis, quotidiè rerum turpium commemorantur. Potest ergo illos Deus respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspicimus aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, vt etiam illa vbi nos sumus videat: aut si ab illis, quod non dubium est, auertit oculos, etiam à nobis qui illic sumus pariter auertat. Et cum hæc ita sint, facimus hæc tamen, ac sine cessatione quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebant,

bant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deum nostrum hæc certissimus? Aut certi si placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin sine cessatione faciamus. Si verò in conscientia nostra hoc est, quod Deus horret, quod execratur, quod sicut in his sit pastus diaboli, ita offensio Dei: quomodo nos in Ecclesia Dei colere Deum dicimus, qui in obscœnitate ludorum semper diabolo deseruimus, & hæc gnari ac scientes, de consilio & industria? Et quæ nobis quæso, spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentiâ Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantûm, quos insanis conatibus superna tentasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico cœlum oppugnamus. Christo ergo, ô amentia monstrosa, Christo circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm prosperitatis ab eo aliquid attribuitur, aut victoria de hostibus à diuinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm si quis homini beneficium

largienti iniuriosus fit, aut blandientem conuicijs cædat, aut osculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit servus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet; qui benè merenti conuicium faciat, & pro libertate quàm accipit, contumeliam reddat? absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur, facimus: irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem injurijs verberamus. Christo ergo, ô amentia monstrosa! Christo circenses offerimus, & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscœna reddimus. Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Salvator noster edocuit. Hoc vel per seipsum, vel per Apostolos prædicauit. Propter hoc humanæ natiuitatis verecundiam subiit, & contumeliosa terreni ortus principia suscepit. Propter hoc in præsepio

jacuit,

jacuit, cui seruierunt Angeli cùm jaceret. Propter hoc inuolui se pannorum crepundijs voluit, qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauit. *Qui propter vos,* inquit Apostolus, *pauper factus est,* 2.Cor.8.9. *cùm diues esset, vt illius inopia vos honestaremini.* Et *cùm in forma,* inquit, Phil.2.8. *Dei esset, humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Hoc nos videlicet Christus imbuit, cùm pro nobis ista toleraret. Præclaram passioni eius vicissitudinem reddimus, qui cum morte ipsius redemptionem acceperimus, vitam turpissimam rependamus. *Apparuit enim,* inquit beatissimus Paulus, *gratia Domini nostri Iesu Christi,* Tit.2.11.12.13.14. *erudiens nos vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & piè & iustè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi; qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Vbi sunt qui hæc faciant, propter quæ venisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui desi-

deria seculi fugiant, vbi qui vitam pie ac iuste agant, vbi qui sperare se spem beatam bonis operibus ostendant? Et immaculatam vitam agentes, hoc ipso se * perhibent regnum Dei expectare, quia merentur accipere? *Venit*, inquit, *Dominus Iesus Christus, vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Vbi est populus ille mundus, vbi populus acceptabilis, vbi populus boni operis, vbi populus sanctitatis? *Christus*, inquit Scriptura, *pro nobis passus est, nobis exemplum relinquens, vt sequamur vestigia eius.* Videlicet vestigia Salvatoris sequimur in circis, vestigia Salvatoris sequimur in theatris. Tale nobis scilicet Christus reliquit exemplum, quē fleuisse legimus, risisse non legimus. Et hoc vtrunq; pro nobis quia fletus † punctio est animæ, risus corruptio disciplinæ. Et ideo dicebat; *Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis: & beati qui fletis, quoniam ridebitis.* Nobis autem ridere, & gaudere non sufficit, nisi cum peccato atque insania gaudeamus, nisi risus noster impuritatibus, nisi flagitijs misceatur. Quis rogo hic error est, quę stultitia?

* Probent.

1. Pet. 2. 21.

† Compunctio.

Luc. 6. 25.

Nunquid

Nunquid lætari assiduè, & ridere non possumus, nisi risum nostrum atque lætitiam scelus esse faciamus? An fortè infructuosum putamus gaudium simplex, nec delectat ridere sine crimine? Quod rogo hoc malum est, aut quis furor? Rideamus quæso quamlibet immensuratim, lætemur quamlibet iugiter, dummodo innocenter. Quæ vecordia est & amentia, vt non putemus risum & gaudium tanti esse, nisi in se Dei habeat iniuriam? Iniuriam vtiq; & quidem maximam. In spectaculis enim quædam apostasia fidei est, & à symbolis ipsius & cœlestibus sacramentis lethalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scilicet, nisi vt renunciare se diabolo ac pompis eius atque spectaculis & operibus protestentur? ergo spectacula & pũpæ, etiam iuxta nostram professionem opera sunt diaboli. Quomodo, ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris. Renunciâsti semel diabolo & spectaculis eius, ac per hoc necesse est, prudens & sciens dùm ad spectacula remeas, ad diabolum

te redire cognoscas. Vtrique enim rei simul renunciâsti, & vnum vtrumque esse dixisti. Si ad vnum reuerteris, ad vtrumque remeâsti: abrenuncio enim, inquis, diabolo, pompis, spectaculis, & operibus eius. Et quid postea? credo, inquis, in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius. Ergo primum renunciatur diabolo, vt credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo: & ideo qui reuertitur ad diabolum relinquit Deum. Diabolus autem in spectaculis est & pompis suis: ac per hoc cùm redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi. Hoc itaque modo omnia symboli sacramenta soluuntur, & totum quod in symbolo sequitur, labefactatur & nutat. Nihil enim sequens stat, si principale non steterit. Dic igitur tu Christiane, quomodo tenere te sequentia symboli putas, cuius principia perdidisti? membra sine capite nihil prosunt, & ad exordium sui cuncta respiciunt: quæ vtique si perierint, omnia pessum trahunt. Siquidem stirpe sublata, aut non sunt reliqua; aut si sunt, sine emolumento sunt,
quia

quia sine capite nihil constat. Si cui itaque leue spectaculorum crimen videtur, respiciat cuncta ista quæ diximus, & videat in spectaculis non voluptatem esse, sed mortem. Quid est autem aliud, quàm mortem incurrere, vitæ originem perdidisse? Vbi enim fundamentum symboli euertitur, vita ipsa jugulatur. Rursum ergo necesse est redeamus ad illud quod sæpe diximus: Quid simile apud barbaros, vbi apud illos circenses, vbi theatra, vbi scelus diuersarum impuritatum, hoc est spei nostræ ac salutis excidium? quibus illi, etsi vtpote pagani vterentur, minore tamen culpa sacræ offensionis errabant, quia etsi esset impuritas visionis, præuaricatio tamen non erat sacramenti. Nos vero quid respondere pro nobis possumus? tenemus symbolum & euertimus, & confitemur munus salutis pariter & negamus. Ac per hoc vbi est Christianitas nostra, qui ad hoc tantummodo sacramentum salutis accipimus, vt maiore postea præuaricationis scelere peccemus? Nos Ecclesijs Dei ludicra anteponimus, nos altaria spernimus, & theatra honoramus. Omnia denique amamus,

 omnia

omnia colimus, solus nobis in comparatione omnium Deus vilis est. Deniq; præter alia quæ id probant, indicat hoc etiam hæc res ipsa quam dico. Si quando enim venerit, quod scilicet sæpe euenit, vt eodem die & festiuitas Ecclesiastica, & ludi publici agantur, quæro ab omnium conscientia, quis locus maiores Christianorum virorum copias habeat, caue ane ludi publici, an atrium Dei? & templum omnes magis sectentur, an theatrum? Dicta Evangeliorum magis diligant, an thymelicorum: verba vitæ an verba mortis: verba Christi, an verba mimi? Non est dubium quin illud magis amemus, quod anteponimus. Omni enim feralium ludicrorũ die, si quæ libet Ecclesiæ festa fuerint, non solum ad Ecclesiam non veniunt, qui Christianos se esse dicunt: sed si qui inscij fortè venerint, dum in ipsa Ecclesia sunt, si ludos agi audiunt, Ecclesiam derelinquunt. Spernitur Dei templum, vt concurratur ad theatrum. Ecclesia vacuatur, circus impletur; Christum in altario dimittimus, vt adulterantes visu impurissimo oculos ludicrorum turpiũ fornicatione pascamus postea.

† Sed videlicet qui corrumpimur rebus prosperis, faciendum aliquid in principio. Et ideo rectissime ad nos Dominus Deus dicit: *Propter spurcitiam exterminati estis exterminio.* Et rursum; *Exterminabuntur*, inquit, *aræ huius risus.* Sed videlicet responderi hoc potest, non in omnibus hæc Romanorum vrbibus agi. Verum est, etiam plus ego addo, ne illic quidem nunc agi, vbi semper acta sunt antea. Non enim hoc agitur jam in Magontiacensium atq; Massiliensium ciuitate, sed quia excisa & deleta est. Non agitur Agrippinæ, sed quia hostibus plena. Non agitur Treuerorum vrbe excellentissima, sed quia quadruplici est euersione prostrata. Non agitur deniq; in plurimis Galliarum vrbibus & Hispaniarum: Et ideo væ nobis atq; impuritatibus nostris, væ nobis atq; iniquitatibus nostris. Quę spes Christianis plebibus ante Deum est? Quandoquidem ex illo in vrbibus Romanis hæc mala non sunt, ex quo in barbarorū iure esse cœperunt. Ac per hoc vitiositas & impuritas, quasi germanitas quædā est Romanorū hominum, & quasi mens atq; natura: quia ibi præcipue vitia, vbicunque

† hæc sunt mutilata.

Esa. 16.

Romani. Sed grauis est forsitan hæc atque iniqua conquestio: grauis profecto, si falsa. At quomodo, inquis, quomodo non falsa, cùm in paucis nunc fermè Romanis vrbibus fiant ista quæ diximus? Plurimas autem jam harum impuritatum labe non pollui, vbi licet sint loca ipsa ac domicilia erroris antiqui, nequaquam tamen agantur illa quæ prius acta sunt. Considerandum ergo vtrumque est, id est, quid sit quod adhuc loca ipsa ac diuersoria ludicrorum sint, ludicra autem esse cessauerint. Loca enim & habitacula turpitudinum idcirco adhuc sunt, quia illic impura omnia prius acta sunt, nunc autem ludicra ipsa ideo non aguntur, quia agi iam præ miseria temporis atque egestate non possint. Et ideo quod prius factum est, vitiositatis fuit: quod nunc non agitur, necessitatis. Calamitas enim fisci & mendicitas jam Romani ærarij non sinit, vt vbique in res nugatorias perditæ profundantur expensæ. Pereant adhuc quamlibet multa, & quasi in cœnum projiciantur: sed tamen perire iam tanta non queunt, quia non sunt tanta quæ pereant. Nam

quantum

quantum ad votum nostræ libidinis atque impurissimæ voluptatis, optaremus profectò vel ad hoc tantummodo plus habere, vt possemus in hoc turpitudinis lutum plura conuertere. Et res probat quanta prodigere vellemus, si opulentes essemus ac splendidi, cum prodigamus tanta mendici. Ea est enim labes præsentium morum atque perditio, vt cum jam non habeat paupertas quod possit perdere, adhuc tamen velit vitiositas plus petire. Non est ergo quod blandiri nobis aliquid in hac parte possimus, vt dicamus, non in omnibus nunc vrbibus agi illa quæ prius acta sunt. Ideo enim non in omnibus jam aguntur, quia vrbes vbi agebantur illa, iam non sunt: & vbi siquidem diu acta sunt, quæ id efficerent, vt vbi illa agebantur esse non possint: sicut ipse ad peccatores Deus locutus est per Prophetam, *quia horum recordatus est Dominus: & ascendit*, inquit, *super cor eius, & non poterat Dominus vltra portare propter malitiam studiorum vestrorum, et propter abominationes quas fecistis, & facta est terra vestra in desolationem & stuporem, & in maledictum.* Per hæc ergo iam Ier. 44. 21. 22.

factum

factum est, vt maior pars Romani orbis in desolationem esset, & in stuporem, & in maledictum. Atque vtinam acta tantummodo prius essent, & agere hæc Romana vitiositas aliquando cessaret, *forsitan*, vt scriptum
Ps. 103.3. est, *propitiaretur Deus peccatis nostris.* Sed nequaquam ita agimus, vt propitietur. Mala enim incessabiliter malis addimus, & peccatis peccata cumulamus: & cùm maxima nostri pars jam perierit, id agimus vt pereamus omnes. Quis rogo interfici alterum iuxta se videt, & ipse non metuit? Quis domum vicini sui ardere cernit, & non efficere omnibus modis nititur, ne ipse incendio concremetur? Nos non vicinos nostros tantum ardere vidimus, sed ipsi jam ex maxima nostrorum corporum parte arsimus. Et quid hoc, prô nefas, mali est? arsimus, arsimus, & tamen flammas quibus iam arsimus, non timemus. Nam quod non vbique, vt dixi, agantur quæ prius acta sunt, miseriæ est beneficium, non disciplinæ. Denique facilè hoc probo. Da enim prioris temporis statum, & statim vbique sunt quæ fuerunt. Plus addo; quantum ad

ad vota hominum pertinet, & si iam non vbique sunt, vbique ad hoc sunt: quia vbique ea populus vellet esse Romanus. Cùm enim ab homine mala res sola necessitate non agitur, ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur. Nam, sicut dixi, iuxta Domini nostri dictum, Qui *mulierem viderit ad concupiscendum, reus est adulterii corde concepti*: intelligere possumus, quod etiamsi res turpes atque damnabiles necessitate non agimus, pro ipsa tamen rerum turpium voluntate damnamur. Et quid dicam de voluntate? per omnes hæc ferme, cùm possunt, aguntur. Denique cuiuslibet ciuitatis incolæ Rauennam aut Romam venerint, pars sunt Romanæ plebis in circo, pars sunt populi Rauennatis in theatro. Ac per hoc nemo se loco aut absentia excusatum putet. Omnes turpitudine rerum vnum sunt, qui sibi rerum turpium voluntate sociantur. Et blandimur nobis insuper de probitate morum, blandimur nobis de turpitudinũ raritate. Ego amplius dico, non solũ agi nunc illas ludicrorum infamium labes, quæ prius actæ sũt, sed criminosius multo agi, quàm prius actæ sunt.

Mat 5, 28.

Tunc

Tunc enim integra Romani orbis membra florebant, angusta esse horrea publica opes fecerant cunctarum vrbium, ciues diuitijs ac delicijs affluebant, vix poterat religionis auctoritas inter tantam rerum exuberantiam, morum tenere mensuram. Pascebantur tunc quidem passim in locis plurimis auctores turpium voluptatum, sed plena ac referta erant omnia. Nemo Reipub. sumptus cogitabat, nemo dispendia, quia non sentiebatur expensa. Quærebat quodammodo ipsa Respublica vbi perderet, quod penitus posset iam vix recipere: & ideo cumulus diuitiarum, qui jam ferè modum excesserat, etiam in res nugatorias redundabat. Nunc autem quid dici potest. Recesserunt à nobis copiæ veteres, recesserunt priorum temporum facultates. Miseri jam sumus, & nec dum nugaces esse cessamus. Cùmque etiam pupillis prodigis vel prodigiosis soleat subvenire paupertas, simulque vt destiterint esse divites, desinunt esse vitiosi: nos tantum novum genus pupillorum ac perditorum sumus, in quibus opulentia esse desijt, sed nequitia perdurat:

adeo nos non vt alij homines causas
corruptelarum in illecebris, sed in
cordibus habemus, & vitiositas no-
stra mens nostra est, vt ad emendan-
dos nos non facultatum ablatione,
sed malarum rerum amore peccemus.
Quanta autem vitia Romanorum
sint, quibus barbaræ gentes non co-
inquinantur, licet hactenus satis
dixerim, addam tamen multa quæ de-
sunt: sed illud admoneo tamen ante-
quam dicam, ne vllum penitus culpæ
genus, quod ad contumeliam Dei
pertinet, cuiquam leue esse videa-
tur. Si enim illustrem ac præpoten-
tem virum nequaquam exhonorari
à quoquam licet, & si quisquam ex-
honorauerit, decretis legalibus reus
sistitur, & iniuriarum auctor iure
damnatur. Quanto vtique maioris
piaculi crimen est, iniuriosum quem-
piam Deo esse? Semper enim per
dignitatem iniuriam perferentis,
crescit culpa facientis: quia necesse
est quanto maior est persona eius
qui contumeliam patitur, tanto ma-
ior sit noxa eius qui facit. Et hinc Exod. 31.
est, quod legimus in lege, etiam eos Num. 20.
qui videntur contra mandatum sa- & 25.
ctum leuia fecisse seuerissimè tamen

esse punitos: vt intelligeremus scilicet, nil ad Deum pertinens, leue esse ducendum: quia etiam quod videbatur exiguum esse culpa, grande hoc faciebat diuinitatis iniuria. Denique
Par. 13. Oza ille Leuites Dei, quid contra mandatum cœleste fecit, quod vacillantem arcam Domini sustinere tentauit? Nihil enim hinc erat lege præceptum, & statim dum sustinebat, extinctus est: non quia vt videtur ad speciem contumaci aliquid aut
Num. 15. & 11. inofficiosa saltem mente commiserit, sed ipso officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsumpsit. Homo Israëliticæ plebis cùm ligna sabbatis collegisset, occisus est, & hoc iussu & iudicio Dei, piissimi scilicet ac misericordissimi iudicis, & qui parcere absque dubio quàm occidere maluisset, nisi rationem misericordiæ seueritatis ratio vicisset. Vnus enim incautior periit, ne multi per incautelam postea deperirent. Et quid de singulis dicam, vniuersa gens Hebræorum cum per eremum iter ageret, quia consuetudinarias carnes desiderauit, partem suæ plebis amisit. Et quidem interdictum necdum fuerat ne deside-
raret,

raret, sed legali, vt reor, obseruantiæ proficere Deus voluit, vt rebellem concupiscentiam coerceret: quo facilius cunctus scilicet populus agnosceret, quantum euitare deberet, quæ Deus scriptis cœlestibus interdiceret: quando etiam illa eum admissa læderent, quę necdum lege vetuisset. Laborem quoque se sustinere idem populus ingemuit, & propter hoc plagis cœlestibus verberatur, non quia laboranti gemere non liceat, sed ingratus scilicet fuit gemitus, contra Deum; quasi auctorem immoderati laboris accusans. Ex quo intelligi conuenit, quantum placere Deo debeat, qui rerum jucundarum beatitudine fruitur, quando etiam de his quæri non licet quæ ingrata videantur. Quæritur forsitan, quorsum ista pertineant? quorsum, absque dubio, nisi vt nihil leue æstimetur quo Deus læditur. De ludis enim publicis dicimus, ludibrijs scilicet spei nostræ, ludibrijs vitæ nostræ. Nam dum in theatris & circis ludimus, deperimus, secundum illud vtiq; dictum sermonis sacri; *Stultus per risum operatur scelus.* Et nos itaque dum inter turpia ac dedecorosa ridemus, scelera

Exod. 1.

Prov. 10. 23.

ſcelera committimus, & quidem ſcelera non minima, ſed ab hoc ipſo pœnaliora: quia cum videantur ſpecie eſſe parua, rebus ſunt exitioſis peſtilentiſſima. Nam cum duo ſint maxima mala, ſi homo aut ſeipſum perimat, aut Deum lædat, hoc vtrumque in ludis publicis agitur. Nam per turpitudines criminoſas æterna illic ſalus Chriſtianæ plebis extinguitur, & per ſacrilegas ſuperſtitiones maieſtas diuina violatur. Dubium enim non eſt, quod lædunt Deum, vtpote idolis conſecratæ. Colitur namque & honoratur Minerua in gymnaſijs, Venus in theatris, Neptunus in circis, Mars in arenis, Mercurius in palæſtris: & ideo pro qualitate auctorum, cultus eſt ſuperſtitionum; Quicquid immunditiarum eſt, hoc exercetur in theatris: quicquid luxuriarum, in palæſtris: quicquid immoderationis, in circis: quicquid furoris in caueis. Alibi eſt impudicitia, alibi laſciuia, alibi intemperantia, alibi inſania. Vbique dæmon, imò per ſingula ludicrorum loca, vniuerſa dæmonum monſtra. Præſident enim ſedibus ſuo cultui dedicatis. Ac per hoc in

ſpectaculis

spectaculis istiusmodi non sola est illecebra, nec sola vitiositas: admisceri enim huic Christianum hominem superstitioni, genus est sacrilegij: quia eorum cultibus communicat, quorum festiuitatibus delectatur. Quod quidem licet semper admodum graue sit, tunc tamen magis intolerabile, cùm præter consuetudinarium vitæ vsum hoc vel aduersa nostra faciunt criminosius vel secunda: quia & magis placandus est in aduersis Deus, & minus lædendus in prosperis. Placari quippe debet cùm irascitur, lædi non debet cùm propitiatur. Aduersa enim nobis per iracundiam Dei veniunt, secunda per gratiam. Nos autem è diuerso omnia agimus. Dicis, Quomodo? Accipe. Ac primum si quando exoratus sua ipsa misericordia Deus (neque enim vnquam nos ita viuimus, vt exorari mereamur) sed si quando, vt dixi, à seipso exoratus pacificos nobis dies, prouentus vberes, diuitem bonis omnibus tranquillitatem & abundantiam dederit super vota crescentem: tanta secundarum rerum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolentium prauitate vitiamur,

mur, vt & Dei penitus obliuiscamur & nostri. Et cùm omnem fructum datæ à Deo pacis in hoc consistere Apostolus dicat, *vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate:* ad hoc tantum data à Deo quiete vtimur, vt in ebrietate, vt in luxuria, vt in flagitijs, vt in rapinis, vt in omni scelere atque improbitate viuamus: quasi vero beneficium datæ pacis vocatio sit probrositatis, & ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamus, vt licentius securiusque peccemus. Indigni itaque cœlestibus donis sumus, qui beneficiis Dei non bene vtimur: & facimus rem bonorum operum, materiam tantum esse vitiorum: quo fit vt ipsa pax contra nos sit, quia sic agitur à nobis ne expediat rem accipere qua deteriores sumus. Quis hoc credere queat? mutamus naturam rerum iniquitatibus nostris: & quæ Deus bona fecit munere pietatis suæ, ea nos nobis facimus mala esse moribus malis. Sed videlicet qui corrumpimur rebus prosperis, corrigimur aduersis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit esse moderatos. Nunquid

1.Tim.2.2.

populi

populi ciuitatum qui impudici rebus prosperis fuerant, asperis casti esse cœperunt? Nunquid ebrietas, quæ in tranquillitate & abundantia creuerat, hostili saltem depopulatione cessauit? Vastata est Italia tot iam cladibus: ergo Italorum vitia destiterunt? Obsessa est vrbs Roma, & expugnata: ergo desierunt blasphemi ac furiosi esse Romani? Inundarunt Gallias gentes barbaræ: ergo quantum ad mores perditos spectat, non eadem sunt Gallorum crimina quæ fuerunt? Transcenderunt in Hispaniæ terras populi Vvandalorum: mutata quidem est sors Hispaniæ, sed non mutata vitiositas. Postremò ne qua pars mundi exitialibus malis esset immunis, nauigare per fluctus bella cœperunt: quæ vastatis vrbibus mari clausis, & euersis Sardinia ac Sicilia, id est fiscalibus horreis, atque abscissis velut vitalibus venis, Africam ipsam, id est, quasi animam captiuauere Reipublicæ. Ecquid ingressis gentibus barbaris terram illam, forsitan vel metu vitia cessarunt: aut sicut corrigi ad præsens etiam nequissimi quique seruorum solent, modestiam saltem ac

disciplinam

disciplinam terror extorsit? Quis æstimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Cirtę Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in circis, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hostium, pars intus captiua vitiorum. Cujus sors peior fuerit, incertum est. Illi quidem erant exterius captiui carne, sed isti intus mente captiui. & ex duobus lethalibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis Christianum, quàm captiuitatem animæ sustinere, secundum illud quod docet Salvator ipse in Evangelio, grauius multo animarum mortem esse quàm corporum. An credimus forté, quod captivus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in suorum captiuitatibus fuit? captivus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui mori se in suorũ mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim, extra muros, & intra muros, præliorum & ludicrorum confundebatur: vox morientium voxque bacchantium: ac vix

discerni

discerni forsitan poterat plebis ejulatio quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi vt cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen, ipse exigeret vt periret? Sed ego loquor de longè positis, & quasi in alio orbe submotis: cum sciam etiam in solo patrio, atque in ciuitatibus Gallicanis omnes fermè præcelsiores viros calamitatibus suis factos fuisse peiores. Vidi siquidem ego ipse Treueros domi nobiles, dignitate sublimes, licet iam spoliatos atque vastatos, minus tamen euersos fuisse rebus quàm moribus. Quamvis enim depopulatis iam atq; nudatis aliquid supererat de substantia, nihil autem de disciplina: adeo grauiores in semet hostes externis hostibus erant, vt licet iam à barbaris euersi essent, à se tamen magis euerterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum jam excidio ciuitatis, gulæ ac lasciuiæ seruientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quod Christiani,

Christiani, an quod periclitantes? Quis enim hoc fieri posse credat, vel in securitate à senibus, vel in discrimine à pueris, vel vnquam à Christianis? Iacebant in conviuiis obliti honoris, obliti ætatis, obliti professionis, obliti nominis sui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi, nihil minus quam sensus sui, immo quia prope iugiter tales, nihil magis quam sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater vrbs Gallorum Treuer opulentissima. Promptum est de quo dicam, Sufficere vtique debuerat, emendationi prima captiuitas, vt instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura, incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima vrbe ijs ipsis quibus coercebantur scelera plagis crescebant, vt putares pœnam

ipsorum criminum quasi matrem es-
se vitiorum. Et quid plura? Ad hoc
quotidiè malorum pullulantium
multiplicatione peruentum est, vt fa-
cilius esset vrbem illam sine habita-
tore, quàm vllum penè habitatorem
esse sine crimine. Igitur hoc in illa.
Quid in alia non longè, sed propè
eiusdem magnificentiæ ciuitate?
nonne eadem & rerum ruina pariter
& morum? Nam præter cætera, cum
duobus illic præcipuis & generalibus
malis auaritia & ebrietate omnia con-
cidissent, ad hoc postremò rabida vi-
ni auiditate peruentum est, vt prin-
cipes vrbis ipsius ne tunc quidem de
conuiuijs surgerent, cum iam hostis
vrbẽ intraret: adeo etiam Deus ipsis
euidenter, vt credo, manifestare vo-
luit cur perirent, cum per quam rem
ad perditionem vltimam venerant,
eam ipsam agerent cum perirent. Vidi
ego illic res lachrymabiles, nihil scili-
cet inter pueros differre & senes.
Vna erat scurrilitas, vna leuitas, si-
mul omnia luxus, potationes, perdi-
tiones, cuncta omnes pariter age-
bant: ebriabantur, enecabantur, lasci-
uiebant in conuiuiis, vetuli & ho-
norati, ad viuendum propè iam

imbecilles, ad vinum prævalidissimi. Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum: ad gressum nutabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus devoluti sunt, vt compleretur in eis dictum illud sermonis sacri;
Eccl. 19.2. *Vinum & mulieres apostatare faciunt à Deo*. Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, insaniunt, Christum negare cœperunt. Et miramur post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt. Nemo itaque vrbem illam in excidio suo tantum periisse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius jam perierant quàm perirent. Dixi de vrbibus præclarissimis. Quid reliquæ in diuersis Galliarum partibus ciuitates? nunquid non consimilibus habitatorum suorum vitijs conciderunt? Nam ita cunctos crimina sua præoccesserant, vt nec metuerent periculum suum? Prænoscebatur captiuitas, nec formidabatur: ablatus quippe erat à peccatoribus timor, ne posset esse cautela. Itaque barbaris pene in conspectu omnium sitis, nullus metus erat hominum, non custodia ciuitatum. Tanta animorum, vel
tanta

tanta potius peccatorum cæcitas fuit, vt cùm absque dubio nullus perire vellet, nullus tamen id ageret ne periret. Totum inertia & segnities, totum negligentia & gula, totum ebrietas & somnolentia possidebant, secundum illud scilicet quod de talibus scriptum est: *Quia sopor Domini irruerat super eos.* Sopor quippe infunditur, vt perditio subsequatur. Cùm enim, vt scriptum est, completis iniquitatibus suis peccator quis meretur vt pereat, prouidentia ab eo tollitur, ne periturus euadat. Sed hæc hactenus. Satis enim, vt arbitror, quod proposui euidenter ostendi; ne in summo quidem rerum discrimine cessasse vnquam vitia ciuium, vsque ad excidia ciuitatum. Atque hæc fuerunt fortasse, jam non sunt, aut vnquam esse cessabunt. Videlicet si qua adhuc hodie aut ciuitas aut prouincia vel plagis cœlestibus afficitur, vel hostili populatione vastatur, humiliatur, conuertitur, emendatur. Et non cunctos fermè Romani nominis populos prius est interire, quàm corrigi; non prius ipsos, quàm in ipsis vitia non esse. Denique id breuiter probari potest. Excisa ter conti-

1. Re. 26. 12.
Gen. 15. 16.

continuatis euersionibus summa vrbe Gallorum, cum omnis ciuitas bustum esset, malis & post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidio euaserat morti, post excidium non superesset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis etiam post flammas pœna torquebat. Alii interibant fame, alii nuditate, alii tabescentes, alii rigentes: ac sic in vnum exitum mortis per diuersa moriendi genera corruebant. Et quid plura? Excidio vnius vrbis affligebantur quoq; aliæ ciuitates. Iacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, vtriusque sexus cadauera nuda, * lacerata, vrbis oculos incestantia, auibus canibusque laniata; lues erat viuentium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac sic etiam qui excidiis supradictæ vrbis non interfuerant, mala alieni excidii perferrebant. Et quid post hæc, inquam, quid post hæc omnia? quis æstimare hoc amentiæ genus possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant,

* lacera.

rant, quasi pro summo deletæ vrbis remedio circenses ab Imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendum rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari: scilicet vt tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his de quibus diximus accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia; totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quàm petere aliquid * in iniuria Dei: aut quid stultius, quã quid petas non considerare: aut quid tam perditi luxus, quàm in luxu res desiderare luxuriæ: aut quid amentius, quàm in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minus culpanda est, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur accusandi sunt, quia sani insaniebant. Cercenses ergo Treueri desideratis, & hoc vastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captiuitatem; post tot euersæ vrbis excidia: quid lachrymabilius hac

* iniuria.

 stultitia,

miliari, non diu tamen patitur affligi: & ideo nunc asperis rebus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fouet pro indulgentia. Sicut enim optimi ac peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præstant, atque aliis per dulcia medicamina, aliis per amara succurrunt, & quosdam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate, aliis adhibent duram ferri prælectionem, aliis blandam infundunt olei lenitatem, & tamen diversissimis licet curis eadem salus quæritur: Ita etiam Deus noster, si quando nos plagis austerioribus coercet, quasi cauteriis ac sectionibus curat: quando autem rebus prosperis refouet, quasi oleo ac malagmatibus consolatur. Per diuersam enim medicaminum opem, ad vnam nos vult perducere sanitatem. Solent quippe etiam nequissimos seruos, quos supplicia non correxerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis suis verbera non submiserint, beneficia submittunt. Infantes quoque & omnes ferè paruulos contumaces, quos morigeros minæ ac ferulæ non efficiunt, interdum panchresta

chresta atque blanditiæ ad obedientiam trahunt. Vnde intelligere debemus nos & seruis nequissimis nequiores, & insipientibus parvulis stultiores esse; quos nec quasi malos seruos tormenta corrigunt, nec quasi infantulos blandimenta conuertunt. Et quidem quemadmodum nullam Romani nominis partem pœna correxerit, satis, vt arbitror, jam probauimus. Superest vt quemadmodum nec munera, nec blandimenta nos Dei corrigant, comprobemus. Munera autem Dei, & blandimenta quænam sunt? quæ scilicet nisi pax nostra & quies nostra, & famulantes votis ac voluptatibus nostris rerũ secundarum tranquillitates. Aliquid ergo, quia res exigit, etiam speciale dicamus. Igitur quoties in metu, in angustijs, in periculis sumus: cùm aut ciuitates ab hostibus obsidentur, aut prouinciæ populatione vastantur, aut quibuscunque rerum aduersitatibus Reipub. membra cæduntur, & opem cœlestis manus votis precamur: si quo sacræ miserationis auxilio aut † saluatæ vrbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, &

† seruatæ.

stultitia, quid luctuosius hac amentia? fateor, miserrimos esse vos credidi, cùm excidia passi estis: sed miseriores vos video, cùm & spectacula postulatis Putabam enim vos in exeidijs rem tantùm atque substantiam, nesciebam etiam sensum atque intelligentiam perdidisse. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus postulatis: quæso cui statui, cui populo, cui ciuitati? vrbi exustæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut perit, aut luget. De qua etiam si quid superest, totum calamitatis est: quæ cuncta aut mœstitudine est anxia, aut lachrymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua nescias penè cuius sit sors pejor ac † durior, interfectorum, aut viuentium. Tantæ enim sunt miseriæ superstitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Treuer petis: vbi quæso exercenda? an super busta & cineres, super ossa & sanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat, vbi non cruor fusus, vbi non strata corpora, vbi non concisorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbique terror captiuitatis,

† deterior.

tis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos defunctorum suorum, & tu circenses rogas. Nigra est incendio ciuitas, & tu vultum festiuitatis vsurpas. Lugent cuncta, tu lætus es. Insuper etiam illecebris flagitiosissimis Deum prouocas, & superstitionibus pessimis iram diuinitatis irritas. Non miror planè, non miror, tibi euenisse mala quæ consecuta sunt. Nam quia tertia excidia non correxerunt, quarto perire meruisti. Hæc autem omnia ideo copiosius pauló prolata sunt, vt probaremus scilicet, omnia quæ pertulimus, non improuidentia nos Dei atque neglectu, sed iustitia, sed iudicio, sed æquissima dispensatione & dignissima retributione tolerâsse. Neque vllam penitus Romani orbis, aut Romani nominis portionem, quamlibet grauiter plagis cœlestibus cæsam, vnquam fuisse correctam. Et ideo nequaquam vti mereremur prosperis, quia non corrigimur aduersis: quamvis nobis etiam indignis interdum tribuantur bona, quia bonus Dominus, quasi indulgentissimus pater, & si nos nonnunquam sinit pro peccatis nostris hu-

 miliari

miliari, non diu tamen patitur affligi: & ideo nunc asperis rebus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fouet pro indulgentia. Sicut enim optimi ac peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præstant, atque alijs per dulcia medicamina, aliis per amara succurrunt, & quosdam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate, aliis adhibent duram ferri prælectionem, aliis blandam infundunt olei lenitatem, & tamen diversissimis licet curis eadem salus quæritur: Ita etiam Deus noster, si quando nos plagis austerioribus coercet, quasi cauteriis ac sectionibus curat: quando autem rebus prosperis refouet, quasi oleo ac malagmatibus consolatur. Per diuersam enim medicaminum opem, ad vnam nos vult perducere sanitatem. Solent quippe etiam nequissimos servos, quos supplicia non correxerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis suis verbera non submiserint, beneficia submittunt. Infantes quoque & omnes ferè parvulos contumaces, quos morigeros minæ ac ferulæ non efficiunt, interdum pan-

chresta atque blanditiæ ad obedientiam trahunt. Vnde intelligere debemus nos & seruis nequissimis nequiores, & insipientibus parvulis stultiores esse; quos nec quasi malos servos tormenta corrigunt, nec quasi infantulos blandimenta conuertunt. Et quidem quemadmodum nullam Romani nominis partem pœna correxerit, satis, vt arbitror, jam probauimus. Superest vt quemadmodum nec munera, nec blandimenta nos Dei corrigant, comprobemus. Munera autem Dei, & blandimenta quænam sunt? quæ scilicet nisi pax nostra & quies nostra, & famulantes votis ac voluptatibus nostris rerũ secundarum tranquillitates. Aliquid ergo, qui a res exigit, etiam speciale dicamus. Igitur quoties in metu, in angustijs, in periculis sumus: cùm aut ciuitates ab hostibus obsidentur, aut prouinciæ populatione vastantur, aut quibuscunque rerum aduersitatibus Reipub. membra cæduntur, & opem cœlestis manus votis precamur: si quo sacræ miserationis auxilio aut † saluatæ † seruatæ. urbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, &

metus omnis dono diuinitatis ablatus, quid statim post hæc omnia facimus? Compensare credo Domino Deo nostro, cultu, honore, reuerentiâ, beneficia, quæ ab eo accepimus adnitimur. Hoc enim est consequens, atque id etiam vsus vitæ humanæ habet, vt referatur gratia fœneratoribus gratiarum, & recipiant vicem munerum munerantes. Ita ergo nos forsitan facimus: atque humanis salutem cum Deo nostro retributionibus agentes, cum ab eo bona accepimus, bona reddimus: ad domos videlicet dominicas statim currimus, corpora humi sternimus, mixtis cum fletu gaudijs supplicamus, illustramus donarijs sacra limina, aras muneribus implemus. Et quia ipsi dono illius festi sumus, † templi quoque ipsius † vultum nostræ festiuitatis induimus: aut certe quod ei non cordi minus est, prioribus vitæ vitijs renunciamus, operum bonorum victimas cædimus, & pro gaudijs nouis nouæ conuersationis hostias immolamus, omnibus denique immunditijs bellum sanctum indicimus, circorum insanias fugimus, fœditates theatralium ludorum execramur, vouemus

† templum.
† vultu.

vouemus Domino novam vitam, & ad obtinendam ejus perpetuo protectionem nosmetipsos Deo sacrificamus. Cum hæc ergo quæ diximus pro recentibus beneficijs Dei debeant fieri, videamus quæ fiant. Ad ludos protinus curritur, ad insanias convolatur; in theatris populus diffunditur, in circis plebs tota bacchatur. Ille nobis ad hoc bona præstat, vt boni simus: nos è diuerso quoties bona accepimus, mala nostra cumulamus: ille nos beneficijs suis vocat ad probitatem, nos ruimus in improbitatem: ille beneficijs suis prouocat ad compunctionem, nos ruimus in dissolutionem: vocat ille ad castitatem, nos ruimus in impuritatem. Præclarè videlicet sacris muneribus respondemus. Præclarè dona ejus vel agnoscimus, vel honoramus; qui quantum ab eo beneficij accipimus, tantum ei injurias repensamus, aut injuria Dei hoc fortè non est, aut esse indignior potest? Multis ac magnis opus sit: sed animarum quia inveterata in nobis malorum omnium labe, aliter jam vitiosi esse non possumus, nisi vt omnino non simus. Quæ in nobis rogo spes bonæ

frugis

frugis est? Qui ignorantia peccant, errore agnito corriguntur. Qui religionis expertes *sunt, cum mutauerunt sectam, mutare incipiunt disciplinam. Postremò, vt dixi, qui aut abundantia nimia, aut securitate vitiantur, desinunt esse perditi cum desiterint esse securi. Nos nec ignorantia labimur, nec religionis expertes sumus, nec prosperitate rerum ac securitate corrumpimur. Omnia siquidem è diuerso sunt. Religionem nouimus, ignorantia non excusamur. Pacem & diuitias priorū temporum non habemus. Omnia quæ fuerant, aut ablata aut immutata sunt, sola tantum vitia creuerunt. Nihil nobis de pace & prosperitate pristina reliquum est, nisi sola omnino crimina, quæ prosperitatem non esse fecerunt. Vbi namque sunt antiquæ Romanorum opes ac dignitates? Fortissimi quondam Romani erant, nunc sine viribus. † Timebantur Romani veteres, nos timemus: vectigalia illis soluebant populi barbarorum, nos vectigales barbaris sumus. Vendunt nobis hostes lucis vsuram, tota admodum salus nostra commercium est. O infelicitates nostræ, ad quid deuenimus??

* Expertes, sum.

† Terrebant.

nimus? & pro hoc gratias barbaris agimus, à quibus nos ipsos precio comparamus. Quid potest esse nobis vel abiectius, vel miserius: & viuere nos post ista credimus, quibus vita sic constat? Insuper etiam ridiculos ipsi nos esse facimus: aurum quod pendimus, munera vocamus. Dicimus donum esse quod precium est, & quidem precium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captiui cùm semel redempti fuerint libertate potiuntur: nos semper redimimur, & nunquam liberi sumus. Illorum more dominorum nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequijs suis non necessaria mercedibus * dependendis locant. Similiter enim non vnquam ab hac sumus liberi functione quam pendimus. Ad hoc quippe mercedes iugiter soluimus, vt sine cessatione solvamus.

* promerendis.

Explicit liber VI.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

CVM in conclusione libelli hujus qui nunc finitus est, de infirmitate ac miseria Romanorum nonnulla dixerim, contraria forsitan negocio quod nunc agimus dixisse videamur. Scio enim posse hoc loco subjici, hinc maxime probari, quod non respiciat res humanas Deus: quia cum Romani quondam pagani & vicerint & regnauerint, nunc Christiani & vincantur & seruiant. Sufficere quidem ad confutationem objectionis istius poterant illa, quæ dudum de cunctis ferè paganis gentibus dicta sunt; id est magis peccare eos qui scientes negligant legem Dei, quàm qui non faciant nescientes. Sed tamen si Deus annuerit, cùm ad eam negocij partem accesserimus, vt de veteribus Romanis aliqua dicantur, euidenter diuino munere approbabimus, tam iustum tunc erga illos fuisse Domini fauorem, quàm

quàm nunc erga nos justam seueritatem, & tam dignum illud fuisse, quod Romanos tunc Deus auxilio suo extulit, quàm nunc dignum esse quod puniuntur. Atque vtinam pœna ipsa prodesset. Illud grauius ac luctuosius multo, quod post pœnam nulla correctio est. Curare nos vult castigationibus suis Dominus, sed curam remedia non sequuntur. Quid hoc mali est? iumenta ac pecudes sectione curantur. Et putrefacta mulorum, asinorum, porcorum viscera, cùm adusta cauterijs fuerint, munus medicæ adustionis agnoscunt; statimque vbi aut cremata, aut desecta fuerit vitiatorum corporum labes, in locum demortuæ carnis viua succedit. Nos & vrimur, & secamur: sed nec ferri desectione, nec cauteriorum adustione sanamur: immo quod est grauius, cura ipsa deteriores sumus. Et ideo non frustra nobis euenit, quod euenire pecudibus & iumentis solet, quæ irremediabiles morbos ferunt. Nam in omnibus partibus mundi, quia curis medicantibus non corrigimur, morte atque occisione finimur. Ecce enim, vt non repetam quæ multo ante iam dixi,

hoc

hoc ipsum qaale est quod paulo ante memoraui; scilicet quia & miseri pariter & luxuriosi sumus? Esto enim, sint vitia ista felicium, quamvis nemo idem & probrosus esse possit & felix: quia vbi non est vera honestas, non est vera felicitas. Sed tamen, vt supra dixi, esto sint vitia ista longæ pacis & opulentæ securitatis. Cur quæso illic sunt, vbi jam nulla pax, vbi nulla securitas. In omni enim fermè vrbe Romana, pax & securitas non sunt. Cur sola vitia tantùm perdurant? quis rogo ferre possit in homine egestuoso esse lasciuiam. Criminosior quippe est luxuriosa paupertas, & maioris inuidiæ miser nugax. Totus Romanus orbis & miser est & luxuriosus. Quis quæso pauper & nugax? Quis captiuitatem expectans de circo cogitat? Quis metuit mortē & ridet? Nos & in metu captivitatis ludimus, & positi in mortis timore ridemus, Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanū populum putes esse saturatum. Moritur & ridet, & ideo in omnibus ferè partibus mundi risus nostros lachrymæ consequuntur: ac venit etiam in præsenti super nos illud Domini nostri

dictum;

dictum; *Væ vobis qui ridetis quoniam* Luc. 6, 25.
flebitis. Sed forsitan cùm de ludicris ac fœditatibus publicis diutissimè dixerimus, in hoc tantùm quis deteriores esse nos putet barbaris: quia illi hæc non agant, nos egimus, cæterùm ipso carnalis libidinis scelere & fornicationis funestæ cœno non ita pollui. Comparemus, si placet, cæteris nationibus etiam in hac parte Romanos: & quidem nescio an vllis rectiùs comparentur, quàm his quos Deus in medio Reip. sinu positos, possessores fecit ac dominos soli esse Romani. Vnde quamvis nihil disputari de iudicio Dei possit, tamen cum ablatam nobis iuris nostri optimam partem barbaris dederit, videamus an id quod nobis tulit & illis tradidit, justo judicio tradidisse videatur. Nemini dubium est Aquitanos ac Novempopulos medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fœcunditatis habuisse: nec solum fœcunditatis, sed quæ præponi interdum fœcunditati solent jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis: adeo illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis,

pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut intersusa fluminibus, aut * crinita messibus fuit? vt verè possessores ac domini terræ illius, non tam soli illius portionem, quàm paradisi imaginem possedisse videantur. Quid ergo post ista omnia? officiosiores absque dubio Deo esse debuerant, quos specialiter Deus abundantissima beneficiorum suorum dote ditauerat. Quid enim rectius aut quid dignius, quàm vt quibus per munera sua Dominus quasi specialiter videbatur placere voluisse, iidem quoque specialius Domino cultu ac religione placuissent? præsertim cum à nobis Deus nil onerosum, nil graue exigat. Non enim nos ad aratra, aut ad ligones vocat, non ad scindendas terras, neque ad vineas pastinandas, non denique illa exigit à seruis suis quæ nos exigimus à nostris. Quid namque ait?
Mat. 11. 28. 29. 30. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum suave est, & onus meum leue.* Non ergo nos ad laborem

* Circumdata.

rem vocat Dominus, sed ad refectionem. Quid namque à nobis exigit, quid præstari sibi à nobis jubet; nisi solam tantummodo fidem, castitatem, humilitatem, sobrietatem, misericordiam, sanctitatem; quæ vtique omnia non onerant nos, sed ornant: nec solum hoc, sed † ideo vitam præsentem ornant, vt futuram plus ornare possint. O bonum, ô pium, ô inæstimabilis misericordiæ Dominum, qui ad hoc nobis in præsenti religionis munera tribuit, vt ipsa in nobis postea quæ nunc dat munera muneretur. Tales igitur etiam omnes absque dubio Aquitani esse debuerant. Et quidem, vt diximus specialius tales, quia specialia Dei munera possidebant. Et quid post hæc omnia, quid † secundum est? quid nisi cuncta quæ è diuersosunt? in omnibus quippe Gallijs sicut diuitijs primi fuere sic vitiis. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt Domino retributionem: vt inquantum eos beneficiis suis ille ad se allexerat ad propitiandum, intantum illi flagitiis suis labo-

rauerint

† *adeo.*

† *secutum.*

rauerint ad exacerbandum. An forte falsum est, & inuidiose potius, quàm verè ista dicuntur? Non vtor rei approbatione qua vti alij in causis solent, vt producam quoscunque ad probandum aut paucos, aut extraneos, aut minus idoneos testes: ipsos interrogemus à quibus acta sunt: falsum diximus, si negauerint. fatentur enim, & quidem, quod est grauius, sic fatentur, vt in ipsa confessione non doleant; idem enim nunc est animus in fatentibus, qui in agentibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, sic nunc omnino non pœnitet flagitiosa fecisse. Exceptis tamen perpaucis fermè sanctis atque insignibus viris, qui, vt quidam de numero ipsorum ait,

---*sparsis redemerunt crimina nummis.*

Exceptis, inquam, his loquor, quos vtique etiam in illa tunc generali admodum colluuione vitiorum, rectè minorum criminum reos fuisse credimus, qui corrigi à diuinitate meruerunt. Non penitus enim Dominum suum lædit, cui propitiatio reseruatur. Et quid plura? puto quod semper Deum & in ipso errore respexerit, à quo hoc obtinere potuit, ne

ne diutius erraret. Cæteri autem & plurimi fermè ac nobilissimi, propè idem omnes: penè vnus gurges, omnium gula: pene vnum lupanar, omnium vita. Et quid dicam de lupanaribus? minoris quippe esse criminis etiam lupanar puto. Meretrices enim quæ illic sunt, fœdus connubiale non norunt, ac per hoc non maculant quod ignorant. Impudicitiæ quidem piaculo sunt obnoxiæ, sed reatu tamen adulterii non tenentur. Adde huc quod & pauca fermè sunt lupanaria, & paucæ quæ in his vitam infelicissimam damnauere meretrices. Apud Aquitanicas vero quæ ciuitas in locupletissima ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit? Quis potentum ac diuitum non in luto libidinis vixit? Quis non se barathro sordidissimæ colluuionis immersit? Quis coniugi coniugii fidem reddidit? immo quantum ad passiuitatem libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancillarum redegit? & ad hoc venerabilis connubii sacramenta deiecit, vt nulla in domo eius vilior videretur in maritali despectione, quàm quæ erat princeps matrimonii dignitate. Cogitat

forte aliquis non ita ad plenum esse, vt loquor, habuisse enim illic matresfamilias ius suum, & dominarum honorem potestatemque tenuisse. Verum est, habuerunt quidem multæ integrum ius dominii, sed nulla ferme impollutum ius matrimonii: & nos modo non quærimus quæ mulierum potestas, sed quàm corrupta virorum fuerit disciplina. Quamvis nec potestatem quidem illic matres-familias integram habuisse dicam, quia quæcunque ius connubii inviolatum ac salvum non habet, nec dominii salvum habet. Haud multum enim matrona abest à vilitate servarum, vbi paterfamilias ancillarum maritus est. Quis autem Aquitanorum divitum non hoc fuit, quem non sibi ancillæ impudicissimæ aut adulterum, aut maritum iure dixerunt?
Ier.5.8. *Equi enim emissarii*, vt Propheta ait, *in fœminas facti sunt. Vnusquisque enim ad vxorem proximi sui hinniebat.* Atque illi de quibus hæc scripta legimus, & minore fortasse crimine, & minore, vt reor, numero criminum ac passiuitate peccabant. Hi autem verè vt emissarij equi non ad paucas tantum, sed penè ad omnes vernulas

suas,

suas, id est, quasi ad greges proprios † hinniebant, & in morem eorum pecudum, qui mariti gregum appellantur, feruidæ libidinis debacchatione grassantes, in quamcunque eos fœminam primum ardens, impudicitiæ furor traxerat, irruebant. Hic iam quæro à sapientibus, cùm hæc ita essent, quales putent fuisse illic familias, vbi tales erant patres-familias? Quanta seruorum illic corruptela, vbi dominorum tanta corruptio? Morbido enim capite, nil sanum est: neque vllum omnino membrorum officio suo fungitur, vbi quod est principale non constat. In domo autem sua Dominus quasi corporis sui caput est, & vita eius cunctis norma viuendi. Pessimumque hoc est in hoc negocio, quod libentius omnes deteriora sectantur: & facilius mala institutio deprauat bonos, quàm bona emendet malos. Porro autem cùm etiam boni atque honesti patres-familias famulos bonos facere non possint, quantam illic putamus fuisse labem familiarum, vbi domini erant impuritatis exemplum? Quamvis non exemplum illic tantummodo malum fuerit, sed

† irruebant.

sed vis ac necessitas quædam: quia parêre impudicissimis domini famulæ cogebantur invitæ: & libido dominantium, necessitas subiectarum erat. Ex quo intelligi potest, quantùm cœnum impudicarum sordium fuerit, vbi sub impurissimis dominis castas esse etiamsi voluissent fœminas non licebat. Sed videlicet difficile hoc probari potest, & nulla omnino extant præteritarum turpitudinum flagitiorumque vestigia. Ecce etiam nunc multi ex eis licet patria careant, & in comparatione præteritarum opum pauperes vivant, peiores fermè sunt quàm fuerunt. Peiores autem non vno modo, quia etsi eadem faciunt quæ ante faciebant, hoc modo tamen deteriores sunt, quia à scelere non cessant. Siquidem facinora eorum etsi genere ipso maiora non sint, attamen plura sunt: ac per hoc etsi criminum nouitate non crescunt, pluralitate cumulantur. Adde autem quod hæc, vt dixi, faciunt iam senes, adde quod pauperes. Vtrumque enim sceleris augmentum est: minus siquidem prodigiosum est peccare iuvenes, peccare locupletes. Quæ autem in iis spes

aut

aut remedium est, qui † in vsitata impuritate, nec miseriarum egestate, † ab vsitata.
nec vitæ extremitate reuocantur? Esto enim, quosdam aut stulta præsumptio longæ vitæ, aut spes quandoque agendæ pœnitentiæ consoletur; nonne novum hoc monstri genus est, esse aliquos etiam in morte vitiosos? Quæ cùm ita sint, nunquid est aliquid quod dici amplius possit? Sed adhuc tamen addimus, scilicet quod multi hæc agunt hodie etiam inter hostes siti & quotidiano discrimine ac timore captiui. Cùmque ob impurissimam vitam traditi à Deo barbaris fuerint, impuritates tamen ipsas etiam inter barbaros non relinquunt. Sed tales fortè hostes sunt inter quos agunt, vt eos ista delectent, & offendantur grauissimè, si cum ipsi impudici sint, videant castos esse Romanos. Quod si ita esset, nequaquam tamen facere nos improbos improbitas deberet aliena: quia quemlibet hominum magis sibi præstare conuenit vt sit bonus, quàm alteri vt sit malus, & plus id laborandum est vt placeamus Deo per honestatem, quàm vt hominibus per impuritatem: ac perinde

L etiamsi

etiamsi inter impudicos quis barbaros viuat, magis tamen pudicitiam sequi debet quæ sibi expedit, quàm impudicitiam quæ impuris hostibus placet. Sed quid accedit insuper ad mala nostra? Inter pudicos barbaros impudici sumus. Plus adhuc dico, offenduntur barbari ipsi impuritatibus nostris. Esse inter Gothos non licet scortatorem Gothum, soli inter eos præiudicio nationis ac nominis permittuntur impuri esse Romani. Et quæ nobis rogo spes ante Deum est? impudicitiam nos diligimus, Gothi execrantur: puritatem nos fugimus, illi amant: fornicatio apud illos crimen atque discrimen est, apud nos decus. Et putamus nos ante Deum posse consistere? Putamus nos posse salvos esse, quando omne impuritatis scelus, omnis impudicitiæ turpitudo à Romanis admittitur, & à barbaris vindicatur. Hic nunc illos quæro, qui meliores nos putant esse quàm barbaros: dicant quid horum vel paucissimi Gothi faciunt, vel quid non horum Romani omnes, vel penè omnes. Et miramur, si terræ vel Aquitanorum vel nostrorum omnium

um à Deo barbaris datæ sunt: cùm eas quas Romani polluerant fornicatione, nunc mundent barbari castitate. Sed fortè hoc in Aquitanicis tantùm: transeamus etiam ad alias mundi partes, ne de solis tantummodo Gallis dixisse videamur. Quid? Hispanias nonne vel eadem, vel majora forsitan vitia perdiderunt? quas quidem cœlestis ira etiamsi alijs quibuslibet barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormenta tolerauerunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandam illic impudicitiæ damnationem, vt Vvandalis potissimum, id est, pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captiuitate ostendere Deus voluit, quantum & odisset carnis libidinem, & diligeret castitatem, cùm & Vvandalos ob solam maximè pudicitiam superponeret, & Hispanos ob solam vel maximè impudicitiam subjugaret. Quid enim? Nunquid non erant in omni orbe terrarum barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderentur? multi absque dubio, immo, ni fallor, omnes. Sed ideo ille infirmissimis hostibus cuncta tradidit: vt ostenderet scili-

cet non vires valere, sed causam: neq; nos tunc ignauissimorũ quorundam hostium fortitudine obrui, sed sola vitiorum nostrorum impuritate superari: vt verè in nos venerit dictum illud, quo ait Dominus ad Iudæos; *Secundum immundicitias suas, & secundum iniquitates suas feci illis, & auertisfaciem meam ab eis.* Et alibi ad gentem ipsam; *Adaucet Dominus super te gentem de longinquo, & vngulis, inquit, equorum suorum omnes plateas tuas conculcabunt, & populum tuum gladio interficient.* Completa ergo in nos sunt omnia quæ dixit sermo diuinus, & vim verborum cœlestium luit pœna cunctorum: sed tamen cùm omnes feræ barbaræ gentes Romanum sanguinem biberint, omnes viscera nostra lacerauerint, quid est quod Deus noster maximas Reipub. opes & locupletissimos Romani nominis populos in jus potissimum ignauissimorum quorundam hostium dedit? Quid, nisi vt agnosceremus scilicet quod supra dixi, meritorum hoc fuisse, non virium: vtque ipsum quoque hoc nobis in confusionem caderet ac pœnam, quod ignauissimis traderemur: & vel

Deut. 28. 49.
Et Ezech. 26, 11.

vel sic plagam cœlestis manus agnoscere̅mus, quia nos non fortissimi hostium sed ignauissimi subiugarent. Sic enim legimus, quod si quando euidenter intelligi Deus voluit magna opera à se patrari, aut per paucos aut per infirmos acta res est, ne opus cœlestis dexteræ virtuti assignaretur humanæ. Ideo siquidem & dux Sisara, quem Hebræus timebat exercitus, à muliere prostratus est: & Abimelech ciuitatum expugnatorem fœminæ manus perculit, & ferratæ Assyriorum acies vidua opitulante ceciderunt. Et ne de solis fœminis tantum loquar, Benadad regem Syriæ, cui præter innumera populi sui millia, triginta & duo reges, exercitusque ejusdem numeri seruiebant, nonne ideo à paucis principum pedissequis Dominus vici voluit, vt qui esset autor talis victoriæ nosceretur? Contrà Madianitas quoque, qui, vt liber Iudicum refert, *instar locustarum cuncta compleuerant*, Gedeon jubetur pugnare cum paucis: non quia plures in exercitu non haberet, sed vetatur multos ad bellum ducere, ne multitudo sibi possit aliquid de victoria vendicare. Vnde

Iudic. 4. & 9.

3. Reg. 20.

Iudic. 7. 12.

cùm triginta armatorum millia congregâsset, sic ad eum Dominus locutus est, Multus est tecum populus, nec tradetur Madian in manus ejus. Et quid postea? homini aduersum innumera barbarorum millia pugnaturo ccc. tantum viros reliquit. In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum jussit, vt sibi de patrato diuinitus belli opere paucitas vsurpare nihil posset: denique
Iud. 7. 2. cur hoc Dominus ita faceret ipse euidentissimè declarauit, dicens; *Ne glorietur contra me Israël, & dicat: Meis viribus liberatus sum.* Audiant, inquam, hoc omnes, improbi audiant omnes præsumptuosi, audiant præpotentes, audiant cuncti quid Deus dicit; *Ne glorietur*, inquit, *contra me Israël, & dicat, Meis viribus liberatus sum.* Audiant, inquam, omnes contraria & blasphema jactantes, audiant hæc spem suam in homine ponentes. loqui vniuersos aduersum se Deus dicit, qui liberari se viribus suis posse præsumunt. Quis autem est Romanorum non ita dicens? Quis est non ita sentiens? Quis nostræ partis non propè iugiter in hac parte blasphemat? Nullas esse jam

jam Reipub. vires, omnium conſcientiæ eſt, & ne ſic quidem agnoſcimus, cuius hoc beneficijs, quod adhuc viuimus, debeamus. Siquando enim nobis proſperi aliquid præter ſpem noſtram & meritum Deus tribuit, alius aſſcribit hoc fortunæ, alius euentui, alius ordinationi ducum, alius conſilio, alius magiſtro, alius patrocinio, nullus Deo. Et miramur ſi nobis cœleſtis manus aliqua non præſtet, cui quicquid præſtiterit derogamus. Quid enim aliud facimus, cùm bona quæ præſtat, nos vel eventibus caſuum, vel virtutibus ducum, vel quibuſcunque alijs rebus frivolis deputamus? Hoc enim modo & terris nos oporteret gratias agere quod fruges annuas metimus, & vineis quod vindemiamus, & mari quod piſces capimus, & ſylvis quod ligna cædimus, & ouibus quod veſte tegimur, & pecudibus cæteris quod carne ſaturamur. Nam quæ ratio eſt, vt ei, muneribus alijs gratis eſſe velimus, cui maximorum beneficiorum gratiam derogamus? Aut quis contentus eſt homo noſtræ conditionis, quis in acceptum quippiam referat, cui de donis ſuis ſumma de-

 traxerit:

traxerit: ita & nos licet Deo in nullo dignè gratias agamus, parum tamen erat si pro his tantummodo grati esse vellemus, quæ nobis ad vsum viuendi dedit. Cur hanc gratiam tollimus, quód nos & in angustijs juvat, & in periculis liberat,& in medio barbararum gentium sitos jugi protectione conseruat? At non ita Gothi, non ita Vvandali, malis licet doctoribus instituti, meliores tamen etiam in hac parte quàm nostri. Offendi quamvis quosdam suspicer his quæ dicimus; sed quia veritas magis quàm offensio cogitanda est, dicam & sæpe dicam. Non ita Gothi, non ita Vvandali, qui & in discrimine positi opem à Deo postulant,& prosperitates suas munus diuinitatis appellant. Denique probauit hoc bello proximo infelicitas nostra. Cùm enim Gothi metuerent, præsumpsimus nos in † Hunnis spem ponere, illi in Deo: cū pax ab illis postularetur, à nobis negaretur: illi episcopos mitterent, nos repelleremus: illi etiam in alienis sacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in nostris contemneremus: prout actus vtriusque partis, ita & rerum terminus fuit; illis

† *viribus.*

illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio, vt verè & in nobis tunc & in illis evidenter probatum sit illud Domini nostri dictum: *Quoniam qui se humiliat exaltabitur.* Illis enim exaltatio data est pro humilitate, nobis pro elatione dejectio. Itaque agnouit hoc ille dux nostræ partis, qui eandem vrbem hostium, quam eodem die victorem se intraturum esse præsumpsit, captivus intrauit. Probauit scilicet quod Propheta dixit; *Quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos* Nam quia viam suam juris sui existimauit, nec gressum directionis habuit, nec viam salutis invenit. *Effusa est*, vt legimus, *abiectio super principem, seductus est in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus est, velut aqua decurrens.* In quo quidem præter ipsam rerum infelicitatem præsens judicium Dei patuit vt quicquid facturum se vsurpârat, ipse pateretur. Nam quia sine diuinitatis auxilio ac Dei ductu capiendum à se hostem credidit, ipse captus est: consilij ac sapientiæ summam vsurpauit, ignominiam temeritatis

Luc. 14. 11.

Prosper de Littorio cons. Theo. xvij.

Prov. 16. 9. & 20. 24.

Ps. 107. 40.

 incurrit

incurrit: vincula quæ aliis parauit, ipse sustinuit. Et quid rogo evidentius Dei judicium esse potuit, quam vt habens prædatoris fiduciam, præda fieret: triumphum præsumens, triumphus esset: circumdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta tergo brachia gereret, manus quas bellicosas putabat, vinctas videret, puerorum ac mulierum spectaculum fieret: illudentes sibi barbaros cerneret, irrisionem sexus promiscui sustineret: & qui maximum habuerat supercilium fortis viri, mortem subiret ignaui. Atq; vtinam hoc ipsum breue remedium malorum esset, non diuturna toleratio. Ille autem, quantum ad pœnarum magnitudinem pertinet, longo tempore & diuturna in ergastulo barbarorum tabe consumptus, in hanc miseriam redactus est, vt quod plerumque homines etiam pœnis ipsis grauius atque acerbius putant, in miserationem hostium deveniret. Et hoc cur? cur absque dubio, nisi quia, vt jam dixi, illi Deo humiles, nos rebelles: illi crediderunt in manu Dei esse victoriam, nos in manu nostra; imo in sacrilega atque impia,

quod

quod eſt peius nocentiuſque quam noſtra. Denique ipſe rex hoſtium quantum res prodidit ac probauit, vſque ad diem pugnæ ſtratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione jacuit, ad bellum de oratione ſurrexit. Priuſquam pugnam manu capeſſeret, ſupplicatione pugnauit, & ideo fidens proceſſit ad pugnam, quia jam meruerat in oratione victoriam. Non diſſimiliter autem illud etiam apud Vvandalos, ad quos cùm in † Hiſpania ſitos noſtra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos præſumptionis fiduciam ferret, quantam etiam proximè ad Gothos, pati ſuperbiæ faſtu, pari exitu corruerunt. Venitque ſuper exercitum noſtrum illud Prophetæ dictum; *Obruet Dominus confidentiam tuam & nihil habebis proſperum.* Confidebamus enim in ſapientia noſtra & fortitudine, contra Dei mandata dicentis; *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua, ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me quia ego ſum Dominus.* Non immeritò itaque victi ſumus; ad meliora enim ſe illi ſubſidia contulere quam noſtri; nam cùm armis nos atque

Hunni.

† *iis partibus. Caſtini expeditio in Vvandalos. Præf. conf. Honorii xiiij.*

Hier. 2.37.

& 9.23. 24.

que:

atque auxilijs superbiremus, à parte hostium nobis liber diuinæ legis occurrit. Ad hanc enim præcipuè opem timor & pertubatio tunc Vvandalica confugit, vt seriem nobis cœlestis eloquij opponeret, & aduersum advenientes æmulos suos sacri voluminis scripta quasi ipsa quodammodo diuinitatis ora reseraret. Hic nunc requiro, quis hoc vnquam * à nostris partibus fecerit, aut quis non irrisus fuerat si putasset esse faciendum? irrisus vtique, sicut à nostris omnia fermè religiosa ridentur. Et ideo quid prodesse nobis prærogatiua illa religiosi nominis potest, quod nos catholicos dicimus, quod fideles esse iactamus: quod Gothos & Vvandalos hæretici nominis exprobratione despicimus, cum ipsi hæretica prauitate viuamus. Itaque rectissimè nobis dicitur illud quod Iudæis in lege fidentibus dixit sermo diuinus; *Quomodo dicitis, sapientes sumus, & lex Domini nobiscum est*: *Nolite*, inquit, *confidere in verbis mendacii, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est: quoniam si benedixeritis vias vestras & studia vestra,*

* è

Hier. 8. 8. & 7. 4. 5. 6. 7.

aduerte,

aduenæ, & pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, habitabo vobiscum in loco isto à seculo vsque in seculum. Quo vtique ostenditur, quod si ista non facimus, superflua nobis catholici nominis præsumptione plaudamus. Sed hinc jam & superius satis dictum est, & adhuc fortasse dicetur, nec opus est vt de hoc amplius disseramus, vbi Dei iuge iudicium est, quid enim vel de nobis vel de Gothis ac Vvandalis Deus iudicet, res probant. Illi crescunt quotidiè, nos decrescimus: illi proficiunt, nos humiliamur: illi florent, & nos arescimus, vt verè in nos veniat dictum illud, quod de Saul & Dauid ait sermo diuinus; *Quia Dauid erat proficiens* 2.Reg. 3.1. *& semper se ipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidiè.* Iustus est *enim*, vt Propheta ait, *iustus est Dominus, & rectum iudicium suum.* Psa. 119. 137. Iudicamur itaq; præsente etiam iudicio à Deo, & ideo excitata est in perniciem ac dedecus nostrum gens †, quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbē transiens, vniuersa vastaret. Ac primum à solo patrio effusa est

† *ignauissima.*

in

in Germaniam primam, nomine barbaram, ditione Romanam, post cujus primum exitium arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. Et post hoc corpus omnium Galliarum, sed paulatim, id ipsum tamen vt dum pars clade cæditur, pars exemplo † emendaretur. Sed vbi apud nos emendatio, aut quæ pars Romani orbis, quamvis afflicta corrigitur?

† *emendetur.*

Psal. 53. 3. *Omnes enim*, vt legimus. *declinauerunt, simul inutiles facti sunt.* Et ideo Propheta ad Dominum clamat, & dicit; *Percussisti eos, & non doluerunt, attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. Indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti.*

Hier. 5. 3.

Quàm verè autem etiam hoc in nos cadat, res ipsa indicat. Vastata est diu Gallia: ergo emendata est cum vicina esset Hispania. Nec immerito. quia nullus erat omnino timor, nulla correctio, flammis quibus arserant Galli, Hispani ardere cœperunt. In quo illud est, vt supra dixi, sceleratissimum & grauissimum: quod cùm arserint, vt ita dicam, membra hominum peccatorum, curata non sunt vitia peccantium. Et

ideo compulsus est criminibus nostris Deus vt hostiles plagas de loco in locum, de orbe in orbem spargeret, & excitatas penè ab vltimis terræ finibus gentes etiam trans mare mitteret, quæ Afrorum scelera punirent. Quid enim? Nunquid abductæ à solo patrio degere intra Gallias non poterant? aut vt non degerent, quem timebant, cum illæsæ à nobis vsque ad tempus illud cuncta vastauerant? Sed esto, intra Gallias formidabant; quid in Hispania, vbi exercitus nostros etiam bellando contriuerant, nunquid consistere aut permanere jam victores, jam triumphantes? quibus vsque ad hunc fortitudinis fastum contigerat ascendere, vt post experimenta belli diu parati intelligerent sibi Romanę *Hunni.* Reipub. vires etiam cum barbarorum auxilijs pares esse non posse. Potuerant ergo illic degere, nec timebant: sed illa vtique cœlestis manus quæ eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se diuino jussu ac perurgeri. Ex quo intel-

ligi

ligi potest quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inuiti, secundum illud scilicet quod vastator terræ Israëliticæ rex Assyriorum ait:

Esa. 36. 10. *Nunquid sine Domini voluntate ascendi ad locum istum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire*

Hier. 25. 9. *eam.* Et alibi sacer sermo; *Hoc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Ecce ego mittam & assumam Nabuchadonosor regem Babylonis seruum meum, veniensque percutiet terram AEgypti.* Vnde agnoscere possumus cuncta quidem quæ affliguntur, iudicio Dei percuti, sed tamen vt sæpe memoraui, propter peccata subuerti. Ac per hoc quicquid actum est, peccatis, non Deo, ascribendum: quia recte illi rei factum ascribitur, quæ vt quid fieret exegit. Nam & homicida cùm à iudice occiditur, suo scelere punitur: & latro aut sacrilegus cùm flammis excutitur, suis criminibus cōcrematur. Vnde & quod Vvandali ad Africam transierunt, non est diuinæ seueritati, sed Afrorum sceleri deputandum. Graui enim eos antequam illuc pergerent ac longa iniquitate traxerunt. Et ideo intelligere debemus

debemus, quia pietatis diuinæ fuit, quod pœnam diu debitam distulit: piaculorum autem & criminum, quod aliquando peccator populus quæ merebatur accepit: nisi fortè Afros hoc non meruisse credimus, cùm vtique nulli magis, vtpote in quos omnia simul improbitatum atq; impuritatũ genera confluxerint. Cæteri enim homines etsi nonnullis flagitiorum vitiis obligati sunt, quibusdam tamen non implicantur: etsi violentiâ non carent, maleuolentiâ carent: etsi libidine æstuant, rapacitate non sæuiunt. Multos denique etsi accusat incontinentia corporum, simplicitas commendat animorum. In Afris vero penè omnibus nihil horum est, quod ad vtrumque pertineat, id est bonum æque ac malum: quia totum admodum malum. Adeo exclusa naturæ originalis synceritate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecerunt. Exceptis enim paucissimis Dei seruis quid fuit totum Africæ territorium, quàm domus vna vitiorum, æneo illi similis, de quo Propheta dicit *O ciuitas sanguinum! AEneum*, in quo Ezec. 24. 6. 7.

quo est ærugo, non exit de eo: quia sanguis non exit de eo. Ciuitatem, vt videmus, æneo, & iniquitatem sanguini comparauit: vt intelligamus scilicet sic esse in ciuitate populi iniquitatem, sicut in æneo sanguinem bullientem. Non dissimile autem est
& 22.18. huic illud sermonis sacri; *Facti sunt*
19.20.21. *mihi domus Israël commixti omnes æramento, & ferro, & stanno, & plumbo, in medio argentum permixtum est. Propterea dic hæc, sic dicit* Dominus Deus; *Pro eo quod facti estis omnes in permixtionem vnam, conflabo vos & insufflabo in vos ignem iræ.* Dissimilia inter se genera metallorum sermo memorauit. Et quomodo in eodem conflatorio res diuersa conflatur? scilicet quia in diuersitatibus metallorum dissimilitudo hominum designatur. Et ideo etiam argentum, id est nobilioris materiæ metallum ijsdem ignibus datur, quia naturæ nobilioris ingenium vita degenerante damnatur. Sicut etiam de principe Tyri dixisse legimus Deum per Prophe-
Ezec. 27. 2. & 28. 13. tam: *Fili hominis accipe lamentum super principem Tyri, & dic illi: Hæc dicit* Dominus *Deus, tu consignatio similitudinis, & corona decoris in deliciis*

deliciis paradiſi fuiſti: omnem lapidem optimum indutus es, Sardonycem, & Topazium, & Smaragdum. Et iterum; *Argento*, inquit, *& auro impléſti theſauros tuos, à multitudine negotiationis impléſti promptuaria tua.* Quæ omnia nunquid non talia ſunt, vt vel ſpecialiter de Africis dicta videantur: vbi enim maiores theſauri, vbi maior negociatio, vbi promptuaria pleniora? *Auro*, inquit, *impléſti theſauros tuos à multitudine negotiationis tuæ.* Ego plus addo. Tam puto diuitem quondam Africam fuiſſe, vt mihi copia negotiationis ſuæ non ſuos tantùm, ſed etiam mundi theſauros videatur impléſſe. Et quid poſt hæc? *Exaltatum eſt*, inquit, *cor tuum in decore tuo, propter multitudinem peccatorum tuorum in terram te proieci.* Quomodo Africanæ potentiæ & hoc competit, aut quomodo proiecta eſſe videtur in terram? Quomodo, quia niſi quando amiſit potentiæ veteris altitudinem, quaſi cœleſtem perdidit dignitatem. *Et educam*, inquit, *ignem de medio tui, hic te deuorabit.* Quid hac re verius? de media quippe eorum iniquitate ignis peccati exijt, qui felicitatem

prioris

prioris temporis deuorauit. *Et omnes,* inquit, *qui te nouerunt inter nationes, contristabuntur super te.* Conuenire illis hoc non putemus, si non euersio Africani soli, luctus est generis humani. *Perditio,* inquit, *factus es, & non eris amplius in æternum.* In perditionem illic jam deducta omnia satis constat. Superest ne malorum præsentium pœnas etiam æterna continuatio consequatur: non patiatur hoc autem pro affectu suæ misericordiæ Deus. Nam quantùm ad meritum nostrorum criminum pertinet, ita res se habet, vt pati posse videatur. Quid enim piaculorum est non illic semper admissum? ne de omnibus dicam, quia & enormia ferè sunt, & sciri & dici tanta non possunt: de sola vel maximè obscœnitate impuritatum loquor; & quod est grauius, sacrilegiorũ. Prætermitto in aliquo rabiem cupiditatis, vitium totius generis humani. Prætereo auaritiæ inhumanitatem, quod proprium est Romanorum penè omnium malum. Relinquatur ebrietas, nobilibus ignobilibusq; communis. Taceatur superbia & tumor, tam peculiare hoc diuitũ regnum est, vt aliquid forsitan

forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vendicare. Transeatur denique propè omne fraudum, falsitatum, perjuriorũ nefas: nulla vnquam his malis Romana ciuitas caruit, & specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in sentinam profundæ navis colluviones omnium sordium; sic in mores eorum quasi ex omni mundo, vitia fluxerunt. Nullam enim improbitatem scio, quæ illic non redundârit: cùm vtique etiam paganæ ac ferreæ gentes, etsi habeant specialiter mala propria, non sint tamen in his omni execratione digna. Gothorum gens perfida, sed pudica est: Alamannorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales? *Saxones* crudelitate efferi, sed castitate mirandi. Omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum. Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt. Si ebriositas, ebriosi sunt. Si falsitas, fallacissimi. Si dolus, fraudulentissimi. Si cupiditas, cupidissimi Si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorũ atq; blasphemia

his

vtiq; hic hæredibus deesse quiddam de patrimonio, quàm illic testatoribus de salute: idque & ipsi quibus hæreditas derelinquitur, si modo pietatis aliquid in se habent, specialiter velle debeant, ne illi pereant qui relinquunt. Quod vtique si nolunt, multo minus digni sunt quibus aliquid relinquatur: quia non iniustè testator sapiens non relinquit, quod hæres impius non meretur. Itaque optimum est, vt vnusquisq; sibi consulat, & animæ ac saluti suæ omnia derelinquat, sint quamvis interdum non filij tantum, quibus videtur naturaliter plus deberi, sed etiam pignora alia ejus vel meriti vel conditionis, vt eis ad impartiendum quiddam ac largiendum justitia ipsa ac Dei cultus patrocinetur: & quibus non solum piè aliquid relinquatur, sed etiam irreligiosè non relinquatur. Scilicet si aut parentes sint calamitosi, aut germani Deo fideles, aut sanctæ coniuges, aut vt longius deniq; munus pietatis extendā, si aut propinqui inopes, aut affines egestuosi, aut deniq; cuiuslibet necessitudinis indigentes, vel certè quod super omnia est, Deo deditis: hoc enim est præcipuum ac supereminens,

si

si idipsum quod agit aliquis pietatis officio, religionis faciat affectu. Beatus enim ille, qui suos ipse diuini amoris spiritu amat, cujus charitas Christi cultus est: qui in naturæ vinculo Deũ cogitat naturarũ patrem, & amoris munera in sacrificia conuertens, tantum sibi immortalis lucri, & beatorũ fructuum parat, vt dum id quod pignoribus suis præstans Domino suo fœnerat, hoc ipso quod suis liberalitatẽ tribuit temporariam, sibi mercedem pariat sempiternam. At vero nunc diuersissimè & impiissimè nullis omnino à suis minus relinquitur, quàm quibus ob Dei reuerentiam plus debetur: nullos pietas minus respicit, quàm quos præcipuè religio commendat. Denique si qui à parentibus filij offeruntur Deo, omnibus filijs postponuntur oblati; indigni judicantur hæreditate, qui digni fuerint consecratione: ac per hoc vna tantum re parentibus viles fiunt, quia cœperunt Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quod nullus penè apud homines vilior est, quàm Deus: cujus vtique fit despectione, vt eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum cœperint pertinere.

pertinere. Sed præclaram videlicet qui hæc faciunt rationem consilii sui reddunt, dicentes; Quid opus est, vt filiis iam religiosis æqua hæreditatis portio relinquatur? Nihil ergo iustius, nihil dignius, quàm vt quia cœperunt religiosi esse, mendicent: non quidem quod eos hæc res mendicitate oppressura sit, quòd à terrenis facultatibus abdicantur, cœlum spe possidentes, cito etiam re possessuros, regente illos Deo suo ac protegente, qui eos cum immortali spe æternorum etiam sufficientia temporalium muneratur. Sed tamen quantum ad inhumanitatem parentum pertinet, egent, à quibus sic relicti sunt, vt egerent. Certè etiamsi qui non penitus domo eliminantur, & quibus non omnino extorribus, quasi aqua & igni interdicitur (cùm aut tenues, aut certè vsufructuarii relinquuntur,) tamen tanto inferiores fratribus relinquuntur, vt etiam si paupertate non egeant comparatione tamen egere videantur. Dicitis quid opus sit religiosis æquam accipere cum fratribus patrimonii portionem. Respondeo, vt religionis fungantur officio, vt religiosorum

Absunt à vet.

rebus

rebus religio ditetur, vt donent, vt largiantur, vt illis habentibus cuncti habeant non habentes immo si tanta est eorum fides atque perfectio, vt habeant cito non habituri: beatius vtique, postquam habuerint non habentes. Cur eis, quæso ô inhumanissimi parentes, necessitatem indignissimæ paupertatis imponitis? permittite hoc religioni ipsi, cui filios tradidistis: rectius pauperes à se fiunt. Si tantum eos inopes esse cupitis, concedite id ipsorum deuotioni liceat eis, quæsumus, vt velint pauperes fieri: eligere inopiam debent, non sustinere. Postremò etiamsi sustineant, deuotione eam tolerent, non damnatione patiantur. Cur eos velut à natura expellitis, & quasi à iure sanguinis abdicatis? Et ego esse eos pauperes volo, sed vt habeat tamen præmium suum ipsa paupertas: ac præclara demutatione eligant inopiam ex copia, vt ex inopiæ electione copiam consequantur. Quanquam quid ego vos per ipsum sanctissimæ rationis officium trahere ad humanitatem pietatemque contendo, cùm id maximè obsistat, & hæc res parentes impios faciat,

quæ

quæ magis pios facere deberet? Nam cùm vos ideò plus relinquere ex patrimonio vestro religiosis filijs deberetis, vt aliquid ad Deum ex facultatibus vestris saltem per filios perueniret; ideo filijs non relinquitis, ne illi habeant Deo quod relinquant: præclara videlicet ratione atq; cautela contenti eritis vos filios non agnoscere, ne illi se filios Dei esse cognoscant, magnificam repensantes beneficijs sacris vicissitudinem, dum id studiosissimè procuratis, ne vel per vestros aliquid honoris Deus habere possit, cum omnia vos per Dei munus habeatis. Cur, rogo, tam infideliter, cur tam impie? non exigimus vt vestra Domino largiamini: aliquid Deo de suo reddite: cur tam auarè, cur tam impiè agitis? non est vestrum quod denegatis. Iniquum ergo arbitramini, vt sæcularibus filijs religiosos filios substantia pares esse faciatis? Id ergo agitis, vt pœniteat eos cœptæ religionis, quos religio apud vos fecerit viles. Pius itaque ac bonus Dominus, qui seruet in eis propositum ac professionem suam: cæterum quantũ in vobis est, id agitis vt sæculi eos

cultores

cultores esse faciatis, quibus sæculares filios antefertis. Quid est enim aliud quam religionem interdicere, ob religionem despectui habere? Sed iniusti fortasse videamur, cunctos parentes in hoc negotio æqualiter accusando, cùm scilicet non omnes pari agant iniquitate cum filijs. Sunt enim, inquit aliquis, sunt ex parentibus multi; qui æquales filiis suis faciant portiones: nisi quod vna tantum eos conditione discernunt, quod in ijs ipsis partibus, quæ religiosis videntur adscribi, vsum jubent ad eos, proprietatem ad alios pertinere. At verò hoc multo est peius & infidelius, tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, cum proprietate aliquem filijs suis minus relinquere, quàm proprietatem ijs rerum penitus auferre. Potest enim aliquatenus ferri ista conditio, si aut amicis, aut affinibus, aut propinquis hac lege aliquid relinquatur. Filijs verò qui proprietatem rerum non tribuit, nil relinquit. Sed inuenit iniquissima infidelitas parentū, quomodo à patrimonio suo Deum penitus excluderet, proprietatem rerum religiosis filijs auferendo. Vsum enim

iis

iis dedit, vt esset quo ipsi viuerent: proprietatem ijs tulit, vt quod Deo relinquerent non haberent: O nouum irreligiosæ mentis ingeniũ! inuenit quo videretur filijs suis maiore erga Deum sua impietate consulere. Fecit enim vt sancta soboles vsum rerum habens, ius rerum non habens, quasi locuples quidem viueret, sed quasi mendica moreretur: ac sic testator infidelissimus plena de hoc mundo possit securitate discedere, cùm sciret de suo ad Deum penitus peruenire nil posse. Quamvis in hoc ipso, quod supra dixi, per vsum rerum aliquam filios religiosos opum imaginem possidere, nec hoc sit quidem: quia etsi vsus videtur aliquid habere, cõnscientia tamen non habet; nemo enim potest se vel breui diuitem credere, qui scit se proprium nil habere. Quid agis miserrima infidelitas, & paganicæ, vt ita dixerim, irreligiositatis error? Itane tantum odisti Deum, possis etiam filios tuos ob hoc tantum quia ad Deum pertinent non amare? Meliore enim conditione quidam relinquunt libertos suos; quàm tu relinquis filios tuos. In vsu siquidem quotidiano est

est, vt serui etsi non optimę, certè non improbæ seruitutis, Romanâ à dominis libertate donentur: in qua scilicet & proprietatem peculij capiunt, & ius testamentarium consequuntur; ita vt & viuentes cui volunt res suas tradant, & morientes donatione transcribant. Nec solum hoc, sed & illa, quæ in seruitute positi conquisierant, ex dominorum domo tollere non vetantur. Tantum eis interdum gratiæ patroni liberalitas impertit, vt etiam iuri suo detrahat, quod libertorum domino largiatur. Quanto, ô quisquis ille es infidelissime pater, quanto domini illi melius cum libertis agunt, quàm tu cum liberis? Illi quæ donant perpetuo iure donant, tu temporario: illi testamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis: illi postremò seruos suos dant libertati, tu quasi addicis filios seruituti: Nam quid est aliud quàm seruituti addicere, quos non vis aliquid quasi ingenuos possidere? More ergo illorum veteris, qui servos suos non benè de se meritos, quia ciuitate Romana indignos iudicant, iugo Latinæ libertatis addicunt: quos scilicet iubent

bent quidem sub libertorum titulo agere viuentes, sed nolunt quicquam habere morientes: negato enim ijs vltimæ voluntatis arbitrio, etiam quę superstites habent, morientes donare non possunt. Ita ergo & tu religiosos filios tuos quasi Latinos jubes esse libertos, vt viuant scilicet quasi ingenui, & moriantur vt serui, & juri fratrum suorum quasi per vinculum Latinæ libertatis adstricti, etiamsi videntur arbitrii sui esse dum vivunt, quasi sub illorum tamen positi potestate moriantur. Quid tantum, quæso, sceleris in titulo esse religionis putas, vt ideo eos qui religiosi sunt filios tuos esse non credas, quia filii Dei esse cœperunt? In quo tibi bonæ voluntatis quasi piaculo rei facti sunt, vt idcirco eos putes habendos esse peiores, quia optant esse meliores. Sed dicitis non eo à vobis animo hoc agi. Quod vnum est ac si quispiã dicat, malas res bono animo à se fieri, & impietatis facinus pia mente committi. Quid prodest, ô inhumanissimi parentes, quod filios religiosos bono á vobis dehonorari animo asseueratis? Res ipsa hoc respuit, res refellit. Parùm est quod nudis

dis

dis assertionibus dicitis, ipsi actibus vestris contra vos testes estis. Indignum ergo arbitramini, vt sancta ac placita Deo pignora filiis mundo seruientibus comparentur? Verum est, & benè arbitramini, si tamen arbitrio isto justè, & in diuersum vteremini, id est, vt comparandos bonis filijs malos, & peccatores sanctis non putaretis: & qui apud Deum vita ac meritis antecellerent, ijdem apud vos gratia atque honore superarent. Quid enim rectius, quid magis justum, quàm vt qui meliores sunt, iidem etiam honoratiores essent? & qui vincunt iudicio, idem vincerent præmio: & qui antistant in Euangelio sacro, iidem quoque in testamento humano antistarent: & hac saltem re concordaret cum voluntate Christi parentum pietas ac voluntas, vt quos Deus præposuisset electione, eosdem etiam parentes anteponerent dignitate. Sed non solum hoc non agitur, sed in diuersum omnia aguntur. Præponuntur enim puris commaculati, præponuntur fidelibus impii, præponuntur lumini tenebræ, præponitur terra cœlo, præponitur mundus Deo: & euasuros

suros se huiusmodi parentes vel in hoc solo iudicium Dei æstimant, qui cultum Dei & dignitatem iudicii sui indignitate conculcant. Sed videlicet non contemptu Dei dicunt parentes hæc à se fieri, sed causa atq; ratione: quibus enim, inquiunt, relictam substantiam relicturi sunt filios non habentes? Dicam quibus, nec nominabo eos, quos supra dixi pauperes Dei, non alienos aut longè positos, ne durum aut inhumanum fortè videatur: illos dico charos & indiuiduos, & quos rectè etiam vos, qui multas soboles habetis, filiis antefertis: ipsos se, inquam, homines, ô infidelissimi parentes, ipsos se, inquam, dicimus. Nunquid potest cuilibet quicquam seipso propius, nunquid charius inueniri? Suam vnicuique vestrûm animam, suam salutem, suam spem commendamus. Et pios vos esse dicitis, quia filios diligitis. Nihil planè durius vobis, nihil inhumanius, nihil tam ferum, nihil tam impium dici potest, à quibus impetrari omnino non potest, vt vos ipsos ametis. *Pellem,* inquit diabolus in Scripturis sacris, *pellem*
Iob. 2. 4. *pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit*

bit pro anima sua. Dilectissimam esse animam suam homini etiam diabolus non negauit: & qui auertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere cunctis suas animas confitetur. Quis furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est viles à vobis haberi, quas etiam ille charas vobis debere esse dicit, qui viles facere conatur? ac per hoc quicunque animas suas negligunt, etiam infra iudicium diaboli se amant. Quæ cum ita sint, videte vos, qui putatis religiosos homines non habere quibus relinquant substantiam suam: videte vel iuxta diaboli opinionem, videte si non habent, qui seipsos habent. Sufficere quidem ad hanc negotii portionem, de qua nunc agitur, hæc quæ iam diximus satis arbitror, id est, quod præponere vitam, spem, salutemque vestram cunctis omnino rebus atque affectibus debeatis. Sed ostendi id vobis forsitan non solis virtutibus rerum, sed etiam auctoritatibus exemplorum desideretis. Possim quidem dicere, maiora exemplis omnibus

Dei

Dei esse mandata clamantia quotidiè
Gal. 6. 7. in omni mundo; *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: thesaurizate*
Pro. 11. 19. *autem vobis thesauros in cælo.* Et alibi; *Quæcunque homo seminauerit, hæc & metet.* Quæ vtique tam ad mundi homines, quàm ad Dei: tam ad eos qui filios habent, quàm ad eos qui non habent æque pertinent: quia cùm vitam æternam cuncti desiderent possidere, non est dubium quod vbi par vniuersorum votum est ad habendum, parem esse curam omnibus ad promerendum: nec interesse ad augendum diuinorum verborum auctoritatem, impleant ea homines, an non impleant; quia virtutem eorum ex domini certum est constare persona, non ex seruorum obedientia: nec addi eis, nec decedere aliquid per vos potest; quorum honor per auctorem Deum semper æqualis est. Sed tamen si adiuuari se etiam exemplis hominum humana optat infirmitas, scilicet quo facilius etiam ipsa nunc faciat, quæ alios fecisse ante cognoscat, ostendimus primo libro hæc, quæ etiam nunc ab aliquantis Christi imitatoribus fiunt, non mediocriter,

criter: sed abundanter: nec à paucissimis, sed à populis: nec ab antiquissimis, sed penè à recentissimis nuper esse completa. Quid enim noui, & adhuc propè in oculis constituti Apostolorum actus loquuntur? *Omnes*, inquam, *qui credebant, habebant in vnum omnia communia.* Act. 2. 24. Et iterum: *Gratia quoque magna erat in illis omnibus: nec enim quisquam egens erat inter illos: Quicunque enim possessores prædiorum ac domorum erant, vendentes afferebant pretia venditorum, & ponebant ante pedes Apostolorum.* Act. 4. 33. 34. 35. Alibi quoque: *Et nemo ex eo quod possidebat suum proprium esse dicebat.* Act. 4. 32. Atqui hoc non parvus credentium numerus: ne quem forsitan minus scriptorum auctoritas moueat, dum putat exempla esse paucorum. Quæ fuerit quippe tunc multitudo ecclesiæ principalis vel ex hoc solo agnosci potest, quod in principijs statim ipsis octo hominum millia biduo ecclesiæ accessisse referuntur, pateatque æstimationi, quæ cæteris diebus vniuersi generis multitudo concreuit, vbi duo tantummodo dies præter disparem ætatem pariter ac sexum, tantā virorū copiam pro crea-

 runt.

runt. Vnde cùm & tam innumerabilis iam tunc, & tam perfecta plebs fuerit, quæro à vobis cum quibus loquor, cuncti parentes, in illis tot ac tantis tunc credentium millibus, tanta fidei perfectione viuentibus, omnesne cum filijs, an omnes sine filijs fuerint? Neutrum opinor: Nulla enim ecclesiæ plebs est non de vtroque permixta. Intelligere ergo possunt, quicunque ex Christianis filios non habent, cui relinquere substantias suas debeant, cùm videant cui reliquerint, tunc illi filios non habentes. Sin autem habeant, discant quid etiam ipsos oporteat facere, cùm illos videant tunc parentes amorem filiorum Dei, filijs prætulisse. Habet igitur omnis ætas, habet omnis conditio quod sequatur; quicunque est particeps fidei, participem se beati faciat exempli. Si illi tunc ob Deum donantes omnia sua, etiam seipsos exhæreditauere viuentes, discite vos, quæsumus, bona vestra vel ipsi hæreditare morientes: Quæ quidem, vt dixi, etiam vos ô fidelissimi parentes, curiosius attentiusque pro vobis conuenit cogitare. Oportet quippe vos, mihi credite, etiam inter filios vestros salutis

salutis animarũq; vestrarũ non obliuisci? Propinqua enim vestra pignora esse vobis & coniunctissima satis certum est: sed mihi credite, nemo vobis propinquior, nemo coniunctior quam vos ipsi. Amate itaque, non obsistimus, amate filios vestros, sed tamen secundo à vobis gradu: ita illos diligite, ne vos odisse videamini. Inconsultus namque & stultus amor est alterius memor & sui immemor. *Non accipiet*, inquit Scriptura sacra, *iniquitatem patris filius, neque pater accipiet iniquitatem filii sui.* Et Apostolus: *Vnusquisque*, inquit, *onus suum portabit.* Relictæ itaque filijs diuitiæ parentes non liberant de mendicitate: immo relicta immoderatè filiis facultas parentum est sempiterna mendicitas: ac per hoc nulli parentibus magis noxij, quàm filij nimis amati. Dùm enim illi patris bonis affluunt, parentes in sempiternitate cruciantur. Etiamsi tam pius sit filius, vt refrigerandi supplicii paterni gratia communicare cum patre postea bona relicta cupiat, non valebit: reddere siquidem post mortem patri pietas filii non poterit, quod vnicuiq; indeuotio sua & infidelitas denegat.

Ezech. 18. 20.
Ad Gal. 6. 5.

ideoque juxta Apostolum, *vnusquisque sarcinas suas cogitet, quia vnusquisque hominum sua onera portabit.* Flammæ infelicium mortuorum diuitijs non refrigerantur hæredum. Diues ille in Evangelio, qui purpura induebatur & bysso, absque dubio qui locuples in hoc sæculo ipse fuerat, etiam hæredes suos morte ditârat: sed nequaquam hoc ei proderat, quod opibus ac talentis ejus germani diuites incubabant:& ille guttam refrigerij impetrare non poterat. Illi erant in abundantia, sed ille in egestate: illi in gratulatione: sed ille in dolore: illi in diuitijs, sed ille in tormentis: illi fortasse iugiter in luxuria, sed ille semper in flamma. O infelix ac miseranda conditio! Bonis suis aliis præparârat beatitudinem, sibi afflictionem: aliis gaudia, sibi lachrymas: aliis voluptatem brevem, sibi ignem perennem, Vbi erant tunc affines, vbi propinqui, vel filii, si habuerat, vel germani, quorum meminerat,& quos certe tanto amore dilexerat, vt eorum ne in supplicio quidem positus obliuisceretur? Quid ei proderant, quid suffragabantur? Torquebatur infelix, & opes suas aliis dero-

devorantibus, ille refrigerii guttam ardens petebat, & impetrare non poterat. Et hoc, si quid addi ad pœnam potest, per illum, sibi tribui postulabat, quem aliquando contempserat: per illum, qui in pulvere ac sanie computruerat: per illum, cuius fœtorem ac squalorem longè refugerat, qui membrorum suorum vlceribus canes pauerat, quem scatẽtes vermium globi etiam intra recessus peresi corporis exararent. O grauis nimium & lugenda conditio! Pauper beatitudinem emit mendicitate, diues supplicium facultate. Pauper cùm penitus nil haberet, emit æternas diuitias egestate. O quanto has facilius tam multa rerum possessione diues potuerat comparare, qui inter tormenta æstuans, & inter supplicia proclamans: *Pater*, inquit, *Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Non horrebat tunc scilicet diues ille Lazari quondam pauperis manum, nec dedignabatur auxilium. Inferi eius digitos ori suo, & mitigari intolerandas faucium flammas illius pridem Luc. 16, 24.

fœtidæ ac squalentis manus munere postulabat. O quanta rerum mutatio facta fuerat! Tangi tunc ab eo desiderabat, quem etiam videre ante despexerat. Hæc ergo diuites cogitent, qui redimere facultatibus suis nolunt, ne ista patiantur. Diues fuit ille de quo nunc loquimur: diuites sunt & isti ad quos nunc loquimur: Vnius sunt nominis, caueant ne sint etiam conditionis vnius. Non liberabunt enim filii diuites parentes reos, nec restinguet flammas miseri testatoris delitiis affluentibus opulentus hæres. Durum est ab aliquo filiis ac propinquis parum relinqui. Multo est durius in æternitate torqueri: Opinor enim diuitem illum cum torqueretur, non tantum delectabant opes hæredis sui, quantum angebant tormenta corporis sui: non tantum delectabat quod hæres suus benè epulabatur, quàm angebat quod ipse malè cruciabatur: non tantum delectabat quod hæres suus in exquisitis delitiis affluebat, quam angebat quod ipse intolerandis ignibus deflebat. Non tantum delectabat, quod hæres suus pascebat parasitos & helluones copiis suis, quantum angebat, quod

quod ipse pascebat flammas medullis suis. Et puto si quis ei tunc optionis copiam præstitisset, vtrumne mallet diuites hæredes suos esse, an se in miseriis tormentisque non esse. Voluerat profecto illos omnibus bonis alienari, dummodo ille possit malis omnibus liberari. Voluerat offerre omnia quæ possederat, dummodo euaderet quæ perferebat. Voluerat cunctam illam substantiam quàm habuerat & temporales argenti & auri thesauros pro se dare, vt iuges suppliciorum immortalium cruces & perenne illud incendium, superiecta si quomodo posset, diuitiarum suarum mole restingueret, & exundantes ignium globos, opposita ingentium facultatum immensitate prohiberet. Et quid dicam voluisse eum, vt interminabile illud malú redimeret facultatibus suis? Plus dico aliquid. Voluerat omnem substantiam suam tradere, vt posset sibi in flammis situs vnius saltem horæ requiem comparare. Desiderans enim ad mitigandas faucium flammas vel tinctum aqua pauperis digitum, quomodo non quanñolibet pretio mercari requiem preoptauerat, qui parvam refrigerii

 guttam

guttam tam magno ambitu postulabat? Sed iam ista quid proderant, aut quid iuvabat miserum, quod tunc pro se offerre omnia volebat, qui male ante noluerat? Vel quid tunc proderat, quod dare cuncta cupiebat quæ iam amiserat, qui nihil tunc pro se dederat quando omnia possidebat?

Psal. 6. 6. *Sera quippe*, vt ait in Scripturis Spiritus Sanctus, *sera est, pœnitentia mortuorum.* Quoniam non est, inquit ad Deum patrem sermo diuinus, *non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* excludi penitus à confessione peccati peccatorem mortuum protestatur, nec posse quenquam postea Dei memorem esse qui in hac vita sui fuerit oblitus? Adeo omnis ei spes penitus abscinditur, & omnis vitæ aditus obseratur, vt cùm vna sit reo salutis via, preces ad Deum fundere, & cœlestem misericordiam incessabiliter orare, etiam hac peccator letiferæ obliuionis animaduersione damnatur, vt ei nec memoria quidem Dei, à quo sperare debeat, relinquatur. Hæc ergo cogitent, qui dum filios habere post mortem diuites cupiunt, futurorum suppliciorum nec in morte memi-

meminerunt. Hæc cogitent, qui, vt in hac caduca & breui vita hæredes diuites habeant, æterna seipsos morte condemnant. In quo quidem non tam hæredibus consulunt, quàm sibi obsunt: non tam illos amant, quàm se oderunt: quia non tam salubris amor est qui breui consulit, quam graue odium quod in æternitate cruciabit. Et ideo Deus noster, vt in primo dudum libello diximus, ¶ disciplinam parentes thesaurizare iubet filiis non pecuniam: perennia præcipit, non peritura conferre. Scilicet quia res istiusmodi, atque opus sanctum, & filiis pariter & parentibus prosunt: filiis vtique per disciplinæ institutionem: parentibus per munificentiæ largitatem Et filiis enim hoc disciplina præstat, vt salutem capiant perpetuam: & parẽtibus largitas, vt mortem effugiant sempiternam. Sed cui hæc dicimus, aut cur dicimus? Vbi apertas aures, aut videntes oculos inuenire poterimus? *Omnes enim*, vt de impiis legimus, *penè omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est penè vsque ad vnum*. Ps. 14. 3. Nova quippe amentia tã seculares, quã etiã

quosdam religionem professos incessit homines. Siquidem vt dudum dicere cœperamus, iam non tantum filiis aut nepotibus, quod ob naturæ necessitudinem ferri potest, sed etiam agnatis atque cognatis, neque solum, vt aiunt, ex directo, sed etiam ex obliquo, & ex transuerso, immo potius ex auerso peruersoque venientibus res propriæ facultatis, id est, pretium suæ redemptionis addicunt,

Ps. 48. 7. 14. 17. sicut scriptum est; *Non dedit Deo propitiationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Et paulo post: *Simul,* inquit, *insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus eorum in æternum.* Quid inter stultum sit & insipientem, non est nunc disserendi locus: nec sane interest quæ inter eos meritorum sit differentia, quorum est vna perditio. Quod causæ itaque sufficit, cum dixisset simul insipientem & stultum esse perituros, Videamus quid vel ad causam, vel ad cumulum perditionis adiecerit.

Mat. 16. 26. *Relinquent,* inquit, *alienis diuitias suas.* Verum est: quid enim siue tam stultum, siue tam perditum, quàm vt aliquis de suo non sibi consulat? præsertim

sertim cùm Deus dicat *nihil prodesse homini si totum mundum lucrifaciat, animæ autem suæ detrimentum patiatur. Aut quam dabit*, inquit, *homo commutationem pro anima sua?* Si ergo homines totum mundum spernere oportet, ne animarum damna patiantur; & propter suam salutem debet quispiam etiam sua lucra contemnere; quàm insidelis est, quàm insipiens est, qui, vt alium diuitem faciat, animam suam ipse condemnat? maxime cum & ille non multum adipiscatur, qui vsum temporalium rerum accipit; & ille inæstimabilia damna perferat, qui fructum beatæ æternitatis amittit. Nam & ideo sequitur in Psalmo: *Sepulchra eorum domus eorum in æternum.* Quam misera ergo erit perdita sors eorum, qui quasi sepulchris perennibus deputati, quam conditionem post mortem perferunt corporum, eandem quodammodo patiantur animarum: & quidem minus miseram, si eandem, aut si ad eos vt ad iumenta insipientia, nec bonorum sensus, nec malorum passio perueniret. At *illud acerbum* atque intolerabile, quod similiter pereunt, sed non similiter puniun-

Mat. 8. 36.
Luc. 9. 25.

puniuntur: illorum enim mors sempiterna sine sensu est istorum omniũ cum dolore. Ac sic conditionem hominum peccatorum perditio quidem facit pecudibus esse similem, sed tamen pœna grauiorem. Cogitent igitur cuncta ista quæ dicimus, immo cogitent cuncta illa quæ Deus dicit, qui sibi nec ante mortem omnino consulunt, nec in morte succurrunt, apud quos obliuio est penitus suarum animarum: nec interest penè iam apud homines quibus consulant, dummodo sibi omnino non consulant. Si qui enim ex istis, de quibus loquimur morte appropinquante filios non habent, quærunt infidelissimè quos aut propinquos, aut affines suos dicant. Aut si id fortè deest, quærunt saltem aliqua nouarum necessitudinum ficta nomina: nec interest, vt dixi, apud eos, quorum meminerint, dummodo sui obliuiscantur: interest quos amare se dicant, dummodo animas suas oderint: non interest quos diuites faciant, dummodo se æterna mendicitate consumant. O infelicitas, ô insanis! quid tantum quæso de se miserrimi omnium mali promeruerunt; vt, dum aliorum

aliorum voluptatibus seruiunt, se perpetuo persequantur? Videas enim à quibusdam infelicissima vanitate inuestigari quosdam nouos ac nobiles propinquos, videas incognitarum agnationum pudenda nomina, & recentium ac præpotentium affingitatum ridicula commenta: cum dicat quis de aliquo adoptiuo ac subitaneo propinquo: Illum hæredem facio parentem meum. Aut quæcunque sanctæ professionis vidua vel puella; Illum hæredem scribo, proximum meum. Ac sic quidam quos in omni vita quasi extraneos alienosque habuerant, subito in extremis propinquos habent: & qui extranei semper fuere viuentium, parentes esse incipiunt mortuorum. Introducunt enim repente in testamentum, quos nunquam introduxere in affectum: & hoc maxime, vt dixi, aut locupletes, aut nobiles, aut honoratos, & qui nisi potentes essent parentes forsitan non fuissent. Ridicula miseri testatoris ambitio, dans censum propriæ facultatis ad comparandum mendacium propinquitatis: emens pretio hæreditatis nomen hæredis, & totis patrimonij sui viribus hoc elaborans,

ne

ne se ille qui hæres scribitur parentem neget; & vt testator infelicissimus stultissima ac miserrima vanitate, facto hærede nobili, qui in vita sua humilior esse visus est, honoratior in morte esse videatur. O cæcitas, ô insania, quanto studio, infelicissimi homines id efficitis, vt miseri in æternitate sitis? Quanto minore cura, minore ambitu id vobis præstare potuistis, vt semper beati esse possitis? Cuius rei quidem causam aliam omnino inuenire non possum, nisi solam tantummodo incredulitatem atque perfidiam, id est, quod aut iudicandos se à Deo homines esse non putent, aut resurrecturos omnino esse non credant. Nemo est enim qui resurrecturum se & iudicandum à Deo de operibus bonis ac malis certus sit, qui non vel spei ac beatitudini suæ præstet, vt pro bonis operibus perennia bona capiat: vel timori atque discrimini, ne pro malis mala æterna patiatur. Sed abhorrere hoc videlicet à Christiano homine videtur, vt dicatur bona æterna futura non credere. (Quid ergo causæ est, vt si quispiam Christianus futura credit, futura non timeat?)

Quid

Quid ergo causæ est, vt si credit quæ dixit Deus, non timeat quæ minatur Deus? Si non credit verbis quæ dixit Deus, non credat præmijs quæ promittit Deus? Neque enim se probat promissionibus Dei credere, qui non sic agit, vt possit ad promissa à Deo præmia peruenire: in ipsa quippe hac vita hominum, si iudicandum se aliquis ab humana hac potestate, & rapiendum ad tribunal terrenum esse cognouerit, aduocatos requirit, patronos adhibet, officialium atque apparitorum gratiam fauoremque mercatur, & hæc omnia metu iudicii futuri agit, cum tamen euentum iudicii comparare non possit: ideo etsi victoriam emere ipsam non valet, spem tamen victoriæ magno emit. Dic mihi quisquis ille es, qui credere te iudicium Dei dicis, tu si vel supradictorum exemplo hominum iudicandum te esse à Deo crederes, nonne spem ac salutem tuam quolibet pretio comparares? Sed non credis vtique, non credis: & licet credulitatem tuam verbis velis asseverare, non credis: *verbis enim*, vt ait Apostolus, *confiteris, sed factis negas*. Denique vt infidelitatem tuam tibimet

tibimet ex teipso probem, dic mihi obsecro, quisquis ille es, qui substantiam tuam vel propinquo cuipiam diviti, vel affini, vel si hi forte desunt, etiam extraneo derelinquis, cur ea non sanus à te atque incolumis abdicasti? cur non sospes ac vegetus hæredibus tradidisti? sed in testamento ipso prouidentissimè caues, & solli itè ac diligenter inscribis: Quando ego ex rebus humanis excessero, tunc mihi tu ille charissime hæres esto. Dic mihi quæso, cur huic charissimo, vt ipse ais, ac deuinctissimo tuo tam diu nihil de tuo tribuis? tam diu nihil de tuo tradis, quamdiu te putas esse victurum, sed tum cum vides esse moriturum? Et quid dicam cum esse te moriturum vides? Immo id caues prouidentissime, ne vel spirante, vel moriente te quicquam de tuo habeat, sed jam defuncto omnino, jam mortuo. Et mirum est quod hoc ipsum finis, vt te non jam funestato aliquid de tuo habeat, jam exportato atque tumulato. Quamvis etiam in hoc quod ais: Quando ego ex rebus humanis excessero, idipsum cauisse videaris. Hoc est enim ex rebus humanis penitus excedere,
totum

totum omnino cum suo corpore hominem in præsentia humanarum rerum esse desiisse. Dic mihi itaque, cur hæc tam prouidè in testamento caues? cur tam sollicitè ac diligenter interseris? absque dubio quia necessarium tibi dum viuis rem tuam judicas, quia alienare te à facultatibus tuis non vis: & iniquissimum putas, viuo te & incolumi alium tuo diuitem fieri, te autem mendicitate consumi. Verum est, ac rectum putas, nec irrationabilem curam abnuo. Et quicquid à te in hunc modum dicitur, probo: sed in vno tamen mihi fieri à te satis cupio. Quid est quod tu, qui tibi in vita ista vsum rerum tuarum tantopere necessarium putas, fructus ac reditus facultatis tuæ post mortem necessarios esse non putas? Dicis absque dubio, Quia mortuo nihil opus est, nec reseruandum mihi quicquam in tempus illud est: quia defunctus, ac nihil sentiens nec delectari possum possessione rerum mearum, neque amissione cruciari. Euidens causa est ergò, idcirco moriens substantiam alteri deputas, quia capere ex ea fructus post mortem ipse non possis. Sed quid quod

electissi-

electissimum vas Dei Apostolus Paulus testificatur & clamat, quod *quecunque homo in vita hac seminat, hæc post mortem metet; & qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictione, ex benedictione & metet?*

2. Cor. 9.6.

Ex quo apertè intelligi voluit, eos qui seminant in parcitate, benedictionem metere non posse. Cum enim dicens, Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictione, ex benedictione & metet; euidenter vtique benedictionem in sola posuerit largitate, ostendit parcos seminatores mendicitatem, largos benedictionem esse messuros Sed fortasse hæc tibi, quicunque es ô infidelis, aut parum valida, aut parum aperta esse videantur. Quid quod Dominus ipse in Euangelio nihil quenquam de operibus bonis perdere Christianum manifestissimè docet, dicens: *Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam.* Quid dici euidentius potuit? Etiam eam rem in futuro habituram præmium esse dixit, quæ in præsenti pretium non haberet. Tantum honoris

honoris cultui suo tribuit, vt aliquid esset illic per fidem, quod hic omnino nihil esset per vilitatem. Sed tamen ne in hoc sibi quidem forsitan blandirentur, si multa habentes exiguis possint magna mercari, subtiliter posuit, etiam pro calice aquæ frigidæ non perituram esse mercedem. Hoc vtique euidenter ostendens, non pro parvo aliquid magnum esse reddendum, sed tamen qualecunque fidei opus non esse periturum. Habes itaque indubitabilem futuræ retributionis securitatem: habes recipiendorum bonorum operum satis idoneum vadem, qui quidem tantæ non solum fidei, sed etiam misericordiæ, atque pietatis est, vt non solvat tantum quod promiserit quasi debitum, sed etiam ostendat aliquid, quo se faciat debitorem. Nam qui pro calice aquæ frigidæ redditurum se dixit esse mercedem, non solum vult soluere quæ acceperit, sed etiam demonstrat aliqua quæ soluat. Pius scilicet ac misericordia plenus, & consulere volens non solum diuiti largitati, sed etiam pauperculæ officiositati, ostendit quo obnoxium sibi in aliquo

Deum

deum facerct, etiam qui quod fœne-
raret penitus non haberet. Sed forsi-
tan tibi, quicunq; diues es indignum
hoc facultatibus tuis opus pauper-
culorum esse videatur, & velis ali-
quam ad te peculiariter pertinentem
sponsionem dominicæ repromissio-
nis audire. Habes primum illud,
Mat.19.21. quod ad diuitem illum Deus in E-
vangelio loquitur; *Vade, vende omnia
bona tua, & habebis thesaurum in cœlo.*
Deinde illud, quod præcepto inter-
Mat.10.21. dictorio generaliter jubet; *Nolite
thesaurizare vobis thesauros in terra.
Thesaurizate autem vobis thesauros in
cœlo.* Postremo illa quibus omnes
rerum mundialium possessores ad
opus superfluæ largitatis spe infinitæ
Mat.19.29. remunerationis, inuitat dicens, quod
*omnis qui propter honorem atque a-
morem suum, aut domum aut agrum,
aut quamcunque aliam facultatem in
vsus misericordiæ erogarit, centu-
plum accipiet in futuro.* Insuper au-
tem, inquit, Et *vitam æternam pos-
sidebit.* Quid spondere majus cre-
dentibus sibi potuit, qui magnis
fœneratoribus suis centuplum se
redditurum esse promisit? Nec
solum hoc, sed vitam, inquit,
æternam

æternam possidebunt. Hoc multo plus est quàm ipsa centupli retributio: quia idipsum quod quis in centuplo acceperit, in perpetuo possidebit, Non erit ergo tunc fragilis & caduca possessio, nec in similitudinem terrenarum diuitiarum vmbræ prætereuntis, aut somnij vanescentis more peritura. Quicquid datum à Deo fuerit, immortale erit: quicquid acceptum fuerit, sine termino permanebit: ac per hoc, vt dixi, plus quam centuplum accipit, qui sic accipit: quia vincit centupli pretium, idipsum esse centuplum sempiternum. Quæ cùm ita sint, & cùm tanta absque dubio recepturus sit qui Deo credit, quomodo tu his rebus quas Deo dederis, vsurum te esse post mortem non putas? quarum tibi non vsum tantummodo Dominus sed augmentum etiam, & superexcellentem cumulum pollicetur? Aut forte accipere hæc non vis? Sed hoc ratio non patitur vt nolis. Nemo enim est inter homines, qui cùm beatus esse valeat, miser esse malit: nemo est qui cùm habere possit delitias summi boni, pati velit supplicium summi mali. Nullus profecto, nullus, & ideo

ideo ne tu quidem, nisi fortè monstruosa sit in te aliqua & discrepans ab humano genere natura: vt solus tibi penitus benè esse nolis, solus beatitudinem fugias, solus supplicijs delecteris. Quod si vtique non est, quid ergo causæ est, vt non vel moriens, & in vltimis situs, id saltem supremæ oblationis officio, & omni rerum tuarum ambitu agas, vt si mereri à Deo potes, locuples ac beatus sis? sin autem id non potes, certè vt miser non sis, certè vt non vraris, certè vt non torquearis, certè vt tenebris exterioribus non inijciaris, & ardentibus sine fine flammis non decoquaris. Quæ cum ita sint, quid ergo, vt dixi, causæ est, vt non omnibus modis vel mala fugias, vel bona adsequi velis? quid causæ est quod hæc non agis? quid causæ est, vt bona æterna non emas? quid causæ est, vt mala æterna non timeas? quid vtique, nisi illud quod prælocutus sum, quod aut judicandum à Deo te esse non putas, aut resurrecturum omnino esse non credis? SI enim crederes, quomodo non futuri judicij inæstimabile malum fugeres, & immortalium suppliciorum, tormenta

menta vitares? Sed non credis, vtique non credis: ac licet aliud & sermone asseras & professione, non credis, sermo enim & professio tua jactitant fidem, sed vita atque obitus publicant infidelitatem. Alioqui vince me; vinci volo: non quæro, vt mihi credulitatem tuam superioris vitæ actibus probes: vno contentus sum testimonio supremorum tuorum. Ecce jam, ecce moreris, egressurus de domo corporis tui, nesciens quo iturus, quo abducendus, ad quàm pœnalia, & quàm tetra rapiendus: cui vnum tantummodo superest inter suprema perfugium, vna effugiendi æterni ignis specula datur, vt pro te offeras saltem quod in substantia habes: quia aliud quod possis Deo offerre jam non habeas: & tu immemor tui, oblitus salutis tuæ, de legatorijs novis cogitas, de locupletando hærede suspiras. Et hæc faciens credere te judicium Dei dicis, qui tibi cùm judicandus sis vel inter suprema non consulis, & cogitare te aliquid de salute animæ tuæ loqueris, cui nullus est anima tua vilior, apud quem propè non interest cui prosis, dummodo tibi noceas: & credere

dere te futurum judicem dicis, apud quem nullus est minor atque despectior, quàm ipse judex; nam intantum eum spernis, intantum despicis, vt nec tibimetipsi consulas, dummodo ejus jussa contemnas. Aut refelle me, & conuince si mentior. Clamat tibi, ecce morienti ipse qui te judicaturus est judex tuus, ne vllum omnino hominem in prorogandis rebus ac facultatibus tuis plus, quàm te ames, ne vlli de substantia tua moriens magis quàm tibi consulas: nullum tibi anima tua propinquiorem, nullum iudices chariorem. *Quid enim proderit*, inquit Salvator, *homini si lucretur mundum totum, & detrimentum faciat animæ suæ? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Hoc est dicere; Quid tibi, ô infelicissime homo proderit, si omnem mundum aut ipse habeas, aut tuis posteris relinquas, si salutis atque animæ detrimenta patiaris? Damna enim animæ totum penitus secum auferunt, nec quicquam homo omnino habere poterit, qui seipsum damno animæ pereuntis amittat. *Aut quam*, inquit, *homo commutationem dabit pro anima sua?* Hoc est dicere,

Mat. 16. 26. Marc. 8. 36. Luc. 9. 25.

dicere, non respicias, ô homo, pecuniam, non possessionem, nec dubites saltem moriens pro spe tua quantum potes rei tuæ ac facultatis offerre: quicquidlibet enim dederis pro te, vile est; quicquid pro te obtuleris, parui pretij est, quia ânima tua omnium rerum est comparatione pretiosior. Et ideo nihil dubites pro te dare: quia si te amiseris, omnia in te perdis: si autem te lucrifeceris tecum & in te omnia possidebis. Cũ hæc ergo tibi jã morienti, ô homo quisquis es, Dominus tuus clamet tu mentem obduras: tu aurẽ obstruis, & nudis sermonibus fidẽ adserens, sufficere tibi putas verba pro rebus: ac satis te firmum ęstimas credulitatis habere subsidiũ, si Deum quẽ rebus atque operibus tuis despicis, verbis mendacibus honorare videaris. *Fili*, inquit Scriptura sancta, *si habes, benefac tecum, & Deo bonas oblationes offer.* Et alibi, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ*. Vide pietatem erga te Domini nostri, vide quam misericors sit Dominus Deus noster, qui nos ipsos pro nobis misericordiam rogat *Miserere*, inquit, *animæ tuæ*, hoc est dicere, miserere etiam tu illius, cujus vides miseratione me

V frangi:

frangi: miserere illius tandem, cujus misereor ego semper: miserere tu animæ saltem tuæ, cùm misereri me cernas alienæ. Et quid post hæc? ô miserrime homo cum Deus sic tecum agat, non adquiescis? rogat te vt tui miserearis, & non vis: causam tuam apud te agit, & à te non admittitur: dignatur te pro te petere, & à te non potest impetrare. Et quomodo, quisquis es, ô miserrime homo, quomodo te postea supplicantem ille in judicio suo audiet, cum tu hîc eum pro te rogantem audire ipse nolueris? Sed videlicet causa grandis est, qua Deum audire non possis: circumstant enim te ægrotantem cognati atque agnati tui, circumstant locupletes matres-familias, circumstant nobiles viri, obsidet lectum infirmitatis tuæ sericis atque auratis vestibus circumfusa numerositas. O quantus fructus æternitatis est, talibus bona propria erogare mendicis! digna videlicet causa & satis justa est, vt tua animæ tuæ auferas, quod egenis talibus derelinquas. Sed nimirum misericordia frangeris, & lamentantium propinquorum pietate superaris. Est certa ratio. Vides

quippe

quippe opulentissimi ac splendidissimi cultus homines, tibi anxios, tibi flentes, tristi vultu, & festo habitu, compositas ad mœstitudinem facies tibi ostentantes, per imaginariam solicitudinem suam ementes hæreditatem tuam. Quem non moueat tanta pietas, quem non moueat talis dolor? Aut quomodo cùm hæc talia videas, non obliuiscaris tui? Vides enim extortas lachrymas, simulata suspiria, fictam anxietatem, non optantem vt conualescas, sed expectantem quando moriaris. Vide defixos in te, & quasi accusantes tui obitus tarditatem omnium vultus. O infelicem te ac miserrimum, cujus supremum exitum tantus desiderat ac precatur numerus propinquorum! nisi quod scio ac satis certus sum, nihil omnino apud Deum vota talium præualere. Nam mirari possem fortè quod viueres, quem mori tam multi velint: & propter hos, quisquis ille es, propter hos tales animam tuam deseris, & credere te judicium Dei dicis, cùm ad hoc ejus jussa despicias, vt patrimonium tuum talibus derelinquas? *Dispersit*, inquit Propheta de eo qui Deum credit, *dispersit*, Psal. 112, 9.

dedit pauperibus, iustitia eius manet in
Luc. 12. 33. *æternum.* Sed & Salvator ipse ad omnes diuites; *Vendite*, inquit, *quæ possidetis, & date elemosynam.* Et alibi, *Vende quæ habes, & da pauperibus* Nunquid dicit, agnatis da, nunquid affinibus? Non vtique, sed pauperibus, sed egenis. Nunquid propinquo diuiti, nunquid vlli omnino hominum præpotenti? Non vtique, sed inopi, sed egestuoso. Et rectè. Nunquid enim cùm locupletibus cognatis tuis substantiam tuam dederis, justitia tua manet in æternum: aut cùm diuitias eorum diuitijs tuis auxeris, thesaurum habebis in cœlo?
Esa. 5. 20. *Væ*, inquit Propheta, *his qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce.* Etiam laudari à te tales hos Deus prohibet, & tu ditare non metuis? Dari his prædicatoria verba non vult, & tu etiam talenta largiris. Honorari vitam eorum fictis sermonibus vetat, & à te thesauri eorum diuitięque cumulantur. Sed vereris videlicet vultus circumsidentium propinquorum: & præsentes, atque obsidentes lectulum tuum metuis offendere. Ne *timueris eos*, inquit Dominus per Prophetam, *neque paueas à facie eorum,*

eorum, quoniam Dominus exasperans est. Ideo etiam tu esto intrepidus & constans, non formides vultus eorum, neque frangaris ambitu eorum: despice concupiscentes hæreditatem tuam, & diuidentes jam inter se substantiam tuam, qui non te, sed patrimonium tuum diligunt: immo qui cupiditate rerum tuarum te execrantur. Nam dum tua impatienter sitiunt, te oderunt, præsentiamque tuam quasi æmulam sibi, & aduersariam judicantes, obicem atque obstaculum putant cupiditatis suæ esse quòd viuis. Despice ergo hos tales, ac nihili facito, non te moueant blandimenta eorum, venena tibi sunt, non respicias adulationes eorum, gladij sunt jugulatores tui, & quidem ferreis atq; hostilibus gladijs teriores: illos enim homines cuncti vident, istos incauti non vident: illi, quia apertè sæuiunt, euitantur; isti, quia occultè insidiantur, occidunt: & hoc periculosiores sunt, ac novo nocendi genere peiores, quod illis ferreis gladiis nemo est penitus qui se lædi velit, istis multi se etiam occidi volunt, nova atq; inæstimabilis mali lethalis illecebra. Illis gladijs qui-

cunque percutitur, & timore pariter & dolore torquetur: istis quicunque occiditur delectatur. Fuge ergo hoc malum, fuge assentationes insidiantes tibi, fuge obsequales noxias tibi, fuge ambitus deceptores tuos: ista sunt officia quæ te jugulant, ista sunt quæ in mortem trahunt, fuge eorum talium blandimenta, fuge honorum sedulitatem: isti sunt carnifices ac tortores tui, qui te in præsenti quidem ambiunt, sed in futuro necant, & consertis quodammodo manibus, ac velut conjurati mutua factione in sempiternos tartari ignes cogere ac præcipitare conantur. Et ideo non timeas eos, non expauescas, erige animum & vim sanctæ auctoritatis adsume. Si enim illi tantopere adnituntur vt pereas, cur non majore tu animo adnitaris vt viuas? Confortare ergo, & constanti animo tibi consule. Satis infidelis, ac satis est stultus, qui mavult præstare alijs vt sit miser, quàm sibi vt sit beatus: & vt alios affluere faciat delitijs temporarijs, se tradit vrendum ignibus sempiternis.

Explicitus liber tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

NON me præterit, domina mi Ecclesia, nutrix beatæ spei, hæc quæ libellis superioribus diximus, nonnullis filijs tuis Christum parum amantibus displicere. Sed voluntates eorum non magni pendimus, quia nec mirum est, si eis loquentia de Deo verba non placeant quibus ipse forsitan Deus non placet: nec expectandum, vt insinuatorem salutis atque animarum sermonem ament, qui salutem ipsam atque animas suas non amant. Sufficiunt itaque sicut in alijs, ita etiam in hac parte nobis sensus tantum & judicia sanctorum, quibus idem atque apud nos sentientibus, cepti profecto sumus etiam Deum ipsum sentire nobiscum, quia cum in sanctis tuis Spiritus Dei maneat, absque dubio Deus illic est, vbi illa pars fuerit, à qua Dei Spiritus non recedit. Pravorum ergo hominum, id est, vel Pa-

† mundia-
lium.

ganorum, vel † munditialium sensus aut parui existimandi sunt, aut nihil omnino faciendi: quia *si hominibus*, inquit Apostolus, *placere vellem, Christi seruus non essem*. Illud durius ac molestius, quod quidam, vt arbitror, filiorum tuorum sub religionis titulo à religione dissentiunt, & habitu magis sæculum relinquere, quam sensu. Quorum, ni fallor, sententia hoc habet atq; adserit: Omni omnino homini Christiano propinquitatem in exitu magis considerandã esse, quàm Christum. Et quia profana penitus per se erat execrabilisq; sententia, velare, vt puto infidelissimam prædicationem quasi vmbratili, vt reor, quadam adjectione conantur, dicentes; Cunctos qui credant Deum, sanos tantum atq; incolumes officiosos Christo esse debere: cæterum exeuntes jam à sæculo, carnalis magis propinquitatis, quàm diuini officij oportere meminisse. Quasi vero homines Christianos alios esse oporteat incolumes, alios de hoc sæculo recedentes: & alios se cuncti exhibere Christo debeant in sospitate, alios in morte: alios in superiore vita, alios in posteriore. Quod si ita est, ergo

Ad. Gal. 1. 10.

ergo alterum quis habiturus est Christum juvenis, alterum senex: & toties debent homines demutari fide, quoties demutantur ætate. Si enim erga Dei cultum alter quispiam futurus est vigens, alter infirmus; alter sanus, alter ægrotans: ergo prout status fuerit humani corporis inæqualis, ita erit homini etiam Deus ipse mutabilis: & quoties fuerit in homine valetudo contraria, toties erit etiam religio diversa: quasi vero qui incolumes Christi esse debent, morientes Christi esse non debeant. Et vbi illud est; *Qui perseuerauerit in finem, hic saluus erit:* Mat. 10, 22. aut illud in Proverbiis sacris divini sermonis oraculum; *Sapientia in exitu canitur?* Marc. 13, 13. Quo vtique ostenditur, licet salubris sit in omni ætate sapientia, præcipuè tamen omnes in exitu suo debere esse sapientes: Prov. 1. 20. quia laudari penitus anteactæ ætatis prudentia non merebitur, nisi bono fine claudatur. Sapientia enim in exitu canitur. Sufficit, inquit, pestilens prædicatio, sufficit præteritum opus homini, etiamsi in fine nihil faciat. Ego multo plus addo, aut non minus: eis si potest, morte vicina, aut certè plus multo esse faciendum,

ciendum. Primùm, quia de bono opere nihil nimis est. Deinde, quod ad tribunal Dei pergens magis placare judicem debet, quasi jam in iudicio constitutus. Postremò, quod si aliqua ante exitum bona fecit, multo magis facere iam in exitu suo debet, ne deterior scilicet superioribus vitæ actibus finis esse videatur. Si autem bonis operibus parum studuit, multo vtique magis facere eum vel in exitu suo conuenit, vt quod vita anteriore non reddidit, saltem in extremitate persolvat: & qui ex hoc reus est, quod ante neglexit, vel per hoc excusari aliquatenus Domino suo possit, quod præteritam inhumanitatem vltima saltem devotione compenset. Sed ad superiora redeamus. *Sapientia*, inquit sermo divinus, *in exitu canitur*. Cur eam non dixit cani in pueritia, non in iuventute, non in statu rerum incolumium, non in prosperitatibus secundorum? scilicet quia in his omnibus quicquid laudatur incertum est. Quamdiu enim quis subiacet mutationi, non potest cum securitate laudari; & ideo, vt ait sapientia, *in exitu canitur*. Exiens enim quis de incertis periculorum

rum, certum merebitur euasa omni rerum varietate suffragium: quia tunc stabilis & firma laus est, quando meritum non poterit iam perire laudati, *Sapientia*, inquit, *in exitu canitur*. Quid est, quæso, sapientia Christiani? quid nisi timor & amor Christi? *Initium enim*, inquit, *sapientiæ timor Domini*. Et alibi: *Perfecta*, inquit, *dilectio foras mittit timorem*. Ergo vt videmus, initium sapientiæ est in timore Christi, perfectio in amore. Itaque si sapientia Christiani timor est atque amor Domini, ita demum verè sapientes sumus, si Deum semper ac super omnia diligamus; & hoc cum omni tempore, tum præcipuè in exitu nostro, quia *sapientia in exitu canitur*. Si ergo sapientia per hoc maximè in exitu canitur, si Deus super omnia diligatur, quæ igitur insania est, vt dicat aliquis Christum carnali propinquitati præponi ab incolumibus oportere, à morientibus non debere? Cur enim eum præferant incolumes, si non debent præferre morientes? Aut si potest quispiam religiosè agnatos atque adfines suos Christo in morte præponere, cur non religiosè etiam ante

Iob.28.vlt. Ps.111.vlt. Prov.1.7. & 9. & 10. Syrach. 1. 16. 1. Ioh.4.18.

ante præponat? Aut si est vlla hora in vita vltima, qua quis plus alios diligere debeat quàm seipsum aut Deú, cur non & in vita anteriore plus diligat? Ac sic fit vt solvantur omnia & evanescant, intereantq; neq; vllum quis viliorem habeat quàm seipsum, neq; vllum inferiorem quàm Deum. Si enim vllum est tempus quo ab aliquo possit Deus affinibus aut propinquis iure postponi, nullum est quo possit iure præponi: sin autem quod verum est, nullum est omnino tempus, quo Deo quisquam debeat anteponi; nullum est omnino tempus, quo possit iure postponi. Nullum vtique; & ideo ne in extremis quidem, quia etiam iustum hominem Propheta in die qua errauerit, dicit esse periturum. Itaque si omnis error errantis perditione multatur, & his quoq; erroribus vita hominum periclitatur, quibus vsitatè atque communiter innocentia humana polluitur, quid futurum existimamus, vbi in Deum ipsum detestabili infidelitate peccatur? *Si enim*, inquit Apostolus, *omnis inobedientia iustam accipit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?*

Heb. 2. 2. 3.

tem? Nullus autem salutem veram plus negligit, quàm qui Deo aliquid anteponit: cùm enim salus nostra munus ac misericordia Dei sit, quæ ei ratio consequendæ salutis est, qui Deum ipsum despicit, in cuius misericordia salus nostra consistit? Aut cum judex & viuorum sit Deus & mortuorum, quæ ei spes in Dei iudicio esse poterit, qui eum etiam moriens iudicio suo spreuerit, à quo est statim mortuus iudicandus? Et ideo, vt Scriptura diuina ait; *In quo iudicio iudicat, in eo iudicabitur de eo:* Mat. 7. 2. hoc est, quo iudicio iudicat de Deo, eo ipse iudicabitur à Deo: neque iniquum putare poterit, si eum cunctis in futuro Dominus postposuerit, qui in præsenti Deum cunctis ipse postponit: nec queri, si eum omnibus Deus æstimiet damnabiliorem, cum ipse omnibus Deum æstimet viliorē. Sed dicit aliquis, non se hoc animo ista facere, quò aut contemnat Deum, aut vilem putet: sed quo vel amet eos, quos hæredes instituat, vel honoret. Adquiescamus hoc ita esse; omnibus fermè etiā aliis flagitiosissimis, & criminosissimis reis excusatio ista suppetit. Nam dicere & fornicatoribus licet,

licet, non se hoc animo fornicari, quod Deum spernant; sed quia calore corporis atque infirmitate vincantur. Et homicidæ id affirmare possunt, non se contemptu Dei humanum sanguinem fundere: vel odio enim se, vel cupiditate tantùm scelera præstare. Sed quid prodest malis hæc excusatio: cùm scilicet nihil intersit, qua se quispiam dicat peccare causa, cum sit omne peccatum diuinitatis iniuria? Adquiescamus tamen, vt supra dixi, hoc ita esse, nec ex contemptu Dei res suas quempiam alii magis quàm Deo tradere, sed vel honore hæredis sui se ad hoc trahi, vel certè amore compelli. Sed quid facimus, quod hoc ipso magis incuria Dei probatur atque contemptus? Si enim, ô quisquis es ille, per id quod hæredibus tuis vel quibuscunque res proprias derelinquis, & honorare te eos indicas & amare: Deum vtique cui non relinquis, nec honorare te indicas, nec amare. Ac per hoc quicquid pro te dixeris, contra te est: & ad contemptum atque ad contumeliam Dei pertinet amor & honorificentia cæterorum. Cùm enim aliis ideo relinquas, quia eos honoras;

honoras: Deum, cui non relinquis, vtique non honoras: cum aliis ideo relinquas multa, quoniam amas: Deo ideo non relinquis profectò, quia non amas. Ecce enim adsistit tibi morienti atque testanti homo pariter ac Deus. Res aperta est, & non dubia, quem elegeris prætulisti. Si in vno est honor solo, necesse est in alio inueniatur esse despectio. Si homo qui præfertur gaudet se à te diligi, necesse est vt se doleat Deus qui prætermittitur, non amari. Sed putas Deum videlicet munificentia hominis non egere, & ideo quid necesse est, inquis, ab homine ei quippiam tribui, qui ipse cuncta omnibus dedit? Vtrum egeat munificentia nostra Dominus, an non egeat, aut quomodo vel egeat, vel non egeat, iam videbimus. Interim, quia ab eo cunctis cuncta præstari, etiam tu negare non ausus es, hoc dignior est absque dubio largitate nostra; quia nobis ipse ante largitus est: hoc iustius ei officiis respondere tentemus, quo beneficiis illius magis impares sumus: Nam & natura ipsa hominum, consuetudoque cõmunis hac quasi generali cunctos lege

constrin-

constringit, vt à quibus aliquid liberalitatis accepimus, plus eis gratiæ debeamus: arctat quippe nos ad retributionem dati accepta largitio. Ante vsum enim ac munificentiam liberalitatis alienæ liber est quispiam, beneficiorum fœnore non grauatus. Coguntur autem omnes ipsa conscientia sua ad repensationem vicissitudinis, postquam esse cœperint debitores. Ita ergo & Deo hoc maiora debemus, quod ab eo cuncta percepimus: & hoc respondere beneficiis illius minus possumus quod ei etiamsi quod debemus redhibere cupiamus, tamen de suo reddimus. Ac per hoc non est quod placere sibi quisquam largitione sua debeat. Sicut sua non sunt cuncta quæ à Domino suo accipit? sic sua non sunt cuncta quæ reddit. Et ideo perfidiæ quidē pœna debetur ei, qui negauerit Deo quæ sunt sibi ab eodem commodata. Imputare autem largitionem non potest, qui reddiderit accepta, nihil minus quàm vt non egeat. Sed Deus, inquis, non eget retributione. Non eget enim iuxta potentiam suam, sed eget iuxta præceptionem suam: non eget secundum maiestatem suam, sed eget

secundum

ſecundum legem ſuam: & in ipſo ſe quidem non eget, ſed in multis eget: non quærit in ſe munificentiam, ſed in ſuis quærit. Et ideo non eget quidem iuxta omnipotentiam, ſed eget iuxta miſericordiam: non eget deitate pro ſemetipſo, ſed eget pietate pro nobis. Quid enim dicit ad pios ac largos diſpenſatores Deus? *Venite benedicti, poſſidete regnum patris* Mat. 25.
mei, quod vobis paratum eſt à con- 34. 35. 36.
ſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & dediſtis mihi bibere. Et alia in hunc modum. Et ne hoc cauſæ, de qua nunc loquimur, parùm forſitan videretur, adiecit rerum diuerſitatem auaris & infidelibus, dicens; *Ite maledicti in ig-* v. 41. 42.
nem æternum quem parauit pater meus 43.
diabolo, & angelis eius. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitivi, & non dediſtis mihi bibere, nudus fui, & non operuiſtis me. Vbi ergo illi ſunt, qui dicunt Dominum Ieſum Chriſtum officio noſtrorum munerum non egere? Ecce & eſurire ſe, pariter & ſitire, & algere commemorat. Reſpondeat quilibet horum, ſi non eget, qui eſurire ſe queritur: ſi non eget, qui ſe ſitire teſtatur? Ego plus

plus addo aliquid, Christum non solum egere cum cæteris, sed plus multo egere quàm cæteros; in omni enim pauperum numero, non est vniuersorum vna paupertas. Sunt enim quidam, quibus etiamsi vestimenta desunt, alimenta non desunt: multi sunt hospitio egentes, vestibus non egentes: multi domo carentes, sed non substantia. Sunt denique, quibus etsi desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est quod in omni humano genere non desit. Nullus seruorum suorum exulat, nullus frigore ac nuditate, torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit, solus cum sitientibus sitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plusquam cæteri eget: omnis enim egestuosus pro se, tantum & in se eget. Solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum vniuersitate mendicet. Et cùm hæc ita sint, quid ais, ô homo, qui Christianum te esse dicis, cùm Christum egere videas, tu facultates tuas in quibuscunque non indigentibus derelinquis? Christus pauper est, & tu opes diuitum cumulas.

cumulas. Christus esurit, & tu delitias affluentibus paras. Christus etiam aquam sibi deesse queritur, & à te apothecæ ebriosorum vino replentur. Christus rerum omnium egestate conficitur, & à te luxuriosis copiæ congregantur. Christus tibi pro muneribus à te datis præmia sempiterna promittit, & tu nil præstaturis cuncta largiris. Christus tibi & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit: & tu nec bonis cœlestibus flecteris, nec malis perenibus commoueris: Et credere te Domino tuo dicis, cum nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis. Non credis igitur, sicut iam diximus libro superiore, non credis, & licet de conuersorum venerabili choro esse videaris, licet religionem vestibus simules, licet fidem cingulo adseras, licet sanctitatem pallio mentiaris, non credis omnino, non credis; Et hoc tam viris huiusmodi, quam fœminis dixi, non credunt. Induat sibi quamuis quilibet habitum sancti nominis, titulum sacræ religionis inscribat, si de substantia sua aliis magis quàm sibi consulit, profectò non credit; nemo est

est enim credens, qui facultates suas alijs prodesse malit, quàm sibi, nemo est qui beatitudinem alijs miseria sua emere contentus sit: nemo est qui vt alijs paret delitias temporarias, subire egestates cupiat sempiternas. Et ideo qui patrimonio suo alijs magis quàm sibi consulit, profutura sibi quæ Deo dederit omnino esse non credit. Dicat enim mihi quilibet horum, cur facultates suas alijs derelinquit: nunquid ideo, quia profuturas cui reliquerit esse non ambigit? Ideo absque dubió. Igitur quicunque ille es, si ea quæ alijs relinquis, ideo relinquis, quia profutura ei cui reliqueris certus es; sic profectò si quæcunque religiosis muneribus erogâsses, profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deputares; quia quanto te plus amas, quàm eos quibus relinquis, tanto magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet vel tenui opiniuncula judicares. Non enim te odisti, vt prodesse tibi nolis: sed quæ pauperibus derelinqueris, profutura tibi esse non credis. Vnde est quod alijs magis quàm tibi consulis: quia profuturum tibi opus religiosum esse non credis

credis: sicut credis itaque sic recipies. Tu Salvatorem perparvi pendis, & te Salvator nihil. Tu Christum postponis alijs, & te omnibus Christus. Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis est Dominus, & tu eris inter periturorum vltimos deputandus. Sed blandiris tibi forsitan, vt jam ante dixi aliquo religiosæ professionis intuitu: magis es debitor: quia proposito sanctitatis majora promittis, & ideo plus tolerabis supplicij, quia minus solueris sponsionis: *Seruus enim*, inquit sermo diuinus, *qui nescit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit paucis: qui autem scit, & non facit eam, vapulabit multis.* Et tu specie professionis grandia specie polliceris, & rebus nulla restituis. Falsarij criminis reus es, Deo cuncta mentiris. Nec immerito sacer sermo judicium de templo Dei incipiendum esse testatur. *Iudicium enim*, inquit, *de domo Domini.* Alibi quoque, *Et à sanctis*, inquit, *meis incipite.* Sed ad superiora redeamus. Ite, inquit auaris atque incredulis Deus, ite in ignem æternum, quē parauit pater meus diabolo & angelis eius. Ad liberādū te ab hoc malo, quibusdam

Luc. 12. 47. 48.

busdam forsitan bonis corporalibus vteris: pudicitiam quippe amâsse te iactas. Sed memento quia & illos quos in Euangelio immortalibus pœnis Salvator tradidit, impudicitiæ non notauit. Sobrietatem tibimet placuisse commemoras: nec illi, de quibus Scriptura loquitur, ebrietatis crimine puniuntur. Ieiunâsse te dicis, nec illos prandia reos esse fecerunt. Sed videlicet magna causa est, qua tibi abstinentia ac ieiunio tuo placeas: qui ad hoc ieiunâsti, ad hoc parcè exiliterque vixisti, non vt post mortem tuam egenos facultatibus tuis pasceres, sed vt censum cuiuscunque hæredis diuitiis ampliares, magnos videlicet abstinentiæ fructus capis. Minus enim panis tu manducasti, vt aurum alius haberet. Tibi venter frugalitate decreuit, vt cuiuscunque hominis fortasse vitiosi thesaurus cresceret. Cùm ergo ad iudicium Dei veneris, iure imputare ei ieiunium tuum poteris, dicens: Ieiunaui Domine & abstinui, ac diu me ab omnium delitiarum fruge suspendi, & res hoc probat: ecce enim nunc hæredes mei de meo affluunt, immensarum diuitiarum copiis exabundant.

bundant. Et vt aliquid etiam de Evangelica lectione præsumas, hoc quod Salvator dixit de perditissimo illo diuite, potes & tu forsitan de hæredibus tuis dicere ; Induuntur Luc. 16, 19.
purpura & bysso, & epulantur splendidè, incubant defossis à me talentis, premunt argenti & auri congestas strues materiam quoque his voluptatum omnium præparaui, distenduntur, delitiis à me relictis. Ego diu abstinui vt nunc illi ebrientur, crapula est illorum frugalitas mea: natant tricliniorum redundantium pavimenta vino: falerno nobile lutum faciunt: mensæ eorum ac toreumata mero iugiter madent, semper vda sunt : luxuriant in peristromatis, quæ ego feci: fornicantur in sericis, quæ reliqui. Et cùm hæc omnia pro te dixeris, quomodo non æternam à Christo remunerationem mereri poteris, cui in talibus sanctis tantarum delitiarum copiam præparâris? O quanto melius quæcunque illa es, quanto melius & salubrius pauper fueras & egestuosa, quàm diues: paupertas enim te Deo insinuare potuisset, diuitiæ ream esse fecerunt. Rectius ergo per indigentia n

† *fueras.* tiam salva † fieres, quàm per opes tuas & te & alios prægrauasses: te scilicet, dum malè alijs relinquis: alios, dum à te relicta & ipsi vsu inhumanissimo malè possident, & post se malè alijs derelinquunt. *Si* vis ergo, quæcunque illa es, si vis tibi esse consultum, si vis æternam habere vitam & cupis videre dies bonos, relinque substantiam tuam indigentibus sanctis, relinque claudis, relinque cæcis, relinque languentibus, sint facultates tuæ alimenta miserorum, sit opulentia tua pauperum vita, & illorum refrigeria proœmia tua sint, vt illorum refectio te reficiat. Si enim illi de tuo edent, tu saturaberis: si illi de tuo biberint, tu sitis tuæ æstum ardoremque restingues: te illorum vestitus vestiet, te illorum apricitas delectabit. Non ergo vile ac despicabile putes si substantiam tuam miseris atque egentibus derelinquas: Christum in illis facies hæredem. Et quid dicam de Christi nomine? Christum quidem hæredem facis, sed hæreditatis emolumenta percipies: quæcunque enim Christo reliqueris, per Christum omnia possidebis. Sed hæc tu, vt reor

reor, frivola esse judicas, & quasi somnia quædam ac deliramenta contemnis: non enim credis Christum vera dixisse,& res probat nequaquam te ei credere: nam qui mandata eius nec in postremis facis, aut nulla esse omnino æstimas, aut falsa esse condemnas. In quo quidem lugere omnes sanctos ac flere convenit, nulli te & alios tui similes, nullis minus quàm Christo credere. Si tibi quicunque ex cauponibus quid promitteret, fidem promittenti non abnegares: si mutuum quidpiam propola aut salgamentarius postularet, redditurum cum non diffideres quæ dedisses. Mendacibus denique interdum atque periuris, cautione facta & dato fideiussore, res creditur: Christus tibi & fidelissimam cautionem & fideiussores optimos dedit, cautionem scilicet in Evangelio, fideiussores Apostolos suos: et si id parum est, Patriarchas, Prophetas, Martyres suos, totam denique diuinarum literarum seriem, & non credis ei, nec fidem commodas? Quem rogo tam prodigum inter homines, ac tam miserum inuenire possis, cui fidem sub tot fidejussoribus denegares? Das ita-

 que

que res tuas diuitibus, & egenis negas. Das luxuriosis & negas sanctis, Das cuicunque fortasse perdito, & negas Christo. Prout ergo judicasti, sic iudicaberis: sicut elegeris, sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti, cum his habebis quos prætulisti. Sed dicit fortasse aliquis ex infidelium numero non dignam esse causam, quæ vel Deum moueat, vel homines in æternum periculum trahat. Scio quidem quod omnes rei, veniabiles putant semper reatus suos: nam & furta furibus leues culpæ sunt, & innocua ebriosis videtur ebrietas, & apud impudicos fornicatio scelus non est: quia nullum omnino tam grande crimen est, quod non cuius facinore committitur, eius sententia subleuetur. Sed si quis vult ex peccatoribus scire, quàm grauiter censenda à Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam lenia peccata conscii, scilicet iam ex ipsius Dei dicti futuri examinis, ac per Domini sui verba, etiam iudicia rimantes, & ideo semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in cruce

cruce positi: beati, qui cùm omnium misereantur, sibi nunquam penitus ignoscant, in nullo sibi parcentes, sed totos se admodum Deo impendentes, & ideo in futuro iudicio digni præmio, quia hic apud se iugiter in reatu. Nam de misericordia eorũ ac largitate quid dicã? quæ virtus apud eos quasi virtutum omnium initiatrix est. Plerique enim eorum hæc habent quasi exordia & quasi incunabula conuersionis suæ, vt priusquam limen sanctæ professionis introeant, de propriis sibi facultatibus nil relinquant, secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait; *Vende omnia bona tua, & da pauperibus, & veni sequere me.* Et illi itaq; secuturi vocantem Deum, prius vendunt omnia quàm sequantur: diuitias enim onerum atque impedimentorum loco esse ducentes, expeditos se non putant ad sequendum Deum, nisi omnia prius carnalium sarcinarum impedimenta proiecerint, simul vt more hominum commigrantium prius ad locum habitaculi destinati res suas transferent, quàm seipsos scilicet, vt cùm ea vniuersa quæ ad se pertinent transtulerint, Mat. 19. 21.

 rint,

runt, tunc ipsi in plenam ac refertam bonis immortalibus domum, præmissa rerum omnium facultate, commigrent: securi absque dubio, nihil sibi postea defuturum, qui exituri de habitaculo vili & contemptibili, ac jam jamque ruituro, nihil illic de suo penitus reliquerint quod periret. Hæc ergo sanctorum spes, hæc fiducia est, sic sibi opulenta rerum transmissione prospiciunt vt æternis immortalium facultatum copijs perfruantur. Cæterum tu quicunque ille es, aut quæcunque, quæ animæ tuæ ac salutis oblita, ipsa te resculis tuis spolias, quomodo in futuro quasi condita ac parata reperies, quæ hic aut non indigentibus, aut etiam abundantibus deputaris? Quomodo reddenda tibi à Deo credis, quæ Deo ipse non credis? Nemo enim sibi solvi vult, quę non commodat, nec tam stultus est vt quæ non fœnerauerit putet esse reddenda. Et ideo tu nequaquam à Deo quasi reddendum sperare poteris, quod Deo vtiq; non credens reddere tibi Deum ipse nolueris. Vnde compleatur dictum in te diuinum
Ps. 49. 14. illud necesse est, *quia reliquisti aliis*,

vel

vel alienis divitias tuas, sepulchrum tuum erit domus tua in æternum. Et illud quod Salvator ad similem tui loquitur; *quia tepidus es, sed neque fervens, neque frigidus, incipiam te evomere ex ore meo. Et illud dicis; dives sum, & divitias habeo, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & pauper, & cæcus, & nudus.* Nemo itaque sibi in vita, in morte, in actu, in dono, in testamento suo hominem Deo præferens, de vitæ ac professionis prærogativa aliquid blandiatur; pœnalis est hominis ac perniciosa securitas: præsumptæ spes, sarcinæ sunt reatus: usurpata absolutio damnationem parit: quicunque sibi se excusat, accusat Deo, secundum illud; *nam qui se existimat esse aliquid cùm nihil sit, seipsum seducit.* Nemini itaq; facilis sua causa sit, nullus difficilius evadit, quàm qui se evasurum esse præsumpserit. Dura hæc forsitan atque austera videantur. Quid ni? *Omnis enim disciplina*, ut ait sermo divinus, *non est gaudii sed mæroris.* Dura hæc & austera sunt. Sed quid facimus, non licet rerum mutare naturas, & enuntiari aliter veritas non potest, quàm vis ipsa exigit veritatis.

Apo. 3, 16.

Galat. 6. 3.

Heb. 12. 11.

Dura hæc quidam putant scio & satis certus sum. Sed quid facimus? nisi duris non itur ad regnum: *arcta enim*,
Mat. 7. 14. inquit Dominus, *& angusta via est quæ ducit ad vitam*. Et Apostolus,
Rom. 9. 18. *Existimo*, inquit, *quod non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*. Indignum esse ad futuræ gloriæ comparationem omne opus dicit humanum, & ideo nihil durum aut austerum Christianis videri debet: quia quantalibet pro sempiterna beatitudine Christo offerant, vile est quod datur, vbi tam grande est quod accipitur. Nihil magnum in terris ab homine Deo solvitur, vbi quod est in cœlo maximum comparatur. Durum est avaris vt largiantur sua, Quid mirum? Totum durum est quicquid imperatur invitis. Pæne omnis sermo diuinus habet æmulos suos: quot genera præceptorum sunt, tot adversariorum. Si largitatem esse in hominibus iubet Dominus, avarus irascitur: si parsimoniam exigit, prodigus execratur: sermones sacros improbi hostes suos dicunt: horrent raptores quicquid de iustitia scribitur: horrent superbi quicquid de humilitate

litate mandatur: aduersantur ebriosi, vbi sobrietas indicitur: detestantur impudici, vbi castitas imperatur. Aut nihil ergo dicendum est, aut quicquid dictum fuerit, cuicunque supradictorum hominum displicebit. Mavult quilibet improbus execrari legem, quam emendare mentem: mavult præcepta odisse, quàm vitia. Inter hæc quid agant quibus loquendi à Christo officia mandantur? Deo displicent, si tacent: hominibus, si loquuntur. Sed vt Iudæis Apostoli responderunt; *Expedit magis Deo obedire, quam hominibus.* Act. 5. 29. Do tamen consilium omnibus, quibus grauis & onerosa est lex Dei, si accipere non recusant, quemadmodum placere eis possint quæ Deus præcipit. Cuncti enim qui oderunt mandatum sacrum, causam odii in seipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis, sed in moribus suis. Lex quippe bona est, sed mores mali, ac per hoc mutent homines propositum & affectum suum. Si enim mores suos probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, displi-

cebit; quando enim bonus quis esse cœperit, non potest non diligere legem Dei, quia hoc intra se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus. Gratia Domini nostri cum Spiritu tuo. Amen.

Explicitus liber quartus.

ANNOTATIONES ALIQVOT IN SALVIANI *Episcopi doctiss. loca, vel subobscura, vel quæ propter exquisitam elegantiam atque reconditam eruditionem digna visa sunt, vt & attentius observarentur, & dilucidius etiam explicarentur, Autore* Ioanne Alexandro Brassicano.

IN PROEMIVM.

D SALONIVM] Hujus Salonij Viennæ Galliarũ Episcopi, cui Salvianus librũ suum nominatim inscripsit, sæpissime meminit Sidonius Apollinaris in Epistolis, & Gennadius etiam in Salviano. 1.

2 Omnes admodum homines.) Vsus est ferme Salustiano exordio. Videtur autẽ hic (admodum) particula vsus esse pro quidem vel equidem: nam & in aliam partem non semel hac vtitur Eucherius Lugdunensis, & Salvianus etiam noster aliter vsus est, vt suo loco indicabimus.

3 Mundialium negotiorum.) Videtur vsus esse dictione suo seculo familiari, nam alias mundiale vix satisfacit auribus eruditorum. Neque vero ob vnam aliquam voculam, vt quidam solent, integrum autorem damnare conuenit. Quando in omni re sit improba ac reprehendenda præteritis melioribus malorum selectio, vt Cicero in libris de legibus docuit.

4 Scholastici.) Scholasticos vocat, nisi fallor, quemadmodum etiam Gennadius, stylum tantum expolientes, nec animadvertentes interea quàm splendidis illis verbis, & exquisitiore dictione minime dignum sit argumentum hoc quod tractandum susceperunt. Sic Prudentius Symmachum damnat, quod eloquẽtia sit abusus, quando Gentilium deos esse recipiendos ac servandos, elegan-

elegantissime quidem, sed parum vere diceret.

Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
Prætulit, & liquidam temerauit crimine vocem.
Haud aliter quàm cum rastris quis tentat eburnis
Cœnosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si forte ligonibus, vluas
Splendorem nitidi dentis scrobis inquinat atra;
Et *pretiosa acies squalenti sordet in arue, &c.*

Cicero certe in primo Tuscul. quæst. lib. scholas intelligi voluit eruditas dissertationes, quibus vltro citroque habitis, ea quæ ad philosophiam pertinent, exquirerentur. *Seneca* libro sexto controuersiarum appellat scholasticos, qui tantum in vmbra declamationum argumentis sese exercitarint, necdum in fori lucem prodierint.

Latinitate sunt tumida.) Sic constanter habet exemplar descriptum. Proinde nihil immutare volui, atque

vtinam

vtinam omnes eadem religione præsertim in re sacra, hoc est, in castigandis veterum libris, vterentur. Neque vero latini sermonis elegantiam damnat Salvianus, sed ita latinitatem elevat, vt Cicero etiam in primo libro de Oratore docet, si non scientia plurimarum & optimarum rerum illi conjuncta sit, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est. Sed & hunc locum doctoribus rectius vel explicandum, vel restituendum (sacrilegij enim genus est restituere velle id quod nescias) in medium relinquo.

IN LIBRVM PRIMVM.

1 Magistrum suum philosophia) Magna laus Pythagoræ, quippe quem ipsa philosophia magistrum suum agnouerit, id quod satis approbat vel vnicum hoc verbum de illo vulgatum αὐτὸς ἔφα.

2 Animus per omnes mundi partes.) Hoc fusius explicat Plutarchus libro primo de placitis philosophorum: & Vergilius libro sexto AEneidos huc respexisse videtur.

Principio cœlum ac terras camposque liquentes.

Lucen-

Lucentémque globum lunæ, Titaniaque
astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per
artus
Mens agitat molem, & magno se cor-
pore miscet, &c.

3 Gubernatori,) Hoc elegantissime docet Aristoteles in libro quem ad Alexandrum Magnum scripsit de mundo, sic dicens; Καθ᾽ ὅλου δὲ ὅπερ ἐν νηὶ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ· πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν, καματηρόν τὸ ἄρχειν πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον, τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονον, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας, &c.

Latine sic dixeris; Ad summam, quod in navi gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in civitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus; nisi quod illis ipsis principatus laboriosus perturbatus, & anxius est: Deo autem expers omnis mœstitiæ, laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatem, &c. Idem ferè scribit L. Apuleius in ejusdem inscriptionis & argumenti libro. Sic apud Prudentium Deus ipse loquitur.

Vnus ego ipsa elementa rego, nec mole laboris
Vt miser, infirmusque aliquis, fragilisque fatigor.

4. Fabij, Fabricij.) Ejusmodi virtutum & virtute præstantium virorum exempla deprehendes apud Valerium Maximum Lib. IIII. Cap. III. & IIII.

5 Decem argenti libras.) Is fuit Cornelius Ruffinus, vt Valerius Maximus docet lib. II. cap. IIII. de nota Censoria.

6 Etiam in catenis.) Hæc sententia ad Stoicorum ἀπάθειαν pertinet. Et Horatius Poëta indicat libro primo Epistolarum ad Quintium nihil planè sapienti viro nocere posse.

Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum, tollas licet. Et manicis, &c
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simul atque velim me solvet opinor.
Hoc sentit, moriar, mors vltima linea rerum est, &c.

Ana-

Anaxarchus etiam philosophus cum pistillis ferreis tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi peram; neque enim Anaxarchum contundis. Possem hic multa congerere, nisi me non commentarios, sed annotationes aliquot scripturum pollicitus fuissem.

7 Carnes.) Noue dixit habitius corpus, & nullo valetudinis adversæ periculo offensum aut imminutum.

8 Infirmitas carnis.) Galenus medicus in protreptico scribit ex Hipocratis sententia, summe bonam corporis valetudinem esse periculosam. Vnde & Plato Academiam locum insalubrem sibi delegit, vt immodicam corporis incolumitatem & prorsus inoffensam valetudinem hoc ceu remedio reprimeret. Meminit ejus rei Gregorius theologus in monodia in Basilium Magnum. Et Basilius magnus ad nepotes. Item AEneas Platonicus Christianus in dialogo de immortalitate animæ.

9 Manus tendimus.) Hoc etiam Aristoteles in libro de mundo agnoscit; Συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ βίος ἅπας τὴν ἄνω χώραν ἀποδοὺς Θεῷ· καὶ γὰρ πάντες.

πάντες γὰρ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι, &c. Hoc est, confirmant etiam hoc viuentes omnes. Quippe qui Deo summum attribuant locum, omnes enim deprecaturi ad cœlum manus tollimus. Vnde toties est hoc repetitum apud Homerum.

Θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνέσχεν.

Et apud Vergilium.

Et duplices cum voce manus ad sydera tendens.

IN LIBRVM TERTIVM, quoniam in secundo nihil non apertum est.

1 De quibus lis est, relinquere jubet.) Pudeat tandem nos Christianos & vitæ & professionis nostræ, quando neq; sacra, neque profana, vel vnius assis æstimamus. Nam & Vlpianus jureconsultus in titulo 11. de rei vindicatione testatur propræ torem ejus factum non improbare, qui tanti habuit recreare, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecūdia ejus & cogitatio, vt ipse inquit, qui lites execratur, non est vituperanda, &c. Quid simile reperias in nostri seculi jureconsultis, quorum sutelis (cautelas dicere volui) iam olim

omnis æquitas corrupta est, lites creuerunt, & etiamnum crescunt. Controuersijs autem dirimendis tantum abest, vt aliquis eorum manus admoueat, vt multo libentius etiam frigidam suffundant: adeo vt verum sit quod ille dixit, Solis ijs vel in medio foro concessum esse latrocinium.

IN LIBRVM QVARTVM.

1 Implent canonem.) *Summa* cum elegantia dictum hoc est. Serui ita demensum suum accipiunt, vt interea tamen strenue cogantur esurire. Ratio loquendi desumpta est à canone frumentario: cujus meminit Asconius Pedianus, *S*uetonius, Lampridius, *S*partianus, & alij. Extat etiam lib. XII. Codicis, Tit. de canone frumentario vrbis Romæ.

2 *S*i extra conscientiam suam sunt.) Huc pertinet vulgata illa diui Hieronymi regula, Vbi generalis disputatio de vitijs sit, ibi nullius personæ injuriam esse, neque quemquam acerbius reprehendi quasi malus sit, sed omnes admoneri ne sint mali. *Sic* Martialis.

Hunc servare modum nostri didicere libelli,
Parcere personis, dicere de vitiis.

Naturæ

Naturæ admirabilis gemmas.) Nempe Magnetem lapidem, de quo Lucretius ita scribit in VI.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus, &c.

Meminit ejus prolixe divus Augustinus in XXI. libro de Ciuitate Dei. Hæc autem Salviani valde quàm elegans similitudo sumpta est ex Platonis dialogo, qui Ion, siue de furore Poëtico inscribitur. Eam quoniam Angelus Politianus in nutriciis non infeliciter expressit, non grauabor adscribere.

Ceu ferreus olim
Annulus, arcana quem vi magnesia cautes
Sustulerit, longam nexu pendente catenam
Implicat, & cæcis inter se conserit hamis.

4 Imprastabilem.) Nove dixit, sed non inerudite, qui nihil præstet pro rei dignitate, nam impii hoc de pientissimo deo conqueruntur.

5 Persona peccantis.) Hoc Iuvenalis etiam attigit.

Omne

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

6 Syricorum.) Sic constanter legitur. Quamobrem nihil temere tradere, vel substituere volui. Qui autem sint Syrici, hactenus me nec legisse, nec audisse memini. Apparet tamen aliquod mercatorum genus ita dictum fuisse, nisi quis legere malit ex coniectura, Syrorum, qui celebres aliquando sunt habiti, autore Strabone, in omni mercatus genere. Verum & isthic nihil pronunciasse volo, sed doctorum iudicio, ne litem meam faciam, rem non ita apertam delego.

Initia nostræ religionis.) Hæc omnia non minus vere quàm grauiter consutat Tertullianus in Apologetico, & Lactantius Firmianus non vno loco in libris diuinarum institutionum.

IN LIBRVM QVINTVM.

1 Raritas bonorum.) Ita Iuvenalis.
Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

2 Bagaudas.) Dictio est mere barbara,

bara, sed seculo suo familiaris ac recepta, vt eiusmodi multa vocabula Gothorum impressio tam multis regnis quàm etiam linguæ latinæ colluuiei intulit. Sic autem appellabant transfugas prorsus inculpatos, qui ob inclementem potentiorum dominationem, ob crebras & intolerabiles exactiones, ad hæc, seruitutem quavis morte duriorem, ad barbaros profugissent.

3 Novi nuncij novarum epistolarum.) Iustinianus Imperator lib. XII. Cod. tit. vltimo, grauissimam pœnam in eos statuit, qui vel bella regum, vbi desinant, vel vbi victoria feliciter euenerit, aut vbi factus honor quibusdam datus fuerit, si compositam pacis tranquillitatem, si princeps sacros vultus (sic enim ipse de se loquitur) inhiantibus forte populis inferat, immodico pretio nunciauerint, &c. ne eiusmodi εὐαγγέλια nihil aliud sint, quàm pauperum præda.

4 Capitatio.) Capitationem nove, sed eleganter dixit, quando tributa singulis per capita imponuntur. Vsus est ea voce, nisi me memoria deficiat, alibi Iulius Capitolinus.

5 Maleficæ potentis.) Circen veneficam

ficam intelligit, quæ solebat homines in canes & porcos, & eiusmodi immunda animalia demutare. De qua re copiose scribit Homerus, & post eum noster Vergilius. Plutarchus autem in vita Homeri figmentum hoc doctissime, vt omnia, explicat.

IN LIBRVM SEXTVM.

1 Personanter.) Nove dixit, hoc est in personam tantum vnius, nemine interea suo nomine notato. Quod Cornelius Tacitus in dialogo de oratoribus expressit; *Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus.*

2 Si fuerit tamen aliquis.) Respexerit ad modestiam illam Vergilianam, *Si quis tamen hæc quoque, si quis Captus amore leget.* Sic Persius Satyra 1. *Quis leget hæc? min' tu istud ais? nemo Vel duo; vel nemo,&c. (Hercule. nemo?*

3 Vnum sæpissime malum.) Huc pertinet nobilis ille versiculus Hesiodi ab Æschine rhetore aduersus Timarchum honorifice citatus,

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

4 Admodum.) Admodum dixit, id est, præcipiti cursu, & proclinatis animis in perditionem ruunt.

5 Bestiarum

5 Bestiarum dentibus.) Huc faciunt non aspernanda illa verba Isidori; hæc quippe, inquit, spectacula crudelitatis & inspectio vanitatum non tantum hominum vitiis, sed & dæmonum iussis instituta sunt: proinde nihil commune esse debet homini Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum crudelitate amphitheatri, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia spectat, fidei Christianæ prævaricator effectus, qui id denuo appetit, cui iam olim in lauacro renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius. Sic Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi,
Quid mores iuvenum, quid sanguinis pasta voluptas,
Quid pulvis caueæ, semper funebris & illa
Amphitheatralis spectacula tristia pompa?

Adversus eiusmodi diram & execrandam spectaculorum atrocitatem Tertullianus peculiare & iustum opus scripsit, quod & nos breui, diis

bene volentibus, invulgabimus. Sed & alia cum primis veneranda rei literariæ κειμήλια proferemus, si Salvianum hunc, vti iure suo meretur, à doctis atque studiosis exceptum viderimus.

6 Tribulis,) Tribuli sunt, vel vt Græci vocant triboli, machinulæ ferreæ dolosæ, tetragona forma, quæ in quamcunque partem incubuerint, vnum aut plures infestos aculeos protendunt. Valerius Maximus, Q. Curtius, & Vegetius, Murices vocant. Hoc ex fide multorum autorum, vti solet, locupletissime probat Guliel. Budæus in primis D. annotationibus.

7 Odeis.) Iulius Pollux, & Suetonius Tranquillus agnoscunt ᾠδεῖον, id est odeum, locum cantoribus destinatum. Odei à Constantino extructi meminit etiam Ammianus Marcellinus.

8 Petaminariis.) Nihil memini me de iis vel apud Græcos, vel apud Latinos legisse. Iulius Pollux, eiusmodi vocabulorum locupletissimus autor, quod ego quidem deprehenderim nusquam mentionem facit de petaminariis, Neque Politianus

tianus illos in Panepistemona suum retulit. Apparet autem sic appellatos fuisse circulatores quosdam, nostra etiam ætate non incognitos, qui sese volaturos esse promitterent: quemadmodum funerepi per extentum funem incedunt: πέτασθαι Græcis est volare, vnde vox deriuata videri potest: sed & hic libenter credam, si quis aliquid doctius, vel quod propius ad rem accedat attulerit. Ego, quod nec debui, neque volui, nihil temere immutandum esse arbitratus sum.

9 Pantomimis.) Sic dicuntur omnium personarum imitatores effictoresque.

10 Gigantum.) Res est notior quàm vt de illa multa dicere debeam, certè gigantes non alios intellexit antiquitas, quàm qui contra naturam pugnarent, vt est apud Ciceronem in Catone majore, & Macrobium, lib. 1. Saturnal.

11 Thymelicorum.) Thymelici dicti sunt à pulpito vbi consistebant, quod θυμέλη Græce dicitur. Ij erant citharœdi, citharistæ, lyristæ & tibicines. Citharœdi qui & fidicines dicuntur, citharæ accinunt. Citharistæ citharam tantum pulsant,

non

non etiam accinunt: thymelici autem in Orcheſtra actiones ſuas peragebant, vt Iulius Pollux, & Latini complures autores teſtantur.

12 Imminente iam admodum excidio.)Admodum nunc dixit valde quàm proxime, & quod aiunt, penè in ipſis foribus.

13 Anguinum illud monſtrum.) Hydrâm Lernæam intelligit, cum qua multum atque diu conflictatus eſt Hercules. Propterea quod vno reciſo capite, complura renaſcerentur.

14 Mortis imago.)Ex Vergil. lib: 11: AEneid.

Crudelis vbique
Luctus, vbique pavor, & plurima
mortis imago.

Eſt & apud Hieremiam prophetam. cap: 11.

παίγχμετα.) Dictio Græca latinis literis erat deſcripta, ſic autem appellat munuſcula quæpiam inſigni dulcedine ac ſuavitate commendata, quibus pueri non ſemel ad omne genus obſequii pertrahuntur, id quod & Quintilianus in primo docuit, & Horatius.

Vt quondam pueris dant crustula blandi
Doctores, elementa velint vt discere prima.

Nisi quis alia conjectura aut diuinatione ductus legere malit, παιδικὰ quæ Suidas interpretatur res in delicijs habitas, & ex omni parte nobis charas.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

1 *Sparsis redemerunt crimina nummis.*) Hemistichium est ex Poeta quopiam. Simile quiddam Plutarchus scribit in libello de vitanda vsura, de Philoxeno melopœo, qui domum opulentissimam in colonia Sicilia hæreditate nactus, cum delitias, voluptates, ac indigenarum considerasset inelegantiam: Μὰ τὸς θεὸς εἶπεν, ἐμὲ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ οὐκ ἀπολεῖ, ἀλλ' ἐγὼ ταῦτα. Hoc est, Per Deos, inquit, bona hæc me non perdent, sed ego illa; atque ita relicta alijs hæreditate discessit.

2 Passiuitatem.) Nove dixit; παθητικὸς Græcis passiuus est, nimirum is, vt Simplicius in Categorias Aristotelis docet, in quem passio siue affectus aliquis ferendi, tolerandiue cadere possit. Vnde facile licebit assequi

sequi, quid per passivitatem intelligi velit, quanquam hic impurae recitationibus nimis.

3 Mariti gregum.) Apud Virgilium legimus, *Vir gregis ipse caper.* Et Papinius dixit, *Stabulique maritus*, cum de tauro admissario, hoc est ad initum electo, loqueretur. Cicero in Pisonem, admissarium pro homine pervagatae libidinis posuit. Lucanus autem mariti vocabulo valde quam honeste usus est lib. 2.

Pater est, urbique maritus,

Cum de Catone loqueretur, qui Rempub. Romanam quasi conjugali fide ac amore complectebatur.

4 *Sardonicis herbis.*) Hoc Erasmus noster in Adagiorum Chiliadibus locupletissime interpretatus est, quamobrem Solini tantum verba ascribam. Is in Polyhistore cap. x. ubi de Sardinia agit, ita scribit: *Huic incommodo accedit & herba Sardonia, quae in defluviis fontaneis provenit iusto largius: ea si edulio fuerit, vescentibus nervos contrahit, rictu ora diducit, ut qui mortem oppetunt, velut ridentium facie intereant.* Sic Pacatus in Panegyrico Theodosio Augusto dicto: *Serenos ergo nubilis mentibus vultus*

induebamus, & ad illorum vicem qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes.

5 Vber totius fœcunditatis,) Sæpe est apud Homerum & Nicandrum in Theriacis, οὖθαρ ἀρούρης, id est, vber terræ, quod Dydimus interpretatur; τὸ πιότατον καὶ θρεψιμώτατον τῆς γῆς, id est, hoc quod e terra proveniat, & pinguius, & ad alimoniam magis appositum. Ita Vergil. in III. AEneid.

Quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces.

6 Paradisi imaginem.) Eam Homerus in describendo horto Alcinoi expressit, vt scribit Iustinus martyr & Philosophus in Apolog.

7 In miseratione hostium.) Elegans & mire scita sententia, omnibus suppliciis, ac grauissimis quibusque exemplis acerbiorem esse pœnam ita miserum esse, vt ab hostibus etiam miserationem extorqueas, Sic Diomedes apud Vergilium libro vndecimo AEneid. volens ostendere quicunque tandem Troiano excidio interfuissent, cum nullo non malorum

genere

genere conflictatos fuisse. Quæ res Priamo etiam hosti miseranda videri potuerit. Sic autem loquitur,

Quicunque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus. Omnes
Vel Priamo miseranda manus.

Quod Servius ex illo Pacuuij sumptum putat.

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret.

8 Involentia.) Noue dictum: sunt enim qui non velint aliis prodesse, ac interea minime sunt maleuoli, quoniam non male volunt, sed non volunt, vt ita dixerim.

9 Viris nihil magis pudori.) Vlpianus etiam iureconsultus, in secundo titulo de auro & argento legato docet, iis quæ muliebria censeantur, virum (si saltem id vult esse quod dicitur) facile vti posse sine reprehensione. Vnde & eleganti proverbio dicimus, *Herculem in Lydia*, qui cultu indecoro, & sibi neutiquam ac-

commodare videtur: veluti si sacerdos militari sago, miles autem sacris illis vestibus vteretur. Notum est enim, quàm parum viriliter Hercules apud Omphalen seruierit.

10 Ipsa felicitas.) Ita Annibalis vires infregit rerum omnium in Campania exuberantia, vt Liuius scribit.

11 Secunda non mutant.) Salustij sententia est, res secundas etiam sapientum animos fatigare. Et Liuius scribit, raro simul & bonam mentem, & bonam fortunam hominibus à dijs immortalibus tribui. Proinde felicissimus is esse dicitur ab Aristotele, cuius fortunæ sapientia & sapientiæ fortuna suppetit. Sic Vergilius in x.

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ.

Et servare modum rebus sublata secundis.

12. Lixis.) F. Pompeius lixas interpretatur, qui exercitum sequantur quæstus gratia. Sic autem dicti sunt, quod extra ordinem militiæ sint, eisque liceat quod libuerit. Eius autem obscœnæ impuritatis, cuius hic mentionem facit Salvianus, memi-

nit

nit etiam Quintilianus in declamationibus.

13 Exclamare super vitiis meas.) Ita Socrates in Clitophonte Platonis dialogo, & Crates apud Plutarchum de liberis educandis, ex altissima vrbis parte tanquam ex tragica quadam machina, inania studia & perditissimorum hominum vitam reprehendunt.

IN LIBRVM OCTAVVM.

1 Quæ in se dulcedinem. Respexit ad proverbium, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων, Ficus ficus, ac ligonem appellans ligonem.

2 Vxorem, inquit Socrates, propriam nullus habeat.) Locus est apud Platonem lib v. de Repub.

3 Libros condidit.) Nusquam certe vel apud Græcos aut Latinos scriptores inuenio Socratem aliquid scripsisse, ac ad posteritatem transmisisse. Ac Plato non vno loco fatetur ingenue sese nihil aliud scripsisse, quàm quod ex Socratis dissertationibus acceperit.

4 Cœlestem.) Tertullianus in Apologetico, cap. 33. Cœlestum Africæ Deum nominat. Nos in Salvia-

no nihil immutare voluimus, qui Cœlestem eum, imò intestinum scelus appellat. Est autem aliâs non infelix annominatio in duobus illis dictionibus cœlestus & scelestus.

5. Taureis.) Sic appellat lora ex taurino corio desecta, quibus lorarii noxios cædebant.

6. Coitus.) Conventus ita vocauit, & eiusmodi improborum conventicula.

FINIS.

Cer
clus
nfe-
illis

ex
arii

uit,
en-